

อุตุลุลฟิกฮ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มุฮัมมัด อุมูดี
อาจารย์สมชาย ภูมิมาโนช

أصول
الفقه

สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา
มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
2565

อุศูลุศูลฟิทย

أُصُولُ الْفِقْهِ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มุฮัมมัด อุมูดี
อาจารย์สมชาย ภูมิมาโนช

สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา
มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

อุศุลุกพิภย

อุศุลุกพิภย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มุฮัมมัด อุมูดี

อาจารย์สมชาย ภูมิมาโนช

สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์, 2565

จำนวน 138 หน้า.

ISBN : 978-616-7919-44-7

สงวนลิขสิทธิ์

ชื่อตำรา	:	อุศุลุกพิภย
ผู้แต่ง	:	นายมุฮัมมัด อุมูดี และนายสมชาย ภูมิมาโนช
ออกแบบปกและรูปเล่ม	:	นายดลรอฮีม พันหวั่ง
พิมพ์ครั้งที่	:	1 จำนวน 500 เล่ม
ปีที่พิมพ์	:	พฤษภาคม 2565
พิมพ์ที่	:	สมิлян เพรส ปัตตานี
ราคา	:	150 บาท
จัดทำโดย	:	สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
ISBN	:	978-616-7919-44-7

คำนิยม

รองศาสตราจารย์ ดร.รสสุคนธ์ แสงมณี
อธิการบดีมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์มีนโยบายส่งเสริมให้อาจารย์ผลิตตำราทางวิชาการเพื่อเผยแพร่ให้กับสาธารณชน โดยเฉพาะคนในพื้นที่และนอกพื้นที่ที่เข้าใจบริบทของคนในสามจังหวัดชายแดนใต้ ตำรา อุตสาหกิจ ที่เรียบเรียงโดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.มุฮัมมัด อูมูดี และอาจารย์ สมชาย ภูมิมาโนช อาจารย์สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยราชครินทร์ เป็นตำราที่มีที่วางด้วยหลักการและกฎเกณฑ์ที่ผู้วิเคราะห์และวินิจฉัยกฎหมายอิสลามใช้เป็นแนวทางในการกำหนดบทบัญญัติต่าง ๆ ทั้งที่มีตัวบทจากอัลกุรอานหรือฮะดีษและที่ไม่มีตัวบทจากทั้งสอง ซึ่งมีความสำคัญมากสำหรับนักศึกษาในสาขาวิชาอิสลามศึกษาและสาขาวิชากฎหมายอิสลาม ตลอดจนผู้สนใจอิสลามศึกษาทั่วไปเพราะเป็นวิชาพื้นฐานในการศึกษาอัลกุรอานหรือฮะดีษ โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับกฎหมายอิสลาม ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญสำหรับมุสลิมในยุคสังคมพหุวัฒนธรรมที่ต้องเข้าใจถึงความเชื่อ ความศรัทธาของผู้รับบริการในพื้นที่ นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดประโยชน์กับนักศึกษาสาขาวิชาอิสลามศึกษา และสาขาวิชากฎหมายอิสลาม ผู้นำศาสนาและผู้สนใจ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในวิถีมุสลิมอย่างแท้จริง ในโอกาสนี้ขอแสดงความชื่นชมอย่างมากในความตั้งใจ มุ่งมั่นและเพียรพยายามของผู้ช่วยศาสตราจารย์ศาสตราจารย์ดร.มุฮัมมัด อูมูดี และอาจารย์ สมชาย ภูมิมาโนช ที่ได้สร้างสรรค์ผลงานวิชาการออกสู่สาธารณชนอย่างต่อเนื่องตลอดมา ซึ่งเป็นภารกิจและหน้าที่หลักของคณาจารย์ทางการสอนและการวิจัยและเป็นแบบอย่างที่ดีให้อาจารย์ของมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ ขอให้อาจารย์มีความมุ่งมั่นที่จะผลิตงานเพื่อพัฒนาศาสตร์ทางการอิสลามศึกษาที่มีคุณภาพต่อไป

(รองศาสตราจารย์ ดร.รสสุคนธ์ แสงมณี)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

คำนิยม

الْحَمْدُ لِلَّهِ، نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَتُوبُ إِلَيْهِ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ. وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ وَبَارِكْ عَلَى نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ. أَمَّا بَعْدُ،

หนังสือ “อุศูลุลฟิกฮ” ซึ่งเรียบเรียงโดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มุฮัมมัด อูมูติ รองผู้อำนวยการสถาบันอิสลามและอาหรับศึกษาและอาจารย์สมชาย ภูมิมาโนช อาจารย์ประจำหลักสูตรกฎหมายอิสลามสถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา เป็นหนังสือที่ได้อธิบายเกี่ยวกับหลักกฎหมายอิสลาม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญแก่ผู้เรียนในการศึกษารายวิชาฟิกฮต่อไป การศึกษาวิชาหลักอุศูลุลฟิกฮจะทำให้ทราบถึงแหล่งที่มาของบทบัญญัติต่างๆซึ่งครอบคลุมการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ทั้งจากอัลกุรอาน หะดีษ อิจมาอฺ กียาสและอื่นๆ ตั้งเื่องการอัลกุรอานที่ว่า

الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا (المائدة : 3)

ความว่า วันนี้ข้าได้ให้ศาสนาของพวกเจ้าสมบูรณ์แล้วและข้าได้ให้ความกรุณาเมตตาของข้าครบถ้วนแก่พวกเจ้าแล้วและข้าได้เลือกอิสลามให้เป็นศาสนาแก่พวกเจ้า (อัลมาอิดะฮ : 3)

ศาสตรอุศูลุลฟิกฮถูกเขียนและเรียบเรียงโดยนักวิชาการตั้งแต่ในยุคก่อน อาทิเช่น อิหม่ามอัชชาฟีอีย์ ในหนังสือ “อรรถาสละฮ์” ซึ่งถูกนับว่าเป็นบิดาแห่งวิชาอุศูลุลฟิกฮ ต่อมาได้มีนักวิชาการได้เขียนและอธิบายรายละเอียดของศาสตร์นี้ไว้ในหนังสือและตำราอย่างกว้างขวาง

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือ “อุศูลุลฟิกฮเบื้องต้น” จะช่วยให้ผู้เรียนและผู้อ่านได้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อไป

รองศาสตราจารย์ ดร.อนิส พัฒนปริขวงศ์
ผู้อำนวยการสถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา
มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

คำนิยม

الحمد لله الذي بنعمته تتم الصالحات وبفضله تنزل الخيرات والبركات وتوفيقه تتحقق المقاصد والغايات وأزكى صلوات الله وتسليماته على المبعوث رحمة للعالمين نبي الرحمة وإمام الهدى سيدنا محمد وآله وصحبه أجمعين:

อุศูลุลฟิกฮ เป็นศาสตร์ว่าด้วยหลักการวิเคราะห์วินิจฉัยทางนิติศาสตร์อิสลาม นักปราชญ์มุจญ์ตะฮิดในแต่ละมัสฮับล้วนได้กำหนดหลักการวิเคราะห์วินิจฉัยหรือหลักอุศูลุลฟิกฮเป็นการเฉพาะทั้งสิ้น หนังสือหรือตำราเกี่ยวกับอุศูลุลฟิกฮจึงได้ถูกเรียบเรียงและถ่ายทอดไว้เป็นจำนวนมากตั้งแต่อดีตตราบจนปัจจุบัน แต่หนังสือหรือตำราเหล่านั้นโดยส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดถูกเขียนไว้เป็นภาษาอาหรับและมีคำศัพท์เฉพาะในทางวิชาการอีกจำนวนมากไม่น้อย ส่งผลให้เกิดความยุ่งยากซับซ้อนต่อการศึกษาทำความเข้าใจ การเรียบเรียงหนังสือหรือตำราอุศูลุลฟิกฮเป็นภาษาไทยจึงเป็นภารกิจที่มีความสำคัญและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาการศึกษานิติศาสตร์อิสลามในเชิงลึกและกว้างขวางมากขึ้นต่อไป

ตำราอุศูลุลฟิกฮนี้ ซึ่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มุฮัมมัด อูมูดี และอาจารย์สมชาย ภูมิมาโนช ได้เรียบเรียงขึ้นนี้ เป็นการเรียบเรียงจากความรู้และประสบการณ์ในการสอนรายวิชานี้มาเป็นเวลาหลายภาคการศึกษา สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการเรียบเรียงที่ต้องการนำเสนอกระบวนการวิเคราะห์วินิจฉัยทางนิติศาสตร์อิสลาม ซึ่งเป็นสาระสำคัญของอุศูลุลฟิกฮไว้ในบทนำซึ่งเป็นบทแรกของตำรา เป็นการนำเสนอมนทัศน์ทางอุศูลุลฟิกฮโดยยกตัวอย่างประกอบทำให้สามารถมองเห็นภาพลักษณ์และเข้าใจความหมายของอุศูลุลฟิกฮได้ค่อนข้างชัดเจนและเป็นรูปธรรม

นอกจากนั้น ตำราได้กล่าวถึงเนื้อหาสาระเกี่ยวกับลักษณะเฉพาะของสุกมหรือข้อบัญญัตินิติศาสตร์อิสลามไว้ในบทที่ 2 ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการบัญญัติและการบังคับใช้กฎหมายอิสลาม ประเภทและระดับของสุกมหรือบทบัญญัติ ผู้ทรงอำนาจสูงสุดในการตราบทบัญญัติขอบเขตของสิ่งที่ต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติ ตลอดจนเงื่อนไขต่าง ๆ รวมทั้งบุคคลผู้ต้องบังคับภายใต้บทบัญญัติดังกล่าวนั้น เหล่านี้ถือเป็นโครงสร้างพื้นฐานของกระบวนการทางอุศูลุลฟิกฮที่ยอมรับให้มีการใช้สติปัญญาในการวิเคราะห์วินิจฉัยบทบัญญัติ แต่ในขณะที่เดียวกันกำหนดให้

อำนาจแห่งการทราบทบัญญัติเป็นเอกสิทธิ์ของอัลลอฮ์แต่ผู้เดียวเท่านั้น นักปราชญ์มุญญ์ตะฮิดยอุม ไม่อาจคิดค้นบทบัญญัติจากแหล่งที่มาอื่นใด นอกจากคัมภีร์อัลกุรอาน ฮะดีษของนบีมุฮัมมัด (คือลลิลลอฮุ อะลัยฮิ วะสลลัม) และแหล่งที่มาอื่น ๆ ที่อ้างอิงมาจากอัลกุรอานและฮะดีษเท่านั้น เช่น อัลอิญญมาอ อัลกียาส อัลอิสติหซาน อัลอูรฟ อัลมะศอลิหอัลมุรสะละฮ์ เป็นต้น ซึ่งตำราเล่มนี้ได้นำมาเสนอและอธิบายรายละเอียดทั้งความหมาย ประเภท และเงื่อนไข ตลอดจนทัศนคติของนักปราชญ์เกี่ยวกับกระบวนการปรับใช้หลักฐานที่มาต่าง ๆ ดังกล่าว ครบถ้วนแล้ว แม้เนื้อหาสาระสำคัญ ๆ บางเรื่องของศาสตร์ด้านอุศูลุลฟิกฮ์ยังไม่ถูกนำมาเสนอไว้ในตำราเล่มนี้ก็ตาม เนื่องจากเป็นตำราอุศูลุลฟิกฮ์เล่มนี้ มุ่งเน้นให้เนื้อหา มีความสอดคล้องเหมาะสมกับรายวิชาและเป็นประโยชน์แก่นักศึกษาตลอดจนบุคคลทั่วไปที่สนใจเกี่ยวกับอุศูลุลฟิกฮ์หรือนิติศาสตร์อิสลาม

การเรียบเรียงตำราต้องใช้ความรู้และความอดสาหะพากเพียรอย่างมาก จึงใคร่ขอชื่นชมผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มุฮัมมัด อุมูตี และอาจารย์สมชาย ภูมิมาโนช ที่ได้ร่วมกันถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์เป็นตำราทางวิชาการที่มีคุณค่าเล่มนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าตำราเล่มนี้จะเป็นประโยชน์แก่นักศึกษาและบุคคลทั่วไปในการศึกษาเรียนรู้อุศูลุลฟิกฮ์ และขออุอาต่อพระผู้เป็นเจ้าของจริงต่อรับกิจการงานที่ดีนี้ และขอพรองค์ทางประทานสุขภาพที่แข็งแรง สมบูรณ์ เพิ่มพูนความรู้ ความคิด และสติปัญญาให้กับอาจารย์ทั้งสอง เพื่อจะได้สร้างผลงานทางวิชาการที่เป็นประโยชน์ต่อแวดวงการศึกษาอิสลาม สังคมมุสลิม และสังคมไทยทั่วไป

والله الموفق والهادي إلى سواء السبيل وآخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمين

รองศาสตราจารย์เจ๊ะเหล๊ะ แยกพงศ์

กิตติกรรมประกาศ

อัลฮัมดุลิลลาฮ ด้วยความกรุณา เมตตา ปราณีต่อป่าวของอัลลอฮ (ซุบฮานะฮูวะตะอาลา) จนทำให้ตำราเรื่องอุศูลุลฟิกฮ เล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร.รสสุคนธ์ แสงมณี อธิการบดีมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ ที่ให้กำลังใจและเป็นแรงผลักดัน ในการเขียนตำราเล่มนี้

ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.อานิส พัฒนปรีชาวงศ์ ผู้อำนวยการสถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ รองศาสตราจารย์เจ๊ะเหาะ แยกพงค์ ผู้ช่วยอธิการบดีมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ ศาสตราจารย์ ดร.มุฮัมหมัดซาคี เจ๊ะหะ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยและวิจัย มหาวิทยาลัยฟาฏอนี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุสมาน ยูนู อาจารย์กฎหมายอิสลาม คณะวิทยาการอิสลามอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ขอซาลี เบ็ญหมัด คณบดีอิสลามศึกษาและนิติศาสตร์อิสลาม มหาวิทยาลัยฟาฏอนี และอาจารย์บรรจง บินกาซัน ทั้งหกท่านที่ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ช่วยตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา แนะนำ ชี้แจงให้คำปรึกษา จนตำรานี้ดำเนินการได้อย่างถูกต้องและตรงตามวัตถุประสงค์ จนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ท้ายนี้ขอขอบคุณคณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษาทุกท่าน ที่เป็นกำลังใจและที่ให้ความร่วมมือในการเขียนตำราเรื่อง “อุศูลุลฟิกฮ” นี้สำเร็จลุล่วงไปได้เป็นอย่างดี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มุฮัมมัด อูมูดี
อาจารย์สมชาย ภูมิมาโนช

คำนำ

ตำราอุศุลฟิฮฺ¹ ผู้เขียนประสงค์ที่จะให้เป็นตำราเพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนในรายวิชาหลักศาสนบัญญัติ (Fundamentals of Jurisprudence) รหัสวิชา 09-034-203 สาขาวิชาอิสลามศึกษา และรายวิชาหลักกฎหมายอิสลาม 1 (Usululfiqh 1) รหัสวิชา 09-014-205 ตามหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิตระดับชั้นปีที่ 2 ของภาคการศึกษาต้น ปีการศึกษา 2564 สำหรับนักศึกษา และอาจารย์ที่พื้นฐานมาบ้างแล้ว ซึ่งตำราเล่มนี้ได้รับการพัฒนาจากเอกสารคำสอนรายวิชาอุศุลฟิฮฺที่เริ่มใช้ในการเรียนการสอนครั้งแรกปีการศึกษา 2558

ผู้เขียนมีความตั้งใจเรียบเรียงสาระทั้งหมดให้ง่ายต่อการอ่านและทำความเข้าใจ ผู้เขียนได้พยายามประมวลเนื้อหามาให้อย่างครอบคลุมและทันต่อเหตุการณ์ โดยได้แบ่งสาระจำนวน 10 บท พร้อมคำถามท้ายบท หวังว่าตำราเล่มนี้จะเป็นประโยชน์แก่นักศึกษาตลอดจนบุคคลทั่วไปที่สนใจเกี่ยวกับอุศุลฟิฮฺหรือนิติศาสตร์อิสลามที่สามารถศึกษาด้วยตนเองได้ ทั้งนี้ เป็นกฎหมายอิสลามที่ชาวมุสลิมใฝ่รู้และนำมาปรับใช้ โดยเฉพาะในประเด็นที่ไม่มีบทบัญญัติโดยตรงในอัลกุรอานและในสุนนะฮฺ หากท่านที่นำตำรานี้ไปใช้มีข้อเสนอแนะ ผู้เขียนยินดีรับฟังทุกข้อเสนอแนะ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มุฮัมมัด อุมูดี

อาจารย์สมชาย ภูมิมาโนช

---

¹ ตำราเล่มนี้ใช้หลักการเขียนการปริวรรตอักษรตามประกาศนายกรัฐมนตรี เรื่อง หลักเกณฑ์การทับศัพท์ภาษาอาหรับ ประกาศ ณ วันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2554 เล่ม 128 ตอนพิเศษ 38 ง ราชกิจจานุเบกษา 31 มีนาคม พ.ศ. 2554 เช่น อักษร ح ตัวอย่าง ح คำทับศัพท์ อัลฮุกม

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนิยม	ก
กิตติกรรมประกาศ	จ
คำนำ	ฉ
สารบัญ	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
ความแตกต่างระหว่างการศึกษาวิชาอุศุลฟิอกัยกับวิชาฟิอกัย	3
พลวัตของวิชาอุศุลฟิอกัย	4
สรุป	9
คำถามท้ายบทที่ 1	10
บทที่ 2 ฮุกุมและกระบวนการบัญญัติฮุกุม	11
ฮุกุมตักลีฟีย์	16
ฮุกุมวัฎฮีย์	25
ฮากิม	35
มะฮุกุมฟิฮ์	36
มะฮุกุมอะลัยฮ์	41
สิ่งที่มีผลกระทบต่อความสามารถ	44
สรุป	48
คำถามท้ายบทที่ 2	46
บทที่ 3 อัลกูรอ่าน	47
คุณค่าแห่งอัลกูรอ่าน	48
ศาสตร์แห่งอัลกูรอ่าน	49
วัตถุประสงค์แห่งอัลกูรอ่าน	51
อัลกูรอ่านกับการเป็นแหล่งที่มาของฮุกุม	56
สรุป	57
คำถามท้ายบทที่ 3	58

บทที่ 4 ฮะดีษ	59
ฮะดีษกับการเป็นแหล่งที่มาของสุกม	62
ความสัมพันธ์ระหว่างอัลกุรอานกับฮะดีษ	64
ประเภทของฮะดีษ	66
สรุป	74
คำถามท้ายบทที่ 4	74
บทที่ 5 อัจญ์มาอ (มติของปวงประชาญ์)	75
องค์ประกอบของอัจญ์มาอ	76
อัจญ์มาอกับการเป็นแหล่งที่มาของสุกม	77
ประเภทของอัจญ์มาอ	80
สรุป	83
คำถามท้ายบทที่ 5	84
บทที่ 6 กียาส (การอนุมานเปรียบเทียบ)	85
กียาสกับการเป็นแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลาม	88
องค์ประกอบของกียาส	96
สรุป	109
คำถามท้ายบทที่ 6	110
บทที่ 7 อีสติหซาน (หลักวิจารณ์ญาน)	111
ประเภทของอีสติหซาน	112
ข้อสังเกตเกี่ยวกับการแบ่งประเภทของอีสติหซาน	113
สรุป	117
คำถามท้ายบทที่ 7	118
บทที่ 8 มะศอลิหฺมุรสะละฮฺ (หลักประโยชน์สาธารณะ)	119
ประเภทของมะศอลิหฺ	119
สาเหตุของการนำมะศอลิหฺมุรสะละฮฺมาใช้ในการกำหนดสุกม	122
ลักษณะสุกมที่ใช้การมะศอลิหฺมุรสะละฮฺ	123
ทัศนะของนักปราชญ์กฎหมายอิสลามที่มีต่อมะศอลิหฺมุรสะละฮฺ	124

สรุป	126
คำถามท้ายบทที่ 8	126
บทที่ 9 อูर्फ (หลักจารีตประเพณี)	127
ความแตกต่างระหว่างอูर्फกับหลักการบางอย่าง	129
ประเภทต่าง ๆ ของอูर्फ	130
เงื่อนไขในการใช้อูर्फ	131
อูर्फกับการเป็นแหล่งที่มาของสุกม	132
สรุป	133
คำถามท้ายบทที่ 9	134
บทที่ 10 อิสติศหาบ (หลักการยึดถือสภาพเดิม)	134
ลักษณะของอิสติศหาบ	136
อิสติศหาบกับการเป็นแหล่งที่มาของสุกม	138
สรุป	139
คำถามท้ายบทที่ 10	140
อภิธานศัพท์	142
บรรณานุกรม	147
ดัชนี	151

ในบทนี้ผู้เขียนนำเสนอเกี่ยวกับนิยามอุศูลุลฟิกฮฺ ที่มาของวิชาอุศูลุลฟิกฮฺ ความแตกต่างระหว่างการศึกษาวิชาอุศูลุลฟิกฮฺกับวิชาฟิกฮฺ พลวัตของวิชาอุศูลุลฟิกฮฺ และตำราอุศูลุลฟิกฮฺ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

คำว่า “อุศูลุลฟิกฮฺ” นี้มีรากศัพท์มาจากภาษาอาหรับซึ่งประกอบด้วยสองคำที่เชื่อมกัน โดยคำว่า “อุศูล” ที่เป็นคำที่พาดพิง (มูดอฟ) กับคำว่า “ฟิกฮฺ” ที่เป็นคำที่ถูกพาดพิง (มูดอฟอิลัย) ซึ่งคำว่า “อุศูล” เป็น พหูพจน์ของคำว่า “อัศล” ในทางภาษาแปลว่า รากฐาน หรืออะไรก็ตามที่เป็นรากฐานของสิ่งหนึ่งสิ่งใด ส่วน “อุศูล” ในเชิงวิชาการมี 3 ความหมาย หมายถึง 1) หลักฐาน 2) มีน้ำหนัก และ 3) กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ส่วนคำว่า “ฟิกฮฺ” แปลว่า เข้าใจ และคำว่า “ฟิกฮฺ” ในเชิงวิชาการ หมายถึง ความรู้ที่เกี่ยวกับฮุกมต่าง ๆ ทางศาสนาในด้านการกระทำที่นำมาจากหลักฐานของบทบัญญัติเชิงละเอียด

สำหรับความหมาย “อุศูลุลฟิกฮฺ” ที่รวมทั้งคำโดยไม่แยกคำ ในทางวิชาการของท่าน Abdul al-Karim Zaidan (1997) ได้ให้นิยามของคำ “อุศูลุลฟิกฮฺ” ว่า

أَعْلَمُ بِالْقَوَاعِدِ وَالْأَدِلَّةِ الْإِسْلَامِيَّةِ ، الَّتِي يُوَصِّلُ الْبَحْثَ بِهَا إِلَى اسْتِنْبَاطِ الْفِقْهِ

หมายถึง “ความรู้ที่ว่าด้วยกฎเกณฑ์ต่างๆ และหลักฐานแห่งความบทบัญญัติ² ซึ่งได้มาด้วยวิธีวิทยาการศึกษาวิจัยเพื่อนำไปสู่การกำหนดฮุกมทางกฎหมายอิสลาม

เจ๊ะเหล๊ะ แซกพงค์ (2561) ได้ให้ความหมายของคำ “อุศูลุลฟิกฮฺ” หมายถึง วิธีวิทยาการวิจัยหรือระบบการคิดทางกฎหมายในระบบกฎหมายอิสลามอยู่บนรากฐานแห่งในคัมภีร์อัลกุรอานและสุนนะฮฺ การวิเคราะห์หรัวินิจฉัยทางกฎหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อบัญญัติทางกฎหมายอิสลามนั้น มีหลักเกณฑ์เป็นระเบียบ วิธีที่นักปราชญ์กฎหมายอิสลามมีความเห็นสอดคล้องกัน ได้แก่ การยึดถือคัมภีร์อัลกุรอาน สุนนะฮฺ มติของปวงปราชญ์ (อิญญ์มาอ) และการอนุমানเปรียบเทียบ (กียาส) เป็นแหล่งที่มาในการวิเคราะห์วินิจฉัยตามลำดับ นอกจากนั้นยังมี

² หลักฐานภาพรวมโดยไม่ได้ละเอียด

หลักฐานอื่นเป็นแหล่งที่มาประกอบซึ่งบรรดานักปราชญ์กฎหมายอิสลามมีความเห็นแตกต่างกันในการยึดถือเป็นหลักฐาน ได้แก่ หลักหลักวิจารณ์ญาณ (อัลอิสติซาน) หลักประโยชน์สาธารณะ (อัลมะศอลิฮอัลมุรสะละฮ) หลักจารีตประเพณี (อัลอูรฟ) ที่สะท้อนความคิดเห็นของเศาะฮาบะฮ์ หลักหลักการยึดถือสภาพเดิม (อัลอิสติศหาบ) และบทบัญญัติของประชาชาติในอดีต เหล่านี้เป็นหลักฐาน ที่มาของการบัญญัติกฎหมายอิสลามที่ได้มีการพัฒนาจนกลายเป็นแบบแผนวิธีวิทยาการวิเคราะห์วินิจฉัยของมัซฮับต่างๆ ซึ่งมีหลักใหญ่เหมือนกันแตกต่างกันในหลักย่อย

ดังนั้น อุดุลฟูฎัยฮ์ หมายถึง ศาสตร์ที่เกี่ยวกับหลักการ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ หลักฐานภาพรวม โดยไม่ได้ลงละเอียด โดยวิธีวิทยาการศึกษาวิจัยของนักปราชญ์กฎหมายอิสลามในการวิเคราะห์วินิจฉัยหลักฐานด้วยบทหนึ่งด้วยบทใดที่นำมาแสดงเพื่อให้ได้มาซึ่งการกำหนดศุกมทางกฎหมายอิสลาม เช่น ด้วยบทจากอัลกุรอาน ฮะดีษ หรือจากการอนุมานเปรียบเทียบ ดังเช่น

อัลลอฮ์ได้ตรัสในอัลกุรอาน ซูเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์ โองการที่ 43 ว่า

﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ﴾

ความว่า “พวกท่านทั้งหลาย จงทำการละหมาด และจงจ่ายซะกาต”

จากโองการอัลกุรอานดังกล่าวที่นำมาเป็นหลักฐานเพื่อใช้กับเรื่องการละหมาดและเรื่องการจ่ายซะกาตเท่านั้นจะใช้ร่วมกับประเด็นอื่น ๆ ไม่ได้ ภาษาอาหรับเรียกว่า “อะดัลละฮ์ ตัฟศิสิยะฮ์” หมายถึง ข้อพิสูจน์หรือหลักฐานที่นำมาแสดงเพื่อใช้กับปัญหาหนึ่งปัญหาใดโดยเฉพาะ

จากโองการอัลกุรอานข้างต้นทำให้ทราบว่

1. *وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ* เป็นประโยคคำสั่ง
2. ประโยคคำสั่งนั้น จำเป็นจะต้องปฏิบัติตาม
3. ฉะนั้น คำสั่งที่เราทำการละหมาด จึงจำเป็นต้องปฏิบัติ (วาญิบ)
4. *وَآتُوا الزَّكَاةَ* เป็นประโยคคำสั่ง
5. ประโยคคำสั่งนั้น จำเป็นจะต้องปฏิบัติตาม
6. ฉะนั้น คำสั่งที่เราจ่ายซะกาต จึงจำเป็นต้องปฏิบัติ (วาญิบ)

7. การละหมาดและการจ่ายซะกาตจึงเป็นวาญิบ พิจารณาจากรูปประโยคคำสั่งตามความเข้าใจของไวยากรณ์ภาษาอาหรับ ส่วนนักวิชาการด้านอุตศุลกฟิกฮฺ ที่มีความเข้าใจต่อไวยากรณ์ภาษาอาหรับ จึงวางหลักการและกฎเกณฑ์ว่า “ทุก ๆ ประโยคคำสั่ง หมายถึง วาญิบ” ไม่ว่าจะสั่งให้ละหมาดหรือจ่ายซะกาต มันจึงเป็นการกระทำที่ต้องปฏิบัติ (วาญิบ) เป็นต้น

ผลลัพธ์ของการคิดวิเคราะห์และการวินิจฉัยโองการอัลกุรอานข้างต้น จึงออกมาเป็นฮุกมคือ การละหมาดและจ่ายซะกาตนั้นวาญิบ

❖ ความแตกต่างระหว่างการศึกษาวิชฮาอุตศุลกฟิกฮฺกับวิชาฟิกฮฺ

การศึกษาวิชฮาฟิกฮฺ คือ การศึกษาฮุกมที่เกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์ เช่น ในด้านอิบาดะฮฺ ชุรกรรม ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ เป็นต้น เพื่อศึกษาว่าการกระทำดังกล่าวเป็น วาญิบ หรือ ฮะรอม หรือ มัันดูบ หรือ มักรูฮฺ หรือ มุบาฮฺ หรือ การกระทำดังกล่าวใช้ได้ หรือใช้ไม่ได้ เป็นต้น โดยมี “อะดัลละฮฺ ตัฟสีลียะฮฺ”³ นำมาแสดง

การศึกษาวิชฮาฟิกฮฺนั้น ทำให้ทราบว่าการละหมาด 5 เวลา วันหนึ่งกับคืนหนึ่งนั้นเป็นวาญิบ ใครบ้างที่ต้องละหมาด เวลาของการละหมาด และสิ่งที่เป็นเงื่อนไข และสิ่งที่ทำให้เสียละหมาด เป็นต้น

วิชาฟิกฮฺนั้น ทำให้ทราบว่าการกินหมูและมันของหมูและส่วนต่าง ๆ ของมันเป็นสิ่งต้องห้าม (ฮะรอม) ในฮุกมอิสลาม ฉะนั้นข้อใช้หรือข้อห้ามใด ๆ ที่เกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์จะอยู่ในเนื้อหาวิชาฟิกฮฺ ไม่ว่าจะใช้ให้ทำ หรือใช้ให้ทิ้ง หรือสิ่งที่ทำอาจจะมีผลสมบูรณ์ หรือเป็นโมฆะ เป็นต้น

พะกีฮฺ คือ นักปราชญ์ที่มีความสามารถในการวิเคราะห์วินิจฉัยด้วยบท (อิญญุดิฮาด) และที่มีฐานะที่จะให้คำพิตวา (คำวินิจฉัย) ได้ โดยมีคุณสมบัติครบตามเงื่อนไขของมุจตะฮิด (Al-Ahqar, M.S. 2004)

³ หมายถึง ด้วยบทหลักฐานที่นำมาแสดงนั้นเป็นหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาใดปัญหานั้นๆ โดยเฉพาะ

ส่วนการศึกษาวิชาอุศุลฟิกฮฺ คือ การศึกษากระบวนการรูปแบบและวิธีการในการคิดวิเคราะห์หวินิจฉัยเพื่อให้ได้มาซึ่งสุกมจากตัวบทหลักฐานที่นำมาแสดง เช่น ตัวบทจากอัลกุรอาน ฮะดีษ หรือจากความเข้าใจจากอัลกุรอานหรือฮะดีษ หรือจากการอนุมานเปรียบเทียบ เป็นต้น ซึ่ง จะช่วยให้ทราบว่าใครคือผู้ที่เหมาะสมที่สุดที่จะสามารถในการคิดวิเคราะห์หวินิจฉัยหรือออกคำ ฟัตวา โดยมีคุณสมบัติครบถ้วนสมบูรณ์ และจะช่วยให้ทราบว่าหากมีตัวบทหลักฐานที่นำมาแสดง ขัดแย้งกันเองควรจะมีวิธีใดในการแก้ไข เช่น หากสามารถนำมารวมกันได้ก็ให้รวม หรือตัวบท หลักฐานอันใดมาก่อนหรือหลัง หรือตัวบทหรือหลักฐานที่นำมาแสดงนั้นถูกยกเลิกหรือยังไม่ถูก ยกเลิก เป็นต้น

ทั้งนี้ การจะได้มาซึ่งสุกมนั้นจำเป็นต้องมีตัวบทหรือหลักฐานนำมาแสดง ทุกๆสิ่งที่ไม่มีความ มีตัวบทหรือหลักฐานในการชี้ให้เห็นว่าฮะลาหรือฮะรอมนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่มีความมีโทษและเป็นสิ่งที่ไม่อนุมัติ โดยเฉพาะการกำหนดสุกมด้วยอุศุลฟิกฮฺ

วิชาอุศุลฟิกฮฺนี้มีสาระสำคัญที่ต้องศึกษาทั้งหมด 4 เรื่อง ซึ่งล้วนเป็นกฎเกณฑ์และ หลักฐานที่จำเป็นเพื่อเป็นแนวทางสำหรับมุญตะฮิดในการพิจารณาสุกมต่าง ๆ มีดังนี้

1. สุกมต่าง ๆ ทางกฎหมายอิสลาม คือ อัลอะฮุกาม อัชชะรียะฮฺ
2. แหล่งที่มาของสุกม คือ อัลอะดีลละฮฺ
3. วิธีวิทยาการกำหนดสุกมจากตัวบท คือ อัลอิสตินบาฎ
4. การวิเคราะห์หวินิจฉัยเพื่อกำหนดสุกม คือ อัลอิจญ์ติฮาด

❖ พลวัตของวิชาอุศุลฟิกฮฺ

บทบัญญัติอิสลามที่ถูกประทานมาเริ่มต้นที่การพัฒนาจิตใจ แก้ไขความคิด ความเชื่อ และเยียวยาปัญหาสังคมมนุษย์ที่ตกต่ำและเสื่อมทรามทั้งด้านความเชื่อที่มลาย ความไร้คุณธรรม จริยธรรม และปัญหาการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง บทบัญญัติที่มุสลิมรับมา จากท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลลัลลอฮฺ อาลัยฮิ วะสัลลิม) นั้น ในระบบกฎหมายอิสลามวางอยู่บน รากฐานแห่งอัลกุรอาน ซึ่งเป็นคัมภีร์แห่งอัลลอฮฺ ถือเป็นแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามที่เป็นแก่น แท้สำคัญสูงสุด รองลงมาได้แก่ ฮะดีษ อิจญ์มาอฺ และกียาส ที่บรรดานักปราชญ์ทางกฎหมาย อิสลามมีความเห็นที่เป็นเอกฉันท์ยอมรับตรงกัน นอกจากนั้นยังมีหลักฐานอื่นเป็นแหล่งที่มา

มุฮัมมัด ” ท่านถามอีกว่า “ หากไม่มีในชะติษของศาสดามุฮัมมัดแล้ว ”
 มออาซตอบว่าฉันจะวิเคราะห์และวินิจฉัยด้วยความคิดเห็นของตนเอง และ
 ฉันจะไม่หยุดยั้งในการใช้ความพยายาม ” ท่านศาสดามุฮัมมัดกล่าวว่า
 “ การสรรเสริญเป็นของอัลลอฮ์ผู้ทรงช่วยผู้นำศาสนของศาสดามุฮัมมัดให้
 พบสิ่งที่สร้างความพึงพอใจให้ศาสดามุฮัมมัด ” (Ibn Hambal : 22061.
 Abu Dawud : 3592. Tirmiziy : 1327)

จากประโยคดังกล่าวข้างต้นที่ว่า “ ฉันจะวิเคราะห์และวินิจฉัยด้วยความคิดเห็นของตนเอง ” ได้รับการอธิบายโดยอุมัร (เราะฎียัลลอฮุอันฮุ) เมื่อท่านได้แต่งตั้งให้อับูมูซา อัลอัซอะรียี เป็นผู้พิพากษา ท่านได้กล่าวว่า

الْقَضَاءُ فَرِيضَةٌ مُحْكَمَةٌ وَسُنَّةٌ مُتَّبَعَةٌ

ความว่า “ การพิพากษานั้นเป็นหน้าที่ที่หลีกเลี่ยงมิได้และไม่ก็เป็นวิธิต่างที่
 จะต้องปฏิบัติตาม ” (Al-Dar Qutniy, 2004 : 3914)

ท่านอุมัร (เราะฎียัลลอฮุอันฮุ) ยังได้กล่าวอีกว่า

الْفَهْمُ الْفَهْمُ فِيمَا يُخْتَلَجُ فِي صَدْرِكَ يَمَا لَمْ يَبْلُغَكَ فِي الْكِتَابِ أَوْ السُّنَّةِ، اعْرِفِ
 الْأَمْتَالَ وَالْأَشْيَاءَ ثُمَّ قَسِ الْأُمُورَ عِنْدَ ذَلِكَ فَأَعْمَدِ إِلَى أَحَبِّهَا عِنْدَ اللَّهِ وَأَشْبَهْهَا
 بِالْحَقِّ

ความว่า “ จงทำความเข้าใจ จงทำความเข้าใจในสิ่งที่เจ้ากำลังสงสัยใจอยู่
 ซึ่งไม่มีหลักฐานจากอัลกุรอานหรือชะติษ เจ้าจงศึกษาสิ่งที่ใกล้เคียงและ
 คล้ายคลึงกันแล้วจงเทียบเคียงกับมัน และเจ้าจงมุ่งสู่สิ่งอันเป็นที่รักยิ่ง
 ของอัลลอฮ์ และใกล้เคียงหรือคล้ายคลึงกับสัจธรรมมากที่สุด ”

(Ibid : 3914)

หลักการดังกล่าวจึงเป็นแนวที่ถือปฏิบัติตลอดมา แต่ในระยะหลัง ๆ เมื่อรัฐอิสลามได้
 ขยายอาณาเขตออกไป มีประชาชนมากมายที่มีเชื้อชาวอาหรับได้เข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม และ
 อาศัยปะปนอยู่กับมุสลิมที่เป็นชาวอาหรับ จนทำให้ความสามารถของการใช้และเข้าใจภาษา

อาหารับของมุสลิมที่เป็นชาวอาหรับเริ่มอ่อนด้อยลงตามลำดับ ในที่สุดจึงมีความจำเป็นที่จะต้องวางกฎเกณฑ์ในการใช้ภาษาขึ้นเพื่อรักษาสถานภาพของภาษาอาหรับ ตลอดจนเพื่อให้ทุกคนทั้งที่เป็นชาวอาหรับและไม่เป็นชาวอาหรับสามารถเข้าใจความหมายของอัลกุรอานและฮะดีษได้อย่างถูกต้อง (อิสมาแอล อาลี, 2552 : 3) ต่อมาวิวัฒนาการศาสตร์แห่งวิชาอูศูลูกฟิกฮ์มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ในยุคของเศาะฮาบะฮ์และต่อๆ มา กระทั่งเกิดเป็นมัซฮับต่างๆ มัซฮับและอูศูลูกฟิกฮ์ที่ยังคงเป็นที่ยึดมั่นของโลกมุสลิมส่วนใหญ่ในปัจจุบันนี้เพียง 4 มัซฮับคือ ฮะนะฟี มาลิก ซาฟีอีและอะหฺมัด โดยในแต่ละมัซฮับต่างก็ผลักดันให้มีการกำหนดหลักฐานทางกฎหมายอิสลามเงื่อนไขในการใช้เป็นหลักฐาน ตลอดจนมีวิธีวิทยาการวิเคราะห์วินิจฉัยเป็นการเฉพาะใช้ขึ้นมา จากการประมวลกฎเกณฑ์เหล่านี้ทำให้เกิดวิชาอูศูลูกฟิกฮ์ขึ้น กฎเกณฑ์ที่สำคัญของสำนักซาฟีอี⁴ ปรากฏอยู่ในตำรา “อัลริสาละฮ์” ซึ่งถือเป็นที่ยอมรับว่าเป็นหนังสือที่เกี่ยวกับอูศูลูกฟิกฮ์ที่สมบูรณ์เล่มแรกจนเป็นที่ยอมรับของนักวิชาการในทุกยุคทุกสมัย ต่อมาบรรดานักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลามก็ได้ทยอยกันเขียนตำราสำนักนี้ บางคนเขียนไว้อย่างละเอียดถี่ถ้วน ในขณะที่บางคนเขียนอย่างรวบรัด การเขียนตำราวิชาสำนักนี้มีสองแนวทาง คือ แนวทางของนักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลามสังกัด ญุมฮูร(ส่วนมาก)และแนวทางของนักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลามสังกัดมัซฮับฮะนะฟี และพัฒนาเป็นศาสตร์แห่งวิชา อูศูลูกฟิกฮ์ที่มีความสมบูรณ์ ด้วยความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการและความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในปัจจุบัน นักวิชาการหลายท่านจึงเห็นว่าศาสตร์แห่งอูศูลูกฟิกฮ์มีประเด็นที่จะต้องนำมาทบทวนและปรับปรุงพัฒนาสอดคล้องกับ Hasan al Turabi (อ้างถึงในเจ๊ะเหเลียะ แชนพงศ์, 2561) กล่าวว่า จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกลับมาทบทวนศาสตร์อูศูลูกฟิกฮ์ให้มีเชื่อมโยงกับชีวิตจริงเพราะหลายๆ ประเด็นทางอูศูลูกฟิกฮ์ที่ไม่เกี่ยวข้องใดๆกระทั่งมีประเด็นทางทฤษฎีที่ลึกล้ำจนเกือบจะไม่ก่อผลอันใดในทางกฎหมายอิสลาม ในขณะที่สภาพการณ์ของข้อบัญญัติแห่งกฎหมายอิสลามนั้นจะต้องเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการแห่งยุคสมัย ดังนั้นหลักอูศูลูกฟิกฮ์ จะต้องมีการปรับปรุงใหม่ให้ดำเนินควบคู่ไปกับกฎหมายอิสลามในชีวิตจริงที่จะปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัย

ปัจจุบันมีแนวการสอนวิชาอูศูลูกฟิกฮ์ในมหาวิทยาลัยต่างๆ ในโลกอาหรับและในประเทศมุสลิม จึงได้มีการแต่งตำราอูศูลูกฟิกฮ์ที่มุ่งเน้นเนื้อมีความสอดคล้องเหมาะสมกับรายวิชาที่มี

⁴ อิหม่าม มุฮัมมัด อิบน์ อิดริส อัซซาฟีอี ซึ่งเสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 204/ค.ศ. 819

วัตถุประสงค์เพื่อการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา ซึ่งมุ่งเน้นการเสนอเนื้อหาของวิชานี้ในลักษณะที่ง่ายต่อการศึกษาเรียนรู้ ทำให้สิ่งที่คลุมเครือมีความกระจ่างชัด ทำให้สิ่งที่ยากซับซ้อนมีความง่าย สอดคล้องกับงานเขียนของท่าน Muhammad Abu Zahrah (1997) กล่าวไว้ในตำราอุศูลุลฟิกฮของท่านว่า "ข้าพเจ้าได้อ่านตำราตั้งเดิมและตำราในยุคหลัง จึงได้ทำตำราสรุปย่อเล่มนี้ โดย รวบรวมจากแหล่งข้อมูลอันกว้างใหญ่ไพศาล มาเชื่อมประสานในลักษณะกระทัดรัดและง่ายต่อการศึกษาเรียนรู้ ทำให้สิ่งที่คลุมเครือมีความกระจ่างชัด ทำให้สิ่งที่ยากซับซ้อนมีความง่าย..." ดังเช่น ตำราสำคัญ ๆ ที่เขียนในแนวนี คือ

1. อัลลัมอ ฟี อุศูลิลฟิกฮ (الَّلْمَعُ فِي أُصُولِ الْفِئْهِ) โดยซีรอซีัย ปี 2003
2. อิลมูอุศูลิลฟิกฮ (عِلْمُ أُصُولِ الْفِئْهِ) โดยอับดุลวะฮ์ฮาบ ค็อลลาฟ ปี 2003
3. อัลอุศูล มิน อิลมิลอุศูล (الْأُصُولُ مِنْ عِلْمِ الْأُصُولِ) โดยอัลอุษัยมิน ปี 2004
4. อัลวาดีฮ ฟี อุศูลิลฟิกฮ (الْوَأْضِحُ فِي أُصُولِ الْفِئْهِ) โดยมุฮัมมัด สุโลมาน อับดุลลอฮ อัลอัชกีอร ปี 2004
5. อุศูลุลฟิกฮ อัลละซี ลายะสะฮ อัลพะกีฮ ญะฮ์ละฮ (أُصُولُ الْفِئْهِ الَّذِي لَا يَسَعُ (جَهْلُهُ الْفِئْهِ) โดยอียาฎ อัลสะละมีัย ปี 2005
6. มะนาฮิจญ์ อัลัจญะฮัด อัลฟิหะฮียะฮ์ อัลมุยัสสิร (مَنَاهِجُ الْاِجْتِهَادِ الْفِئْهِ الْمَيْسِرِ) โดย มุฮัมมัด ฮะสัน อูบัยยะห์ยา ปี 2005
7. มุลักค็อศ อุศูลิลฟิกฮ วัลเกาะวาอิดอัลฟิกฮียะฮ์ (مُلَخَّصُ أُصُولِ الْفِئْهِ وَالْقَوَاعِدِ) โดยศอดิก สะอีด ปี 2009
8. อัลมุเหวะละลาต อัลตัญญิดัตะฮ์ อัลมูอาศิเราะฮ์ ฟี อุศูลิลฟิกฮ (الْمُحَوَّلَاتُ التَّجْدِيدَةُ (الْمُعَاصِرَةُ فِي أُصُولِ الْفِئْهِ) โดยวัศฟ อาซุร อูบัยยะด ปี 2009
9. อัลตัญญิดัต อัลอุศูลียะฮ์ (التَّجْدِيدُ الْأُصُولِي) โดยอะฮ์หมัด อัลร็อยสุณียัย ปี 2014
10. ตัจญิดัต อุศูลิลฟิกฮ (تَجْدِيدُ أُصُولِ الْفِئْهِ) โดยฮะสัน อัลตุรอบียัย ปี 2020

สรุป

อุลูลูกฟิกฮ์ (أُصُولُ الْفِئْهِ) มีสองความหมายดังนี้

1. ความหมายที่เชื่อมกัน โดยคำว่า “อุลูล” ในทางภาษาแปลว่า รากฐาน หรืออะไรก็ตามที่เป็นรากฐานของสิ่งหนึ่งสิ่งใด ส่วนในเชิงวิชาการมี 3 ความหมาย คือ 1) หลักฐาน 2) มีน้ำหนัก และ 3) กฎเกณฑ์ต่าง ๆ สำหรับคำว่า “ฟิกฮ์” แปลว่า เข้าใจ และในเชิงวิชาการ หมายถึง ความรู้ที่เกี่ยวกับฮุกมต่าง ๆ ทางศาสนาในด้านการกระทำที่นำมาจากหลักฐานของบทบัญญัติเชิงละเอียด

2. ความหมายรวมทั้งคำ “อุลูลูกฟิกฮ์” หมายถึง ศาสตร์ที่เกี่ยวกับหลักเกณฑ์ของศาสนบัญญัติ โดยวิธีวิทยาการศึกษาวิจัยของนักปราชญ์กฎหมายอิสลามในการวิเคราะห์วินิจฉัยหลักฐานด้วยบทหนึ่งตัวบทใดที่นำมาแสดง เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อบัญญัติ(ฮุกม)ทางกฎหมายอิสลาม อาทิเช่น อนุมัติให้ย้อละหมาด(เกือศร์)และรวมละหมาดสองเวลา(ญุมอ)ไว้ในเวลาเดียวกัน สำหรับมุสลิมที่บรรลุศาสนภาวะที่เดินทางเพราะศาสนาได้บัญญัติขึ้นมาเป็นการผ่อนปรนให้กระทำในลักษณะที่เป็นการลดหย่อน

คนใดคนหนึ่งจะยังเป็นพะกือไม่ได้ อันเนื่องจากว่าไม่สามารถอธิบายถึงวิธีวิทยาการวิจัยหรือระบบการคิดทางกฎหมายในระบบกฎหมายอิสลามว่าวางอยู่บนรากฐานแห่งใด ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของชาวสลัฟที่ว่า “อัลกุรอานและซุนนะฮ์ คือป้อมปราการ กำแพงผนังของมัน คืออิญญ์มาอ์ และประตูทางเข้าของมัน คืออุลูลูกฟิกฮ์” หมายถึง หากจะเข้าใจในการตีความด้วยบทกฎหมายตามความเข้าใจของบรรดาสลัฟเงื่อนไขเดียว คือ เรียนอุลูลูกฟิกฮ์ ฉะนั้นฮุกมใดฮุกมหนึ่งในกฎหมายอิสลามจะขาดสี่ประการนี้ไม่ได้ ได้แก่ หลักฐาน(ดะลิล) วิธีวิทยาการตีความด้วยบท (อิสตินบาฎ หรือ ดิลาละฮ์) ผู้มีความสามารถเหมาะสมในการใช้วิธีวิทยาการตีความด้วยบท (มุสตะดิล หรือ มุญญ์ตะฮิด) และผลลัพธ์ (ฮุกม หรือ มัตลูล) ทั้งสี่ประการนี้คือพื้นฐานของการเรียนอุลูลูกฟิกฮ์ทั้งแบบเก่าและแบบใหม่

คำถามท้ายบทที่ 1
----

1. จงยกหลักฐานจากชะติษที่สนับสนุนการใช้หลักการวิเคราะห์และวินิจฉัยด้วยความคิดเห็นทางกฎหมายอิสลามในสมัยท่านศาสดามุฮัมมัด (คืออัลลลอฮูอัลยฮิวะสัลลัม) ?
2. จงบอกชื่อหนังสือหรือตำราอุศูลุลฟิกฮพร้อมชื่อผู้เขียน สัก 5 ตำรา ?
3. จงอธิบายความแตกต่างระหว่างการศึกษาวิชาอุศูลุลฟิกฮกับวิชาฟิกฮ ?
4. จงอธิบายถึงสาเหตุที่มีการรวบรวมวิชาอุศูลุลฟิกฮและใครเป็นผู้รวบรวมเป็นท่านแรก ?
5. จงอธิบายความแตกต่างระหว่างอะดิลละฮฺ ตัฟสีรีย์ฮฺ และอะดิลละฮฺ อิจญ์มาลียะฮฺ ?
6. สารระสำคัญในวิชาอุศูลุลฟิกฮที่จะต้องศึกษามีกี่ประเด็นและอะไรบ้าง ?
7. องค์ประกอบของอิลมุนอุศูลุลฟิกฮ มีเท่าไร อะไรบ้าง ?
8. จงบอกหน้าที่ของนักวิชาการด้านอุศูลีย์ว่าเป็นอย่างไร ?
9. คนหนึ่งคนใดจะยังเป็นพะกีฮไม่ได้เพราะเหตุใด ?
10. จงอธิบายความแตกต่างระหว่างอะดิลละฮฺ ตัฟสีรีย์ฮฺ และอะดิลละฮฺ อิจญ์มาลียะฮฺ ?

บทที่ 2 สุกมและกระบวนการบัญญัติสุกม

ในบทนี้ผู้เขียนนำเสนอเกี่ยวกับนิยามของสุกม ประเภทสุกม สุกมดักลิฟีย์ สุกมวัฎอีย ฮากิม มะฮุกุมฟือฮ และมะฮุกุมอะลัยฮฺ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

สุกม หรือข้อบัญญัติ ซึ่งท่าน Al-Amidiy (2003, 1/49) และท่าน Al-Baidhawiy (2008, 1/28) ได้อธิบายคำนิยามของสุกมไว้ว่า

حِطَابُ اللَّهِ تَعَالَى الْمُتَعَلِّقُ بِأَفْعَالِ الْمُكَلَّفِينَ بِالِاقْتِضَاءِ أَوْ التَّحْيِيرِ أَوْ الْوَضْعِ

ความว่า “โองการของอัลลอฮ์ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของบรรดามุสลิมที่ บรรลุศาสนภาวะโดยการสั่งให้กระทำ หรืองดกระทำ หรือให้เลือกกระทำ หรือเป็นการวางสัญลักษณ์หรือเกณฑ์ไว้”

ฮากิม ซึ่งท่าน Al-Ahqar, M.S. 2004 ได้อธิบายคำนิยามไว้ความว่า อัลลอฮ์ผู้ทรง กำหนดสุกมและตัดสินแต่เพียงพระองค์เดียวเท่านั้น

พระองค์ได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮ์อัลเราะด โองการที่ 41 ว่า

﴿وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ﴾

ความว่า “ และอัลลอฮ์ทรงตัดสิน ไม่มีผู้ใดเปลี่ยนแปลงการตัดสินของ พระองค์ และพระองค์เป็นผู้ทรงฉับพลันในการคิดบัญชี”

พระองค์ได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮ์ฮุซุฟ โองการที่ 40 ว่า

﴿إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ﴾

ความว่า “ การตัดสินมิได้เป็นสิทธิของใครนอกจากอัลลอฮ์เพียงพระองค์ เดียวเท่านั้น”

ท่าน Al-Ahqar, M.S. 2004 ได้อธิบายคำความหมายสติปัญญาไว้ความว่า มิได้มีหน้าที่กำหนดฮุกมหรือตัดสินผู้ใด แต่มันคือเครื่องมือในการคิดแยกแยะว่าสิ่งใดดีหรือไม่ดี ฉะนั้นการที่จะได้รับผลบุญหรือผลบาปจะต้องได้รับการชี้แจงหรือการกำหนดฮุกมโดยอัลลอฮ์ผ่านศาสดาของพระองค์เท่านั้นมิใช่ด้วยสติปัญญา

อัลลอฮ์ได้ตรัสว่าในอัลกุรอานซูเราะฮ์อัลอิสรออ โองการที่ 15 ว่า

﴿وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا﴾

ความว่า “ และเรามีเคลงโทษผู้ใด จนกว่าเราจะแต่งตั้งศาสดามาบอกกล่าวเอาไว้ก่อน ”

พระองค์ได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮ์ฮินสาอ โองการที่ 165 อีกว่า

﴿رُسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ﴾

ความว่า “ บรรดาศาสดาในฐานะผู้แจ้งข่าวดี และในฐานะผู้ตักเตือน เพื่อว่ามนุษย์นั้นจะได้ไม่มีหลักฐานใด ๆ อ้างแก้ตัวแก่อัลลอฮ์ได้หลังจากบรรดาศาสดาเหล่านั้น ”

จากโองการอัลกุรอานข้างต้นพอจะทำให้ทราบได้ว่า ในอดีตที่ผ่านมาช่วงยุคต้น ๆ ของอิสลาม สุรา ถือว่ามีใช้สิ่งต้องห้ามทางศาสนา แม้ว่าสติปัญญาสามารถแยกแยะได้ว่ามันเป็นสิ่งที่ไม่โทษก็ตาม จนกระทั่งได้มีโองการที่ห้ามดื่มสุราลงมาอย่างจริงจัง จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในครั้งนั้นพอจะกล่าวสรุปได้ว่า

1. ผู้ที่ดื่มสุราก่อนโองการของอัลลอฮ์จะลงมาห้ามอย่างจริงจังนั้น ไม่ถือว่าเป็นบาป
2. ผู้ใดที่ดื่มสุรหลังจากโองการของอัลลอฮ์ประทานลงมาห้ามนั้น ผู้นั้นกระทำบาปสมควรจะได้รับการลงโทษ
3. การดื่มสุราของบรรดาเศาะหาบะฮ์เป็นเรื่องปกติช่วงตอนต้นอิสลามก่อนมีโองการลงมาห้าม
4. บรรดาเศาะหาบะฮ์กล่าวว่า พวกเราจะเป็นเช่นไรที่ตายไปในสภาพดื่มเหล้าเต็มท้อง

อัลลอฮ์ได้ตรัสเรื่องดังกล่าวไว้ในซูเราะฮ์อัลมาอิดะฮ์ โองการที่ 93 ว่า

﴿لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا
وَوَءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَءَامَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا ۗ وَاللَّهُ يُحِبُّ
الْمُحْسِنِينَ﴾

ความว่า “ ไม่มีบาปใด ๆ แก่บรรดาผู้ที่ศรัทธาและปฏิบัติสิ่งที่ดีงาม
ทั้งหลาย ในสิ่งที่พวกเขาได้บริโภค⁵ เมื่อพวกเขามีความยำเกรงและศรัทธา
และปฏิบัติสิ่งที่ดีงามทั้งหลาย แล้วก็มี ความยำเกรงและศรัทธาแล้วก็มี
ความยำเกรง และกระทำดี และอัลลอฮ์นั้น ทรงรักผู้กระทำดีทั้งหลาย ”

ท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลลลลอฮ์ อาลัยฮิ วะสัลลัม) ก็ไม่ใช่ฮากิมเช่นกัน (Al-Ahqar, M.S. 2004) กล่าวคือ ท่านศาสดามีใช้ผู้กำหนดศุกม แต่ท่านศาสดาเป็นผู้นำศุกมของอัลลอฮ์มาเผยแผ่
บอกกล่าว ตกเตือน และอธิบายในสิ่งที่คลุมเครือ

อัลลอฮ์ได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮ์อัลฆอซียะฮ์ โองการที่ 21 ว่า

﴿فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيِّرٍ﴾

ความว่า “ ดั่งนั้นจงตกเตือนเถิด เพราะแท้จริงเจ้าเป็นเพียงผู้ตกเตือน
เท่านั้น เจ้ามิใช่ผู้มีอำนาจเหนือพวกเขา⁶

พระองค์ยังได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮ์อัลนะหฺล โองการที่ 44 อีกว่า

﴿وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ﴾

⁵ บริโภคอาหารที่ซื้อมาด้วยเงินจากการพนัน หรือดื่มสุรา ทั้งนี้ก่อนจากที่ได้มีการห้ามไว้ และเมื่อมีบัญญัติห้าม
แล้วพวกเขาก็เลิก

⁶ มุฮัมมัดไม่มีอำนาจใด ๆ ที่จะบังคับให้พวกเขาเชื่อหรือไม่เชื่อ ศรัทธาหรือไม่ศรัทธา แต่มีหน้าที่แนะนำ บอก
กล่าว ตกเตือนเพียงเท่านั้น

ความว่า“ และเราได้อัลลฮ์รอนแก่เจ้า เพื่อเจ้าจะได้ชี้แจงให้กระจ่างแก่ มนุษย์ซึ่งสิ่งที่ถูกประทานมาแก่พวกเขา”

พระองค์ได้ตรัสในอัลลฮ์รอนซูเราะฮ์ฮัจจฺรฺ โอองการที่ 48 ว่า

﴿إِن عَلَيْكَ إِلَّا الْبَلَّغُ﴾

ความว่า“หน้าที่ของเจ้ามิได้เพื่ออื่นใด นอกจากการเผยแพร่เท่านั้น”

จากโอองการอัลลฮ์รอนข้างต้นทำให้ทราบว่

1. อัลลฮ์รอนองค์เดียวเท่านั้นผู้กำหนดฮุกมและชี้ขาดข้อตัดสิน
2. ศาสดาคือผู้นำฮุกมของอัลลฮ์รอนมาเผยแพร่
3. ศาสดามีหน้าที่ตักเตือน เผยแพร่ ไม่มีสิทธิ์บังคับผู้ใดให้เชื่อหรือไม่เชื่อ

ข้อชี้แจง

จากอัลลฮ์รอนในซูเราะฮ์อันนิสาอฺ โอองการที่ 105 อัลลฮ์รอนได้ตรัสว่

﴿إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ﴾

ความว่า“ แท้จริงเราได้ให้คัมภีร์ลงมาแก่เจ้าเป็นความจริง เพื่อเจ้าจะได้ ตัดสินระหว่างผู้คน ด้วยสิ่งที่อัลลฮ์รอนได้ทรงให้เจ้ารู้เห็น”

จากโอองการดังกล่าวข้างต้น หมายถึง อัลลฮ์รอนสั่งให้ศาสดามุฮัมมัด (คือลลลลฮ์ อาลัยฮิ วะสัลลิม) นำคัมภีร์ของพระองค์ที่ทรงประทานให้มาปรับใช้ในสถานการณ์จริงอย่างเหมาะสม และ อธิบายโอองการของอัลลฮ์รอนที่ยังไม่ชัดเจน ซึ่งมีจำนวนมากในอัลลฮ์รอน โอองการใดที่ถูกอธิบาย หรือ ถูกขยายความแล้วโดยท่านศาสดา จะถูกเรียกว่า มุฟศ็อล หรือมุบายัน เป็นต้น⁷ เช่น โอองการ ที่อัลลฮ์รอนสั่งให้มุสลิมได้ทำการละหมาด จะละหมาดอย่างไรถ้าท่านศาสดาไม่บอกถึงวิธีการ

⁷ ะดีษของท่านศาสดามุฮัมมัดมาขยายความหรืออธิบายอัลลฮ์รอน มิใช่ออกมาจากความคิดเห็นของท่านศาสดา มุฮัมมัดแต่อย่างใด

บรรดามุญาญ์ตะฮิด มิใช่หากิมเช่นกัน (Al-Ahqar, M.S. 2004) กล่าวคือ การใช้ความพยายามในการวิเคราะห์และวินิจฉัยหลักฐานต่าง ๆ จากตัวบทจากอัลกุรอาน ฮะดีษ เหตุผลของสุกมฟิกฮ์ ดังเช่น เพื่อให้ได้มาซึ่งสุกมตามความรู้ความสามารถของแต่ละคน

โองการของอัลลอฮ์ มีสุกมที่ครอบคลุมในสามเรื่องหลัก ได้แก่

1. สุกมที่เกี่ยวกับความเชื่อของมนุษย์ต่ออัลลอฮ์
2. สุกมที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์
3. สุกมที่เกี่ยวกับการพูดและกระทำของมนุษย์หรือสุกมฟัรียี

ซึ่งมีตัวอย่างต่อไปนี้

1. การละหมาด 5 เวลาเป็นวาญิบ
2. การกินซากสัตว์ที่ตายโดยไม่ได้ผ่านการเชือดเป็นสิ่งที่ฮะรอม
3. การละหมาด 2 รอกะฮ์ ก่อนละหมาดซุบฮ์เป็นการส่งเสริมให้กระทำ
4. การเคลื่อนไหวเล็กน้อยในละหมาดถือว่าเป็นสิ่งที่มักรูฮ์
5. การนำทรัพย์สินเขलयศมาแบ่งกันเป็นสิ่งที่อนุญาต
6. ดวงตะวันคล้อยเป็นสาเหตุของการเข้าเวลาละหมาดดุฮริ
7. การละหมาดจะถือว่าใช้ไม่ได้ถ้าไม่มีน้ำละหมาด
8. การเป็นแม่ลูกกันเป็นสิ่งที่ขัดขวางในการแต่งงาน
9. การขายนมเป็นสิ่งที่ถูกต้องใช้ได้
10. การขายเหล้าเป็นสิ่งที่ใช้ไม่ได้

หากพิจารณาจากตัวอย่างข้อที่ 1-5 จะพบว่าเป็นประโยคคำสั่งที่ขอร้องให้เรากระทำหรือละทิ้ง เช่น ตัวอย่างข้อที่ 1 สั่งให้เราต้องละหมาด ตัวอย่างที่ 2 สั่งให้เราละทิ้งการการกินซากสัตว์ที่ตายลงไปเองโดยไม่ได้ผ่านการเชือด ตัวอย่างที่ 3 ขอร้องให้กระทำแต่ไม่ได้ขอให้กระทำแบบเด็ดขาด ตัวอย่างที่ 4 ขอร้องให้ทิ้งแต่ไม่ได้ขอให้ละทิ้งแบบเด็ดขาด ส่วนตัวอย่างมี 5 ขอร้องให้เราเลือกระหว่างจะนำทรัพย์สินเขलयศมาหรือไม่เอามา (ทิ้ง) ก็ได้เช่นกัน

จากการกระทำในตัวอย่างทั้งห้าข้อ เราสามารถเรียกได้อีกหนึ่งชื่อว่า “สุกม ตักลีฟียะฮฺ” อะหุกาม ตักลีฟียะฮฺ”

หากพิจารณาจากตัวอย่างข้อที่ 6 - 10 จะพบว่าประโยคข้างต้นมิได้ร้องขอให้เรากระทำหรือละทิ้งหรือเลือกระหว่างจะกระทำหรือละทิ้ง เช่น ตัวอย่างที่ 6 อัลลอฮฺทำให้การคล้อยของดวงอาทิตย์เป็นสาเหตุหรือเป็นเครื่องหมายบ่งบอกว่าได้เวลาละหมาดดุฮฺริ ตัวอย่างที่ 7 อัลลอฮฺได้ทำให้การอาบน้ำละหมาดเป็นเงื่อนไขของการละหมาดหากไม่มีน้ำละหมาด การละหมาดนั้นจะใช้ไม่ได้ ตัวอย่างที่ 8 สถานะของความเป็นแม่ลูกกัน อัลลอฮฺทำให้เป็นสิ่งที่กีดขวางของการแต่งงาน ฉะนั้นผู้ที่เป็นแม่ลูกกันจึงแต่งงานกันไม่ได้ไม่ถูกต้อง ตัวอย่างที่ 9 อัลลอฮฺทำให้ผลของการทำธุรกรรมระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขายนั้นถูกต้องใช้ได้ และตัวอย่างที่ 10 อัลลอฮฺทำให้ผลของการทำธุรกรรมระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขายเหล่านี้ใช้ได้ เพราะขายของต้องห้ามฮะรอม

จากเกณฑ์และสัญญาณต่าง ๆ ที่ปรากฏในตัวอย่างข้างต้น จะพบว่าเป็นสัญญาณของสุกม ประกอบด้วย เช่น สาเหตุ เงื่อนไข สิ่งกีดขวาง ความถูกต้องมีผล และความไม่ถูกต้องไม่มีผล หรือจะเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า สุกมวัฎฎอียะฮฺ อันเนื่องจากว่าอัลลอฮฺได้วางสัญลักษณ์เอาไว้เพื่อเป็นสัญญาณของสุกม

❖ ประเภทของสุกม

ประเภทของสุกม สามารถแบ่งออกเป็นสองประเภท คือ สุกมตักลีฟีย์และสุกมวัฎฎอีย์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. สุกมตักลีฟีย์ (السُّكْمُ التَّكْلِيفِيّ)

สุกมตักลีฟีย์ คือ โองการของอัลลอฮฺที่เกี่ยวกับการกระทำของมุสลิมที่บรรลุด้านสถานะจำเป็นต้องกระทำหรือละเว้น หรือเลือกระหว่างกระทำหรือละเว้น ซึ่งครอบคลุมการกระทำ 5 ลักษณะ คือ

1.1) วาญิบ (واجب) คือ การกระทำที่จำเป็นต้องกระทำ เช่น

อัลลอฮฺได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮฺอัลบะเกาะเราะฮฺ โองการที่ 43 ว่า

﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ﴾

ความว่า “และพวกเจ้าจงทำการละหมาดและการจ่ายซะกาต”

วาญิบ ยังสามารถเรียกชื่ออื่น ๆ ได้อีกว่า เช่น หัตมัน (حَتْمًا) ฟัรฎูอน (فَرَضًا) ฬะรึฎฎะฮฺ (فَرِيضَةً) ลาซิมัน (لَا مَإِ) เป็นต้น

ประโยคและสำนวนที่หมายถึง วาญิบ มีดังนี้

ประโยคคำสั่ง (فَعْلُ الْأَمْرِ) เช่น

อัลลอฮ์ได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮฺอัลบะเกาะเราะฮฺ โองการที่ 43 ว่า

﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ﴾

ความว่า “และพวกเจ้าจงทำการละหมาดและการจ่ายซะกาต”

คำกริยาที่เป็นปัจจุบันกาลหรืออนาคตที่มี “ลาม” (มีความหมายเชิงคำสั่ง) الْمُضَارِعُ الْمَصْرُوعُ بِلَامِ الْأَمْرِ เช่น

อัลลอฮ์ได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮฺอัลฮัจญ์ โองการที่ 29 ว่า

﴿وَلْيُؤْفُوا نُؤْفُوا لَهُمْ﴾

ความว่า “และให้พวกเขาทำให้ครบถ้วนในเรื่องบนบานทั้งหลายของพวกเขา”

คำนามของคำกริยาที่เป็นคำสั่ง (اسْمُ فَعْلٍ الْأَمْرِ) เช่น

อัลลอฮ์ได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮฺอัลนินสาอ โองการที่ 24 ว่า

﴿كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ﴾

ความว่า “เป็นบัญญัติของอัลลอฮ์ที่มีแก่พวกเจ้า⁸”

คำที่ผันมาจากคำว่า فَرَضَ เช่น

ท่านศาสดาได้กล่าวว่า

حَمْسُ صَلَوَاتٍ افْتَرَضَهُنَّ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ

ความว่า “ อัลลอฮ์ได้ทรงบัญญัติเรื่องของการละหมาดที่เป็นวาญิบเอาไว้ห้าเวลา” (Al-Baihaqi : 2/115)

คำที่ผันมาจากคำว่า كَتَبَ เช่น

อัลลอฮ์ได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์ โองการที่ 183 ว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ﴾

ความว่า “ โอ้บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย แท้จริงการถือศีลอดได้ถูกกำหนดไว้ให้พวกท่านแล้ว”

คำที่ผันมาจากคำว่า وَجَبَ เช่น

ท่านศาสดากล่าวว่า

تَعَاَفُوا الحُدُودَ بَيْنَكُمْ، فما بَلَغَنِي من حَدٍّ، فقد وَجَبَ

⁸ หุญที่มีสามมี แต่ตกเป็นเชลยศึก แล้วถูกมอบให้เป็นกรรมสิทธิ์ในฐานะหญิงทาส หุญประเภทนี้อันุมัติให้ผู้นายเป็นนายสมสู่กับนางได้หลังจากนางพ้นอิตตะฮ์ โดยไม่ต้องทำพิธีสมรส แต่ถ้าเป็นชายอื่นต้องสุขอจากผู้เป็นนาย และทำพิธีสมรสโดยจ่ายสินตอบแทนให้ ทั้งนี้หลังจากนางพ้นอิตตะฮ์แล้วเช่นกัน

ควมว่ “ พวกท่ำนท้งหลยจงให้อภัยซ้กนและกนจกควมผดพลคท่เกิดซ้ นด้ นน้ส่ดท่ถูท่องร้องมถถน⁹ ฉนจ้เป็นจต้องฟพคขไปตม นน¹⁰ ” (Abu Dawud : 4/133, Al-Nasaiiy : 8/70)

ค่ำที่ผ่นมจกค่ำว่ **أَلْمُرُءِ** เช่น

อัลลฮยได้ตรัสในอัลกรอานซูเราะฮอัลนสอฮ อองการที่ 58 ว่

﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا﴾

ควมว่ “ แท้จรงอัลลฮยทรงใช้พวกเจ้าให้มอบค่นบรรดคของฝกแก่เจ้าของของม่น ”

ค่ำที่ผ่นมจกค่ำว่ **أَلْحَقُّ** เช่น

อัลลฮยได้ตรัสในอัลกรอานซูเราะฮอัลบะเกะฮเระฮฮ อองการที่ 241 ว่

﴿وَلِلْمُطَلَّقَاتِ مَتَاعٌ بِمَا مَعْرُوفٍ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ﴾

ควมว่ “ และสำหรับบรรดคหญิงท่ถูกหย่นนั้น จะได้รับส่งอำนวยประโยชนโดยชอบธรรม เป็นสททเหนีอผู้ยำเกรงท้งหลย ”

การเตอน ส่ำทบ (أَلْوَعِيدُ عَلَى الْكُفْرِ) เช่น

อัลลฮยได้ตรัสในอัลกรอานซูเราะฮอัลบะเกะฮเระฮฮ อองการที่ 241 ว่

﴿وَمَنْ لَّمْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَعِيرًا﴾

ควมว่ “ และถ้าผู้ดมิได้ศรัทธอต่ออัลลฮยและคสคคของพระองค้ แท้จรงเรอได้เตรยมไฟท่ลุกชอชดช่งไว้สำหรับผู้ปฏิเสธศรัทธอ ”

⁹ หมายถึงเรื่องฮุดุดท่ให้ท่นคสคตามฮัมมัดท่การตดลน

¹⁰ หมายถึงหากคสคตามฮัมมัดตดลนคคตเดไปแล้วยอมมมผลท่นท่วาญบจะต้องนำผลการฟจรณนไปปฏิบัติท่นท่ไม่มีกรได้รับการลดหย่นทอ

1.2) **ฮะรอม (حُرَامٌ)** คือ การกระทำที่จำเป็นต้องละเว้น เช่น

อัลลอฮ์ได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮ์อัลอิสรอ์ โองการที่ 23 ว่า

﴿فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَفٍّ وَلَا تَنْهَرُهُمَا﴾

ความว่า “และเจ้าจงอย่ากล่าวคำที่ว่าอูฟ แก่ท่านทั้งสอง (บิดามารดา) และอย่าตะโกนใส่ท่านทั้งสอง”

ฮะรอม ยังสามารถเรียกชื่ออื่น ๆ ได้อีกว่า เช่น หัซรูน (الْحُظْرُن) หะร็อย (الْحُرْج) หิจญ์รูน (الْحُجْرُن) มะอศียะฮฺ (الْمَعْصِيَةُ) ซันบ (الذَّنْبُ) เคาะฎิยะฮฺ (الْحَطِيئَةُ) อิชม (الْإِثْمُ) เป็นต้น

ข้อสังเกตที่จะทำให้ทราบว่าเรื่องใดเป็นเรื่องที่ฮะรอม มีข้อสังเกต ดังนี้

ประโยคหรือสำนวนที่มีความหมายบ่งชี้ถึงเป็นฮะรอม (النَّهْيُ) หากไม่มีหลักฐานหรือสภาพแวดล้อมอื่น ๆ มาเปลี่ยนแปลง เช่น

อัลลอฮ์ได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮ์อัลอิสรอ์ โองการที่ 32 ว่า

﴿وَلَا تَقْرُبُوا الزَّيَْٓٔةَ ۖ إِنَّهُ كَانَ فَحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا﴾

ความว่า “และพวกเจ้าอย่าได้เข้าใกล้การผิดประเวณี แท้จริงมันเป็นการลามกและทางอันชั่วร้าย”

ประโยคหรือสำนวนขู่ส่ำทับเนื่องจากการกระทำใด ๆ การกระทำนั้นถือเป็นฮะรอม (الْوَعْدُ عَلَى الْفِعْلِ) เช่น

ท่านศาสดาได้กล่าวว่า

مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنَنِي بِالْحَرْبِ

ความว่า “ใครที่ตั้งตนเป็นศรัตรูกับบรรดาวลีของอัลลอฮ์ แท้จริงฉันจะประกาศสงครามกับเขาคนนั้น” (Al-Bukhariy : 5/2384)

การกระทำที่ถูกรู้เรียกว่าเป็นการปฏิเสธ ละเมิด กลับกลอก ชั่วช้า บาปใหญ่ เป็นต้น
เช่น

ท่านศาสตาได้กล่าวว่า

اِئْتِنَانِ فِي النَّاسِ هُمَا بِحَمِّ كَفَرِ الطَّعْنِ فِي الْأَنْسَابِ ، وَالنَّبَاخَةُ عَلَى الْمَيِّتِ

ความว่า “ สองประการหากมีอยู่ในตัวมนุษย์เขาจะเป็นผู้ปฏิเสธ แช่งสาป
พ่อแม่ และร้องไห้แบบพุ่มพวยให้กับผู้เสียชีวิต ” (Ibn Hambal : 2/496,
Muslim : 1/82)

ประโยคหรือสำนวนที่ผันมาจากคำว่า “อัลตะหรั่ม” الْمُحْرِمُ เช่น

อัลลฮยัได้ตรัสในอัลกุรอ่านซูเราะฮออัลมาอิดะฮยั โองการที่ 3 ว่า

﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أَلْمِئِنَّةُ وَالَّذِمُّ وَحَمُّ الْخَنزِيرِ﴾

ความว่า “ ได้ถูกห้ามแก่พวกเจ้าแล้ว ซึ่งสัตว์ที่ตายเองและเลือด และเนื้อ
สุกร”

การกำหนดบทลงโทษผู้กระทำความผิด เช่น การตัดมือผู้ที่ลักขโมย

การกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งผลลัพธ์เหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง เช่น การเล่นเกมพนัน

ท่านศาสตาได้กล่าวว่า

مَنْ لَعِبَ بِالْتَّرْدِ فَكَأَنَّمَا عَمَسَ يَدَهُ فِي لَحْمِ خَنْزِيرٍ وَدَمِهِ

ความว่า “ ใครที่เล่นเกมเต่า (หมายถึงการพนัน) เปรียบเสมือนเขาได้จุ่มมือ
ของเขาเข้าไปในเนื้อสุกรและเลือดของมัน เนื่องจากความน่าขยะแขยง”
Ibn Hambal : 2/496, Muslim4 : /336, Abu Dawud : 4/285)

การกระทำที่บ่งชี้ถึงความสุญสิ้นการศรัทธา เช่น

ท่านศาสดาได้กล่าวว่า

مَنْ أَتَى كَاهِنًا، أَوْ عَرَفًا، فَصَدَّقَهُ بِمَا يَقُولُ، لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةٌ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً

ความว่า “ใครที่ไปหาหมอดู หมอเดา แล้วเชื่อในสิ่งที่ทำนายทายทัก การละหมาดของเขาจะไม่ถูกตอบรับเป็นเวลาสี่สิบคืน” (Al-Nasaiiy : 9017)

1.3) **มันดูบ (مَنْدُوبٌ)** คือการกระทำที่ส่งเสริมให้กระทำ กล่าวคือการส่งเสริมหรือสนับสนุนให้กระทำโดยมีการกำหนดผลตอบแทนในการกระทำ แต่จะไม่มีการลงโทษหากมิได้กระทำ โดยหลักการทุก ๆ คำสั่งให้กระทำนั้นถือว่าเป็นคำสั่งที่เด็ดขาด คือ แสดงว่าเป็นวาญิบ

อย่างไรก็ตาม การที่จะถือว่าเป็นการสั่งที่ไม่เด็ดขาดนั้น ต้องมีหลักฐานสนับสนุนด้วย “เกาะรีนะฮฺ” เช่น การถือศีลอดวันอาชูรอ เป็นต้น¹¹

มันดูบยังสามารถเรียกได้อีกหลาย ๆ ชื่อ เช่น ฮะดีษ นาฟิละฮฺ พะฎีละฮฺ รอฆิบะฮฺ ตะเตาอู และอัลนัตบ เป็นต้น

ข้อสังเกตที่จะทำให้ทราบว่าเรื่องใดเป็นเรื่องมันดูบ มีดังนี้

เรื่องที่ส่งเสริมให้กระทำ (الْمَرْغُوبُ فِي الْفِعْلِ) เช่น

ท่านศาสดาได้กล่าวว่า

خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ

ความว่า “ผู้ที่ดีที่สุดในหมู่พวกเจ้า คือ ผู้ที่เรียนและสอนอัลกุรอาน (Tirmiziy : 5/173, Ibn Hambal : 2/496, Abu Dawud : 2/70)

¹¹ หลักฐานที่บ่งบอกว่า การถือศีลอดวันอาชูรอ เป็นมันดูบนั้น อยู่ในบันทึกโดยมุสลิม ซึ่งท่านศาสดาให้เหตุผลว่า “สองวันดังกล่าวจะเป็นวันที่นัการงานของมนุษย์รายงานต่ออัลลอฮฺ ท่านนบีปรารถนาเป็นอย่างมากที่จะได้ทำความดีควบคู่กันไป ด้วย การถือศีลอดในวันอาชูรอ”

เรื่องที่กล่าวถึงการกระทำแล้วจะได้รับผลบุญ (ذَكَرَ النَّوَابُ عَلَيْهِ) เช่น
ท่านศาสดาได้กล่าวว่า

مَنْ بَنَى لِلَّهِ مَسْجِدًا بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ

ความว่า “ ผู้ใดที่สร้างมัสยิดเพื่ออัลลอฮ์ พระองค์จะทรงสร้างบ้านให้กับเขา
ในสวนสวรรค์ ” (Ibn Hambal : 2/221)

ประโยคหรือสำนวนคำสั่งที่มีนัยเป็นการส่งเสริม (الْأَمْرُ مَعَ قَرِينَةٍ صَارِقَةٌ لَهُ عَنِ الْوَجُوبِ)
เช่น ให้ปฏิบัติตามความต้องการ ตามความปรารถนาดังปรากฏในฮะดีษ

ท่านศาสดาได้กล่าวว่า

صَلُّوا قَبْلَ الْمَغْرِبِ رَكَعَتَيْنِ، صَلُّوا قَبْلَ الْمَغْرِبِ رَكَعَتَيْنِ، لِمَنْ شَاءَ

ความว่า “ พวกท่านจงละหมาดสองรอกะอ์ตก่อนละหมาดมักริบ ท่าน
ศาสดากล่าวถึงสองครั้ง ครั้งที่สามท่านได้กล่าวว่า สำหรับผู้ที่ต้องการจะ
ละหมาด ” (Ibn Hambal : 5/55, Bukhariy : 1/396)

การกระทำของท่านศาสดาที่เป็นการทำเพื่อใกล้ชิดกับอัลลอฮ์ (بِهِ يَتَقَرَّبُ) เป็นต้น
เช่น การถือศีลอดวันจันทร์ และวันพฤหัสบดี (Muslim, 2006, : 1162)

1.4) **มักรูฮ** (مَكْرُوهٌ) คือการกระทำที่สมควรละเว้น มีลักษณะตรงข้ามกับมันดูบ การจะ
ถือว่าเป็นการสั่งห้ามที่ไม่เด็ดขาดนั้นต้องมีหลักฐานสนับสนุนด้วยเช่นเดียวกับคำสั่งให้กระทำที่
เปลี่ยนสภาพเป็นคำสั่งที่ไม่เด็ดขาด เช่น

ท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลลิลลอฮ์ อาลัยฮิ วะสัลลัม) ได้กล่าวว่า

إِنِّي لَا آكِلُ مِنْكُمْ

ความว่า “ ฉันจะไม่รับประทานอาหาร ในสภาพที่เอนกายนอน ” (Al-Bukhariy : 5398)

การรับประทานอาหารในสภาพที่เอนกายนอนเป็นมักรูกู เนื่องจากท่านศาสดามุฮัมมัด (ศ็อลลัลลอฮุ อาลัยฮิ วะสลัลม) หลีเลี้ยงที่ไม่ทำเช่นนี้ แสดงให้เห็นการกระทำที่สมควรละเว้น

ข้อสังเกตที่จะทำให้ทราบว่าเรื่องใดที่เกี่ยวกับเรื่องมักรูกู มีดังนี้

มีตัวบทระบุว่าหากละทิ้งจะได้รับผลบุญ และไม่มีหลักฐานอื่น ๆ มาสนับสนุนถึงการห้ามดังกล่าว

การห้ามเรื่องใดเรื่องหนึ่งมีนัยถึงการห้ามแบบไม่เด็ดขาด เช่น การห้ามพูดคุยกันหลังละหมาดอีซา แต่ปรากฏว่าท่านศาสดาเคยได้ร่วมพูดคุยกับบรรดาเศาะหาบะฮ์หลังละหมาดอีซา

การละทิ้งของท่านศาสดาต่อการกระทำที่ไม่เหมาะสม แต่ไม่มีตัวบทมายืนยันในการห้าม เช่น ท่านศาสดาจะไม่เอนกายในขณะที่รับประทานอาหาร เป็นต้น

1.5) มุบาย (مُبَاهٍ)

มุบาย คือการกระทำที่อนุมัติให้เลือกกระทำหรือละเว้นก็ได้ หรือไม่มีตัวบท(ทางศาสนา) โดยตรงให้กระทำหรือให้เลิกกระทำ

หลักฐานที่แสดงว่าเป็นมุบายนั้นอาจเป็นตัวบทจากอัลกุรอานหรือฮะดีษที่ระบุว่า “ไม่เป็นบาป” หรือคำที่มาจากรากศัพท์ “ฮะลาล” ตัวอย่างเช่น

อัลลอฮ์ได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์ โองการที่ 235 ว่า

﴿وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ﴾

ความว่า “และไม่เป็นบาปใด ๆ แก่พวกเจ้า ในกรณีที่คุณได้พูดจาเป็นนัยเพื่อสู่ขอสตรี (ซึ่งยังอยู่ในอดีตะฮ์)”

หรือการสั่งให้กระทำ แต่มีหลักฐานแสดงให้เห็นว่าเป็นการกระทำประเภท “มุบาย” เช่น คำตรัสของอัลลอฮ์ในอัลกุรอานซูเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์ โองการที่ 60 ว่า

﴿كُلُوا وَاشْرَبُوا﴾

ความว่า “พวกเจ้าจงกินและจงดื่ม”

อัลลอฮ์ได้ตรัสในอัลกรุอานซูเราะฮ์อัลญุมอะฮฺ โองการที่ 10 ว่า

﴿فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ﴾

ความว่า “เมื่อเสร็จสิ้นการละหมาดแล้ว พวกเจ้าจงแยกย้ายกันออกไปบน
หน้าแผ่นดิน”

ส่วนหนึ่งของฮุกมนี้นี้คือ การอนุมัติโดยพื้นฐาน ในกรณีไม่มีตัวบทระบุว่า เป็นสิ่งต้องห้าม ซึ่ง
เป็นไปตามหลักการฟิกฮฺ (Al-Suyuti, 1990 : 60. Abd al-Karim Zaidan, 1996 : 129) ที่ว่า

الرَّأْيُ فِي الْأَشْيَاءِ الْإِبَاحَةُ

ความว่า “โดยหลักการพื้นฐานของทุก ๆ สิ่งนั้นถือว่าเป็นสิ่งอนุมัติ”

หลักการฟิกฮฺข้างต้นท่านอิสมาแอ อาลี (2552 : 12) ได้อธิบายว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่ไม่มี
ตัวบทในการชี้ให้เห็นว่าฮะลาลหรือฮะรอมถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่มิโทษ ก็ให้ถือว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่อนุมัติ
ความจริงแล้ว มุบาฮัสนั้นมิได้เป็นส่วนหนึ่งของฮุกมตักลีฟีย์แต่อย่างใด เพราะฮุกมตักลีฟีย์คือ การสั่ง
ที่มีลักษณะเป็นการสร้างภาระ ขณะที่มุบาฮัสนั้นมิได้เป็นภาระแก่มุสลิมที่บรรลุศาสนภาวะแต่อย่าง
ใด แต่บรรดานักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลามจัดให้มุบาฮัสนั้นเป็นส่วนหนึ่งของฮุกมที่มีความสมบูรณ์
โดยมองข้ามความหมายที่แท้จริงของคำว่าตักลีฟีย์

2. ฮุกมวฎูอียฺ (الْحُكْمُ الْوَضْعِيُّ)

ฮุกมวฎูอียฺ คือ ฮุกมที่ถูกกำหนดโดยสิ่งอื่นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของฮุกม ซึ่งประกอบด้วย
สาเหตุ เงื่อนไข สิ่งกีดขวาง รุกเศาะฮ์ อะซีมะฮ์ คิหะฮ์ และบุญกลาน ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

2.1) สาเหตุ (السَّبَبُ)

สาเหตุ (สะบับ) คือ ลักษณะที่ชัดเจนและแน่นอนที่ถูกกำหนดให้เป็นสัญลักษณ์ของฮุกม
โดยที่ฮุกมจะเป็นเหมือนเงาของสาเหตุ กล่าวคือ หากมีสาเหตุเมื่อใด ฮุกมก็จะมีเมื่อนั้น และหากไม่

มีสาเหตุ สุขุมก็ไม่อาจเกิดขึ้นอย่างเด็ดขาด ตัวอย่างเช่น การมีทรัพย์สินเป็นสาเหตุที่ต้องจ่ายชะกาต การสร้างความเสียหายต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นสาเหตุที่ต้องมีการชดใช้ค่าเสียหาย การมีฐานะบะฮฺ¹² เป็นสาเหตุที่ต้องอาบน้ำชำระล้างร่างกาย(อัลฆุสล์) การผิดคำสาบานจำเป็นต้องจ่ายกัฟฟาระฮฺ การกล่าวถ้อยคำที่บ่งบอกถึงการหย่าร้างเป็นสาเหตุของการฎะลาก์ การมีนเมา เป็นสาเหตุของการห้ามดื่มเหล้า การอยู่ในสภาวะคับขันเป็นสาเหตุของการอนุญาตบริโภคของฮะรอม การเป็นทายาทเป็นสาเหตุที่ทำให้ได้รับมรดก และการคล้อยของดวงอาทิตย์เป็นสัญลักษณ์ของการละหมาดซุฮฺรี

อัลลอฮ์ได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮ์อัลอิสรออ โองการที่ 78 ว่า

﴿اقِمِ الصَّلَاةَ لِلرُّكُوفِ الشَّمْسِ﴾

ความว่า “และเจ้าจงดำรงการละหมาดเมื่อตะวันคล้อย”

นักวิชาการท่าน (Al-Ahqar, 2004 : 49) ได้ตั้งข้อสังเกตต่อสาเหตุ ดังนี้

เรื่องใด ๆ ที่รู้ถึงสาเหตุ นักวิชาการเรียกสาเหตุนั้นว่า “อิละฮฺ” เช่น การทำของคนอื่นได้รับความเสียหายจะต้องชดใช้ เป็นต้น

เรื่องใด ๆ ที่ไม่รู้ถึงสาเหตุ นักวิชาการจะเรียกว่า “สะบับ” เช่น การคล้อยของดวงอาทิตย์เป็นสาเหตุ (สะบับ) ของการละหมาดซุฮฺรี ดังนั้น อิละฮฺกับสะบับ ต่างกันอย่างไร หากรู้ถึงสาเหตุเรียกว่า อิละฮฺ หากไม่รู้สาเหตุ เรียกว่า สะบับ

2.2) เงินใจ (طَّرْفٌ) คือ ลักษณะที่ชัดเจนและแน่นอนที่ทำให้เกิดความสมบูรณ์ในสิ่งที่มันเป็นเงินใจ แต่มิได้เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งนั้น และหากขาดเงินใจแล้วสุขุมก็จะไม่มีผลด้วย เช่น การอยู่ในสภาพมีวุฎูอ์ (น้ำละหมาด) เป็นเงินใจของการละหมาด แต่หากมีเงินใจก็มิได้หมายความว่า การละหมาดจะมีผลเสมอไป เพราะอาจละหมาดก่อนเข้าเวลา หรือการละหมาดที่ขาดองค์ประกอบอย่างใดอย่างหนึ่ง เงินที่ฮะลาลเป็นเงินใจของการแจกจ่ายทาน การครอบครอง

¹² คือ ผู้ที่มีเพศสัมพันธ์หรือมีน้ำอสุจิไหลออกจากตัวของเขา

ทรัพย์สินครบพิทัก (นิศอบ) เป็นเงื่อนไขของการจ่ายชะกาต การมีทรัพย์สินครบรอบปี (ฮูล) เป็นเงื่อนไขของการจ่ายชะกาต การมีพยายาน 2 คนขึ้นไปเป็นเงื่อนไขของการนิกะฮฺ เป็นต้น

2.3) **สิ่งกีดขวาง** หรือ มานี (مَنْعَة) คือ ลักษณะที่ชัดเจนและแน่นอนที่จะกีดขวางผลของฮุกุม กล่าวคือ เมื่อมีสิ่งกีดขวาง ฮุกุมก็ไม่อาจจะเกิดขึ้นได้ เช่น ความเป็นบิดาเป็นสิ่งกีดขวางในการดำเนินการกิศอศ (การลงโทษโดยการประหารชีวิตฐานฆ่าคนอื่นตายโดยเจตนา) การติดหนี้เป็นสิ่งกีดขวางในการจ่ายชะกาตแม้จะมีทรัพย์สินครบตามพิทักก็ตาม และผู้หญิงอยู่ในช่วงระหว่างอิดตะฮฺ¹³ เป็นสิ่งกีดขวางของการนิกะฮฺ เป็นต้น

2.4) รุกเศาะฮฺ (الرُّكُوصَة)

ท่านอิสมาแอ อาลี (2552) ได้ให้ความหมายรุกเศาะฮฺ คือ ฮุกุมที่อัลลอฮฺได้บัญญัติขึ้นมาเพื่อเป็นการผ่อนปรนแก่มุสลิมที่บรรลุดศาสนาภาวะตามสภาพที่ควรได้รับการผ่อนปรนได้ดังนี้

2.4.1) การผ่อนปรนด้วยการอนุมัติให้กระทำสิ่งต้องห้ามในเมื่อมีความจำเป็น เช่น ผู้ดอยากกำลังจะตายไม่มีของฮะลาลที่จะรับประทาน ก็อนุมัติให้รับประทานของฮะรอมได้ เป็นต้น

2.4.2) การผ่อนปรนโดยการอนุมัติให้ละเว้นการปฏิบัติสิ่งที่เป็นวาญิบ ทั้งนี้เมื่อมีเหตุที่ทำให้การปฏิบัติสิ่งวาญิบบางอย่างสร้างความลำบากอย่างมากแก่ผู้บรรลุดศาสนาภาวะ เช่น การอนุมัติให้งด ถือศีลอดสำหรับผู้ป่วยและผู้เดินทาง เป็นต้น

2.4.3) การผ่อนปรนให้กระทำในลักษณะที่เป็นการลดหย่อน เช่น อนุมัติให้ทำการตะยัมมุมนแทนการอาบน้ำละหมาด ในกรณีที่ไม่มือน้ำ หรือไม่สามารรถใช้น้ำได้ และอนุมัติให้ย่อละหมาด (กือศร) และรวมละหมาดสองเวลา (ญุมอ) ไว้ในเวลาเดียวกันสำหรับผู้เดินทาง เป็นต้น

¹³ อิดตะฮฺ แปลว่า การนับ หมายถึง สตรีที่อยู่ในช่วงเวลาที่ต้องรอ หลังจากที่สามีหย่าหรือเสียชีวิต ก่อนที่จะไปแต่งงานกับผู้ชายคนใหม่

ฐานะของรुकเศาะฮฺ

อบูอิสฮาก อัซฮาฎิบีย¹⁴ มีความเห็นว่า รุกเศาะฮฺนั้น มีฐานะเท่าเทียมกับมุบาฮฺทุกประการ โดยมีเหตุผลดังนี้

1. โองการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับรुकเศาะฮฺ เช่น การอนุมัติให้รับประทานของต้องห้ามได้ในภาวะจำเป็น อัลลอฮฺได้ตรัสในซูเราะฮฺอัลบะเกาะเราะฮฺ โองการที่ 173

﴿فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ﴾

ความว่า “ดังนั้น ผู้ใดก็ตามที่มีความจำเป็นโดยมิได้มีความตั้งใจและมีได้ละเมิดขอบเขตก็ไม่เป็นการบาปสำหรับเขา”

การอนุมัติให้รับประทานของต้องห้ามได้ในภาวะจำเป็น

อัลลอฮฺได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮฺอันนิซาอฺ โองการที่ 101 ว่า

﴿وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ﴾

ความว่า “และเมื่อพวกเขาเดินทางบนพื้นแผ่นดิน ก็ไม่เป็นการบาปแก่พวกเขาในการละหมาดย่อ (ก๊อศร์)”

รวมทั้งโองการอื่น ๆ ที่มีความหมายเช่นเดียวกับโองการนี้ แต่ทั้งนี้ จะต้องไม่มีคำสั่งในโองการอื่นให้กระทำสิ่งดังกล่าว

2. ตามหลักการแล้ว รุกเศาะฮฺ คือการผ่อนปรนและปลดเปลื้องความยุ่งยาก ทั้งนี้โดยให้มุสลิมที่บรรลุดาสนภาวะมีสิทธิในการเลือกระหว่างการใช้รुकเศาะฮฺหรือปฏิบัติตามอะซีมะฮฺ

3. ถ้าหากการปฏิบัติตามฮุกม รุกเศาะฮฺถือว่าเป็นวาญิบ หรือมันคูป ก็จะเป็นสิ่งที่ถูกสั่งให้กระทำ รุกเศาะฮฺก็จะกลายเป็นอะซีมะฮฺทันที เพราะเป็นสิ่งที่ต้องกระทำ (วาญิบ) โดยไม่มี

¹⁴ อบูอิสฮาก อัซฮาฎิบีย คือนักวิชาการอาวุโสที่มีชื่อเสียงด้านฟิกฮ อุกูลุลฟิกฮและภาษาอาหรับ ผู้แต่งหนังสือ อัลมูวาพะกอต เสี้ยชีวิตปี ฮศ. 970

ทางเลือกอื่น และมันดูก็เช่นกัน เพราะเป็นสิ่งที่ถูกสั่งให้กระทำแม้จะเป็นคำสั่งที่ไม่เด็ดขาดก็ตาม ดังนั้น หากถือว่า รุกเศาะฮฺเป็นสิ่งที่ต้องกระทำแล้ว ก็จะเป็นการรวมสองอย่างที่มีลักษณะตรงกันข้ามกัน

2.5) อะซีมะฮฺ (أَسْمَاءُ)

ท่านอิสมาแอ อาลี (2552) ได้ให้ความหมายอะซีมะฮฺ คือ ฮุกมทั่วไปที่อัลลอฮ์ได้ทรงบัญญัติขึ้นโดยไม่คำนึงถึงสภาพหรือบุคคลใดโดยเฉพาะ ซึ่งมุสลิมที่บรรลุดาสนภาวะทุกคนต้องปฏิบัติภายใต้มีเงื่อนไข เช่น การละหมาด การถือศีลอดและการจ่ายซะกาต เป็นต้น

2.6) คิหะฮฺ และบุญญาลาน (كَيْهَاتٌ وَبُحْلَانٌ)

ท่านอิสมาแอ อาลี (2552) ได้ให้ความหมาย สิ่งที่อัลลอฮ์บัญชาให้มุสลิมที่บรรลุดาสนภาวะกระทำหรือสิ่งที่กฎหมายอิสลามได้บัญญัติไว้สำหรับมุสลิมที่บรรลุดาสนภาวะนั้น เมื่อมุสลิมที่บรรลุดาสนภาวะได้กระทำแล้ว บางครั้งอาจถือว่าถูกต้องและมีผล บางครั้งอาจถือว่าไม่ถูกต้องและไม่ให้มีผล หากปฏิบัติตามที่ได้รับคำสั่งโดยมีองค์ประกอบ และเงื่อนไขอย่างครบถ้วนทุกประการ ก็ถือว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้องและมีผล (คิหะฮฺ) และถ้าหากมีความบกพร่องในองค์ประกอบส่วนใดหรือขาดเงื่อนไขใดก็ตาม การกระทำนั้นจะถือว่าไม่มีผลหรือเป็นโมฆะ (บาฎิล)

ดังนั้น คิหะฮฺจึงหมายถึง การกระทำที่มีผลทางกฎหมายอย่างสมบูรณ์ หากการกระทำนั้นเป็นการประกอบศาสนกิจ เช่น การละหมาด การถือศีลอด การจ่ายซะกาต การประกอบพิธีหัจญ์ ก็จะทำให้ผู้ได้กระทำไปหมดภาระจากสิ่งดังกล่าวและจะไม่มีควมรับผิดชอบอีกต่อไป ทั้งยังจะไม่ถูกลงโทษในโลกนี้ แต่จะได้รับผลตอบแทนในวันอาคิเราะฮฺ (โลกหน้า) อีกด้วย หากเป็นการทำนิติกรรมก็จะมีผลบังคับทางกฎหมาย และเปลี่ยนสภาพสิ่งที่ได้ทำนิติกรรมไว้ เช่น การสมรสจะทำให้คู่สมรสเป็นสามีภรรยา กัน และเป็นที่ฮะลาละแก่กัน หากเป็นการซื้อขาย จะทำให้ของที่ขายเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้ซื้อและราคาเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้ขาย เป็นต้น

ความแตกต่างระหว่างฮุกมตักลีฟีย์กับฮุกมวฎูอีย์

ฮุกมตักลีฟีย์กับฮุกมวฎูอีย์ จะมีความแตกต่างกัน ดังนี้

1. สุกมดักลิพีย มีลักษณะเป็นการสั่งมุสลิมที่บรรลุตศาสนภาวะให้กระทำ ให้งดกระทำ และให้เลือกระหว่างการกระทำกับการงดกระทำ ส่วนสุกมวิฎอียจะไม่ีลักษณะเป็นการสั่งการ แต่จะมีลักษณะเป็นการกำหนดสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นสาเหตุหรือเงื่อนไข หรือเป็นลิ่งกีดขวางสุกม

2. สิ่งทีสุกมดักลิพียสั่งให้กระทำนั้นจะต้องอยู่ภายในขอบเขตความสามารถของมุสลิมที่บรรลุตศาสนภาวะกระทำได้ ส่วนที่ถูกกำหนดให้เป็นสัญลักษณ์ของสุกมนั้น บางอย่างจะอยู่นอกขอบเขตความสามารถของมุสลิมที่บรรลุตศาสนภาวะที่จะกระทำได้ เช่น การครอบครองทรัพย์สินตามพิกัตอันเป็นสาเหตุที่ต้องจ่ายชะกาด และบางอย่างจะอยู่ภายในขอบเขตความสามารถของมุสลิมที่บรรลุตศาสนภาวะกระทำได้ เช่น การครอบครองทรัพย์สินที่ครบตามพิกัตให้ครบรอบหนึ่งปีซึ่งเป็นเงื่อนไขของการจ่ายชะกาด และแม้จะอยู่ภายในขอบเขตความสามารถที่มุสลิมที่บรรลุตศาสนภาวะกระทำได้ แต่ไม่จำเป็นต้องกระทำ เว้นแต่จะมีคำสั่งอื่นให้กระทำเท่านั้น เช่น การอาบน้ำละหมาดที่เป็นเงื่อนไขในการละหมาด เป็นต้น การทำสัญญาซื้อขาย เป็นสาเหตุของการได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ การฆ่าโดยเจตนาที่ไม่ชอบธรรม เป็นสาเหตุของการถูกลงโทษด้วยการประหารชีวิต และการเป็นทายาทของเจ้ามรดกเป็นสาเหตุของการมีสิทธิในกองมรดก เป็นต้น

จากตัวอย่างที่กล่าวมานั้น จะเห็นว่าสาเหตุนั้นเป็นสัญลักษณ์ของสุกม โดยสุกมจะเป็นผลของสาเหตุเสมอ กล่าวคือหากขาดสาเหตุแล้ว สุกมไม่อาจเกิดขึ้นได้อย่างเด็ดขาด สาเหตุนั้น บางครั้งจะอยู่ภายในขอบเขตความสามารถของมุสลิมที่บรรลุตศาสนภาวะที่จะกระทำได้ เช่น การฆ่าโดยเจตนา และบางครั้งจะอยู่นอกขอบเขตความสามารถของมุสลิมที่บรรลุตศาสนภาวะที่จะกระทำได้ เช่น การค้อยของดวงอาทิตย์ และการเป็นทายาท อันเป็นสาเหตุที่จะทำให้มีสิทธิได้รับมรดก เป็นต้น

❖ ประเภทวาญิบ

ท่านอิสมาแอ อาลี (2552) ได้แบ่งวาญิบออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ การแบ่งวาญิบที่ค้ำนึ่งถึงเงื่อนไขเวลา การแบ่งวาญิบที่ค้ำนึ่งถึงผู้กระทำ การแบ่งวาญิบที่ค้ำนึ่งปริมาณการกระทำ และการแบ่งวาญิบที่ค้ำนึ่งถึงความแน่นอนของสิ่งที่จะต้องกระทำ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. การแบ่งวาญบที่ค้ำนึ่งถึงเงื่อนเวลา

หากค้ำนึ่งถึงเวลาของการกระทำสิ่งที่เป็นวาญบ อาจแบ่งประเภทของวาญบได้ ดังนี้

1.1) วาญบที่ไม่มีเงื่อนเวลา (وَاجِبٌ مُطْلَقٌ) คือการสั่งให้กระทำโดยมิได้กำหนดช่วงเวลาหรือระยะเวลา ซึ่งมุสลิมที่บรรลุดาศนภวะจะกระทำเมื่อไรก็ได้ เช่น การจ่ายกัฟฟาระฮ์ (เพื่อลบล้างความผิด) อันเนื่องมาจากผิดค้ำสาบาน ผู้กระทำความผิดจะจ่ายเมื่อไรก็ได้ การประกอบพิธีฮัจญ์และอุมเราะฮ์ เป็นต้น

1.2) วาญบที่มีเงื่อนเวลา (وَاجِبٌ مُؤَقَّتٌ) คือวาญบที่ให้กระทำภายในเวลาที่ได้กำหนดไว้ เช่นการละหมาดห้ำเวลา การละหมาดทุกครั้งจะมีเวลาที่แน่นอน จะกระทำก่อนหรือหลังเวลาที่ได้กำหนดไว้ไม่ได้ วาญบที่มีเงื่อนไขเวลานี้ จะแบ่งออกเป็นสองประเภท คือ

1.2.1) วาญบที่มีช่วงเวลาเฉพาะ (وَاجِبٌ مُوَسَّعٌ) คือวาญบที่มีช่วงเวลาเกินกว่าเวลาที่ด้องใช้ในการกระทำวาญบนั้น ๆ เช่น เวลาในการละหมาด จะละหมาดช่วงต้น ช่วงกลาง หรือช่วงท้ายของเวลาก็ได้

1.2.2) วาญบที่มีช่วงเวลาเฉพาะ (وَاجِبٌ مُضَيِّقٌ) คือวาญบที่มีเวลาพอดีกับการปฏิบัติวาญบนั้น ๆ เช่น การถือศีลอดในเดือนเราะมะฎอน ซึ่งตลอดช่วงเวลาของการถือศีลอดนั้น ไม่อาจถือศีลอดชนิดอื่นได้ ยิ่งกว่านั้น จะต้องเริ่มกระทำพร้อมกับการเริ่มของเวลา

อนึ่ง การกระทำวาญบที่มีเงื่อนไขเวลานั้น ถ้ากระทำภายในเวลาที่ถูกกำหนดให้กระทำวาญบนั้น ๆ ไว้ จะเรียกว่า “อะดอ” แต่ถ้ากระทำหลังพ้นเวลาแล้วจะเรียกว่า “เกาะฎอ” และถ้าหากกระทำใหม่ในเวลาที่กำหนด เพราะที่ได้กระทำมาแล้วไม่มีผล อันเนื่องมาจากขาดองค์ประกอบหรือเงื่อนไข จะเรียกว่า “อืออาดอ”

2. การแบ่งวาญบที่ค้ำนึ่งถึงผู้กระทำ

หากค้ำนึ่งถึงผู้ที่ต้องกระทำ วาญบอาจแบ่งออกได้ ดังนี้

2.1) วาญิบอัยนีย์ (وَاجِبٌ عَيْنِي) คือ วาญิบที่มุสลิมที่บรรลุลุศานภาวะทุกคนต้องกระทำ ในกรณีที่มีผู้อื่นทำไปแล้วก็จะไม่ทำให้ผู้ที่ยังมิได้กระทำหมดภาระในการกระทำวาญิบนั้น ๆ เพราะวัตถุประสงค์ของวาญิบอัยนีย์คือต้องการให้ทุกคนปฏิบัติติดตามเป็นรายบุคคล

2.2) วาญิบกิฟายีย์ (وَاجِبٌ كِفَايِي) คือ วาญิบที่สั่งให้มุสลิมที่บรรลุลุศานภาวะโดยรวมต้องกระทำ แต่มิใช่ทุกคน ดังนั้น หากมีมุสลิมที่บรรลุลุศานภาวะบางคนหรือบางกลุ่มกระทำไปแล้ว ทุกคนก็ไม่ต้องรับบาปหรือต้องรับผิดชอบ เพราะวัตถุประสงค์ของวาญิบกิฟายีย์ คือต้องการให้มีการกระทำโดยไม่คำนึงถึงผู้กระทำ เช่น การตอบรับสละลาม การช่วยผู้จมน้ำ การจัดการศพของผู้ตาย การประกอบอาชีพที่มีความจำเป็นต่อสังคม เพราะหากไม่มีผู้ใดประกอบอาชีพนั้นแล้ว ก็จะทำให้สังคมได้รับความเดือดร้อน เป็นต้น

3. การแบ่งวาญิบที่ค้ำึงปริมาณการกระทำ

หากค้ำึงถึงปริมาณที่จะต้องทำ วาญิบอาจแบ่งออกได้ ดังนี้

3.1) วาญิบที่มีปริมาณที่แน่นอน (وَاجِبٌ مُحَدَّدٌ) คือ วาญิบที่กฎหมายได้กำหนดจำนวนไว้อย่างแน่นอนโดยมุสลิมที่บรรลุลุศานภาวะทุกคนจะต้องกระทำตามจำนวนที่ได้กำหนดไว้ เช่น การจ่ายซะกาต การชำระหนี้ เป็นต้น

3.2) วาญิบที่มีจำนวนไม่แน่นอน (وَاجِبٌ غَيْرٌ مُحَدَّدٌ) คือ วาญิบที่มุสลิมที่บรรลุลุศานภาวะจะต้องกระทำโดยมิได้กำหนดจำนวน เช่น การใช้จ่ายในหนทางของอัลลอฮฺ การช่วยเหลือในการทำความดี การห้ามปรามมิให้ทำความชั่ว การให้อาหารแก่ผู้ที่กำลังหิวโหย โดยมิได้กำหนดว่าจะต้องให้เท่าไร และการจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูแก่ญาติ ทั้งนี้เพราะแต่ละรายนั้นจะมีความแตกต่างกันตามสภาพของผู้ที่มีความต้องการและผู้มีหน้าที่ต้องกระทำ เป็นต้น

อนึ่ง วาญิบที่มีจำนวนแน่นอนนั้น ถ้าหากมุสลิมที่บรรลุลุศานภาวะมิได้ทำ ก็จะมีสภาพเป็นหนี้วาญิบประเภทหนึ่ง ตรงข้ามกับวาญิบที่มีจำนวนไม่แน่นอน ถ้าหากมุสลิมที่บรรลุลุศานภาวะมิได้กระทำ ก็จะไม่มีความเป็นหนี้และผู้มีสิทธิก็ไม่สามารถที่จะเรียกร้องในภายหลังได้

4. การแบ่งวาญิบที่คำนึงถึงความแน่นอนของสิ่งที่ต้องกระทำ

หากคำนึงถึงความแน่นอนของสิ่งที่ต้องกระทำ วาญิบอาจแบ่งได้ ดังนี้

4.1) วาญิบที่ให้กระทำสิ่งที่แน่นอน (وَاجِبٌ مُّعَيَّنٌ) เช่น การสั่งให้ละหมาดให้ถือศีลอด ให้ชำระราคาของที่ซื้อ จะทำอย่างอื่นแทนมิได้

4.2) วาญิบที่ให้เลือกกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (وَاجِبٌ مُّخْتَارٌ) คือ วาญิบที่อัลลอฮ์ให้เลือกกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ได้กำหนดไว้ เช่น การจ่ายกัฟฟาเราะฮ์อันเนื่องจากการผิดคำสาบาน

อัลลอฮ์ได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮ์อัลมาอิดะฮฺ โองการที่ 89 ว่า

﴿لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ
فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسْكِينٍ مِنْ أَوْسَطِ مَا تَطْعَمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْفُوهُمْ أَوْ
تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ﴾

ความว่า “อัลลอฮ์จะทรงไม่เอาผิดพวกเจ้าเพราะการสาบานที่ไม่ตั้งใจของพวกเจ้า แต่พระองค์จะทรงเอาผิดพวกเจ้าเพราะสิ่งที่พวกเจ้าได้ตั้งใจผูกพันการสาบานไว้ดังนั้น การลบล้างความผิดจากการกระทำดังกล่าวนั้น คือ การให้อาหารแก่คนอนาถาสิบคนจากอาหารระดับปานกลางที่พวกเจ้าให้แก่ครอบครัวของพวกเจ้าบริโภคหรือให้เครื่องนุ่งห่มของคนอนาถาสิบคน หรือการปล่อยทาสคนหนึ่งให้เป็นอิสระ ถ้าผู้ใดไม่มีสิ่งดังกล่าว ก็ต้องถือศีลอดสามวัน”

วาญิบที่อัลลอฮ์เลือกให้กระทำในจำนวนที่ได้กำหนดไว้ในโองการนี้คือให้เลือกกระทำระหว่างการให้อาหารแก่คนอนาถาสิบคน หรือการให้เครื่องนุ่งห่มแก่คนอนาถาสิบคน หรือการปล่อยทาสหนึ่งคนโดยให้เลือกกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งในสามอย่างนี้ ส่วนการถือศีลอดสามวันนั้น จะกระทำได้ก็ต่อเมื่อไม่สามารถกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งจากสามอย่างที่ให้เลือกกระทำแล้วเท่านั้น

❖ ข้อแตกต่างระหว่างวาญิบกับฟัรฎู

โดยทั่วไป วาญิบกับฟัรฎูมีความหมายเหมือนกัน ทั้งวาญิบและฟัรฎูเป็นสิ่งที่มุสลิมที่บรรลุนิติภาวะต้องกระทำเหมือนกันโดยไม่มี ความแตกต่างกันแต่อย่างใด เช่น การละหมาดห้าเวลา ซึ่งอาจถือเป็นวาญิบก็ได้ หรืออาจถือว่าเป็นฟัรฎูก็ได้ แต่มีข้อยกเว้นให้ ความหมายที่แตกต่างกันระหว่างวาญิบกับฟัรฎู โดยถือว่าเป็นฟัรฎูเป็นสิ่งที่มุสลิมที่บรรลุนิติภาวะจะต้องกระทำ โดยคำสั่งให้กระทำนั้นเป็นหลักฐานที่มีความเด็ดขาดในความน่าเชื่อถือในสายรายงาน (قَطْعِيَّةٌ) ซึ่งอาจเป็นอัลกุรอานก็ได้ หรืออะดิษมุตะวาติรก็ได้ เช่น การละหมาดห้าเวลา สำหรับวาญิบนั้นเป็นการกระทำตามคำสั่งที่มีหลักฐานที่ไม่เด็ดขาดในสายรายงาน แต่เชื่อถือได้ (ظَنِّيَّةٌ) ซึ่งก็คืออะดิษทั้งหลายนอกจากอะดิษมุตะวาติรนั่นเอง เช่น การละหมาดวิตรีที่มีอะดิษอาฮาดสั่งให้กระทำดังปรากฏในอะดิษซึ่ง อิบน์อุมัรรายงานจากท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลัลลอลฮุอาลัยฮิ วะสลัลลิม) กล่าวว่า

اجْعَلُوا آخِرَ صَلَاتِهِمْ بِاللَّيْلِ وَتَرًّا

ความว่า “พวกท่านจงจัดให้การละหมาดวิตรีเป็นละหมาดสุดท้ายในเวลา กลางคืนของพวกท่าน” (Al-Bukhariy : 998, Muslim : 751)

การปฏิบัติหรือการกระทำอื่น ๆ ที่เป็นเหตุให้การกระทำที่เป็นวาญิบมีความสมบูรณ์ การกระทำ วาญิบ บางครั้งจะไม่มีผลสมบูรณ์เว้นแต่จะต้องกระทำสิ่งอื่นด้วย จึงจะทำให้การกระทำ วาญิบนั้นมีผลสมบูรณ์ การกระทำสิ่งดังกล่าวนั้นก็ถือว่าเป็นวาญิบด้วยหรือไม่ เป็นหัวข้อที่มีความสำคัญหัวข้อหนึ่งของรายวิชาอุศูลฟิเกฮ

โดยสรุป สิ่งอื่นนอกเหนือจากวาญิบที่ทำให้การกระทำวาญิบมีความสมบูรณ์นั้นมี 3 ประเภท ดังนี้

1. เป็นสิ่งนอกเหนือความสามารถของมุสลิมที่บรรลุนิติภาวะที่จะกระทำได้ เช่น การคล้อยของดวงอาทิตย์สำหรับละหมาดซุฮรี และการมีจำนวนครบตามกำหนดของผู้ละหมาดวันศุกร์ เป็นต้น ซึ่งการคล้อยของดวงอาทิตย์ และการมีจำนวนครบตามกำหนดในการละหมาดวันศุกร์นั้น

เป็นสิ่งนอกเหนือจากความสามารถของมุสลิมที่บรรลุดุศาสนภาวะที่จะกระทำได้ การกระทำลักษณะนี้ไม่ถือว่าวาญิบต้องทำ

2. เป็นสิ่งที่อยู่ภายนอกขอบเขตความสามารถของมุสลิมที่บรรลุดุศาสนภาวะที่จะกระทำได้ แต่ไม่มีคำสั่งให้กระทำ เช่น การไม่ได้อยู่ในสภาพเป็นผู้เดินทางสำหรับการถือศีลอด เป็นต้น ประเภทนี้ก็ไม่ว่าวาญิบต้องกระทำเช่นกัน

3. เป็นสิ่งที่อยู่ภายในขอบเขตความสามารถของมุสลิมที่บรรลุดุศาสนภาวะและมีคำสั่งให้ปฏิบัติ เช่น การอยู่ในสภาพที่ปราศจากจากอะดิษสำหรับการละหมาด การเดินไปยังมัสยิดสำหรับการละหมาดวันศุกร์ และการถือศีลอดส่วนหนึ่งของเวลากลางวันและส่วนหนึ่งของเวลากลางคืน เพื่อให้การถือศีลอดมีความสมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะไม่สามารถขีดเส้นแบ่งระหว่างกลางวันกับกลางคืนได้อย่างชัดเจน เช่นนี้ถือว่าวาญิบตามหลักอุกุศลพิกษ ที่ว่า

مَا لَا يَتِيءُ الْوَاجِبُ إِلَّا بِهِ فَهُوَ وَاجِبٌ

ความว่า “สิ่งที่ทำให้วาญิบนั้นไม่สมบูรณ์เว้นแต่ต้องมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดด้วย สิ่งนั้นก็ถือว่าเป็นวาญิบด้วย” (Al-Shanqitiy, 2011 : 180)

❖ ฮากิม

ฮากิม คือ ผู้กำหนดฮุกม นักปราชญ์กฎหมายอิสลามเห็นพ้องกันว่า แผลงที่มาของฮุกมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกรกระทำของมุสลิมที่บรรลุดุศาสนภาวะนั้น คือ อัลลอฮฺ (ซุบฮานะฮฺวะตะอาลา) พระองค์เดียวเท่านั้น ไม่ว่าจะฮุกมนั้นจะทราบจากตัวบทที่เป็นอัลกุรอาน หรืออะดิษ หรือเป็นผลของการวิเคราะห์และวินิจฉัยของนักกฎหมายจากหลักฐานหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ ของฮุกม

นอกจากนั้น ยังมีหลักทั่วไปของกฎหมายอิสลาม ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีในบรรดานักวิชาการแขนงนี้ หลักทั่วไปที่ว่าฮุกมมิได้เป็นสิทธิของใครนอกจากอัลลอฮฺเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น ดังที่ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮฺยชุฟ โองการที่ 40 ว่า

﴿إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ﴾

ความว่า “ การตัดสินมิได้เป็นสิทธิของใครนอกจากอัลลอฮ์เพียงพระองค์เดียวเท่านั้น ”

ซึ่งสอดคล้องกับซูเราะฮ์อัลอันอาม โองการที่ 57 ว่า

﴿إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ يَفْضُلُ الْحَقُّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ﴾

ความว่า “ การกำหนดฮุกมนั้นมิได้เป็นสิทธิของผู้ใด เว้นแต่เป็นสิทธิของอัลลอฮ์เท่านั้น พระองค์ทรงแจ่มแจ้งความจริง และพระองค์ทรงเป็นผู้ชี้ขาดที่ดีที่สุด ”

✽ มะฮุกมฟิฮ

มะฮุกมฟิฮ หรือสิ่งที่มีฮุกม ท่านอิสมายแอ อาลี (2552) ได้ให้ความหมาย คือ การกระทำของมุสลิมที่บรรลุศาสนภาวะไปเกี่ยวข้องกับฮุกมอิสลาม ตัวอย่างเช่น

อัลลอฮ์ได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮ์อัลมาอิดะฮ์ โองการที่ 1 ว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ﴾

ความว่า “ โอ้ บรรดาผู้ศรัทธา พวกเจ้าจงปฏิบัติตามสัญญาอย่างสมบูรณ์เถิด ”

คำสั่งซึ่งเป็นที่เข้าใจจากโองการนี้เกี่ยวข้องกับการกระทำอย่างหนึ่งของมุสลิมที่บรรลุศาสนภาวะ นั่นคือ การปฏิบัติตามสัญญาอย่างครบถ้วนสมบูรณ์โดยมีฮุกมมาเกี่ยวข้อง นั่นคือการถือว่าการกระทำดังกล่าวเป็นสิ่งที่วาญิบจะต้องกระทำ

อัลลอฮ์ได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮ์อัลอิสรอฮ์ โองการที่ 33 ว่า

﴿وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ﴾

ความว่า “ และพวกเจ้าจงอย่าฆ่าชีวิตซึ่งอัลลอฮ์ได้ทรงห้ามไว้ เว้นแต่ด้วยสิทธิอันชอบธรรมเท่านั้น ”

การห้ามซึ่งเข้าใจจากโองการนี้เกี่ยวข้องกับกรกระทำอย่างหนึ่งของมุสลิมที่บรรลุตศาสนภาวะ นั่นคือ การฆ่าชีวิตมนุษย์โดยไม่ชอบ ซึ่งมีสุกมถือว่าเป็นการกระทำที่ฮะรอม โดยสรุปแล้วทุก ๆ สุกมนั้นจะต้องไปเกี่ยวข้องกับกรกระทำของมุสลิมที่บรรลุตศาสนภาวะ ไม่ว่าจะเป็นการสั่งให้กรกระทำหรือสั่งงดกรกระทำหรือให้เลือกกรกระทำ หรือการกำหนดสุกมด้วยการวางสัญลักษณ์ของสุกม

ขอบข่ายของการกรกระทำ

ท่านอิสมาแอ อาลี (2552) ได้แบ่งสิ่งที่ถือว่าเป็นการกรกระทำตามหลักกฎหมายอิสลามมี 4 ประการ ดังนี้

1. การกรกระทำที่ชัดเจน เช่น การละหมาด การจ่ายซะกาต และการฆ่า เป็นต้น
2. การพูด ซึ่งเป็นการกรกระทำของปาก หลักฐานที่แสดงว่าการพูดนั้นถือว่าเป็นการกรกระทำ

คือ คำตรัสของอัลลอฮฺ (ซูบฮานะฮฺวะตะอะลา) ซูเราะฮฺอัลอันอาม โองการ 112 ว่า

﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ﴾

ความว่า “และเช่นนั้นแหละเราได้ทำให้ศาสดาทุกคนมีศัตรูซึ่งเป็นมารร้ายแห่งมนุษย์ และญิน ซึ่งต่างฝ่ายต่างก็กระซิบกระซาบซึ่งกันและกันด้วยคำพูดเสแสร้ง เพื่อหลอกลวงกันเอง และหากพระผู้อภิบาลของเจ้าทรงประสงค์ พวกมันก็จะไม่กรกระทำเช่นนั้น) กระซิบกระซาบ (ดังนั้น เจ้าจงปล่อยพวกมันและสิ่งที่พวกมันอุปโลกน์ขึ้นมา”

การกรกระซิบ นับเป็นการพูดประเภทหนึ่ง ซึ่งอัลลอฮฺถือว่าเป็นการกรกระทำอย่างชัดเจน

3. การงดกรกระทำถือว่าเป็นการกรกระทำอย่างหนึ่ง เพราะการงดกรกระทำนั้นคือ การบังคับจิตใจให้หันเหจากการกรทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง นอกจากนั้น ยังมีหลักฐานจากอัลกุรอานและฮะดีษที่แสดงว่าการงดกรทำนั้น ถือว่าเป็นการกรกระทำประเภทหนึ่ง ดังหลักฐานที่อัลลอฮฺได้ ตรัสในซูเราะฮฺอัลมาอิดะฮฺ โองการที่ 76 ว่า

﴿كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾

เจตนาที่จะฆ่าเพื่อนของเขาเช่นกัน” (Al-Bukhari: 6707, Muslim : 5272)

สาเหตุที่ทำให้ผู้ถูกฆ่าต้องเข้านรกด้วยนั้นคือความตั้งใจอย่างแน่วแน่ของเขาที่จะฆ่าเพื่อนของเขา ทั้งที่ได้ลงมือกระทำอย่างจริงจัง แม้จะยังมีได้ประสพผลสำเร็จก็ตาม เพราะการที่ไม่ประสพผลสำเร็จนั้น เกิดจากการพลาดโอกาสเท่านั้น หากมีโอกาส เขาก็จะฆ่าอย่างแน่นอน ดังนั้นการตั้งใจอย่างแน่วแน่อีกทั้งได้ลงมือกระทำของเขาจึงมีผลเหมือนกับการกระทำของจริง

อย่างไรก็ตาม การกระทำประเภทนี้จะมีผลเฉพาะในทางธรรมเท่านั้น สำหรับผลในทางกฎหมายหรือทางศาลในโลกนี้ย่อมไม่อาจลงโทษได้ เพราะผลของความตั้งใจนั้น ไม่ได้ทำให้เกิดความเสียหายในความเป็นจริงแต่อย่างใดและยากต่อการพิสูจน์ความนึกคิดภายในจิตใจ จึงไม่อาจลงโทษได้

❖ เจื่อนใจของสิ่งที่บัญญัติให้กระทำ

การสั่งให้กระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้นต้องมีเจื่อนใจ (อิสมาแอ อาลี, 2552) ดังนี้

1. สิ่งที่สั่งให้กระทำต้องเป็นสิ่งที่แน่นอนที่ผู้ที่ได้รับคำสั่งมีความเข้าใจอย่างชัดเจนตลอดจนสามารถปฏิบัติได้ เช่น หากสั่งให้ถือศีลอดก็สามารถเข้าใจได้ว่าการถือศีลอดนั้นคืออะไร มีวิธีปฏิบัติและเจื่อนใจอย่างไร ทั้งนี้เพราะการสั่งให้กระทำในสิ่งที่ผู้รับคำสั่งไม่สามารถเข้าใจได้นั้นถือได้ว่าเป็นการสั่งให้กระทำในสิ่งที่เกินความสามารถของผู้รับคำสั่งที่จะกระทำได้ ดังนั้น หากสิ่งที่สั่งให้กระทำนั้นเป็นอิบาตะฮฺหรือกิจกรรมที่มนุษย์ไม่อาจเข้าใจเหตุผลในการบัญญัติได้นอกเหนือจากที่ผู้รับคำสั่งต้องรู้สิ่งที่สั่งให้กระทำแล้ว ผู้รับคำสั่งยังต้องรู้ด้วยว่าเป็นคำสั่งของอัลลอฮฺเพื่อจะได้ตั้งเจตนา (เนียต) ในการกระทำเพื่ออัลลอฮฺด้วย ทั้งนี้เพราะการตั้งเจตนากระทำเพื่ออัลลอฮฺจะไม่เกิดขึ้นจนกว่าผู้กระทำจะรู้ว่าการกระทำนั้นเป็นการปฏิบัติตามคำสั่งของพระองค์ ถ้าหากการปฏิบัติตามคำสั่งนั้น เป็นการกระทำที่มนุษย์สามารถเข้าใจเหตุผลได้ การกระทำสิ่งนั้นจะมีผลสมบูรณ์ตามกฎหมาย แม้มิได้ตั้งเจตนากระทำเพื่ออัลลอฮฺก็ตาม แต่จะมิได้รับผลบุญจากการกระทำนั้น ๆ แต่อย่างใด เช่น การส่งคืนของฝาก หรือของที่ยึดครองจากคนอื่นโดยไม่ชอบ และการชำระหนี้ เป็นต้น ใครก็ตามที่กระทำสิ่งดังกล่าวโดยมิได้ตั้งเจตนากระทำเพื่ออัลลอฮฺ หรือแม้กระทำไปเพราะกลัวบทลงโทษตามกฎหมาย การกระทำของเขาก็ย่อมมีผลสมบูรณ์ กล่าวคือไม่อาจ

ที่จะฟ้องร้องเขาได้อีกต่อไป แม้นในโลกอาคิเราะฮฺเขาจะไม่ได้รับผลบุญจากการกระทำดังกล่าวก็ตาม ทั้งนี้เพราะเขามีได้ตั้งเจตนากระทำเพื่ออัลลอฮฺ

2. สิ่งที่สั่งให้กระทำต้องเป็นสิ่งที่ยังไม่ปรากฏหรือยังมิได้กระทำ เช่น การสั่งให้ละหมาดหรือถือศีลอด ขณะที่สั่งนั้น ทั้งสองอย่างจะต้องยังไม่เกิดขึ้น คือยังมิได้กระทำ ผู้ได้รับคำสั่งจะต้องกระทำทั้งสองหลังจากได้รับคำสั่งแล้ว ดังนั้น ถ้าผู้รับคำสั่งได้ละหมาดอัคร์ของวันนี้แล้ว ก็ไม่อาจที่จะสั่งให้เขาละหมาดอัคร์ของวันเดียวกันได้อีก ทั้งนี้เพราะ คำสั่งให้กระทำนั้น หมายถึงการกระทำสิ่งที่ยังมิได้กระทำ การสั่งให้กระทำสิ่งเดียวกันกับที่ได้กระทำไปแล้ว เป็นการสั่งที่มีลักษณะขัดแย้งในตัว จึงเป็นไปไม่ได้

3. สิ่งที่สั่งให้กระทำต้องอยู่ภายในขอบเขตความสามารถของมุสลิมที่บรรลุดศาสนาภาวะที่จะกระทำได้ ซึ่งมีข้อปลีกย่อยจากข้อนี้ 2 ประการ ดังนี้

ข้อแรก คือ การสั่งให้กระทำสิ่งที่เป็นไปไม่ได้นั้นถือว่าเป็นโมฆะ ความเป็นไปไม่ได้นี้อาจเป็นลักษณะในตัวของมันเอง ดังกรณีที่ทำให้กระทำสองสิ่งที่ตรงข้ามกันในเวลาเดียวกัน เช่นการสั่งให้นอนและให้ยืนในเวลาเดียวกัน และความเป็นไปไม่ได้นี้อาจมาจากสาเหตุภายนอก ซึ่งเป็นสิ่งที่ผิดปกติวิสัยของมนุษย์ที่จะกระทำได้ เช่น การสั่งให้มนุษย์บินในอากาศโดยไม่มียานพาหนะ การสั่งในลักษณะนี้ถือว่าเป็นโมฆะ ทั้งนี้ เพราะอัลลอฮฺจะไม่ทรงสั่งบ่าวของพระองค์กระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งเว้นแต่เท่าที่ความสามารถของผู้นั้นที่จะอำนวยความสะดวกให้กระทำได้ อัลลอฮฺได้ตรัสในซูเราะฮฺอัลบะเกาะเราะฮฺ โองการที่ 286 ว่า

﴿ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ﴾

ความว่า “อัลลอฮฺไม่ทรงบังคับชีวิตใด เว้นแต่เท่าที่ชีวิตนั้นจะมีความสามารถ เท่านั้น”

ข้อที่สอง คือการออกคำสั่งแก่มุสลิมที่บรรลุดศาสนาภาวะเพื่อให้ผู้อื่นกระทำหรือดกรกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น สั่งมุสลิมที่บรรลุดศาสนาภาวะเพื่อให้บิดาของเขาทำการละหมาด หรือจ่ายชะกาต เป็นต้น เช่นนี้ก็ถือว่าเป็นโมฆะ ทั้งนี้เพราะคำสั่งที่มุสลิมที่บรรลุดศาสนาภาวะได้รับซึ่งเกี่ยวข้องกับผู้อื่นที่สามารถกระทำได้นั้น ไม่มากไปกว่าการให้คำแนะนำเท่านั้น

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า สิ่งที่สั่งให้กระทำนั้นต้องอยู่ภายในขอบเขตความสามารถของมุสลิมที่บรรลุดศาสนาภาวะที่จะกระทำได้ ทั้งนี้มิได้หมายความว่าสิ่งที่สั่งให้กระทำนั้น จะไม่ทำให้เกิด

ความยุ่งยากแก่มุสลิมที่บรรลุนิสลามภาวะเลย เพราะคำสั่งให้กระทำการหนึ่งสิ่งใดนั้น ย่อมทำให้เกิดความยุ่งยากพอสมควรอยู่แล้ว แต่ความยุ่งยากนั้นอาจจำแนกได้สองประเภท ดังนี้

1. ความยุ่งยากที่มนุษย์สามารถอดทนได้ ถึงแม้จะกระทำโดยไม่หยุดยั้งก็ตาม ก็จะไม่ทำให้เขาได้รับความเสียหาย แต่จะได้รับความยุ่งยากอยู่บ้าง เช่นการปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ ทางศาสนา
2. ความยุ่งยากที่เกินความสามารถของมนุษย์จะทนได้ หากกระทำไปโดยไม่หยุดยั้ง ก็จะทำให้เกิดความเบื่อหน่าย และจะได้รับความเสียหายอีกด้วย เช่น การให้ถือศีลอดโดยยืนตากแดดกลางแจ้ง การปฏิบัติตามฮุกมอะซีมะฮ์ที่ทำให้เกิดสภาพเช่นนี้ เป็นเหตุทำให้สามารถนำฮุกมรुकเศาะฮ์มาใช้แทนได้เพราะจุดประสงค์ของอัลลอฮ์ คือการขจัดความยุ่งยากต่าง ๆ จากมวลมนุษย์

❖ มะฮุกมอะลียฮ์

มะฮุกมอะลียฮ์ หรือ มุสลิมที่บรรลุนิสลามภาวะ ท่านอิสม่าแอ อาลี (2552) ได้ให้นิยามหมายถึง มุสลิมที่บรรลุนิสลามภาวะ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสามารถในการเข้าใจคำสั่งหรือฮุกมอิสลาม เพราะผู้ที่ไม่เข้าใจคำสั่งนั้นไม่อาจที่จะปฏิบัติตามคำสั่งได้ ฮุกมที่มีผลบังคับเช่นนี้คือ ฮุกมตักลีฟีย์เท่านั้น สำหรับฮุกมวัฎอีย์นั้นจะมีผลสำหรับทุกคนที่มีสภาพเป็นบุคคล

การเข้าใจคำสั่งหรือฮุกม เป็นเงื่อนไขสำคัญในการที่จะทำให้คำสั่งนั้นมีผลบังคับแก่ผู้ที่ถูกบังคับใช้ จึงถือได้ว่า การมีสติปัญญาเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ตามมา การที่รู้ว่าผู้หนึ่งผู้ใดมีสติปัญญานั้นเป็นเรื่องลำบากมากเพราะไม่มีมาตรวัดที่แน่นอน ดังนั้น จึงมีกำหนดวิธีที่จะทำให้รู้เรื่องนี้ โดยการกำหนดกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนเพื่อความสะดวกในการพิจารณา นั่นคือ การฝืนเปียกทั้งชายและหญิง การมีอายุครบตามเกณฑ์ 15 ปีทั้งชายและหญิง มีชนชั้นที่อวัยวะเพศทั้งชายและหญิง การมีประจำเดือนสำหรับเพศหญิง การตั้งครรภ์สำหรับเพศหญิง และการมีความคิดอ่านที่เป็นปกติ ซึ่งสามารถสังเกตได้จากพฤติกรรมของบุคคล บุคคลที่มีคุณสมบัติดังกล่าวถือว่า เป็นบุคคลที่มีความสามารถจะปฏิบัติตามคำสั่งนั่นเอง

ประเภทของความสามารถของบุคคล (أَهْلِيَّةٌ)

หากคำนึงถึงผลบังคับของฮุกมประเภทต่างๆ ที่มีต่อบุคคลนั้นซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภทดังนี้

1. ความสามารถในการถือสิทธิ (أَهْلِيَّةٌ وَجُوبٌ)

ความสามารถในการถือสิทธิ เป็นสิ่งที่มีเฉพาะมนุษย์เท่านั้น กล่าวคือ ทุกคนย่อมมีความสามารถนี้ตราบใดที่ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งตามทางฟิกฮ์เรียกว่าซิมมะฮ์ หรือการมีสภาพเป็นบุคคล

ความสามารถอันนี้จะอยู่กับทุก ๆ คนในฐานะที่เป็นมนุษย์ ไม่ว่าจะ เป็นชายหรือหญิง เด็กหรือผู้ใหญ่ แม้กระทั่งทารกในครรภ์มารดา ก็สามารถมีสิทธิอันนี้ได้ หากคลอดออกมาอยู่รอดเป็นทารก สำหรับสิ่งอื่นนอกเหนือจากมนุษย์นั้น ไม่อาจมีความสามารถนี้ได้ ความสามารถในการถือสิทธิ มี 2 ระดับ ดังนี้

1.1) ความสามารถในการถือสิทธิที่ไม่สมบูรณ์ (أَهْلِيَّةٌ وَجُوبٌ نَاقِصَةٌ) คือ ความสามารถที่จะมีสิทธิบางอย่างเท่านั้น แต่ไม่มีความสามารถที่จะมีหน้าที่ได้ ผู้ที่มีความสามารถระดับนี้คือ ทารกที่ยังอยู่ในครรภ์มารดา ซึ่งมีความสามารถที่จะมีสิทธิรับมรดก และมีสิทธิได้รับพินัยกรรม หากมีผู้ทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินแก่เขาในช่วงที่กำลังอยู่ในครรภ์มารดา โดยมีเงื่อนไขว่า ภายหลังจากคลอดมาแล้วต้องอยู่รอดเป็นทารก ทั้งนี้เพราะสภาพบุคคลของทารกจะมีผลย้อนหลัง เริ่มตั้งแต่มารดาตั้งครรภ์ คือมีความสามารถที่จะถือสิทธิสองประการที่กล่าวมาเท่านั้น แต่ไม่มีความสามารถที่จะมีหน้าที่หรือความรับผิดชอบแต่อย่างใด

1.2) ความสามารถในการถือสิทธิที่สมบูรณ์ (أَهْلِيَّةٌ وَجُوبٌ كَامِلَةٌ) คือ ความสามารถที่จะถือสิทธิอย่างสมบูรณ์และมีความสามารถที่จะทำหน้าที่บางอย่างได้ ความสามารถนี้จะอยู่กับทุก ๆ คนที่มีชีวิตหรือมีสภาพเป็นบุคคล เริ่มตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายจากโลกนี้ไป คือสามารถถือสิทธิได้ทุกประการ และมีหน้าที่ต้องกระทำบางอย่าง ทั้งยังต้องรับผิดชอบต่อการกระทำที่ทำให้คนอื่นได้รับความเสียหายด้วย ทั้งที่เป็นการกระทำโดยเจตนาและไม่เจตนา แม้ว่าผู้กระทำนั้นเป็นเด็กที่ยังไม่มีความรู้สึกผิดชอบก็ตาม นอกจากนั้น ทารกตั้งแต่คลอดออกมาอยู่รอดเป็นทารกถือว่ามีความสามารถในการมีสิทธิอย่างสมบูรณ์ คือมีความสามารถที่จะถือสิทธิได้ทุกอย่าง ทั้งมีหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบต่อนี้ที่ก่อโดยผู้แทนโดยชอบธรรม เพื่อประโยชน์ของตน เป็นต้น

2. ความสามารถในการใช้สิทธิ (أَهْلِيَّةٌ اِسْتِثْنَاءٌ)

ท่านอิสมาแอ อาลี (2552) ได้ให้ความหมายของความสามารถในการใช้สิทธิ หมายถึงมีความสามารถที่จะใช้สิทธิของตนเองได้ กล่าวคือ เมื่อได้สร้างความรู้ความผูกพันที่จะให้มีผลทางกฎหมายหรือทำนิติกรรมใด ๆ ก็จะมีผลบังคับตามกฎหมายทันที อย่างไรก็ตาม มนุษย์ทุกคนหากคำนึงถึงความสามารถในการใช้สิทธิจะแบ่งเป็น 3 ระดับ ดังนี้

2.1) ไม่มีความสามารถในการใช้สิทธิ คือไม่มีความสามารถที่จะใช้สิทธิใด ๆ หากทำนิติกรรมก็จะมีผลแต่อย่างใดในทางกฎหมาย ผู้ที่ไม่มีความสามารถเลยก็คือ เด็กที่ยังไม่มีความรู้สึกผิดชอบ ทั้งนี้ ตั้งแต่คลอดออกมา จนถึงวัยที่สามารถแยกระหว่างสิ่งที่สะอาดกับสิ่งที่สกปรก สิ่งที่ควรกระทำกับสิ่งที่ไม่ควรกระทำขั้นพื้นฐานได้

2.2) มีความสามารถในการใช้สิทธิที่ไม่สมบูรณ์ คือ มีความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่บางอย่างได้ เช่นการปฏิบัติภารกิจทางศาสนา แต่ไม่อาจทำนิติกรรมอื่น ๆ ได้ ตามทัศนะของมัชฮับซาฟิอีย ผู้เยาว์ที่มีความรู้สึกผิดชอบแล้ว คือมีอายุตั้งแต่ 7 ปี จนบรรลุนิติภาวะ จะจัดอยู่ในประเภทนี้ ส่วนทัศนะของมัชฮับฮนะฟี มัชฮับมาลิกียและมัชฮับฮัมบะลีย จะแบ่ง นิติกรรมสัญญาเป็น 3 ประเภทคือ 1) นิติกรรมสัญญาที่มีแต่คุณประโยชน์ หรือทำให้มาซึ่งสิทธิอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยปราศจากเงื่อนไข หรือภาระติดพันใด ๆ นิติกรรมสัญญาเช่นนี้ตามทัศนะทั้ง 3 มัชฮับกล่าวคือ ผู้เยาว์ที่มีความรู้สึกผิดชอบแล้ว สามารถกระทำได้ แม้ไม่ได้รับความเห็นชอบจากผู้ปกครองก็ตาม เช่น การรับสิ่งของที่มีผู้ยกให้โดยเสนหา เป็นต้น 2) นิติกรรมสัญญาที่มีแต่ทางเสีย หรือทำให้เสียสิทธิอย่างใดอย่างหนึ่ง นิติกรรมเช่นนี้ ผู้เยาว์ที่มีความรู้สึกผิดชอบแล้วไม่สามารถที่จะกระทำได้ แม้ว่าผู้ปกครองจะให้ความเห็นชอบก็ตาม เช่น การบริจาคทรัพย์สิน และ3) นิติกรรมที่มีประโยชน์และโทษ นิติกรรมเช่นนี้เด็กที่มีความรู้สึกผิดชอบแล้วสามารถกระทำได้ก็ต่อเมื่อได้รับความเห็นชอบจากผู้ปกครองเท่านั้น เช่น การซื้อขาย เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ผู้ที่มีความสามารถในการใช้สิทธิที่ไม่สมบูรณ์นั้น ในการปฏิบัติหน้าที่หรือประกอบภารกิจทางศาสนา เช่น การละหมาดและการถือศีลอดนั้น ถือว่ามีความสามารถที่สมบูรณ์ กล่าวคือการกระทำสิ่งดังกล่าวนั้นมีผลสมบูรณ์ แม้ว่าการกระทำดังกล่าวนั้นยังไม่ถือว่าเป็นหน้าที่ที่วาญิบจะต้องกระทำก็ตามเพราะการถือว่าวาญิบจะต้องกระทำนั้น เป็นฮุกมตักลีฟียที่มีผลเฉพาะผู้ที่บรรลุนิติภาวะแล้วเท่านั้น

2.3) มีความสามารถที่สมบูรณ์ คือ ผู้ที่บรรลุนิติภาวะแล้วและมีสติสัมปชัญญะตามปกติ (مُنْزِلٌ و عُقْلٌ) ถือว่ามีความสามารถที่สมบูรณ์ในการใช้สิทธิและในการทำนิติกรรมสัญญาประเภทต่าง ๆ

ดังนั้นการแบ่งความสามารถเป็น 3 ประเภทนั้นเป็นทัศนะของมัชฮับฮนะฟี มัชฮับมาลิกียและมัชฮับฮัมบะลีย สำหรับมัชฮับซาฟิอียเห็นว่า บุคคลนั้นหากคำนึงถึงความสามารถในการใช้สิทธิเพื่อทำนิติกรรมสัญญาแล้ว จะมี 2 สถานภาพเท่านั้น คือ มีความสามารถและไม่มี

ความสามารถ ดังนั้น บุคคลที่มีความสามารถในการใช้สิทธิที่ไม่สมบูรณ์ตามที่คณะมัชฮับของฮนะฟี แต่ตามที่คณะของมัชฮับซาฟีอีจะถือว่า เป็นบุคคลที่ไม่มีความสามารถ

❖ สิ่งที่มีผลกระทบต่อความสามารถ (عَوَاضُ الْأَهْلِيَّةِ)

ความสามารถในการใช้สิทธิที่สมบูรณ์นั้นอาจมีผลกระทบได้มากหรือน้อยแล้วแต่กรณี โดยในบางครั้งอาจทำให้ความสามารถนี้หมดสภาพโดยสิ้นเชิง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสิ่งที่เกิดขึ้นกับผู้ที่มีความสามารถ สิ่งที่มีผลกระทบต่อความสามารถมี 2 ประเภท ดังนี้

1. สิ่งที่มีผลกระทบต่อความสามารถที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ มีดังนี้

1.1) วิกลจริต คือ ความผิดปกติทางจิตใจที่ทำให้พฤติกรรมทั้งทางกายและทางวาจาไม่เป็นไปตามที่วิญญูชนควรปฏิบัติ ความวิกลจริตมีผลกระทบต่อความสามารถอย่างร้ายแรงคือจะทำให้ความสามารถในการใช้สิทธิหมดสภาพไปโดยสิ้นเชิง อย่างไรก็ตาม ถ้าหากผู้วิกลจริตเป็นเหตุทำให้ทรัพย์สินของผู้อื่นได้รับความเสียหาย ก็จะต้องรับผิดชอบด้วยการชดใช้จากทรัพย์สินของผู้วิกลจริตเอง

1.2) สติฟั่นเฟือน คือ มีความบกพร่องทางสติปัญญาที่ทำให้การตัดสินใจในบางกรณีไม่เป็นตามที่ควร ดังนั้น ผู้ที่มีสติฟั่นเฟือนหากมีสติปัญญาอยู่บ้างก็ให้มีสถานภาพเหมือนกับผู้เยาว์ที่รู้สึกผิดชอบแล้ว กล่าวคือ จะต้องพิจารณาลักษณะของนิติกรรมว่าอยู่ในประเภทใด บางครั้งมีผลสมบูรณ์ หากได้รับความเห็นชอบจากผู้ปกครอง และบางครั้งจะไม่มีผลเลย แม้จะได้รับความเห็นชอบจากผู้ปกครองก็ตาม

1.3) นอนหลับหรือเป็นลม คือในช่วงที่นอนหลับหรือเป็นลมนั้นถือว่าไม่มีสติ ดังนั้นคำกล่าว ของผู้นอนหลับหรือเป็นลมจะไม่มีผลใด ๆ ทางกฎหมาย เพราะเป็นการกระทำในช่วงที่ขาดความสามารถ

1.4) เจ็บป่วย คือ การเจ็บป่วยที่เป็นสาเหตุของการตาย นักปราชญ์กฎหมายอิสลามเห็นว่า สิทธิของเจ้าหนี้ที่จะได้รับการชำระหนี้ นั้นจะเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินของลูกหนี้ที่เป็นผู้ป่วยใกล้ตาย เริ่มตั้งแต่วันเริ่มเจ็บป่วย เจ้าหนี้มีสิทธิได้รับการคุ้มครองสิทธิของตนจากการทำนิติกรรมของลูกหนี้ที่กำลังเจ็บป่วยที่มีผลกระทบในทางลบต่อสิทธิของตน ทั้งนี้เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิที่จะได้รับการชำระหนี้ของตน ขณะเดียวกัน ทายาทของผู้ป่วยก็มีสิทธิเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินของผู้ป่วยในเวลาเดียวกัน โดยทายาทมีสิทธิได้รับส่วนของตนจำนวนสองในสามจากทรัพย์สิน

ทั้งหมดของผู้ป่วย จากการกระทำที่อาจมีผลกระทบต่อสิทธิของพวกเขาที่จะรับมรดกนั้น แต่ทั้งนี้ไม่นับการกระทำของผู้ป่วยที่อยู่ภายในขอบเขตความจำเป็นในการดำรงชีพ เช่น ค่าใช้จ่ายในแต่ละวันตามปกติ และค่าใช้จ่ายในการรักษาโรค เป็นต้น การกระทำเช่นนี้ บุคคลทั้งสองไม่อาจที่จะคัดค้านได้ ดังนั้น การใช้สิทธิของผู้ป่วยที่มีผลกระทบต่อสิทธิของเจ้าหนี้ หรือต่อสิทธิของทายาทนั้น เจ้าหนี้หรือทายาทที่ได้รับผลกระทบสามารถคัดค้านโดยการขอให้ศาลเพิกถอนนิติกรรมที่กระทำโดยผู้ป่วยและทำให้ตนเสียสิทธิไปได้

2. สิ่งที่มีผลกระทบต่อความสามารถที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ มีดังนี้

2.1) ความสุรุ่ยสุร่าย คือการมีพฤติกรรมในการใช้ทรัพย์สินของตนเองในทางที่ไม่สมควร แม้ว่าสติปัญญาและหลักพิจารณาญาณของผู้ที่มีพฤติกรรมดังกล่าวยังอยู่ในภาวะปกติทุกประการก็ตาม ความจริง ความสุรุ่ยสุร่ายนั้นไม่มีผลกระทบต่อความสามารถของบุคคลด้านสุขุมใด ๆ ทั้งสิ้น ทั้งนี้ไม่มีผลกระทบต่อความสามารถในการใช้สิทธิของบุคคลด้วย แต่เพื่อรักษาผลประโยชน์และทรัพย์สินของมนุษย์ อิสลามจึงจำกัดหรือลดระดับความสามารถของผู้สุรุ่ยสุร่ายโดยกำหนดมิให้ทำนิติกรรมต่อทรัพย์สินของตน แม้ว่าจะเป็นการกระทำในหนทางที่ดีก็ตาม เช่น การสร้างมัสยิด การบริจาคเพื่อสาธารณกุศล เป็นต้น

2.2) การล้มละลาย คือการที่บุคคลมีหนี้สินล้นพ้นตัวจนไม่อาจชำระหนี้จากทรัพย์สินของตนซึ่งมีจำนวนน้อยกว่าได้ บุคคลที่มีลักษณะดังกล่าวจะถือว่าเป็นบุคคลล้มละลายได้ก็ต่อเมื่อศาลได้มีคำสั่งแล้วเท่านั้น การล้มละลายจึงเป็นเหตุทำให้ความสามารถในการใช้สิทธิในทรัพย์สินของตนหมดไป ทั้งนี้เพื่อพิทักษ์สิทธิประโยชน์ของบรรดาเจ้าหนี้จากการกระทำอันจะมีผลเสียต่อพวกเขาได้

2.3) การหมดสติเพราะเสพสิ่งมีเมา การเสพสิ่งมีเมา หากกระทำไปโดยไม่รู้ตัว หรือมิได้ตั้งใจจนหมดสติ ก็จะมีสภาพเหมือนกับคนนอนหลับหรือเป็นลม แต่ถ้าหากเสพของมีเมาด้วยความตั้งใจ อีกทั้งรู้ถึงผลของการเสพด้วยแล้ว ตามทัศนะของมัชฮับชาไฟีย์ถือว่าไม่มีผลกระทบต่อความสามารถแต่อย่างใด เพราะการหมดสติไปด้วยการฝาดินสุกของอัลลอฮ์ การกระทำของเขาทุกอย่างจะมีผลตามกฎหมายสำหรับมัชฮับมาลิกีย์และมัชฮับฮัมบะลีย์มีความเห็นว่า ไม่มีความสามารถในการที่จะทำนิติกรรม ทั้งนี้โดยคำนึงสภาพความเป็นจริงของผู้มีเมา (Al-Kudhariy, 1965 : 107)

สรุป

ประเภทสุกมตามทัศนะนักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลาม ซึ่งแบ่งออกเป็นสองประเภทดังนี้

1. สุกมตักลีฟีย์ หมายถึง โองการของอัลลอฮ์ที่กำหนดให้บรรดามุสลิมที่บรรลุนิสถานภาวะกระทำหรือละเว้น หรือให้เลือกระกระทำหรือละเว้น ซึ่งครอบคลุมการกระทำ 5 ลักษณะ ประกอบด้วย วาญิบ ฮะรอม มันคูป มักรูฮ และมุบาฮ เช่น สุกมตักลีฟีย์ลักษณะวาญิบ ในกรณีที่ยังบรรดามุสลิมที่บรรลุนิสถานภาวะต้องทำการละหมาด ตามหลักฐานที่อัลลอฮ์ได้ตรัสไว้ใน อัลกุรอานซูเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์ โองการที่ 43 ความว่า “จงทำการละหมาด” เป็นโองการของอัลลอฮ์เป็นประโยคคำสั่งและสำนวนที่บังคับ วาญิบ เป็นต้น

2. สุกมวัฎอียี หมายถึง โองการของอัลลอฮ์ที่ถูกกำหนดโดยสิ่งอื่นเพื่อเป็นเกณฑ์หรือสภาพของสุกม ซึ่งประกอบด้วย สาเหตุ (สะบับ) เงื่อนไข (ชาร์ต) สิ่งกีดขวาง (มานีย) รุกเศาะฮฺ อะซีมะฮฺ คิหฺชะฮฺ และบุญลาน เช่น สุกมวัฎอียีที่บังคับบอกเป็นสภาพ คิหฺชะฮฺ เมื่อบรรดามุสลิมที่บรรลุนิสถานภาวะได้ทำการละหมาดซุฮฺรีครบองค์ประกอบและครบเงื่อนไขทุกประการของการละหมาด แสดงว่าสุกมคิหฺชะฮฺ เป็นต้น

คำถามท้ายบทที่ 2
----

1. จงอธิบายนิยามของสุกมตามทัศนะนักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลาม
2. จงอธิบายความหมายสุกมตักลีฟีย์ และประเภทสุกมตักลีฟีย์พร้อมความหมาย ?
3. จงอธิบายความหมายสุกมวัฎอียี และประเภทของสุกมวัฎอียีพร้อมความหมาย ?
4. จงเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างสุกมตักลีฟีย์และสุกมวัฎอียี ?
5. จงเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการแบ่งวาญิบที่ไม่มีเงื่อนไขกับการแบ่งวาญิบที่มีเงื่อนไข ?
6. จงบอกประโยชน์และคุณค่าของการศึกษาอัลกุรอาน ?
7. “อัลกุรอาน เป็น ดิลาละฮฺ ก็อฎอียะฮฺ” จงอธิบายประโยคดังกล่าว ?
8. “อัลกุรอาน เป็น ค็อนนียะฮฺ ดิลาละฮฺ” จงอธิบายประโยคดังกล่าว ?
9. ทำไมอัลลอฮ์จึงไม่ประทานอัลกุรอานลงมาทีเดียว “เป็นเล่ม” จงอธิบาย ?
10. จงบอกตำราที่เกี่ยวกับการ นาสิค มัสนูค มา 3 ตำราพร้อมผู้แต่ง

บทที่ 3 อัลกุรอาน

ในบทนี้ผู้เขียนนำเสนอเกี่ยวกับนิยามของอัลกุรอาน คุณค่าแห่งอัลกุรอาน สาธารศาสตร์แห่งอัลกุรอาน วัตถุประสงค์แห่งอัลกุรอาน นาซิค มั่นซุก เงื่อนไขของนาซิคและมั่นซุก ตลอดจนข้อควรจำ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

อัลกุรอาน ในทางภาษาหมายถึงการอ่าน¹⁵ เพราะการอ่านนั้นเกิดจากการรวบรวมองค์ความรู้แขนงต่าง ๆ ไว้ในเล่มเดียวกัน จึงเป็นเหตุในการนำมาตั้งชื่อให้กับคัมภีร์อัลกุรอาน ซึ่งมีเนื้อหาวีรณ (วะฮยู) ในทางวิชาการ อัลกุรอาน หมายถึง คำตรัสของอัลลอฮ์ (ซุบฮานะฮูวะตะอาลา) เป็นปฏิหารีย์และเป็นสิ่งมหัศจรรย์ที่ทรงประทานแก่ท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลลัลลอฮุ อาลัยฮิวะสลัลัม) โดยการสื่อสารผ่านมลาอิกะฮ์อิบรียิล¹⁶ ด้วยภาษาอาหรับเริ่มต้นด้วยซูเราะฮ์อัลฟาตีฮะฮ์ และจบด้วยซูเราะฮ์อัลนาส ซึ่งถูกประทานทยอยลงมาเรื่อย ๆ ภายในระยะเวลา 23 ปี เพื่อประกาศไปยังมวลมนุษยในยุคของท่าน และได้รับการสืบทอดต่อกันมาในคนหมู่มากจนถึงปัจจุบัน ในสภาพที่เหมือนเดิมโดยปราศจากความสงสัย การอ่านอัลกุรอานทุกอักษรนั้นเป็นการปฏิบัติศาสนกิจอย่างหนึ่งที่จะได้รับผลบุญตอบแทน

อัลกุรอานเป็นคัมภีร์ของอัลลอฮ์ ถือเป็นแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามที่สำคัญสูงสุด รองลงมาได้แก่ ฮะดีษ อิจญ์มาอ์ และกีياس บรรดานักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลามส่วนใหญ่ ยอมรับตรงกันว่า เป็นแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามเช่นเดียวกัน ส่วนแหล่งที่มาอื่น ๆ เช่น อิสติหซาน มะสลอิหฺมุรสะละฮ์ อุรฟ อิสติศฮาบ และสัดดุชชะรออียะฮ์ บรรดานักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลามมีความเห็นแตกต่างกันในการยึดถือเป็นแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลาม

อัลกุรอานยังเป็นที่รวบรวมความรู้แขนงต่าง ๆ ไว้ในเล่มเดียวกันดังปรากฏในอัลกุรอานซูเราะฮ์อัลนะฮลี โองการที่ 89 ว่า

---

¹⁵ เป็นคำนาม (มัตร์) ซึ่งมาจากรากศัพท์ของคำกริยา กล่าวคือ كُتِبَ

¹⁶ มลาอิกะฮ์ หมายถึง ป่าวที่ถูกสร้างมาจากรัศมี มีจำนวนมากและมีภาระหน้าที่ตามที่อัลลอฮ์ทรงกำหนด เช่น มลาอิกะฮ์อิบรียิล เป็นผู้ที่ทำหน้าที่นำวะฮยูจากอัลลอฮ์ไปสื่อสารให้กับบรรดาศาสนทูตของพระองค์

﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ﴾

ความว่า “และเราได้ประทานให้คัมภีร์ลงมาแก่เจ้า เพื่อเป็นการแจกแจง
ทุก ๆ สิ่ง”

❖ คุณค่าแห่งอัลกุรอาน

พระองค์อัลลอฮ์ ทรงประทานอัลกุรอานมาเพื่อเสริมสร้าง คุณค่าและให้คุณประโยชน์แก่
ทุก ๆ ชีวิตซึ่งมีคุณค่าหลักอยู่ 2 ข้อใหญ่ อันได้แก่

- 1) เพื่อนำมายึดถือปฏิบัติ กล่าวคือ ปฏิบัติตามข้อบังคับใช้ และหลีกเลี่ยงจากข้อบัญญัติ
ห้ามต่าง ๆ ของพระองค์

อัลลอฮ์ได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮ์ซุครุฟ โองการที่ 43 ว่า

﴿فَاٰمَنَّا بِمَا نَزَّلْنَاكَ عَلٰى صِرٰطٍ مُّسْتَقِيْمٍ﴾

ความว่า “ ดั่งนั้นจงยึดมั่นตามที่ได้ถูกวะฮีย์แก่เจ้า แท้จริง เจ้านั้นอยู่บน
แนวทางอันเที่ยงตรง”

Ibnu Kathir (1999 : 7/229) ได้อธิบายว่า : “จงรับเอาด้วยอัลกุรอานที่ถูกประทาน
มายังเจ้า (โอ้! มุฮัมมัด) เพราะ มันคือสัจธรรม และสิ่งที่อัลกุรอานได้ชี้หน้านั้นคือแก่นสัจธรรมที่
เปิดเผยไปยังหนทางแห่งพระองค์อัลลอฮ์ ที่เที่ยงตรง เป็นสิ่งที่นำไปสู่สวรรค์ชั้นอันนะอิมและความ
ดีงามอันยั่งยืนและสถาพร”

คำอธิบายข้างต้นชี้ให้เห็นว่าการยึดหลักคำสอนแห่งอัลกุรอานเป็นทางนำย่อมนำมาพาความ
สงบสุขและความดีงามให้แก่ชีวิต เมื่อบุคคลเป็นคนดีส่งผลให้สังคมร่มเย็นเป็นผลสืบเนื่องให้
ประชาชาติเกิดภาวะสันติภาพและก่อให้เกิดคุณูปการทางสังคมหลาย ๆ ด้านด้วยกัน

- 2) เพื่อนำสาระโองการมาเผยแผ่แก่มวลมนุษย์

อัลลอฮ์ได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮ์อัลมาอิดะฮ์ โองการที่ 67 ว่า

﴿يٰۤاَيُّهَا الرَّسُوْلُ بَلِّغْ مَا اُنزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ﴾

ความว่า“ ศาสดาเอ๋ย ! จงประกาศสิ่งที่ถูกประทานลงมาแก่เจ้าจากพระเจ้าของเจ้า”

Ibn Kathir (1981 : 1/150) ได้อธิบายว่า : “พระองค์อัลลอฮฺ ทรงประกาศิตแก่บ่าว นั้นคือ ศาสดามุฮัมมัดของพระองค์ด้วยนามแห่งสาส์น พระองค์ทรงบัญชาใช้ให้เผยแพร่สิ่งซึ่งพระองค์ทรงประทานลงมา (อัลกุรอาน) แท้จริงท่านได้สนองรับบัญชาดังกล่าวโดยตั้งมั่นและยืนหยัดอย่างครบสมบูรณ์”

❖ สาระศาสน์แห่งอัลกุรอาน

ในอัลกุรอานมีสาระศาสน์หลากหลายด้านและการบริหารจัดการ ที่เกี่ยวข้องกับโลกอาศิเราะฮฺและโลกตุญยา สาระศาสน์บางส่วนกล่าวไว้ อย่างชัดเจน และอีกบางส่วนกล่าวไว้อย่างมีนัยบ่งชี้ ซึ่ง สามารถแบ่งสาระศาสน์ด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้

- 1) ด้านศาสนกิจ เช่น การละหมาด การถือศีลอด ฮัจญ์ การจ่ายซะกาต ตัสบีฮฺ และอื่น ๆ
- 2) ด้านสัมพันธ์ภคิภ เช่น ระเบียบวิธีการซื้อขาย มารยาทการเยี่ยมเยียน วิธีการสมรส สภาวะจิตริษยา พฤติกรรมพูดเท็จและหลอกลวง ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและกิจอื่น ๆ
- 3) ด้านวิทยาการ เช่นชี้ชัดว่า “ทุกอย่างเข้าคู่กัน”

อัลลอฮฺได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮฺฮุซารียาต โองการที่ 43 ว่า

﴿وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾

ความว่า“ และจากทุก ๆ สิ่งนั้น เราได้สร้าง)มัน (ขึ้นเป็นคู่ ๆ เพื่อพวกเจ้าจะได้ใคร่ครวญ”

Ibn Kathir (1999 : 7/424) ได้อธิบายว่า: “สิ่งถูกสร้างทั้งหมดมีเป็นคู่ ฟ้าคู่ดิน กลางคืนคู่กลางวัน ดวงอาทิตย์คู่ดวงจันทร์ ทางบกคู่ทางทะเล ความสว่างคู่ความมืด ศรีทาศู่ฟ้าผืน ความตาย คู่ความมีชีวิต โขคร่ายคู่โชคลาภ สวรรค์คู่นรก แม่เหล่าสัตว์นานาชนิด (เพศผู้คู่เพศเมีย) ญินคู่มนุษย์ ผู้ชายคู่ผู้หญิง และพืชพรรณต่าง ๆ (ต้นผู้คู่ต้นเมีย)” ด้วยเหตุดังกล่าวพระองค์ได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮฺอัลปะเกาะเราะฮฺ โองการที่ 21 ไว้ความว่า

“เพื่อพวกเขาจะได้ยึดมั่นว่าแท้จริงผู้สร้างนั้นพระเจ้าองค์เดียวไม่มีคู่หูส่วนสำหรับพระองค์”

จากมุมมองข้างต้นชี้ชัดให้เห็นถึงสภาพหรือสภาวะการณ์ต่าง ๆ มากมายที่เป็นของคู่กัน อาทิเช่นแนวทางที่ดีคู่แนวทางที่ชั่ว อากิตะฮฺที่ถูกต้องคู่อากิตะฮฺที่หลงผิด ทัศนคติที่ถูกตอบรับคู่ทัศนคติที่ถูกผลักไส เหล่านี้ เป็นวิหยาปัญหาแห่งการสร้างสรรค์ที่มนุษย์จักต้องใคร่ครวญและยั้งหยัด

4) ด้านอุทาหรณ์คติ ดังในซูเราะฮฺอัลฟิล ซูเราะฮฺดังกล่าวครอบคลุมด้วยอุทาหรณ์หลาย ๆ ด้าน ส่วนหนึ่งคือได้สะท้อนความคิดว่า อย่าได้โอ้อวดและโอหังด้วยทรัพย์สมบัติอันมากมายและบารมีอำนาจอันยิ่งใหญ่เนื่องจากในระยะเวลาหนึ่งเป็นไปได้ว่าทรัพย์สมบัติและบารมีอำนาจอาจจะสร้างความสูญเสียและเสื่อมถอยให้กับตนเองอย่างเห็นได้ชัด หรืออย่างไม่ทันคาดคิด

นอกจาก 4 ด้านที่กล่าวมาข้างต้นยังมีสาระศาสตร์แห่งอัลกุรอาน อีกมากมายหลายประเภทและอีกหลาย ๆ สภาพการณ์

อัลลอฮฺได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮฺอัลอันอามโองการที่ 49 ว่า

﴿مَا قَرَطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ﴾

ความว่า “เรามีได้ให้บกพร่องแต่อย่างใดในคัมภีร์”

Ibn Kathir (1999 : 3/253) ได้อธิบายว่า : “ทุกสรรพสิ่งอยู่ในการรอบรู้แห่งพระองค์ อัลลอฮฺ พระองค์ไม่ทรงลืม สิ่งหนึ่งสิ่งใดจากปัจจัยยังชีพและการบริหารจัดการสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ไม่ว่าบนบกหรือในทะเล”

จึงกล่าวได้ว่าทุก ๆ สภาพการณ์และสภาวะการณ์ที่บังเกิดขึ้นและจาก ไป พระองค์ทรงบริหารจัดการและวางระเบียบระบบโลกไว้แล้วในอัลกุรอานยังมีสาระศาสตร์ต่าง ๆ อีกหลายด้าน เช่นประวัติของประชาชาติยุคก่อนเริ่มจากการสร้างศาสนาดำกับนางเฮวาวอและทรงส่งท่านทั้งสองมายังโลกจนรับการแต่งตั้งเป็นตัวแทนแห่งพระเจ้าในการทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาต่อมวลมนุษยชน รวมถึงศาสนทูตท่านอื่น ๆ และ การบริหารจัดการระบบทุกสรรพสิ่งแห่งสากลจักรวาล

❖ วัตถุประสงค์แห่งอัลกุรอาน

พระองค์อัลลอฮฺทรงประทานอัลกุรอานลงมาโดยมีวัตถุประสงค์หลักแก่นักศานเพียงอย่างเดียวคือการ
 ปรชษนบรรดคคัมภีร์ต่ง ๆ แก่ ประชาชนดในยุคก่อน กล่าวคือเพื่อเสริมสร้งสันติภพอนันยั้งยืน
 แก่มวลมนุษยทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

นัชค (النَّحْيُ)

ค้วว่า “นัชค” (النَّحْيُ) ในทงภษษหมายถึง ค้ำที่ยกเลิก ค้ำที่ลบออกหรือค้ำที่ทำให้
 คำนามเปลี่ยนไป (มานพ วงศ์เสงี่ยม, 2551: 521) มาจากรคศัพท์ของค้วว่า “นัชค” (نَحَى) ซึ่งมี
 นัย 2 ความหมาย นั่นคือ ทำให้เสียหยหรือลบออก และอีกนัยคือ โยกย้ายหรือเปลี่ยน (Al-
 Zuhayliy Wahbah, 1989 : 2/933) ส่วนในทงวิชาการมีหลายความหมายจกค้ำกล่าวของ
 บรรดนนักปราชญ์แต่ที่ นิยมนำมากล่าวแพรหลาย คือการยกเลิก ข้อชี้ขาดทงสุกม (ครั้งก่อน) ด้วย
 หลักฐนทงสุกมครั้งหลัง เป็นนิยามของอิบนุอัลฮญาญิบ ส่วนอัลกอฎีย อัลบาคิลานีย ได้นิยามว่า
 คือการยกเลิก ข้อชี้ขาดทงสุกม (ครั้งก่อน) ด้วยแนวทงสุกมที่มาทีหลัง กล่าวคือแท้จริงสิ่งทีนำมา
 ยกเลิกนั้น คือยกเลิกการปฏิบัติทีผ่านมาด้วยข้อชี้ขาดครั้งก่อน และนิยามนี้เป็นทงเลือกใช้ของ
 อิบนุสุบกีเยซนกัน (Al-Zuhayliy Wahbah, 1989 : 2/934)

ส่วนค้วว่า “มันชูค” (الْمَنْعُ) ในทงภษษหมายถึง ถูกยกเลิกหรือถูกคัดออก (มานพ
 วงศ์เสงี่ยม, 2551: 521) กล่าวคือเป็นสิ่งที่ถูกยกเลิกโดยสิ่งทีมาทำการยกเลิกมัน จึงกล่าวได้ว่าต้อง
 มีสิ่งทีมายกเลิก (นัชค) มาทำการยกเลิกสิ่งทีถูกยกเลิก (มันชูค) และจะไม่มีสิ่งถูกยกเลิก (มันชูค)
 หากไม่มีบริบทของสิ่งทีมายกเลิก (นัชค) มายืนยัน นั่นคือระหว่างนัชคกับมันชูคใช้ประษน
 ร่วมกันแต่มีหน้าทีต่างบริบทกันซึ่งแบ่งออก 2 ประเภทดังนี้

1) สุกมทีปรากฏในษะดิษถูกยกเลิกด้วยอิงการจกอัลกุรอาน ดังสยรายงนจก
 อัลบะเราะอะ บินอาชิบ ได้กล่าวว่า “แท้จริง ศาสตามุฮัมมัดชวงเริ่มแรกทีอาศัยอยู่บนครมะดิษะฮฺซึ่ง
 พกอยู่กับเหล่าคุณดาหรือบางรายงนระบุว่าเหล่าคุณลจกชาวอันศอร¹⁷ ซึ่งในษะดิษได้ระบุอีกว่า

¹⁷ กล่าวคือ บรรดาชาวอันศอรนั้นคือเหล่าญาติใกล้ชิดของท่านศาสดาอยู่แล้ว ทงฝ่ายมารดาของท่าน (Ibn Hajr
 al-Asqaliny. 2004-1424 : 1/120)

وَأَنَّهُ صَلَّى قَبْلَ بَيْتِ الْمَقْدِسِ سِتَّةَ عَشَرَ، أَوْ سَبْعَةَ عَشَرَ شَهْرًا

ความว่า “ และแท้จริงศาสนทูตเคยปฏิบัติการละหมาดหันไปยังบัยตุลมักกิดิสนานถึง 16 เดือน หรือ 17 เดือน ” (Al-Bukhariy : 40)

Ibn Hajr al-Asqalaniy (1995 : 1/119) ได้อธิบายว่า : “ หมายถึง หันไปทางทิศบัยตุลมักกิดิส ” ข้อชี้ขาดการหันไปยังทิศบัยตุลมักกิดิสนี้ได้ถูกยกเลิกด้วยโองการอัลกุรอาน

อัลลอฮ์ได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์ โองการที่ 150 ว่า

﴿وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾

ความว่า “ และจากที่ใดก็ตามที่เจ้าออกไป ก็จงผินหน้าของเจ้าไปทางมัสญิดอัลฮะรอม ”

จากโองการข้างต้น ตามทัศนะอิบนุอับบาส ได้อธิบายอีกว่า เป็นโองการที่ทำการยกเลิก (นาซัค) ให้กับโองการที่ถูกยกเลิก (มันซูก) นั่น คือโองการที่ 115 จากซูเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์ ความว่า “ ทั้งตะวันออก และตะวันตกเป็นของอัลลอฮ์ สูเจ้าจะพบอัลลอฮ์ในทุกทิศทางที่สูเจ้าผินหน้าของสูเจ้าไป แท้จริงอัลลอฮ์คือผู้ทรงไพบูลย์ ผู้ทรงรอบรู้ ” (Al Suyutiyy, 1974-1394 : 3/77) ดังกล่าวนี้นับเป็นมติปราชญ์ที่อนุญาตให้ ยกเลิกบางโองการอัลกุรอานด้วยอัลกุรอาน ยิ่งไปกว่านั้น ปราชญ์บางกลุ่ม ให้ทัศนะว่าอนุญาตให้ยกเลิกบางโองการอัลกุรอานด้วยฮะดีษ อิหม่ามอัชชาฟีอิดีกกล่าวอีกว่า “ หากเกิดประเด็นการยกเลิกบางโองการอัลกุรอานด้วยฮะดีษ ดังนั้นพร้อมกับฮะดีษ อัลกุรอานคือสิ่งที่เกื้อหนุนให้กับฮะดีษ และหากเกิดประเด็นยกเลิกฮะดีษด้วย โองการอัลกุรอาน ดังนั้นพร้อมกับอัลกุรอานฮะดีษคือสิ่งที่เกื้อหนุนให้กับอัลกุรอานเพื่อชี้แจงความสอดคล้องให้ประจักษ์ต่ออัลกุรอานและฮะดีษ ” (Al-Suyutiyy, 1974 : 3/67-68)

2) ข้อชี้ขาดที่ปรากฏในฮะดีษถูกยกเลิกด้วยฮะดีษบพอื่น ดังฮะดีษที่ว่า

إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدْ نَهَاكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا لَحْمَ نُسُكِكُمْ، فَوْقَ ثَلَاثِ

ความว่า “ แท้จริงท่านศาสดามุฮัมมัด ได้ห้ามพวกเจ้ากินเนื้อ قربานเกินกว่าสามวัน ” (Al-Nasaiyy : 4425)

จากข้อห้ามที่ปรากฏจากชะติษของศาสดามุฮัมมัด ดังกล่าวเป็นข้อชี้ขาดที่ถูกยกเลิกโดยชะติษอีกบท ท่านศาสดาได้กล่าวว่า

إِنَّمَا هَيِّئْتُ لِلدَّافَةِ لَتِي دَفْتُ، كُلُوا، وَأَدَّخِرُوا، وَتَصَدَّقُوا إِنَّمَا هَيِّئْتُ لِلدَّافَةِ لَتِي
دَفْتُ، كُلُوا، وَأَدَّخِرُوا، وَتَصَدَّقُوا

ความว่า “ แท้จริง ฉันเคยห้าม จัดเก็บเนื้อกurban (เพื่อใช้รับแขกที่มีความต้องการ) แต่ตอนนี้ (พวกท่านจงกิน จงเก็บและจงแจกทาน” (Al-Nasaiiy: 4425)

จากชะติษดังกล่าวเป็นการบ่งชี้ให้เห็นถึงการยกเลิกคำสั่งห้ามครั้งก่อน ในบันทึกอัตติรมิซียได้ระบุในเล่ม 3 หน้า 172 ไว้อีกเช่นกันว่า “ แท้จริงคำห้ามจากศาสดามุฮัมมัดนั้นในช่วงเริ่มแรก ต่อมาท่านได้ผ่อนปรนในเรื่องดังกล่าว (Al-Tirmiziy, 1996 : 1059) ชะติษบทก่อนหน้านี้นี้ได้บ่งชี้ขบวนการห้ามจัดเก็บเนื้อไว้เกินสามวัน ดังกล่าวนั้นเป็นทัศนะของอะลี บินอะบีฏอลิบ อัซซุเบร อับลลอลฮ บินวาเกด บินอับลลอลฮ บินอุมร์ ซึ่งทัศนะพวกเขาต่างกับบรรดานักปราชญ์ส่วนใหญ่จากเหล่าเศาะฮาบะฮ ตาบิอินและบรรดาผู้ซึ่งอยู่หลังจากพวกเขาจากบรรดานักปราชญ์อียิปต์ พวกเขาเหล่านั้นต่างมีทัศนะอนุมัติในเรื่องดังกล่าวและยึดถือด้วยหลาย ๆ ชะติษที่บ่งชี้ขบวนการยกเลิกข้อชี้ขาดในครั้งก่อน (Al-Hamdaniy, 1359: 1/154) และนอกจากการยกเลิกชะติษหนึ่งด้วย ชะติษอีกบทหนึ่งก็ยังมียกเลิกที่ปรากฏในชะติษเดียวกัน

ท่านศาสดาได้กล่าวว่า

إِنِّي كُنْتُ مَسْنُوكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ، فَرُؤُوهَا

ความว่า “ ฉันเคยห้ามพวกท่านเยี่ยมเยียนกุบูร (สุสาน) ดังนั้น พวกท่านจงเยี่ยมเยียนกุบูรเถิด” (Muslim : 4/978)

Al-Nawawiy (1994 : 4/53) ได้อธิบายว่า : “นี่คือส่วนหนึ่งจากหลาย ๆ ชะติษที่รวมสิ่งยกเลิก (นาซัค) กับสิ่งถูกยกเลิก (มันซูก) ในตัวบทเดียวกัน เป็นข้อชี้ชัดว่าได้มีการยกเลิกห้ามเหล่าผู้ชาย เยี่ยมเยียนกุบูร (สุสาน) และบรรดานักปราชญ์ต่างมีมติเอกฉันท์ว่าการเยี่ยมเยียน กุบูร (สุสาน) สุนต์สำหรับเหล่าผู้ชาย ส่วนเหล่าผู้หญิงนั้นบรรดานักปราชญ์ สวากอัชฮาฟิอียะฮมีทัศนะที่

ต่างกัน สำหรับกลุ่มทัศนะที่ห้ามเหล่าผู้หญิงให้ทัศนะว่า เหล่าผู้หญิงไม่เข้าข่ายของการสนทนาถึงเหล่าผู้ชาย และนั่นคือสิ่งที่ถูกต้องตามบรรดานักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลาม”

ดังนั้นชะดีษบุคอรีย์ในหัวข้อที่ (1) และชะดีษนะสาอี๋ยบท์แรกในหัวข้อที่ (2) เรียกว่า มัณซุค นั่นคือสิ่งที่ถูกยกเลิกข้อชี้ขาด ส่วน โองการที่ 150 จากซูเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์ในหัวข้อที่ (1) และชะดีษนะสาอี๋ยบท์ที่สองในหัวข้อที่ (2) เรียกว่า นาซัค นั่นคือสิ่งที่มายกเลิกเพราะโองการ และชะดีษบท์ที่สองนั้นได้ทำการยกเลิกข้อชี้ขาดที่ปรากฏอยู่ในชะดีษบุคอรีย์และนะสะอี๋ยบท์แรก

เงื่อนไขของนาซัคและมัณซุค

ในการยกเลิกสุกมหนึ่ง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในข้ออธิบายนั้น จำเป็นต้องมีหลักฐานที่ชัดเจน กล่าวคือที่แจ้งชัดจากอัลกุรอานหรือชะดีษดังประเด็นตัวอย่างข้างต้น

สิ่งที่ไม่สามารถนำมาเป็นนาซัค

สิ่งที่ไม่สามารถนำมาเป็นข้อยกเลิกให้กับข้อชี้ขาดหนึ่ง ๆ ได้แก่

- 1) มติเอกฉันท์บรรดานักปราชญ์ ยกเว้นมติเอกฉันท์เหล่าเศาะฮาบะฮ์ของศาสดามุฮัมมัด
- 2) การอนุমানเปรียบเทียบ (เกียส)
- 3) ความคิดส่วนบุคคล
- 4) ความรู้สึกส่วนบุคคล
- 5) และอื่น ๆ ที่ไม่ใช่คำอธิบายทางศาสนา เพราะทั้งหมดที่กล่าวมาไม่แจ้งชัด ไม่ชัดเจน

และไม่ใช่หลักฐานทางศาสนา

จากการตรวจสอบอย่างละเอียดสามารถรับรู้และเข้าใจได้ว่า แท้จริงไม่มีโองการหนึ่งใด ที่ถูกยกเลิกโดยโองการอื่น และไม่มีโองการหนึ่งใดที่ถูกยกเลิกข้อชี้ขาดด้วยชะดีษ หากแต่ในอัลกุรอานนั้นมี สิ่งที่ยกเลิก (นาซัค) อย่างเดียว เช่น ประเด็นตัวอย่าง การปฏิบัติละหมาดผินไปยังทิศมัสญิดอัลฮะรออม ดังที่กล่าวผ่านมาในหัวข้อที่ (1) ข้างต้น

อัลลฮุได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮ์อัลกะฮ์ฟี โองการที่ 27 ว่า

﴿وَأَتْلُ مَا أُوْحِيَ إِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَلَنْ يَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُتَعَدِّدًا﴾

ความว่า “ และจงอ่านสิ่งที่ถูกวะฮีย์แก่เจ้า จากคัมภีร์ของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า ไม่มีผู้ใดเปลี่ยนแปลงคำกล่าวของพระองค์และเจ้าจะไม่พบที่พึ่งใด ๆ เลยนอกจากพระองค์ ”

จากโองการข้างต้นแสดงให้เห็นว่าไม่มีผู้ใดสามารถหรือมีสิทธิ เปลี่ยนแปลงโองการของพระองค์อัลลอฮฺ ดังนั้นไม่สมควรที่เราจะกล่าวว่า “ อันนี้ถูกยกเลิก (มันซุค) อันนั้นถูกยกเลิก (มันซุค) หากไม่มีคำอธิบายจากผู้เป็นเจ้าของแห่งโองการนั้น ๆ ในหนังสือ Nawasikh al-Quran ระบุว่า “บรรดานักปราชญ์ต่างมีความเห็นเป็นมติร่วมกันในประเด็นนี้ (ในอัลกุรอานมีการยกเลิก) เว้นแต่ผู้ซึ่งแปลกแยกไม่ยอมรับกับมัน อะบูญะอฺฟัร อันนะฮฺฮาสได้เล่าถึงปราชญ์กลุ่มหนึ่งที่กล่าวว่า “ไม่มีในอัลกุรอานโองการที่ยกเลิก และถูกยกเลิก” พวกเขาคือกลุ่มที่ไม่มีความหนักแน่นเพราะพวกเขามี ทัศนะแย้งกับหลักฐานจากอัลกุรอานและมติบรรดานักปราชญ์ (Ibn al-Jawziy, 2003 : 1/119)

อัลลอฮฺได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮฺอัลบะเกาะเราะฮฺ โองการที่ 106 ว่า

﴿مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِمَّنْهَا أَوْ مِثْلَهَا ۗ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾

ความว่า “ โองการใดที่เราได้ยกเลิกหรือถูกทำให้ลึ้มเลือนเราก็ได้นำที่ตักว่า หรืออย่างน้อยที่สุดก็เท่าเทียมกันมาทดแทน สูเจ้าไม่รู้หรือว่า? อัลลอฮฺเป็นผู้ทรงอำนาจเหนือทุกสิ่ง ”

จากโองการดังกล่าวมติบรรดานักปราชญ์ต่างให้ทัศนะว่าไม่สามารถ ยกเลิกอัลกุรอานได้ เว้นแต่ด้วยอัลกุรอาน และพวกเขายังกล่าวอีกว่า “ไม่มี สิ่งใดเสมอเหมือนและตียิ่งกว่าอัลกุรอาน เว้นแต่อัลกุรอานเท่านั้น” (Al Suyuti, 1974 : 3/67) กล่าวคือต้องนำหลักฐานจากโองการ อัลกุรอานมายกเลิก (นาซิก) กับโองการอัลกุรอานที่ถูกยกเลิก (มันซุค) ด้วยกัน ตามมติบรรดา

นักปราชญ์อรรถาธิบายอัลกุรอาน หรือด้วยกับ ฮะดีษมุตาวาตริรเพราะถือว่าฮะดีษมุตาวาตริรนั้น เทียบเท่าอัลกุรอาน

ดังนั้น บทบัญญัติอิสลามที่ปรากฏอยู่ในอัลกุรอานโดยการประทานวะหฺยูลงมาให้กับท่าน ศาสดามุฮัมมัด (คืออัลลอฮฺ อาลัยฮิ วะสัลลัม) จะไม่มีวันขัดแย้งกันเองในความเป็นจริง เนื่องจากว่าอัลกุรอานซูเราะฮฺอันนิซาอฺ โองการที่ 82 ได้รับรองข้อความจริงอันนี้ไว้ความว่า “พวกเขาไม่พิจารณาต่ออัลกุรอานบ้างหรือ และหากว่าอัลกุรอานมาจากผู้ที่ไม่ใช่อัลลอฮฺแล้ว แน่نونพวกเขา ก็จะพบว่าในนั้นมีความขัดแย้งกันมากมาย”

จากโองการดังกล่าวทำให้ทราบว่ามี ความขัดแย้งกันมากมายนั้นเกิดจากความรู้อุ้ความเข้าใจของบรรดามุญญิดิตีเอง¹⁸

❖ อัลกุรอานกับการเป็นแหล่งที่มาของสุกม(สุญญียะฮฺอัลกุรอาน)

อัลกุรอานในฐานะเป็นแหล่งที่มาหลักกฎหมายอิสลาม เป็นคัมภีร์อันทรงเกียรติ เป็นหลักฐานแห่งอัลลอฮฺ เป็นสิ่งมหัศจรรย์ของท่านนบี ที่ใช้ทำทวายชาวอาหรับในด้านสำนวนโวหารสำนวนที่ใช้เป็นสำนวนที่เหนือความสามารถของมนุษย์ ยิ่งไปกว่านั้น ด้านเนื้อหาสาระและกฎเกณฑ์ที่มีบ่งบอกอย่างชัดเจนว่ามาจากอัลลอฮฺเท่านั้น อัลกุรอานยังมีการประมวลแนวปฏิบัติของทุก ๆ นปี นอกจากนั้น อัลกุรอานยังเป็นหลักการกว้าง ๆ และรายละเอียดปลีกย่อยของอิสลามบางประการทุก ๆ กฎเกณฑ์ของศาสนาอิสลามจะต่อมีที่มาจากอัลกุรอาน มุสลิมทุกคนจึงจำเป็นต้องปฏิบัติตาม รวมถึงบรรดานบีด้วย ซึ่งบางครั้งระบุไว้อย่างชัดเจน แต่ในบางครั้งถูกกล่าวไว้เป็นนัยเท่านั้น (Nurudin al-Khadimiy, 2005 : 129)

อัลกุรอานจึงถือได้ว่าเป็นแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามอันดับแรกที่มีความเด็ดขาด โดยไม่มีข้อสงสัยใด ๆ เมื่อมีข้อพิพาทระหว่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของบรรดาปวงปราชญ์มุสลิมิน (Abdul-Wahab Khalaf, 2002, : 28) อัลกุรอานได้ยืนยันเรื่องดังกล่าวเอาไว้ในหลาย ๆ

¹⁸ ศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องดังกล่าวได้ในตำราหลักกฎหมายอิสลาม หัวข้อเรื่อง التعارض والتراجح

ซูเราะฮฺและหลาย ๆ โองการด้วยกันในที่นี้จะขอหยิบยกมาพอสังเขป เช่น อัลลอฮฺได้ตรัสในซูเราะฮฺอัลนิซาอโองการที่ 59 ว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ
فَإِن تَنَزَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا﴾

ความว่า “ผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงเชื่อฟังอัลลอฮฺ และเชื่อฟังรอซูลเถิด และผู้ปกครองในหมู่พวกเจ้าด้วย หากพวกเจ้าขัดแย้งกันในเรื่องใด ก็จงสิ่งนั้นกลับไปยังอัลลอฮฺ และรอซูล หากพวกเจ้าศรัทธาต่ออัลลอฮฺและวันปรโลกนั้นแหละเป็นสิ่งที่ดียิ่ง”

สิ่งที่ได้รับจากโองการอัลกุรอานข้างต้น

1. เมื่อมุสลิมมีปัญหาระหว่างกันจำเป็นจะต้องกลับไปทบทวนดูในอัลกุรอานว่าอัลลอฮฺระบุเรื่องดังกล่าวไว้อย่างไร
2. วาญิบจำเป็นต่อมุสลิมจะต้องปฏิบัติตามอัลกุรอาน
3. อัลกุรอานเป็นแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามอันดับแรก
4. หนึ่งในสัญลักษณ์ของการมีศรัทธาต่ออัลลอฮฺและต่อวันปรโลกนั้น คือการกลับไปดูว่าในอัลกุรอานระบุไว้ว่าอย่างไรเกี่ยวกับข้อพิพาทดังกล่าว
5. นำสิ่งที่ขัดแย้งกันนั้นไปตรวจสอบดูกับอัลกุรอานและสุนนะฮฺของท่านนบีว่า อัลลอฮฺและท่านนบีได้กล่าวว่อย่างไร แล้วให้ยึดถือตามนั้นโดยปราศจากการดื้อดึงใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะจะทำให้ทุกฝ่าย ตั้งอยู่ในสิ่งที่ถูกต้อง และมีความพอใจทั่วกัน

สรุป

อัลกุรอาน (القرآن) มีสาระศาสตร์หลากหลายด้านและการบริหารจัดการที่เกี่ยวข้องกับโลกนี้และโลกหน้า ซึ่งสามารถสรุปออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. ส่วนที่เกี่ยวกับความศรัทธา เช่น การเชื่อในอัลลอฮฺ พุทธสวรค์ คัมภีร์อัลกุรอาน บรรดาศาสดาของพระองค์ และวันปรโลก ส่วนนี้เรียกว่า ศาสตร์หลักศรัทธา หรือ เตาฮีด

2. ส่วนที่เกี่ยวกับการขัดเกลาตนเอง ส่วนนี้เรียกว่า ศาสตร์ศีลธรรม จริยธรรม หรือ ตะฮาวูฟ

3. ส่วนที่เกี่ยวกับการปฏิบัติ (อมาลียาห์) ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติและการกระทำต่าง ๆ ของบรรดามุสลิมที่บรรลุดุสตาฮวะ ส่วนนี้เรียกว่า ศาสตร์แห่งฟิอฮ์ และอคุลุลฟิอฮ์ มีเป้าหมายเพื่อรู้และเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติศาสนกิจ โดยสามารถแบ่งออกเป็นสองประเภท ดังนี้

ประเภทแรก การปฏิบัติศาสนกิจ (อิบาดัต) อาทิเช่น ละหมาด ถือศีลอก ซะกาต และฮัจญ์ จุดมุ่งหมายเพื่อสร้างสัมพันธ์ระหว่างบ่าว(มนุษย์)กับผู้สร้าง(อัลลอฮ์)

ประเภทสอง การทำธุรกรรม (มุอามาลาต) อาทิเช่น กฎหมายและระเบียบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสังคมในแง่ครอบครัว ทรัพย์สิน ความยุติธรรม อาชญากรรม การเมืองการปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และเศรษฐกิจ จุดมุ่งหมายเพื่อสร้างและรักษาสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคลด้วยกัน

คำถามท้ายบทที่ 3

1. จงอธิบายนิยามของอัลกุรอาน ตามทัศนะนักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลาม ?
2. จงอธิบายอัญญาซของอัลกุรอาน ตามทัศนะนักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลาม ?
3. สาระนั้นหาที่ครอบคลุมในอัลกุรอานที่สามารถแบ่งประเภทออกเป็นด้านอะไรบ้าง อย่างไร ?
4. จงยกโองการในอัลกุรอานที่พูดถึงเกี่ยวกับบทลงโทษนี้ ประกาศใช้เป็นเขียน 100 ครั้ง และเนรเทศ 1 ปีสำหรับสตรีที่ไม่เคยมีสามี และให้ขวางด้วยก้อนหินจนตาย สำหรับหญิงที่ เคยมีสามีมาแล้ว ?
5. ลักษณะของการนัคสแบ่งออกเป็นกี่ประเภทและอะไรบ้าง พร้อมยกตัวอย่าง ?
6. จงบอกประโยชน์และคุณค่าของการศึกษาอัลกุรอาน ?
7. “อัลกุรอาน เป็น ดิลาละฮ์ ก็อฏอียะฮ์” จงอธิบายประโยคดังกล่าว ?
8. “อัลกุรอาน เป็น ค็อนนียะฮ์ ดิลาละฮ์” จงอธิบายประโยคดังกล่าว ?
9. ทำไมอัลลอฮ์จึงไม่ประทานอัลกุรอานลงมาทีเดียว “เป็นเล่ม” จงอธิบาย ?
10. จงบอกตำราที่เกี่ยวกับการ นาสิค มันสูค มา 3 ตำราพร้อมผู้แต่ง ?

ในบทนี้ผู้เขียนนำเสนอเกี่ยวกับนิยามของฮะดีษของศาสตตามุฮัมมัด (คืออัลลอฮ์ อาลัยฮิ วะสัลลัม) ฮะดีษกับการเป็นแหล่งที่มาของสุกม ความสัมพันธ์ระหว่างอัลกุรอานกับฮะดีษ และ ประเภทของฮะดีษ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ฮะดีษ ในทางภาษาคือ คำพูดหรือวิถีทางหรือใหม่ (Al-Ahqar, M.S. 2004 : 94) ในทางวิชาการ ฮะดีษ มีความหมายว่า ทุกสิ่งที่มาจากท่านศาสดามุฮัมมัด (คืออัลลอฮ์ อาลัยฮิ วะสัลลัม) ทั้ง คำพูด การกระทำ และการยอมรับของท่าน บรรดานักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลามส่วนใหญ่มีความเห็นว่าฮะดีษเป็นแหล่งที่มาสำคัญลำดับสองรองจากอัลกุรอาน ทั้งนี้เพราะฮะดีษโดยเนื้อหาแล้ว ก็คือวะหีย์ (วิวรณ์) มาจากอัลลอฮ์ ซึ่งนิยามดังกล่าว อาจแบ่งประเภทของฮะดีษเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. ฮะดีษ ที่เป็นคำพูด ซึ่งมีมากมายที่ท่านศาสดามุฮัมมัดได้พูดชี้แจงสุกมต่าง ๆ ของอิสลามในโอกาสที่แตกต่างกัน (Al-Ahqar, M.S. 2004 : 95) เช่น ท่านศาสดามุฮัมมัด (คืออัลลอฮ์ อาลัยฮิ วะสัลลัม) กล่าวเกี่ยวกับสุกมน้ำทะเลว่า

هُوَ الطَّهُورُ مَاؤُهُ، الْحِلُّ مَيْتَتُهُ

ความว่า “น้ำทะเลนั้นสะอาด และซากสัตว์ทะเลก็สะอาด (รับประทาน)”

(Abu Dawud :83. Tirmiziy : 69, Al-Nasaiiy : 59, Ibn-Majah : 386, Ibn Hambal : 8735)

ท่านศาสดามุฮัมมัด (คืออัลลอฮ์ อาลัยฮิ วะสัลลัม) กล่าวว่า

مَنْ مَاتَ وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، دَخَلَ الْجَنَّةَ

ความว่า “ ผู้ใดก็ตามเสียชีวิต โดยที่รู้ว่าไม่มีพระเจ้าที่แท้จริงเว้นแต่อัลลอฮ์ เขาจะได้เข้าสวรรค์” (Muslim : 26)

ท่านศาสดามุฮัมมัด (คืออัลลอฮ์ อาลัยฮิ วะสัลลัม) กล่าวว่า

سَبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ، وَقِتَالُهُ كُفْرٌ

ความว่า “ การด่ามุฮัมมิด (ผู้ศรัทธา) นั้นถือว่าเป็นผู้ฝ่าฝืน และการสู้รบกับมุฮัมมิดนั้นถือว่าเป็นการปฏิเสธศรัทธา ” (Al-Bukhari : 48, Muslim : 64)

2. ฮะดีษที่เป็นการกระทำตามความหมาย Al-Ahqar, (2004 : 96) คือ การกระทำทุกอย่างของท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลัลลอฮุ อาลัยฮิ วะสัลลิม) ไม่ว่าจะเป็นการอาบน้ำละหมาด การประกอบพิธีฮัจญ์ การละหมาด เป็นต้น ฮะดีษประเภทนี้มีอีกมาก เช่น ท่านหญิงอาอิชะฮฺ (เราะฎียัลลอฮูอันฮา) รายงานเกี่ยวกับการกระทำของท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลัลลอฮุ อาลัยฮิ วะสัลลิม) ว่า

كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعْجِبُهُ التَّيْمُنُ، فِي تَنَعُّلِهِ، وَتَرَجُّلِهِ، وَطُهُورِهِ،
وَفِي شَأْنِهِ كُلِّهِ

ความว่า “ ท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลัลลอฮุ อาลัยฮิ วะสัลลิม) ชอบเริ่มด้วยด้านขวาเสมอ ไม่ว่าจะเป็นการสวมรองเท้า การหิหม การทำความสะอาดสะอาดตลอดจนกิจการทุกอย่างของท่าน ” (Al-Bukhari:16,Muslim:268)

3. ฮะดีษที่เป็นการยอมรับของท่านศาสดามุฮัมมัด คือการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งของเศาะฮาบะฮ์ทั้งต่อหน้าหรือลับหลังท่านโดยที่ท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลัลลอฮุ อาลัยฮิ วะสัลลิม) ทราบบการกระทำดังกล่าว และท่านมิได้ปฏิเสธหรือห้ามปรามแต่อย่างใด ก็ถือว่าท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลัลลอฮุ อาลัยฮิ วะสัลลิม) ยอมรับสิ่งนั้น และเป็นฮะดีษอันเป็นแหล่งที่มาของฮุกุมอีกด้วยทั้งนี้ เพราะ หากการกระทำดังกล่าวผิดกับหลักการของอิสลามแล้ว ท่านก็จะไม่นิ่งเฉย แต่จะรีบปฏิเสธและห้ามปรามทันที (Al-Khadimiyy : 151)

ดังเช่นกรณีที่มีเศาะฮาบะฮ์สามท่านได้ตั้งใจจะกระทำการสิ่งที่ไม่สอดคล้องกับหลักการ โดยท่านหนึ่งตั้งใจจะละหมาดตลอดคืนตลอดชีวิต อีกท่านหนึ่งตั้งใจจะถือศีลอดทุกวันตลอดชีวิต และอีกท่านหนึ่ง จะไม่ยอมสมรสตลอดชีวิต เพื่อจะอุทิศเวลาทุกวินาทีในทำการอิบาดะฮ์หรือทำการเคารพภักดีต่ออัลลอฮุ เมื่อท่านศาสดามุฮัมมัดได้ทราบความตั้งใจดังกล่าวของเศาะฮาบะฮ์ทั้งสาม ท่านก็รีบห้ามปรามพร้อมกับกล่าวว่า

أَمَّا وَاللَّهِ إِنِّي لَأَحْشَاكُمُ لِلَّهِ وَأَتَّقَاكُمْ لَهُ، لَكِنِّي أَصُومُ وَأُفْطِرُ، وَأُصَلِّي وَأَرْقُدُ،
وَأَتَزَوَّجُ النِّسَاءَ، فَمَنْ رَغِبَ عَن سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي

ความว่า “ ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ อันที่จริง ฉันเป็นผู้มีความเกรงกลัวและยำเกรงต่ออัลลอฮ์มากที่สุดในหมู่พวกท่าน แต่ฉันถือศีลอด และงดการถือศีลอด ฉันละหมาดและนอนหลับและฉันสมรสกับสตรี ดังนั้น ผู้ใดก็ตามที่ไม่ชอบแนวทางของฉัน เขาก็มิใช่ประชาชาติของฉัน”(Al-Bukhariy : 5063, Muslim : 1401)

ตัวอย่างของชะดีษประเภทการยอมรับของท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลัทธิลอสฺ อาลัยฮิ วะสัลลัม) เช่น มีรายงานว่

حَرَجَ رَجُلَانِ فِي سَفَرٍ، فَحَضَرَتِ الصَّلَاةُ وَلَيْسَ مَعَهُمَا مَاءٌ، فَتَيَمَّمَا صَعِيدًا طَيِّبًا فَصَلَّيَا، ثُمَّ وَجَدَا الْمَاءَ فِي الْوَقْتِ، فَأَعَادَ أَحَدُهُمَا الصَّلَاةَ وَالْوُضُوءَ وَلَمْ يُعِدِ الْآخَرُ، ثُمَّ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَا ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ لِلَّذِي لَمْ يُعِدْ: أَصَبْتَ السُّنَّةَ، وَأَجْرُكَ صَلَاتُكَ. وَقَالَ لِلَّذِي تَوَضَّأَ وَأَعَادَ: لَكَ الْآجُرُ مَرَّتَيْنِ.

ความว่า “ มีเศาะฮาบะฮ์สองท่านได้ออกเดินทาง เมื่อถึงกำหนดเวลาละหมาด ทั้งสองไม่พบน้ำ ดังนั้น ทั้งสองจึงได้ทำการตะยัมมุมน (แทนการอาบน้ำละหมาด) และทั้งสองก็ได้ละหมาด หลังจากนั้น ทั้งสองได้พบน้ำในขณะที่เวลาละหมาดยังมีอยู่ ท่านหนึ่งจึงได้ละหมาดใหม่ แต่อีกท่านหนึ่งไม่ได้ละหมาดใหม่ เมื่อทั้งสองเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นกับตัวเองให้แก่ท่านศาสดามุฮัมมัด ท่านศาสดามุฮัมมัดก็ยอมรับการกระทำของคนทั้งสอง ทั้งยังได้กล่าวแก่เศาะฮาบะฮ์ที่มีได้ละหมาดใหม่ว่า ท่านทำถูกต้องตามชะดีษและการละหมาดของท่านนั้นเพียงพอแล้วสำหรับท่าน และท่านได้กล่าวแก่ผู้ที่ได้ทำการละหมาดใหม่ว่า “ท่านได้รับผลบุญสองครั้ง”(Abu Dawud:338)

ในยุคแรกนั้น ฮะดีษหมายถึงแนวทางที่ถือปฏิบัติในสมัยของท่านศาสดามุฮัมมัด (คืออัลลลอฮ์ อุลัยยิ วะซัลลัม) สำหรับฮะดีษนั้นใช้สำหรับเรียกวณะของท่านศาสดามุฮัมมัด แต่ในระยะหลัง ๆ ใช้ในความหมายเดียวกัน ดังนั้น ฮะดีษก็คือฮะดีษตามความหมายที่ได้กล่าวมานั่นเอง

❖ ฮะดีษกับการเป็นแหล่งที่มาของสุกม

บรรดานักปราชญ์กฎหมายอิสลามมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ฮะดีษเป็นแหล่งที่มาของสุกม ทั้งนี้เพราะฮะดีษนั้นถือว่าเป็นวะหีย์เช่นเดียวกับอัลกุรอาน

อัลลอฮ์ได้ตรัสในซูเราะฮ์อันนัจญุมิ โองการที่ 3-4 ว่า

﴿وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۖ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ﴾

ความว่า “ และเขา (มุฮัมมัด) มิได้พูดตามอารมณ์ สิ่งที่เขาพูดนั้นมีไข่อื่นใด นอกจากเป็นวะหีย์ที่ประทานลงมา ”

นอกจากนี้ ยังมีหลักฐานอีกมากมาย ทั้งจากอัลกุรอานและฮะดีษ ที่แสดงถึงความจำเป็นในการปฏิบัติตามฮะดีษของศาสดามุฮัมมัด (คืออัลลลอฮ์ อุลัยยิ วะซัลลัม)(Al-Ahqar, M.S. 2004 : 95) เช่น

1. หลักฐานจากอัลกุรอานที่แสดงว่าฮะดีษเป็นแหล่งที่มาของสุกม เช่น

อัลลอฮ์ได้ตรัสในซูเราะฮ์อัลหัจรี โองการที่ 7 ว่า

﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾

ความว่า “ และสิ่งใดที่ศาสดามุฮัมมัดได้นำมายังพวกเจ้า พวกเจ้าจงปฏิบัติตามเถิด และสิ่งที่ท่านได้ห้าม พวกเจ้าก็จงยุติเถิด ”

อัลลอฮ์ได้ตรัสในซูเราะฮ์อันนิซาอ์ โองการที่ 65 ว่า

﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾

ความว่า “ ขอสาบานด้วยพระผู้อภิบาลของเจ้าว่า พวกเขาจะยังไม่มี ความศรัทธา จนกว่าพวกเขาจะถือเอาเจ้า (มุฮัมมัด) เป็นผู้ตัดสินในสิ่งที่พวกเขา มีความขัดแย้งกัน หลังจากนั้น พวกเขาจะไม่พบว่ามีความรู้สึกคับข้องใจ ใด ๆ ในตัวของพวกเขาต่อสิ่งที่เจ้าได้ตัดสินไปและพวกเขายอมรับโดย ดุษฎี”

อัลลอฮ์ได้ตรัสในซูเราะฮ์อันนุรโองการที่ 63 ว่า

﴿فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾

ความว่า “ ดังนั้น จงระมัดระวังเถิด บรรดาผู้ฝ่าฝืนคำสั่งของเขา (ศาสดามุฮัมมัด) นั้นจะต้องประสบเคราะห์กรรม หรือมีฉะนั้น การลงโทษอันเจ็บ แสบจะเกิดขึ้นกับพวกเขา”

2. หลักฐานจากฮะดีษที่แสดงว่า ฮะดีษเป็นแหล่งที่มาของฮุกม เช่น ท่านศาสดามุฮัมมัด ได้กล่าวว่

أَلَا إِلَيَّ أُوتِيَتْ الْكِتَابَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ ، أَلَا يُؤْشِكُ رَجُلٌ شَبَعَانَ عَلَىٰ أَرْبَعِيهِ يَقُولُ عَلَيْكُمْ بِهَذَا الْقُرْآنِ فَمَا وَجَدْتُمْ فِيهِ مِنْ حَلَالٍ فَأَحْلُوهُ وَمَا وَجَدْتُمْ فِيهِ مِنْ حَرَامٍ فَحَرِّمُوهُ، وَ أَنَّ مَا حَرَّمَ رَسُولُ اللَّهِ كَمَا حَرَّمَ اللَّهُ.

ความว่า “ ท่านศาสดามุฮัมมัดได้กล่าว ฟังทราบเถิดว่า แท้จริง ฉันได้รับอัล กุรอานและสิ่งที่เหมือนอัลกุรอานมาพร้อมกัน ฟังทราบเถิดว่าสักวันหนึ่ง ข้างหน้าจะมีชายอ้อมหมီးพิมันอยู่บนเตียงกล่าวว่า “ พวกเจ้าจงยึดใน อัลกุรอานเถิด สิ่งใดที่พวกเจ้าพบว่า ฮะลาลในอัลกุรอาน พวกเจ้าจงถือว่ ฮะลาล (อนุมัติ) และสิ่งใดที่พวกเจ้าพบว่าฮะรอหม (ต้องห้าม) พวกเจ้าจงถือ ว่ามันเป็นสิ่งต้องห้าม ” ฟังทราบเถิดว่า แท้จริงสิ่งที่ศาสดามุฮัมมัดห้ามก็ เหมือนกับสิ่งที่อัลลอฮ์ห้าม”(Abu Dawud : 4604)

ท่านศาสดามุฮัมมัดได้กล่าวว่

تَرَكْتُ فِيكُمْ أَمْرَيْنِ لَنْ تَضِلُّوا مَا تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا : كِتَابَ اللَّهِ وَسُنَّةَ نَبِيِّهِ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ความว่า “ ท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลลอฮ์ อะลัยฮิ วะสัลลัม) ได้กล่าวว่า ฉันได้ทิ้งสองสิ่งไว้สำหรับพวกเจ้า ซึ่งพวกเจ้าจะไม่หลงทางเป็นอันขาดตราบใดที่พวกเจ้ายึดสองสิ่งดังกล่าวไว้ นั่นคือ คัมภีร์ของอัลลอฮ์และฮะดีษของศาสดาของพระองค์”(Anas, M. b. 2004. 2/899)

3. มติเอกฉันท์ของบรรดาเศาะฮาบะฮ์ที่เห็นว่าฮะดีษเป็นแหล่งที่มาของฮุกุมที่จะต้องปฏิบัติตาม ซึ่งเห็นได้ชัดจากการกระทำของพวกเขาภายหลังที่ท่านศาสดามุฮัมมัดได้เสียชีวิต กล่าวคือ เมื่อมีปัญหาทางกฎหมายเกิดขึ้น บรรดาเศาะฮาบะฮ์จะพยายามหาฮุกุมจากอัลกุรอาน หากไม่มีฮุกุมปรากฏในอัลกุรอานก็จะพยายามหาฮุกุมจากฮะดีษของท่านศาสดามุฮัมมัด

4. หลักฐานจากเหตุผลทั่วไป กล่าวคือ มีคำสั่งในอัลกุรอานมากมายที่ความหมายไม่ชัดเจนหรือไม่มีการระบุรายละเอียด จึงไม่สามารถปฏิบัติตามได้หากไม่มีฮะดีษมาขยายความ เช่น อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ﴾

ความว่า “และพวกเจ้าจงดำรงการละหมาดและจงจ่ายซะกาตเถิด”

โองการดังกล่าว มิได้ระบุวิธีการละหมาดว่าเป็นอย่างไร ดังนั้น จึงจำเป็นต้องอาศัยการกระทำของท่านศาสดามุฮัมมัดที่ท่านละหมาดอย่างไร ในเรื่องนี้ ท่านได้กล่าวว่า “พวกท่านจงละหมาดดังที่พวกท่านเห็นฉันละหมาด” การจ่ายซะกาตก็เช่นเดียวกัน โองการดังกล่าวมิได้ระบุว่าทรัพย์สินประเภทใดบ้างที่ต้องจ่ายซะกาต ต้องจ่ายอย่างไร และมีเงื่อนไขอะไรบ้าง ดังนั้น เราจึงจำเป็นต้องอาศัยฮะดีษเพื่อที่จะได้ปฏิบัติตามคำสั่งของอัลลอฮ์อย่างถูกต้อง

❖ ความสัมพันธ์ระหว่างอัลกุรอานกับฮะดีษ

ความสัมพันธ์ระหว่างอัลกุรอานกับฮะดีษมีดังนี้ (Al-Ahqar, M.S. 2004 : 98)

1. ฮะดีษจะยืนยันฮุกุมที่ได้กล่าวไว้ในอัลกุรอาน เช่น ท่านศาสดามุฮัมมัดได้กล่าวว่า

لَا يَحِلُّ مَالٌ أَمْرِيٍّ إِلَّا بِطَيْبٍ نَفْسٍ مِنْهُ

ความว่า “ทรัพย์สินของมุสลิมไม่เป็นที่อนุมัติ (ฮะลาล) เว้นแต่ด้วยความพึงพอใจของเขา”(Al-Baniy, 1987 : 7662)

ฮะดีษนี้เป็นการยืนยันคำตรัสของอัลลอฮฺในซูเราะฮฺอันนิซาฮ์ โองการที่ 29 ว่า

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ

ความว่า “โอ้ บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย พวกเจ้าจงอย่ากินทรัพย์สินของพวกเจ้าในระหว่างพวกเจ้าด้วยกันโดยไม่ชอบธรรม เว้นแต่เป็นการค้าขายที่เกิดจากการยินยอมกันระหว่างพวกเจ้า”

2. ฮะดีษจะอธิบายหรือให้ความชัดเจนต่อสุกมที่อัลกุรอานได้กำหนดไว้ เช่น วิธีการละหมาด การจ่ายชะกาตและอื่น ๆ ที่อัลกุรอานมีคำสั่งเพียงสั้น ๆ เช่น อัลลอฮฺได้ตรัสในซูเราะฮฺอัสบะเกาะเราะฮฺ โองการที่ 43 ว่า

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ

ความว่า “ และพวกเจ้าจงดำรงการละหมาดและจงจ่ายชะกาต ”

ท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลลิลลอฮฺ อาลัยฮิ วะสัลลัม) ก็ได้อธิบายวิธีการละหมาด และจ่ายชะกาต ท่านได้อธิบายวิธีการละหมาดว่า

صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي

ความว่า “ พวกท่านจงละหมาด ดังที่พวกท่านเห็นฉันละหมาด ”

(Ibn Hajr al-Asqalaniy : 1/384)

3. ฮะดีษจะกำหนดตสุกมที่อัลกุรอานมิได้กล่าวถึงเลย เช่น การจ่ายชะกาตฟิฏเราะฮฺ และการทำมรับประทานเนื้อลา เป็นต้น ดังปรากฏในฮะดีษเกี่ยวกับการกำหนดชะกาตฟิฏเราะฮฺว่า

فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ زَكَاةَ الْفِطْرِ مِنْ رَمَضَانَ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ، أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ عَلَى الْعَبْدِ وَالْحُرِّ، وَالذَّكَرِ وَالْأُنثَى، وَالصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ.

ความว่า “ ท่านศาสดามุฮัมมัดได้จ่ายชะกาตฟิฏร อันเนื่องจากเดือนเราะมะฎอนจำนวนหนึ่งศอก (มาตราตวง) จากผลอินทผลัมหรือหนึ่งศอกจากข้าวสาลี เป็นข้อบังคับสำหรับผู้ที่เป็นทาส เป็นไท ชายหญิง เด็กเล็กและผู้ใหญ่ที่เป็นมุสลิม” (Al-Bukhariy : 1504, Muslim : 984)

สำหรับการห้ามรับประทานเนื้อลานั้นมีรายงานว่า

حَيَّ يَوْمَ حَيْبَرَ عَنْ لُحْمِ الْخُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ، وَأَذِنَ فِي لُحْمِ الْحَيْلِ

ความว่า “ท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลัลลลอฮู อาลัยฮิ วะสัลลัม) ได้ห้ามรับประทานเนื้อลาในวันสงครามคือยบ์รและท่านได้อนุญาตให้รับประทานเนื้อม้า” (Al-Bukhariy : 4219, Muslim : 1941)

นอกจากนั้น การห้ามผู้ชายสวมใส่ผ้าไหม ทองคำและอื่น ๆ ล้วน ถูกบัญญัติด้วยตัวบทของฮะดีษทั้งสิ้น อิหม่ามซาฟิฮ์(อ้างถึงใน อิสม่าเอ อาลี, 2552 : 61) กล่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า “ฉันไม่ทราบเลยว่า ในบรรดาปราชญ์มีผู้ที่ไม่เห็นด้วยว่าฮะดีษ ของท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลัลลลอฮู อาลัยฮิ วะสัลลัม) มี 3 ลักษณะโดยพวกเขาเห็นสอดคล้องกันสองลักษณะ สองลักษณะที่พวกเขาเห็นสอดคล้องกันนั้น ลักษณะแรกคือสิ่งอัลลอฮ์ได้ประทานลงมาเป็นตัวบทของอัลกุรอานโดยท่านศาสดาได้ชี้แจงเช่นเดียวกับที่อัลลอฮ์ได้กำหนดเป็นตัวบทในอัลกุรอาน และลักษณะที่สองเป็นสิ่งที่อัลลอฮ์ได้ทรงประทานอย่างสังเขป ท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลัลลลอฮู อาลัยฮิ วะสัลลัม) จึงได้ชี้แจงเจตนาของอัลลอฮ์ ทั้งสองลักษณะนี้พวกเขาไม่มีความขัดแย้งกันเลย ส่วนลักษณะที่สามเป็นสิ่งที่ท่านศาสดามุฮัมมัดกำหนดชุกุมในสิ่งที่ไม่เป็นตัวบทของอัลกุรอานเลย”

❖ ประเภทของฮะดีษ

ฮะดีษซึ่งหมายถึงคำพูด การกระทำและการยอมรับของท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลัลลลอฮู อาลัยฮิ วะสัลลัม) ยังไม่ได้ถูกบันทึกอย่างเป็นทางการและเป็นระบบในสมัยของท่านศาสดามุฮัมมัดและสมัยเศาะฮาบะฮ์ ต่างกับอัลกุรอานที่มีการบันทึกอย่างเป็นทางการเป็นระบบในระหว่างที่ท่านศาสดามุฮัมมัดยังมีชีวิตอยู่ ส่วนฮะดีษเริ่มมีการบันทึกเมื่อศตวรรษแรกของฮิจเราะฮ์ได้ผ่านพ้นไปแล้ว ในยุคแรกนั้น เศาะฮาบะฮ์จะรับสุนนะฮ์จากท่านศาสดามุฮัมมัดโดยตรงหรือจากเศาะฮาบะฮ์ด้วยกัน

จึงไม่มีปัญหาในเรื่องความถูกต้องของการรายงาน แต่ต่อมา มีการสร้างอะดิษปลอมขึ้นเพื่อเหตุผลทางการเมืองซึ่งเริ่มเกิดขึ้นหลังปี ฮ.ศ.41 โดยเหตุนี้ เศาะฮาบะฮ์จึงเริ่มมีความระมัดระวังในการรับและการรายงานอะดิษ พวกเขาจะรับเฉพาะอะดิษที่รายงานโดยบุคคลที่เชื่อถือได้เท่านั้น ยิ่งระยะเวลาห่างจากสมัยของท่านศาสดามุฮัมมัด การระมัดระวังยิ่งมีมากขึ้น จนในที่สุดก็ได้มีการกำหนดกฎเกณฑ์ คุณสมบัติและมีการจำแนกประเภทต่าง ๆ ของสุนนะฮ์ตามคุณสมบัติของผู้รายงานและสายรายงานในเบื้องต้น หากคำนึงถึงจำนวนของอะดิษจะแบ่งเป็น 2 ประเภท (อรุณ บุญชม, 2557 : 31) ดังนี้

1. อะดิษมุตะวาติร

อะดิษ “มุตะวาติร” คืออะดิษที่รายงานโดยผู้รายงานจำนวนมากและรายงานต่อเนื่องกัน จนเป็นที่ยอมรับว่าเป็นความจริงและไม่อาจเป็นเรื่องเท็จได้

- 1) มีรายงานเป็นจำนวนมาก
- 2) จำนวนดังกล่าวนี้ จะต้องมีในทุกระดับชั้นของสายรายงานจนมีการบันทึกอะดิษนั้น ๆ
- 3) ตามปกติแล้ว ผู้รายงานจำนวนมากทำให้ไม่อาจยอมรับได้ว่าเป็นรายงานเท็จ
- 4) ผู้รายงานอะดิษแต่ละรายจะต้องรับอะดิษโดยประสาทสัมผัสเช่นได้ยิน ได้เห็น เป็นต้น อะดิษมุตะวาติรมีจำนวนน้อยมากหากเปรียบเทียบกับอะดิษอาฮาด ตัวอย่างของอะดิษมุตะวาติร เช่น ท่านศาสดามุฮัมมัด (ศ็อลลัลลอฮุ อาลัยฮิ วะสลัลัม) ได้กล่าวว่า

مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَدًّا، فَلْيَبْتِرُوا رِجْلَيْهِ مِنْ النَّارِ

ความว่า “ ผู้ใดก็ตามที่จงใจรายงานเท็จจากฉัน เขาจงเตรียมที่อยู่ไฟนรก ”

(Al-Bukhariy : 110, Muslim : 2)

อะดิษนี้รายงานโดยเศาะฮาบะฮ์มากกว่าเจ็ดสิบท่าน และชนรุ่นหลังที่รายงานอะดิษนี้มีมากกว่าจำนวนของผู้รายงานระดับเศาะฮาบะฮ์

2. อะดิษอาฮาด

“อะดิษอาฮาด” คือ อะดิษที่ขาดเงื่อนไขข้อใดข้อหนึ่งของอะดิษมุตะวาติร ซึ่งแบ่งตามจำนวนผู้รายงานเป็น 3 ประเภท ดังนี้

- 1) ฮะดีษมัซฮูร คือ ฮะดีษที่มีผู้รายงานในแต่ละระดับชั้นตั้งแต่สามคนขึ้นไป แต่ไม่ถึงชั้นมุตะวาติร (อรุณ บุญชม, 2557 : 34)
- 2) ฮะดีษอะซ็ร คือ ฮะดีษที่มีผู้รายงานในแต่ละระดับชั้นไม่น้อยกว่าสองคน (อรุณ บุญชม, 2557 : 38)
- 3) ฮะดีษฆะาะริบ คือ ฮะดีษที่มีผู้รายงานเพียงคนเดียว แม้ในบางระดับชั้นก็ตาม (อรุณ บุญชม, 2557 : 39)

3. ฮะดีษที่รับฟังได้

อับดุลละาะ การีนา (2555 : 142) ได้ให้ความหมายของฮะดีษที่รับฟังได้ หมายถึง ฮะดีษที่ใช้เป็นหลักฐานในการกำหนดศุกุมทางกฎหมายอิสลามได้ ฮะดีษที่ใช้ได้มี 2 ประเภท ดังนี้

3.1) ฮะดีษเศาะฮีหฺ

ฮะดีษเศาะฮีหฺ คือ ฮะดีษที่มีสายรายงานต่อเนื่องกันมานับตั้งแต่ต้นสายจนถึงปลายสายโดยผู้รายงานที่มีคุณสมบัติเป็นอัดล¹⁹ รักษาการรายงานด้วยดี ไม่มีความแปลกแยก และไม่มียลละฮฺ²⁰ ด้านเงื่อนไข (Al-Ahqar, 2004 : 112) ดังนี้

3.1.1) มีสายรายงานที่ต่อเนื่องกัน คือผู้รายงานทุกคนจะต้องรับฮะดีษจากผู้ที่อยู่ในลำดับขั้นที่สูงกว่าจนถึงปลายสาย คือ ท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลัลลลฮุ อาลัยฮิ วะสลัลม)

3.1.2) ผู้รายงานทุกคนต้องเป็นอัดล คือ เป็นมุสลิมที่บรรลุนิติภาวะแล้ว มีสติสัมปชัญญะ ไม่เป็นพาลิก (กระทำบาปใหญ่ แม้ครั้งเดียวหรือกระทำบาปเล็กเป็นประจำ) และไม่กระทำในสิ่งที่มีผลกระทบต่อศักดิ์ศรีของตนเอง

3.1.3) ผู้รายงานทุกคนต้องเป็นผู้รักษาการรายงานด้วยการท่องจำอย่างแม่นยำหรือบันทึกลงในสมุดอย่างถูกต้อง (Al-Ahqar, 2004 : 111)

3.1.4) ไม่มีความแปลกแยก (وُجُودًا) ฮะดีษที่มีลักษณะแปลกแยก คือ ฮะดีษที่รายงานโดยผู้ที่เชื่อถือได้ แต่ขัดกับฮะดีษที่รายงานโดยผู้ที่เชื่อถือได้มากกว่าเพราะความจำดีกว่า หรือมีจำนวนมากกว่า (Salim, 2008: 15)

¹⁹ หมายถึง มุสลิมที่บรรลุนิติภาวะแล้ว มีสติสัมปชัญญะ ไม่เป็นพาลิก (กระทำบาปใหญ่ แม้ครั้งเดียวหรือกระทำบาปเล็กเป็นประจำ) และไม่กระทำในสิ่งที่มีผลกระทบต่อศักดิ์ศรีของตนเอง

²⁰ หะดีษที่มีความบกพร่องซ่อนเร้นที่ส่งผลกระทบต่อความเป็นหะดีษเศาะฮีหฺ แม้จะปรากฏแก่บุคคลทั่วไปว่าเป็นหะดีษที่ปราศจากลักษณะดังกล่าวก็ตาม

3.1.5) ไม่มีอิทธิพลของ ฮะดีษที่มีอิทธิพลเรียกว่า ฮะดีษมะอูลูล (أَلْحَدِيثُ الْمَعْلُول) คือฮะดีษที่มีความบกพร่องซ่อนเร้นที่ส่งผลกระทบต่อความเป็นฮะดีษเศาะฮิห์ แม้จะปรากฏแก่บุคคลทั่วไปว่าเป็นฮะดีษที่ปราศจากลักษณะดังกล่าวก็ตาม (Salim, 2008: 16)

ผู้ที่สามารถจะชี้ว่าฮะดีษใดมีลักษณะดังกล่าวได้ ต้องเป็นผู้รู้เกี่ยวกับฮะดีษอย่างแตกฉานและมีความเชี่ยวชาญเรื่องต่าง ๆ ของฮะดีษเป็นอย่างดี

หนังสือที่รวบรวมฮะดีษเศาะฮิห์

หนังสือที่รวบรวมฮะดีษเศาะฮิห์ (อัब्ดุลเลาะ การีนา, 2555 : 145) เป็นเล่มแรก คือ เศาะฮิห์อัลบุดอริยฺและเศาะฮิห์มุสลิม โดยที่เศาะฮิห์อัลบุดอริยฺถูกจัดอยู่ในลำดับแรก แต่ไม่ได้หมายความว่าฮะดีษเศาะฮิห์จะถูกรวบรวมอยู่เฉพาะในหนังสือทั้งสองเล่มนี้เท่านั้น ยังมีฮะดีษเศาะฮิห์อีกมากมายที่กระจัดกระจายอยู่ในหนังสือเล่มอื่น ๆ อีก เช่น ซุนันทั้งสี่ อันได้แก่ ซุนันอัตติรมิซียฺ ซุนันอบิดาหวูด ซุนันอันนะซายียฺและซุนันอิบนิมายูษฺ เป็นต้น (Al-Uthaimiin, 1994 : 15)

3.2) ฮะดีษชะซัน

ฮะดีษชะซัน คือ ฮะดีษที่มีลักษณะเหมือนฮะดีษเศาะฮิห์ทุกประการยกเว้นเรื่องการรักษาการรายงานของผู้รายงานที่มีสมรรถภาพหย่อนกว่าผู้รายงานฮะดีษเศาะฮิห์เท่านั้น ฮะดีษชะซันเป็นฮะดีษที่ใช้เป็นหลักฐานในการกำหนดสุกมทางกฎหมายอิสลามได้เช่นเดียวกับฮะดีษเศาะฮิห์ (Al-Uthaimiin, 1994 : 9)

หนังสือที่มีฮะดีษชะซัน (อัब्ดุลเลาะ การีนา, 2555 และอรุณ บุญชม, 2557) มีดังนี้

3.2.1) ซุนันอบิดาหวูด อบิดาหวูดซึ่งเป็นผู้บันทึกได้กล่าวในจดหมายที่ท่านส่งไปยังชาวมักกะฮฺว่า ท่านได้บันทึกฮะดีษต่าง ๆ ไว้ในหนังสือของท่านเฉพาะที่เป็นฮะดีษเศาะฮิห์ หรือฮะดีษที่มีความคล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกับฮะดีษเศาะฮิห์ ฮะดีษที่อ่อนมากกว่าท่านก็ได้ชี้แจงไว้ และฮะดีษที่ท่านมิได้ตั้งข้อสังเกตก็เป็นฮะดีษที่ใช้ได้ ดังนั้น ทุกฮะดีษที่มีในซุนันอบิดาหวูดและฮะดีษที่อบิดาหวูดและนักวิชาการท่านอื่นไม่ได้ตั้งข้อสังเกตว่าเป็นฮะดีษเศาะฮิห์ ในทัศนะของอบิดาหวูดก็จัดอยู่ในประเภทฮะดีษหะสันทั้งสิ้น

3.2.2) ซุนันอัตติรมิซียฺ หนังสือเล่มนี้ส่วนมากประกอบด้วยฮะดีษหะสัน

3.2.3) ชุบันอัดดาเราะกุนนีย ผู้รวบรวมได้ระบุอย่างชัดเจนว่าเป็นฮะดีษฮะซันอย่างไรก็ตาม หนังสือที่รวบรวมฮะดีษดังกล่าวอาจมีฮะดีษประเภทอื่น ๆ ปะปนอยู่ด้วย เช่น ฮะดีษเศาะฮีหฺ และฮะดีษฎะอ์ฟ

4. ฮะดีษที่เป็นหลักฐานไม่ได้ (อิสมาแอ อาลี, 2552)

ฮะดีษที่เป็นหลักฐานไม่ได้นั้น มีรายละเอียดของสาเหตุมากมาย ซึ่งมาจากสาเหตุหลักเพียง 2 ประการ ดังนี้

4.1) สายรายงานขาดตอน

4.2) ความบกพร่องของผู้รายงานในเรื่องความจำหรือความน่าเชื่อถือ

ฮะดีษที่ใช้ไม่ได้นั้นจะถูกเรียกโดยทั่วไปว่า “ฮะดีษฎะอ์ฟ” ในบรรดาฮะดีษที่ขาดสายรายงานนั้นจะมีฮะดีษประเภทหนึ่งเรียกว่า “ฮะดีษมุรสลั” ซึ่งโดยหลักการแล้วถือว่าเป็นฮะดีษที่ใช้ไม่ได้ เพราะสายรายงานขาดตอน แต่บรรดาปราชญ์มีทัศนะที่ขัดแย้งกัน จึงจำเป็นต้องศึกษาฮะดีษมุรสลัและทัศนะของบรรดาปราชญ์เกี่ยวกับฮะดีษมุรสลั ดังนี้

ฮะดีษมุรสลั คือ ฮะดีษที่สายรายงานขาดตอนปลายหลังตาบิอียฺ หรือฮะดีษที่รายงานโดยตาบิอียฺจากท่านศาสตามุฮัมมัด (คือลัลลอลุฮฺ อาลัยฮิ วะสลัลัม) เพราะตาบิอียฺเป็นผู้ที่ไม่เคยพบเห็นท่านศาสตามุฮัมมัด (คือลัลลอลุฮฺ อาลัยฮิ วะสลัลัม) ดังนั้น ฮะดีษที่ตาบิอียฺรายงานนั้นจะต้องรายงานมาจากเศาะฮาบียฺ หรือตาบิอียฺอาจจะรับฮะดีษนั้นจากผู้อื่นที่ไม่ใช่เศาะฮาบะฮฺอีกทอดหนึ่งก็ได้ (Salim, A.A. 2008 : 42) ตัวอย่างเช่น มุสลิมรายงานว่า

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ ، نَنَاؤُ حُجْبِينُ ، نَنَاؤُ اللَّيْثُ ، عَنْ عَقِيلٍ ، عَنْ ابْنِ شَهَابٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَتَبَ عَنِ ابْنِ مَرْبَابَةَ

ความว่า “มุฮัมมัดบินรอฟีอได้รายงานให้ฉัน ฮุญัยนุได้รายงานให้เรา อัลลัยษได้รายงานให้เรา จากอุกัยลจากอิบนิซิหาบ จากสะอีดอิบนุอัลมุสัยยิบ ว่า ท่านศาสตามุฮัมมัด (คือลัลลอลุฮฺ อาลัยฮิ วะสลัลัม) ได้ห้ามการซื้อค้าขาย “มุซาบะนะหฺ” (คือการแลกเปลี่ยนทลัมบนต้นกับอินทผลัมแห้ง โดยการตวง) (Muslim : 1539)

สะอีด อิบนุอัลมุสัยยิบ เป็นตาบิอิน ได้รายงานฮะดีษดังกล่าวนี้จากท่านศาสตามุฮัมมัด โดยมีได้กล่าวถึงคนกลางที่อยู่ระหว่างตัวเขากับท่านศาสตา สะอีดได้ทำให้นักรายงานคนสุดท้าย

ของสายรายงาน ฮะดีษนี้ตกหล่นไป และผู้ที่ตกหล่นไปนั้นก็คือคนที่อยู่หลังจากตาบิอีน อย่างน้อยที่สุดคนที่ตกหล่นไปนี้ก็จะต้องเป็นเศาะฮาบะฮ์ และอาจมีคนหนึ่งตกหล่นไปพร้อมกับเศาะฮาบะฮ์ อีกด้วยก็ได้ เช่น ตาบิอีน เป็นต้น

ฐานะของฮะดีษมุรสลั

อับลูเลาะ การินา (2555 : 166) ได้เห็นว่า ตามหลักการฮะดีษที่สายรายงานขาดตอน ถือว่าเป็นฮะดีษฎะอ์ฟ แต่สำหรับฮะดีษมุรสลั แม้จะมีลักษณะดังกล่าวก็ตาม แต่บรรดาปราชญ์มุสลิมมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันเป็นสามทัศนะ (อรุณ บุญชม, 2557 : 86-87) ดังนี้

1. เป็นฮะดีษฎะอ์ฟที่ใช้ไม่ได้ เป็นความเห็นของปราชญ์สาขาวิชาฮะดีษส่วนใหญ่ โดยให้เหตุผลว่าผู้รายงานที่ถูกตัดออกนั้น สามารถที่จะรู้ได้ว่ามีคุณสมบัติอย่างไร

2. เป็นฮะดีษเศาะฮีหฺที่ใช้เป็นหลักฐานได้ เป็นความเห็นของอิหม่ามอะบูฮะนีฟะฮ์ อิหม่ามมาลิกและอิหม่ามอะหมัด อิบนุฮัมบัล โดยให้เหตุผลว่า ผู้รายงานที่เป็นตาบิอียฺยังคงไม่กล้าตัดผู้รายงานออก เว้นแต่ผู้ที่ถูกตัดออกนั้นเป็นบุคคลที่เชื่อถือไม่ได้

3. เป็นฮะดีษที่ใช้เป็นหลักฐานได้ หากมีเงื่อนไขตามที่ได้กำหนดไว้ เป็นทัศนะของอิหม่ามซาฟิอียฺซึ่งเงื่อนไขในการยอมรับฮะดีษมุรสลัตามทัศนะของอิหม่ามซาฟิอียฺมีดังนี้

- 1) เป็นฮะดีษที่รายงานโดยตาบิอียฺอาวุโส
- 2) เมื่อตาบิอียฺผู้รายงานฮะดีษมุรสลักล่าวถึงชื่อผู้รายงานในฮะดีษอื่นๆจะเป็นผู้ที่ไว้ใจได้
- 3) เมื่อรายงานฮะดีษเดียวกันกับผู้รายงานที่เชื่อถือได้ ฮะดีษของเขาจะไม่ขัดกับฮะดีษที่รายงานโดยผู้รายงานที่เชื่อถือได้

4) มีหนึ่งในสี่ของสิ่งต่อไปนี้มาสนับสนุน คือ

- 4.1) มีสายรายงานอื่นที่ไม่ขาดสาย
- 4.2) มีมุรสลัอื่นที่มีสายรายงานที่แตกต่างกัน
- 4.3) ฮะดีษนั้นสอดคล้องกับทัศนะของเศาะฮาบะฮ์
- 4.4) นักปราชญ์ส่วนใหญ่ได้วินิจฉัย (พิตวา) ตามเนื้อหาของฮะดีษนั้น

จากที่กล่าวมานี้คือฮะดีษมุรสลัตามทัศนะของปราชญ์สาขาวิชาฮะดีษ แต่สำหรับบรรดาปราชญ์กฎหมายอิสลาม (ฟุเกาะฮฺ) นั้น มุรสลัคือฮะดีษที่สายรายงานขาดตอน ไม่ว่าจะขาดช่วงไหนก็ตาม ลักษณะที่ขาดเช่นนี้นักวิชาการฮะดีษเรียกว่า “มุนเกาะติอ์” (مُنْقَطِعٌ) ดังนั้น ฮะดีษ

มูรส์ตามความหมายนี้จึงเป็นฮะดีษฎะอ์ฟโดยไม่มีข้อแม้แต่อย่างใดเพราะไม่สามารถรู้คุณสมบัติของผู้รายงานที่ถูกตัดออกไปได้ (Al-Thahan, M. 1981 : 71)

ฐานะของฮะดีษอาฮาด

อิสมาออล อาลี (2552) ได้ให้ความหมายฮะดีษอาฮาด คือฮะดีษที่ผู้รายงานมีคุณสมบัติที่สมบูรณ์และสายรายงานมีความต่อเนื่องซึ่งอาจเป็นฮะดีษเศาะฮีฮหรือฮะดีษอะซันโดยหลักการเป็นฮะดีษที่ใช้เป็นหลักฐานในการกำหนดฮุกมได้โดย ยกเว้นในสองกรณีต่อไปนี้ที่บรรดาปราชญ์กฎหมายอิสลามมีทัศนะที่ขัดแย้งกัน

1) ฮะดีษอาฮาด เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับทุกคนสมควรที่จะมีการรายงานโดยคนจำนวนมากเมื่อรายงานโดยคนจำนวนน้อยจึงส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือ (*لَا إِحَادَةَ بِمَا يُعْمَلُ*) โดยหลักการแล้วถือว่ามีความน่าเชื่อถือตามทัศนะของมัซฮับซาฟีอี ส่วนมัซฮับฮะนาฟีที่ถือว่าฮะดีษอาฮาดที่มีลักษณะดังกล่าวไม่น่าเชื่อถือ เช่น การยกมือตักบิรเวลาจะเคลื่อนจากร็อกอ์ตหนึ่งไปยังอีกร็อกอ์ตหนึ่งในเวลาละหมาด ซึ่งฮะดีษที่รายงานเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นฮะดีษอาฮาด เช่นเดียวกับการแตะต้องอวัยวะเพศของของตนเองทำให้เสียน้ำละหมาดหรือไม่เกี่ยวกับประเด็นนี้มี 2 ฮะดีษที่มีความขัดแย้งกัน

2) ฮะดีษจากบุสเราะฮฺ บินติ ค็อฟวาน (รอฎียัลลอฮูอันฮุม) รายงานจากท่านศาสตาดมุฮัมมัด (คือลัลลอลอฮฺ อาลัยฮิ วะสัลลัม) ท่านได้กล่าวว่า

مَنْ مَسَّ ذَكَرَهُ فَلَا يُصَلِّي حَتَّى يَتَوَضَّأَ

ความว่า “ ผู้ใดก็ตามที่จับต้องอวัยวะเพศของตนเอง เขาจงอย่าละหมาดจนกว่าเขาจะอาบน้ำละหมาดใหม่ ” (Ibn Hambal : 27295, Abu Dawud : 181, Al-Nasaiiy : 447, Tirmiziy : 82, Ibn-Majah : 479)

จากที่กล่าวมานี้ เป็นทัศนะของอุลามาสวนใหญ่ สำหรับมัซฮับฮะนะฟีจะยึดฮะดีษต่อไปนี้

1) ษะดีษของกอยสออบนุฎ็ือลก ดั่งนี้

عَنْ قَيْسِ بْنِ طَلْقٍ عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ مَسْرٍ
ذَكَرَهُ هَلْ عَلَيْهِ أَنْ يَتَوَضَّأَ ؟ فَقَالَ: لَا، هَلْ هُوَ إِلَّا بَضْعَةٌ مِنْكَ

ความว่า “จากกอยสออบนุฎ็ือลก จากบิดาของเขาว่า เขาได้ถามท่านศาสดามุฮัมมัดถึงบุคคลที่สัมผัสสอวัยวะเพศของตนเองว่า เขาต้องอาบน้ำละหมาดหรือไม่ ท่านศาสดามุฮัมมัดกล่าวว่า ไม่ มันมิได้เป็นสิ่งอื่นใดเว้นแต่เป็นส่วนหนึ่งของเจ้า”(Al-Sonnaiiy, 2009 : 1/199)

มัซฮับษะนะฟีปฏิเสธษะดีษแรกเพราะเป็นษะดีษอาฮาดที่เกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างแพร่หลาย ษะดีษที่มีลักษณะดังกล่าวนี้ มีเหตุผลที่จะทำให้ษะดีษดังกล่าวได้รับการรายงานในลักษณะที่เป็นษะดีษมุตะวาติร เพราะเป็นษะดีษที่มีมุสลิมทุกคนจะต้องรับรู้ เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับกิจวัตรประจำวันของมุสลิมทุกคน ในเมื่อษะดีษเช่นนี้ก็กลับได้รับการรายงานโดยรายบุคคล จึงทำให้เกิดข้อสงสัยในความถูกต้องเกี่ยวกับการรายงานษะดีษดังกล่าว จึงไม่อาจที่จะรับได้ ส่วนษะดีษอาฮาดที่ขัดกับหลักการทั่วไปนั้น ตามทัศนะมัซฮับษะนะฟีถือว่าไม่น่าเชื่อถือ เช่น ท่านศาสดามุฮัมมัด (ศ็อลลัลลอฮุ อาลัยฮิ วะสลัลัม) กล่าวว่า

وَلَا تُصَرُّوا الْإِبِلَ وَالْغَنَمَ، فَمَنْ ابْتِئَاعَهَا بَعَدَ ذَلِكَ فَهُوَ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ بَعْدَ أَنْ
يُحْلِبَهَا، فَإِنْ رَضِيَهَا أَمْسَكَهَا، وَإِنْ سَخِطَهَا رَدَّهَا وَصَاعًا مِنْ تَمْرٍ.

ความว่า “พวกท่านจงอย่าผูกเด้านมอูฐหรือแพะ (เพื่อให้โตและเป็นที่เข้าใจว่ามีน้ำนมมาก) ใครก็ตามที่ซื้อหลังจากนั้น เขามีสิทธิเลือกหนึ่งในสองอย่างหลังจากเขาได้รีดนมแล้ว หากเขาพอใจ ก็จะถือเอาไว้และหากเขาไม่พอใจ ก็จะส่งคืนพร้อมกับผลอินทผลัมหนึ่งศอก” (Al-Bukhariy : 2150, Muslim :1515)

มัซฮับษะนะฟีไม่ยอมรับษะดีษเช่นนี้ เพราะขัดกับหลักการและเมื่อส่งคืนก็ต้องส่งน้ำนมที่ได้รีดไปตามปริมาณที่ได้ หรือประเมินเป็นราคาก็ได้ มิใช่ผลอินทผลัมหนึ่งศอกซึ่งมีปริมาณหนึ่งกัณฑ์ สำหรับปราชญ์ทางกฎหมายอิสลามส่วนใหญ่เห็นว่า ษะดีษอาฮาดที่มีลักษณะดังกล่าวนี้ถือ

ว่ามีความน่าเชื่อถือ ทั้งนี้เพราะฮะดีษนั้นเป็นหลักฐานในตัวของมันเอง หลักฐานอื่นนั้นจะใช้ได้ก็ต่อเมื่อไม่มีฮะดีษใดๆเท่านั้น ในเมื่อมีฮะดีษก็ต้องใช้ฮะดีษก่อน แม้ว่าขัดกับหลักฐานอื่น ๆ ก็ตาม

สรุป

ฮะดีษ (حَدِيثٌ) หมายถึง ทุกสิ่งที่มาจากท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลัลลอลฮุ อาลัยฮิ วะสลัลัม) ทั้งคำพูด การกระทำ และการยอมรับของท่าน ส่วนที่มาจากกรกระทำมี 3 ประเภท ได้แก่ 1) ฮะดีษญิบิลียะฮฺ หมายถึง การกระทำของท่านนบีที่มนุษย์ทั่วไปก็ทำกัน หรือเรียกว่า “ธรรมชาติของมนุษย์” เช่น การยืน การนั่ง การเดิน การกิน การดื่ม เป็นต้น ซุนนะฮฺประเภทนี้จะกระทำตามหรือไม่กระทำตาม ถือว่าไม่เป็นไรและไม่เกิดโทษ (มุบาห์) 2) ฮะดีษคุศียะฮฺ หมายถึง การกระทำที่ส่งวนสิทธิ์สำหรับท่านศาสดามุฮัมมัดเท่านั้น อันเนื่องมาจากว่ามีบทบัญญัติได้ระบุเอาไว้ มุสลิมไม่สามารถจะกระทำได้ เช่น การมีภรรยามากกว่า 4 คน เป็นต้น 3) ฮะดีษบะยานียะฮฺ หมายถึง การกระทำของท่านศาสดามุฮัมมัด ที่เป็นการอธิบายความคลุมเครือที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อัลกุรอาน เพื่อให้มีความชัดเจนกระจ่างขึ้น เช่น อัลลอฮ์สั่งให้บรรดามุสลิมละหมาด ฉายะกะกาต และทำฮัจญ์ เป็นต้น มุสลิมจะปฏิบัติได้อย่างไรหากท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลัลลอลฮุ อาลัยฮิ วะสลัลัม) ไม่ปฏิบัติให้ดู ฉะนั้นการกระทำของท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลัลลอลฮุ อาลัยฮิ วะสลัลัม) จึงมาอธิบายเจตนารมณ์ของอัลลอฮ์ที่พระองค์ทรงรับสั่ง

คำถามท้ายบทที่ 4

1. จงอธิบายความหมายฮะดีษ ตามทัศนะนักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลาม ?
2. จงเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างฮะดีษมุตะวาติรและฮะดีษอาฮาด ?
3. จงอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างอัลกุรอานกับฮะดีษ ตามทัศนะนักปราชญ์อิสลาม ?
4. สาเหตุที่นำฮะดีษมาใช้ไม่ได้เกิดจากอะไร ?
5. จงบอกชื่อหนังสือฮะดีษที่มีฮะดีษฮะซันอยู่เป็นจำนวนมากพร้อมผู้บันทึก ?
6. “มุร้อล” คือฮะดีษที่สายรายงานขาดตอน ไม่ว่าจะขาดช่วงไหนก็ตาม ลักษณะที่ขาด เช่นนี้นักวิชาการฮะดีษเรียกว่า ?
7. “ซุนนะฮฺที่นบีไม่เคยทำ” นักศึกษาคิดว่าเราสามารถทำได้หรือไม่ เพราะเหตุใด พร้อมเหตุผล ?

บทที่ 5 อัจญ์มาอ (มติของปวงปราชญ์)

ในบทนี้ผู้เขียนนำเสนอเกี่ยวกับนิยามของอัจญ์มาอ องค์ประกอบของอัจญ์มาอ อัจญ์มาอกับการเป็นแหล่งที่มาของสุกม อัจญ์มาอมีจริงหรือไม่ ประเภทของอัจญ์มาอ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

อัจญ์มาอ หรือ มติของปวงปราชญ์ อัจญ์มาอเป็นคำภาษาอาหรับในทางภาษามีสองความหมาย ดังนี้

1. การตั้งใจอย่างแน่วแน่ (Al-Shanqitiy, 2011 : 231) (الْعَزْمُ الْمُسْتَمُّ) เช่น

ท่านศาสตามุฮัมมัด (คือลัลลลอฮู อาลัยฮิ วะสัลลัม) กล่าวว่า

مَنْ لَمْ يُجْمِعِ الصِّيَامَ قَبْلَ الْفَجْرِ، فَلَا صِيَامَ لَهُ

ความว่า “ ผู้ใดก็ตามที่ไม่ได้ตั้งใจแน่วแน่) เนียต (ในการถือศีลอดก่อนรุ่งอรุณ ก็ไม่ถือว่าเป็นการถือศีลอดสำหรับเขา” (Ibn Kuzaimah, 2003 : 3/376)

2. ความเห็นที่เหมือนกัน หรือสอดคล้องกัน ไม่ว่าจะความเห็นนั้นจะเกี่ยวกับเรื่องศาสนาหรือเรื่องอื่น ๆ ก็ตาม

สำหรับความหมายของอัจญ์มาอในทางวิชาการนั้น บรรดานักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลามได้ให้ความหมายหลากหลาย แต่ความหมายที่เป็นที่ยอมรับ คือ

اتِّفَاقٌ مُجْتَهِدِيٍّ أُمَّةٍ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَ وَفَاتِهِ فِي عَصْرِ مِنْ
الْغُصُورِ عَلَى أَمْرِ مِنَ الْأُمُورِ

ความว่า “ความเห็นที่สอดคล้องกันของบรรดานักปราชญ์จากประชาชาติของท่านศาสตามุฮัมมัดที่สามารถทำการวิเคราะห์วินิจฉัย เพื่อกำหนดสุกมเรื่องหนึ่งเรื่องใดในยุคนั้นยุคใด ภายหลังจากที่ท่านศาสตามุฮัมมัดได้เสียชีวิตไปแล้ว” (Al-Amidiy, 2003 : 1/196)

กล่าวคือ ในเมื่อมีปัญหาทางกฎหมายเกิดขึ้นภายหลังจากที่ท่านศาลตามอัมมัตเสียชีวิตแล้วโดยที่ อัลกุรอานหรือฮะดีษก็มิได้ระบุสุขุมของปัญหาดังกล่าวเอาไว้อย่างชัดเจน บรรดามุจญ์ตะฮิดก็จะทำการวิเคราะห์หวินิจฉัยเพื่อหาสุขุมของปัญหานั้น ๆ บางครั้งผลของการวิเคราะห์วินิจฉัยจะมีความแตกต่างกันและบางครั้งจะมีความเหมือนกัน ผลของการวิเคราะห์วินิจฉัยที่เหมือนกันนี้เรียกว่า “อิจญ์มาอ” หรือมติของปวงปราชญ์เช่น บรรดามุจญ์ตะฮิดได้มีความเห็นที่เหมือนกันว่าสตรีที่เป็นยายของผู้ตายนั้นมีสิทธิรับมรดกได้ในเมื่อมารดาของผู้ตายได้ตายไปก่อนแล้ว และหลานชาย (บุตรชายที่เกิดจากบุตรชาย) นั้นจะถูกตัดสิทธิ์จากกองมรดกโดยบุตรชายของผู้ตาย ไม่ว่าจะบุตรชายนั้นจะเป็นพ่อของหลานชายเองหรือไม่ก็ตาม เป็นต้น

❖ องค์ประกอบของอิจญ์มาอ

องค์ประกอบของอิจญ์มาอ มี 4 ประการ คือ

1. ต้องมีมุจญ์ตะฮิดหลายคน กล่าวคือ ในช่วงที่มีปัญหาทางฟิกฮ์เกิดขึ้น มุจญ์ตะฮิดที่ทำการวิเคราะห์และวินิจฉัยปัญหาที่เกิดขึ้นต้องมีหลายคน เพราะหากมีมุจญ์ตะฮิดเพียงคนเดียวก็จะไม่มีการอิจญ์มาอ เพราะอิจญ์มาอนั้นเป็นผลของความเห็นที่ตรงกันของมุจญ์ตะฮิดหลาย ๆ คน
2. บรรดามุจญ์ตะฮิดทุกคนมีความเห็นพ้องกันในการกำหนดสุขุมที่เหมือนกันของปัญหาที่เกิดขึ้นโดยไม่คำนึงถึงประเทศและเชื้อชาติของมุจญ์ตะฮิดแต่ละคน ดังนั้น จึงไม่เป็นการเพียงพอที่จะถือว่าเป็นอิจญ์มาอหากเป็นเพียงมติเอกฉันท์ของบรรดามุจญ์ตะฮิดในประเทศใดประเทศหนึ่งเท่านั้น
3. มุจญ์ตะฮิดแต่ละคนต้องแสดงความคิดเห็นอย่างชัดเจนต่อปัญหาที่เกิดขึ้น หมายความว่ามุจญ์ตะฮิดทุกคนต้องแสดงความคิดเห็นของตนเองอย่างชัดเจนไม่ว่าจะเป็นการแสดงความคิดเห็นโดยวาจา หรือโดยการตัดสินใจหรือโดยการให้วินิจฉัย (ฟัตวา) ก็ตาม
4. จะต้องมี ความมั่นใจในอิจญ์มาอของบรรดามุจญ์ตะฮิด กล่าวคือ มีหลักฐานที่แสดงอย่างชัดเจนในความสอดคล้องทางความเห็นของบรรดามุจญ์ตะฮิด นอกจากนั้น มุจญ์ตะฮิดทุกคนจะต้องมีความอิสระในการแสดงความคิดเห็นอีกด้วย หากมีมุจญ์ตะฮิดบางคนมีความเห็นที่ขัดแย้งกับความคิดเห็นของบรรดามุจญ์ตะฮิดส่วนใหญ่ ถือว่าไม่มีการอิจญ์มาอเพราะความถูกต้องนั้นอาจอยู่กับมุจญ์ตะฮิดกลุ่มน้อยก็ได้

ในกรณีที่มัจญ์ตะฮิดส่วนหนึ่งได้แสดงความคิดเห็น แต่อีกส่วนหนึ่งมิได้แสดงความคิดเห็น ก็ถือว่ายังไม่มีการอิจญ์มาอ เพราะการที่จะถือว่าผู้ไม่แสดงความคิดเห็นนั้นมีความคิดเห็นที่เหมือนกันกับผู้แสดงความคิดเห็นนั้นเป็นเรื่องที่ไม่ชอบด้วยเหตุผล ทั้งนี้เพราะการที่มีคนใดคนหนึ่งมิได้แสดงความคิดเห็นนั้นอาจด้วยเหตุผลที่ตัวเองยังมีตัววิเคราะห์ปัญหานั้น ๆ หรืออาจเป็นเพราะเหตุผลอย่างอื่นก็ได้

❁ อิจญ์มาอกับการเป็นแหล่งที่มาของฮุกม

ปราชญ์กฎหมายอิสลามส่วนใหญ่ (Al-Ahqar, M.S. 2004 : 126) มีความเห็นว่า อิจญ์มาอหรือมติเอกฉันท์ของบรรดาปราชญ์กฎหมายอิสลามเป็นแหล่งที่มาอย่างหนึ่งของกฎหมายอิสลามโดยจะต้องนำเอาผลของการอิจญ์มาอมาใช้ในการกำหนดบทบัญญัติประเภทต่าง ๆ ดังมีหลักฐานจากอัลกุรอาน ฮะดีษ และเหตุผลทั่วไปที่สนับสนุนความเห็นดังกล่าวต่อไปนี้

1. หลักฐานจากอัลกุรอาน เช่น อัลลอฮ์ได้ตรัสในซูเราะฮ์อนนิซาอ์ โองการที่ 115 ว่า

﴿وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ
نُؤَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصَلِّهِ ۖ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا﴾

ความว่า “ และผู้ใดที่ฝ่าฝืนศาสนา หลังจากที่คำแนะนำอันถูกต้องได้ประจักษ์แก่เขาแล้ว และเขายังปฏิบัติตามที่มีชี้ทางของบรรดาผู้ศรัทธานั้น เราก็จะ让他หันไปตามที่เขาได้หันไป และเราจะให้เขาเข้านรกถนุญะฮันนัม และมันเป็นที่กลับอันชั่วร้าย”

ในโองการดังกล่าว อัลลอฮ์ได้ทรงประณามผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามแนวทางของบรรดามุมินว่าเป็นเสมือนผู้ฝ่าฝืนแนวทางของศาสนาของพระองค์ และเขาผู้นั้นจะได้รับการลงโทษอย่างหนักในวันอาคิเราะฮ์ (วันโลกหน้า) การแหวกแนวทางของบรรดามุมินคือการขัดกับมติเอกฉันท์ของพวกเขานั่นเอง

- อัลลอฮ์ได้ตรัสในซูเราะฮ์อซซุรอ โองการที่ 10 ว่า

﴿وَمَا آخِذْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ﴾

ความว่า “ และอันใดที่พวกเขาขัดแย้งกันในเรื่องนั้น ๆ ดังนั้นการชี้ขาดตัดสินย่อมกลับไปหาอัลลอฮ์”

ความหมายตรงข้ามของโองการนี้คือ หากพวกเจ้ามีความเห็นพ้องกัน ก็ถือว่าเป็นความถูกต้องแล้ว

2. หลักฐานจากฮะดีษ เช่น ท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลัลลลอฮู อาลัยฮิ วะสัลลัม) ได้กล่าวว่า

إِنَّ أُمَّتِي لَا تَجْتَمِعُ عَلَيَّ ضَالَّةً

ความว่า “แท้จริง ประชาชาติของฉันจะไม่มีวันรวมกันในการหลงทาง” (Ibn-Majah, 2009, :788)

ท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลัลลลอฮู อาลัยฮิ วะสัลลัม) กล่าวอีกว่า

لَنْ يَجْتَمِعَ أُمَّتِي عَلَيَّ ضَالَّةً فَعَلَيْكُمْ بِالْجَمَاعَةِ ، فَإِنَّ يَدَ اللَّهِ عَلَى الْجَمَاعَةِ

ความว่า “ประชาชาติของฉันจะไม่มีวันรวมตัวกันในการหลงทางเป็นอันขาด ดังนั้น พวกเจ้าจงยึดญะมาอะฮฺ กลุ่มที่อยู่ในแนวทางที่ถูกต้อง (ทั้งนี้ เพราะหัตถ์ของอัลลอฮุนั้นอยู่กับญะมาอะฮฺ)” (Al-Haithamiy, 2018, 5/221)

ในการอิจญ์มาอแต่ละครั้งนั้นจะต้องมีญะมาอะฮฺดังกล่าวนี้รวมอยู่ด้วย ซึ่งญะมาอะฮฺกลุ่มนี้จะเป็นหลักประกันในความถูกต้องของอิจญ์มาอแต่ละครั้งโดยปริยาย ฮะดีษทั้งหลายที่กล่าวมานั้นได้ให้หลักประกันว่า ประชาชาติอิสลามโดยรวม ได้รับการคุ้มครองจากการกระทำความผิดหรือหลงทาง

3. สำหรับเหตุผลทั่วไปคือ การที่บรรดามุญญิตะฮิดมีมติเป็นเอกฉันท์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้น เชื่อได้ว่า มติดังกล่าวจะต้องมีหลักฐานสนับสนุน ทั้งนี้ เพราะมุญญิตะฮิดทุกคนจะต้องทำการวิเคราะห์และวินิจฉัยภายในขอบเขตที่ไม่อาจออกนอกกลุ่มนอกทางได้ หากมุญญิตะฮิดวิเคราะห์ปัญหาที่ไม่มั่นคงหรือตัวบท การวิเคราะห์ของพวกเขาจะอยู่ในลักษณะเป็นความพยายามที่จะเข้าใจหลักการทั่วไป เจตนารมณ์ หรือจิตวิญญาณของกฎหมายอิสลาม ดังนั้น การที่พวกเขามีมติเอกฉันท์ทั้ง ๆ ที่โอกาสจะเกิดความขัดแย้งกันมีมาก ย่อมแสดงให้เห็นว่า สัจธรรมนั้นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แม้ว่าจะมาจากบุคคลหลาย ๆ คนก็ตาม

อิจญ์มาอมีจริงหรือไม่

Al-Khudhary (1965 : 314-316) ได้ให้ความเห็นว่าอิจญ์มาอตามความหมายและองค์ประกอบที่ได้กล่าวมานั้น ถ้าเกิดขึ้นแล้วถือเป็นหลักฐานที่ไม่มีใครสามารถปฏิเสธหรือยกเลิกสุกฺมที่ได้มาโดยการอิจญ์มาอได้ แต่นักปราชญ์กฎหมายอิสลามโดยทั่วไปมีความเห็นเป็นสองกลุ่มในเรื่องความเป็นไปได้ที่จะเกิดการอิจญ์มาอจริงในลักษณะดังกล่าวข้างต้น กลุ่มแรกมีความเห็นว่าอิจญ์มาอตามที่ได้กล่าวมานั้นไม่อาจเกิดขึ้นได้จริงโดยมีเหตุผลดังนี้

1. ไม่มีเครื่องวัดที่แน่นอนว่าผู้ใดมีสถานะถึงขั้นเป็นมัจญ์ตะฮิดหรือไม่ เพราะการอิจญ์มาอนั้นต้องอาศัยมติของมัจญ์ตะฮิดเท่านั้น การที่เราไม่สามารถรู้ได้ว่าผู้ใดเป็นมัจญ์ตะฮิดหรือไม่นั้นทำให้ไม่อาจรู้ได้ว่าปัญหานั้น ๆ มีการอิจญ์มาอหรือไม่
2. หากเราสมมุติว่าบรรดามัจญ์ตะฮิดนั้นเป็นที่รู้จักกัน การที่จะรู้ความคิดเห็นของมัจญ์ตะฮิดแต่ละคนซึ่งมีสถานที่อาศัยกระจัดกระจายไปทั่วโลกนั้นเป็นสิ่งที่มิอาจกระทำได้
3. การอิจญ์มาอนั้นต้องกระทำโดยอาศัยหลักฐาน เพราะมัจญ์ตะฮิดทุกคนจะต้องอาศัยหลักฐานในการกำหนดสุกฺม หากเป็นหลักฐานที่เด็ดขาด ก็ไม่จำเป็นจะต้องอาศัยอิจญ์มาอของบรรดามัจญ์ตะฮิดอีก แต่หากเป็นหลักฐานที่ไม่เด็ดขาด แต่ค่อนข้างเชื่อถือได้ มติเอกฉันท์ก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ เพราะหลักฐานประเภทนี้มีแต่จะทำให้เกิดความคิดเห็นที่แตกต่างกันเท่านั้น

กลุ่มที่สองซึ่งเป็นนักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลามส่วนใหญ่มีความเห็นว่าอิจญ์มาอนั้นมีจริงและเกิดขึ้นจริง เหตุผลของกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยนั้นไม่อาจลบล้างสิ่งที่เกิดขึ้นจริงได้ เพราะมีตัวอย่างมากมายพอสมควรที่บรรดามัจญ์ตะฮิดได้ทำการอิจญ์มาอ อย่างเช่น การเป็นเคาะลีฟะฮฺของอูบัยกร์ก็โดยอาศัยอิจญ์มาอของเศาะฮาบะฮฺ ตลอดจนถึงได้มีการอิจญ์มาอในกรณีที่เจ้ามรดกไม่มีมารดา ก็ให้ผู้เป็นยายของเจ้ามรดกมีสิทธิรับ 1/6 จากกองมรดก และหลานชายที่เกิดจากบุตรชายของเจ้ามรดกนั้นจะถูกตัดสิทธิจากกองมรดกโดยบุตรชายซึ่งอาจเป็นบิดาของหลานชายเองหรือไม่ใช่บิดาก็ตาม เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม โอกาสในการอิจญ์มาอนั้นมีมากในยุคแรกของอิสลาม โดยเฉพาะในสมัยที่อุมัร (รอฎียัลลอฮูอัลฮุ) เป็นเคาะลีฟะฮฺ เพราะท่านได้ห้ามมิให้บรรดาเศาะฮาบะฮฺออกไปตั้งหลักแหล่งนอกนคร มะดีนะฮฺ แต่หลังจากที่บรรดาเศาะฮาบะฮฺและบรรดามัจญ์ตะฮิดได้กระจัดกระจายไปอยู่ตามเมืองต่าง ๆ แล้ว โอกาสในการอิจญ์มาอจึงมีน้อยลง แต่ก็มิได้หมายความว่าโอกาสที่จะเกิดการอิจญ์มาอนั้นจะหมดไปโดยสิ้นเชิง

❖ ประเภทของอิจญ์มาอ

บรรดาปราชญ์ทางกฎหมายอิสลามได้แบ่งอิจญ์มาอ เป็นสองประเภท (Rushdiy Ailyan, 1977 : 74) คือ

1. “อิจญ์มาอที่มีลักษณะชัดเจน” (الإِجْمَاعُ الصَّرِيحُ) เป็นการอิจญ์มาอ ที่มุจญ์ตะฮิดทุกคนได้แสดงความคิดเห็นของตนโดยคำพูดหรือโดยการกระทำที่แสดงถึงทัศนะของพวกเขาอย่างชัดเจน
2. “อิจญ์มาอที่มีลักษณะเจียบ” (الإِجْمَاعُ السُّكُوتِي) คือ การที่มุจญ์ตะฮิดบางคนแสดงความคิดเห็นอย่างชัดเจนในขณะที่มุจญ์ตะฮิดที่เหลือเจียบเฉย โดยมีได้คัดค้านหรือสนับสนุน ซึ่งเหตุการณ์เช่นนี้เคยเกิดขึ้นก่อนที่มีชัฮ์บ์ต่าง ๆ จะเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลาย

ตัวอย่างของอิจญ์มาอประเภทนี้ เช่น ได้มีความพยายามรวบรวมทัศนะของนักปราชญ์กฎหมายอิสลามในประเด็นใดประเด็นหนึ่ง แต่สามารถพบความเห็นของนักกฎหมายบางคนเท่านั้นโดยไม่สามารถพบความเห็นที่ขัดแย้งกันเลย

อิจญ์มาอประเภทแรกเป็นอิจญ์มาอที่ถือว่าเป็นหลักฐานของสุกมโดยไม่มีข้อสงสัย แต่อิจญ์มาอประเภทหลังนั้น ปราชญ์ส่วนหนึ่งถือว่าเป็นหลักฐานมิได้ เพราะเราไม่สามารถที่จะรู้ทัศนะของผู้ที่เจียบได้ บางทีผู้ที่เจียบนั้นอาจเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็ได้

ตามทัศนะของมัชฮับฮนะฟี (อิสมาแอ อาลี, 2552 : 73-74) ถือว่าอิจญ์มาอที่มีลักษณะเจียบนั้นใช้เป็นหลักฐานได้ โดยเหตุผลดังนี้

- 1) การถือว่ามุจญ์ตะฮิดทุกคนต้องแสดงความคิดเห็นอย่างชัดเจนเป็นเงื่อนไขข้อหนึ่งของอิจญ์มาอนั้นเท่ากับเป็นการปฏิเสธอิจญ์มาอโดยสิ้นเชิง เพราะโอกาสที่มุจญ์ตะฮิดทุกคนในแต่ละยุคแต่ละสมัยจะรวมตัวกันนั้นแทบไม่มีเลย ที่มีการปฏิบัติโดยทั่วไปก็คือบรรดามุจญ์ตะฮิดอาวุโสจะแสดงความคิดเห็นและมุจญ์ตะฮิดท่านอื่น ๆ ก็ยอมรับ
- 2) การเจียบนั้นเป็นหลักฐานในด้านหลักศรัทธา กล่าวคือ หากปราชญ์คนใดเจียบก็แสดงว่าเห็นด้วย ในด้านฟิกฮ์ก็เช่นเดียวกัน นั่นคือ ปราชญ์ไม่อาจเจียบเฉยต่อความไม่ถูกต้องได้ อย่างไรก็ตาม อิจญ์มาอที่มีลักษณะเจียบนั้น มีบรรดาปราชญ์สาขาวิชาอูศูลุลฟิกฮ์มีทัศนะขัดแย้งกัน
- 3) อิจญ์มาอเจียบในประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายถือว่าเป็นหลักฐานโดยไม่มีข้อสงสัย ทั้งนี้เพราะการที่มุจญ์ตะฮิดเจียบภายหลังจากมีการกระทำหลาย ๆ ครั้งแสดงว่าเขาเห็นด้วย

กับการกระทำนั้น ๆ

4) อัจฉริยะมาเจียบที่เกิดขึ้นหลังจากมีชฮับต่าง ๆ เป็นที่ยอมรับแล้ว ไม่ถือว่าเป็นหลักฐานแต่อย่างใด

อนึ่ง มัจญ์ตะฮิดที่รู้ที่ศนะของคนอื่นโดยที่เขามีเวลาในการวิเคราะห์และวินิจฉัย แต่มิได้แสดงความคิดเห็นและมีได้เกรงกลัว หรือถูกบังคับข่มขู่ ก็แสดงว่าเขาเห็นด้วยกับที่ศนะนั้น ๆ เพราะหากเขาไม่เห็นด้วยแล้ว เขาจะทำตัวนิ่งเฉยไม่ได้อย่างแน่นอน

ตัวอย่างของการอัจฉริยะมา

การอัจฉริยะมาตามบทบัญญัติแห่งอัลกุรอาน เช่น ห้ามแต่งงานกับมารดา ย่า ยาย ลูกหลาน เหลน เป็นต้น (ซูเราะฮ์อันนิซาร์ฮ์ โองการที่ 23)และสำหรับเพศชายนั้นจะได้รับมรดกของบิดาหรือมารดาเท่ากับพี่น้องของเขาที่เป็นหญิงสองคน กล่าวคือ ลูกชายจะได้มากกว่าลูกหญิงสองเท่า (ซูเราะฮ์อันนิซาร์ฮ์ โองการที่ 11)

การอัจฉริยะมาตามชะดีษ เช่น ได้มีการอัจฉริยะมาในกรณีที่เจ้ามรดกไม่มีมารดา ก็ให้ผู้เป็นยายของเจ้ามรดกมีสิทธิรับ 1/6 จากกองมรดก เนื่องจากท่านนบีได้ปฏิบัติเอาไว้เช่นนี้ (อิสมาอออาลี, 2552 : 73)

การอัจฉริยะมาตามการอิจญ์ติฮาดหรือหลักมัศละฮะฮ์ เช่น การรวบรวมอัลกุรอานเอาไว้เป็นเล่ม (Al-Bukhariy, 2002 : 4402) และการฆ่าผู้ปฏิเสธการจ่ายซะกาตในสมัยอบูบักร์ (Ibn Abd Bir, 2000 : 3/30) การอาซานละหมาดวันศุกร์สองครั้งในสมัยเศาะฮาบะฮ์ และการจัดตั้งกระทรวง ทบวง กรม ต่าง ๆ (Muslim :1706) และการลงโทษโดยเขียนตีผู้ที่ดื่มเหล้าเป็นจำนวน 80 ที โดยมีการอนุমানเปรียบเทียบกับ การลงโทษผู้กล่าวหาผู้อื่นว่าผิดประเวณีในสมัยอุมัยร์ เป็นต้น (Ibn Baz, 2010 : 2/1038)

การอัจฉริยะมาตามหลักฐานก๊อฎูฮ์ คือ การลงมติเอกฉันท์ของปวงปราชญ์ที่ชัดเจนทั้งถ้อยคำอัจฉริยะมาและการถ่ายทอด ซึ่งจะต้องมีแหล่งบันทึกและสายรายงานที่อ้างอิงได้ และสามารถตรวจสอบได้ว่า เป็นการลงมติเอกฉันท์ของบรรดาอุละมาอ์จริง ๆ ใช้เป็นหลักฐานทางศาสนาได้โดยมีข้อโต้แย้ง เช่น การลงมติเอกฉันท์ว่า วาญิบต้องละหมาดในวันหนึ่งกับคืนหนึ่งห้าเวลา หรือมติเอกฉันท์ว่าชีนาเป็นที่ต้องห้าม อย่างนี้เป็นต้น

การปฏิเสธอิจญ์มาอประเภทนี้โดยเจตนาเท่ากับปฏิเสธหลักฐานของศาสนา และมีผลทำให้ตักศาสนาสิ้นสภาพการเป็นมุสลิม อิบน์ตุยมียะฮฺ กล่าวว่า “แท้จริงชาวสะลัฟนั้นจะแสดงความรังเกียจอย่างรุนแรงต่อผู้ที่ขัดแย้งกับอิจญ์มาอ(กือฎอียี) และพวกเขาถือว่าคน ๆ นั้นเป็นพวกที่เอนออกจากแนวทางที่ถูกต้องและเป็นพวกหลงผิด”(Ibn-Taimiyah, 1986, 8/250) “ทุกสิ่งๆ ที่พวกเขาได้ลงมติเอกฉันท์ก็จำเป็นที่จะต้องมีตัวบทใด ๆ จากท่านเราะฮ์สูล ฉะนั้นทุก ๆ ปัญหาที่เป็นมติเอกฉันท์แบบเด็ดขาดโดยไม่มีผู้ศรัทธาคนใดโต้แย้ง มันก็คือสิ่งที่อัลลอฮ์ได้ทรงแจ้งทางนำไว้ในนั้น และผู้ที่คัดค้านอิจญ์มาอประเภทนี้ถือเป็นผู้ปฏิเสธ เช่นเดียวกับการคัดค้านตัวบทหลักฐานที่ชัดเจน” (Ibn-Taimiyah, 2004, 7/39)

การอิจญ์มาอตามหลักฐานคือณีย คือ มีการกล่าวอ้างและเข้าใจว่าเป็นอิจญ์มาอของปวงปราชญ์ ซึ่งมีการรายงานถ้อยคำอิจญ์มาอด้วยคนจำนวนน้อย จึงต้องตรวจสอบให้แน่ชัดว่าเป็นอิจญ์มาอจริงหรือไม่ หรือเป็นเพียงการกล่าวอ้างเท่านั้น วิธีการตรวจสอบคือ 1. ตรวจสอบบันทึกถ้อยคำอิจญ์มาอว่าบันทึกไว้ที่ใด 2. ตรวจสอบผู้รายงานว่ามีความน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด หากไม่สามารถสืบค้นต้นบันทึกได้ หรือผู้รายงานมีข้อบกพร่องในความน่าเชื่อถือ ก็ให้ละวาง เพราะถือเป็นเพียงการคาดการณ์ หรือสันนิษฐานเอาเท่านั้น จึงเห็นว่า อัจญ์มาอประเภทนี้ยังมีการโต้แย้งของบรรดาอุละมาอในการนำไปอ้างเป็นหลักฐาน การปฏิเสธหรือคัดค้านอิจญ์มาอคือณียนี้ไม่ได้ทำให้ตักมูรตัดสิ้นสภาพการเป็นมุสลิมแต่อย่างใด อิบน์ตุยมียะฮฺ กล่าวว่า “ส่วนที่คาดการณ์กันว่า เป็นอิจญ์มาอ แต่ไม่เด็ดขาด จึงไม่เป็นที่มั่นใจว่ามันคือสิ่งที่ชัดเจนจากทางนำของท่านเราะฮ์สูล และผู้ที่ขัดแย้งอิจญ์มาอประเภทนี้ก็ไม่ได้เป็นผู้ปฏิเสธแต่อย่างใด แต่ทว่าบางทีการคาดการณ์ว่าเป็นอิจญ์มาออาจจะผิด แต่ที่ถูกต้องอาจตรงกันข้ามก็ได้ นี่คือการละเอียดในการขัดแย้งอิจญ์มาอว่าจะตกเป็นผู้ปฏิเสธหรือไม่” (Ibn-Taimiyah, 2004, 7/39)

มติเห็นพ้องต้องกัน(อิจญ์มาอ)ในยุคปัจจุบัน

จากตัวอย่างหลาย ๆ ตัวอย่างที่ผู้เขียนได้นำเสนอมานั้นส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับสุกมซุรียี ซึ่งเป็นไปตามนิยามเดิมที่บรรดานักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลามได้ให้ไว้ ส่วนมติเห็นพ้องต้องกัน(อิจญ์มาอ)ในยุคสมัยปัจจุบันย่อมมีความแตกต่างอย่างสิ้นเชิงโดยเฉพาะบริบทความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมเพื่อเป็นการกำหนดสุกมซุรียี เช่น มติของคณะแพทย์เกี่ยวกับระยะเวลาสูงสุดของ

การตั้งครุฑ และฉันทามติของนักอาชญาวิทยาในการระบุงลายพิมพ์นิ้วมือของผู้กระทำความผิด (al-Raysuniy, 2014 : 321) และอีกหนึ่งตัวอย่างที่ผู้เขียนเห็นว่าน่าจะเป็นพลวัตของการอิจญ์มาอ คือ มติการโหวตลงคะแนนเสียงในรัฐสภา จากสามตัวอย่างที่กล่าวมาคือพลวัตของการอิจญ์มาอ จากอดีตสู่ยุคสมัยปัจจุบัน ซึ่งการอิจญ์มาอของบรรดามุญญัตตะฮิดแต่ละคนในอดีตสู่การมีมติเห็นพ้องต้องกันในปัจจุบัน อันเนื่องมาจากว่าเหมาะสมกับยุคสมัยและนำหลักกฎหมายอิสลามมาปรับใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน

สรุป

อิจญ์มาอ (عَجْمَاو) หรือ มติปวงปราชญ์ คือ ความเห็นที่สอดคล้องกันหรือความเห็นพ้องกันของบรรดานักปราชญ์ (มุญญัตตะฮิด) จากประชาชาติของท่านศาสดามุฮัมมัดที่สามารถทำการวิเคราะห์วินิจฉัย ปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อกำหนดฮุกุมเรื่องหนึ่งเรื่องใดในยุคหนึ่งยุคใด ภายหลังจากที่ท่านศาสดามุฮัมมัดได้เสียชีวิตไปแล้ว

การเป็นอิจญ์มาอได้นั้น จะต้องประกอบไปด้วย 5 ประการ ได้แก่

1. บรรดาปวงปราชญ์มุญญัตตะฮิดประเทศนั้น ๆ เห็นพ้องต้องกันทั้งหมด
2. ต้องเป็นบรรดาปวงปราชญ์มุญญัตตะฮิด หรือผู้มีความเชี่ยวชาญเรื่องนั้น ๆ เห็นพ้องต้องกันทั้งหมด
3. การอิจญ์มาอต้องเกิดขึ้นในยุคของท่านนบีเท่านั้น
4. การอิจญ์มาอนั้นต้องเกิดหลังจากท่านนบีเสียชีวิต

การอิจญ์มาอนั้นจะไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องคุณยา เช่น การทำสงคราม การทำไร่ เป็นต้น

คำถามท้ายบทที่ 5
----

1. จงอธิบายประเภทของอัจฉริมาอพร้อมอธิบายทัศนคติของนักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลาม ?
2. จงอธิบายองค์ประกอบของอัจฉริมาอ ตามทัศนคติของนักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลาม ?
3. จงอธิบายเงื่อนไขของอัจฉริมาอ ตามทัศนคติของนักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลาม ?
4. จงอธิบายตะลีสเกาะฎาะอียฺ คืออะไร พร้อมยกตัวอย่าง ?
5. จงอธิบายตะลีสค็อนนียฺ คืออะไร พร้อมยกตัวอย่าง ?
6. “มติของคณะแพทย์ถึงระยะเวลาสูงสุดของการตั้งครรภ์ของสตรีเป็นเวลา 9 เดือน” มติดังกล่าวสามารถเรียกว่าอัจฉริมาอได้หรือไม่ เพราะเหตุใด ?
7. “ในชั้นเรียนมีนักเรียน 20 คน จึงต้องเลือกหัวหน้าห้อง ทั้ง 20 คน เห็นด้วยกับการเลือก นาย พิธา เป็นหัวหน้าห้อง” หากการเลือกดังกล่าวเป็น “อัจฉริมาอ” จัดอยู่ในประเภทใด
8. “ฉันทามติของนักอาชญาวิทยาในการระบุนายพิณพื้มีมือของผู้กระทำความผิด” เชื่อถือได้หรือไม่ เพราะเหตุใด
9. มติเห็นพ้องต้องกัน(อัจฉริมาอ)ในยุคปัจจุบัน คืออะไร พร้อมตัวอย่าง ?
10. จงอธิบายการอัจฉริมาอตามหลักฐานค็อนนียฺ ?

บทที่ 6 กียาส (การอนุมานเปรียบเทียบ)

ในบทนี้ผู้เขียนนำเสนอเกี่ยวกับนิยามของกียาส ความสำคัญของกียาส ตัวอย่างของการกียาส องค์ประกอบของกียาส กียาสกับการเป็นแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลาม อิลละฮฺและประเภทต่าง ๆ ของอิลละฮฺ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

กียาส (การอนุมานเปรียบเทียบ) ในทางภาษา คือ การวัด (Al-Salamiy, 2005) (التَّقْدِيرُ) มีการกล่าวว่า

عِلْمٌ بِذَرَأِعِ فَاسٍ نَوَّبَ بِذَرَأِعِ แปลว่า “ฉันวัดผ้าด้วยศอก” เพื่อจะรู้ความยาวของเนื้อผ้า ส่วนความหมายกียาสในทางวิชาการตามบรรดาปราชญ์กฎหมายอิสลาม (Al-Amidiy, 2003, 3/263. Al-Qazaliy, 2008, 2/54) คือ

إِلْحَاقُ مَا لَمْ يَرُدِّ فِيهِ نَصٌّ عَلَى حُكْمِهِ بِمَا وَرَدَ فِيهِ نَصٌّ عَلَى حُكْمِهِ فِي حُكْمٍ ،
لَا شَرَاكِهِمَا فِي عِلَّةِ ذَلِكَ حُكْمٌ ،

ความว่า “ การผนวกศุกมที่ไม่มีตัวบทกำหนดกับศุกมของสิ่งที่มีตัวบทกำหนดไว้ เมื่อปรากฏว่าทั้งสองมีเหตุผล ในการกำหนดศุกมเป็นอย่างเดียวกัน ”

กล่าวคือ หากเราพบว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีการกำหนดศุกมไว้โดยตัวบทของอัลกุรอานหรือฮะดีษโดยที่สามารถรู้เป้าหมายอันเป็นเหตุผลของการศุกมสิ่งนั้นโดยวิธีหนึ่ง จากนั้น เราพบว่า มีเหตุผลเดียวกันในอีกสิ่งหนึ่งที่ไม่ได้มีตัวบทกล่าวถึง เราก็สามารถที่จะรู้ว่าสิ่งทั้งสองนั้นมีศุกมที่เหมือนกัน ทั้งนี้เพราะการกำหนดศุกมต่าง ๆ นั้นจะขึ้นอยู่กับเหตุผลในการศุกมขึ้นมา ดังนั้น กียาสจึงหมายถึงการกำหนดศุกมของปัญหาโดยอาศัยหลักการอนุมานเปรียบเทียบ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. สุราเป็นสิ่งต้องห้ามดื่ม ด้วยตัวบทของโองการอัลกุรอาน

อัลลอฮฺได้ตรัสในซูเราะฮฺอัลมาอิดะฮฺ โองการที่ 90 ว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْكَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ
الشَّيْطَانِ فَأَجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾

ความว่า “ โอ้บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย แท้จริง สุรา การพนัน การบูชาอียู และการเสีงทายเป็นสิ่งชั่วร้าย ซึ่งเป็นผลงานของชัยฏอน (มารร้าย) ดังนั้น พวกเจ้าจงห่างไกลมันเถิดเพื่อพวกเจ้าจะได้รับประสบความสำเร็จ ”

จากโองการอัลกุรอานข้างต้นชี้ให้เห็นว่าการดื่มสุรามีอิทธิพล (เหตุผล) คือ ทำให้เกิดความมึนเมา ดังนั้น เครื่องดื่มอย่างอื่นที่มีเหตุผลเดียวกันก็ต้องจัดอยู่ในประเภทเดียวกับสุราโดยใช้อุยกมเดียวกัน คือ ห้ามดื่มเช่นเดียวกับสุรา

2. การซื้อขายขณะที่กำลังมีการอาชานเพื่อละหมาดวันศุกร์นั้นเป็นสิ่งต้องห้ามด้วย (Khallaf Abdulwahhab, 1986)

อัลลอฮ์ได้ตรัสซูเราะฮ์อัลญุมอะฮ์ โองการที่ 9 ว่า

﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا اِذَا نُودِيَ لِلصَّلٰوةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا اِلَيْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَذَرُوْا الْبَيْعَ ذٰلِكُمْ حَيَّرَ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ﴾

ความว่า “ โอ้บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย เมื่อมีการเรียกร้องเชิญชวนเพื่อให้ไปละหมาดในวันศุกร์ พวกเจ้าจงรีบเร่งไปยังการรำลึกถึงอัลลอฮ์กันเถิดและพวกเจ้าจงละเว้นการซื้อขายเสีย นั้นเป็นสิ่งที่ดีกว่าสำหรับพวกเจ้า หากพวกเจ้ารู้ ”

การห้ามซื้อขายในขณะที่กำลังมีการอาชานอยู่นั้นมีอิทธิพลหรือเหตุผล นั่นคือ มัรบบกวน การสนองตอบคำเชิญชวนของอัลลอฮ์ ดังนั้นกิจกรรมอย่างอื่นนอกเหนือจากการซื้อขาย เช่น การจำหน่ายหรือจ้างง ก็มีอิทธิพลหรือเหตุผลเดียวกัน จึงต้องใช้สุกมของโองการดังกล่าวนี้ด้วยเช่นกัน

3. การฆ่าเจ้ามรดกโดยทายาทผู้มีสิทธิรับมรดกมีดับบทกำหนดไว้ว่า เป็นเหตุทำให้ทายาทถูกตัดสิทธิจากกองมรดก (Khallaf Abdulwahhab, 1986 : 53)

ท่านศาสตตามุฮัมมัดได้กล่าวว่า

لَيْسَ لِلْقَاتِلِ مِنَ الْمِيْرَاثِ شَيْءٌ

ความว่า “ ผู้ฆ่าเจ้าของมรดกจะไม่มีสิทธิรับมรดกใด ๆ ”

(Abu Dawud, .: 4564 Al-Nasa'iy : 6367)

ทั้งนี้ เพราะผู้ฆ่าร็รอนที่จะได้มาซึ่งสิทธิในกองมรดกของผู้ตายก่อนถึงเวลาอันควร ดังนั้น เขาจึงถูกลงโทษด้วยการถูกตัดสิทธิออกจากกองมรดก การฆ่าผู้ทำพินัยกรรมโดยผู้รับพินัยกรรม ถึงแม้ไม่มีตัวบทกำหนดสุกมไว้ แต่มีอิลละฮฺ (หรือเหตุผล) เดียวกัน จึงจำเป็นต้องนำตัวบทดังกล่าวมาใช้ในกรณีนี้เช่นกัน

❖ ความสำคัญของการกียาส

กียาสเป็นแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามที่จัดอยู่ในลำดับรองจากอิจญ์มาอฺ Abd al-Karim Zaydan, (1997 : 195) ได้กล่าวว่าในทางปฏิบัติกียาสมีความสำคัญมากกว่าอิจญ์มาอฺ ทั้งนี้ เพราะปัญหาที่ได้มีการอิจญ์มาอฺนั้นมีอยู่อย่างจำกัดมาก และไม่อาจเพิ่มได้อีกหลังยุคแรกของอิสลาม สำหรับกียาสนั้น มุญญ์ตะฮิดทุกคนในทุกยุคทุกสมัยสามารถกระทำได้ ถ้าหากเกิดปัญหาที่ไม่มีตัวบทในอัลกุรอาน ฮะดีษหรืออิจญ์มาอฺระบุไว้โดยไม่จำเป็นต้องจัดให้มีการสำรวจความคิดเห็นของบรรดามุญญ์ตะฮิดแต่อย่างใด เป็นที่ทราบโดยทั่วกันว่า ตัวบทของอัลกุรอานและฮะดีษที่เกี่ยวข้องกับสุกมทางกฎหมายนั้นมีอย่างจำกัดในขณะที่เหตุการณ์และปัญหาต่าง ๆ จะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยไม่มีที่สิ้นสุด ตัวบทที่มีอย่างจำกัดจึงไม่อาจที่จะกำหนดสุกมของเหตุการณ์และปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างไม่มีข้อจำกัดเหล่านี้ได้ จึงจำเป็นที่จะต้องใช้วิธีการวิเคราะห์วินิจฉัยด้วยการใช้ความคิดเห็นของมุญญ์ตะฮิด ซึ่งการกียาสนั้นเป็นการกำหนดสุกมด้วยวิธีการดังกล่าวและเป็นการเยียวยาปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างไม่มีข้อจำกัดจึงมีความสำคัญมาก

กียาสเป็นวิธีการอย่างหนึ่ง que เชื่อถือได้ในการที่จะทราบถึงสุกมต่าง ๆ ที่ไม่มีในตัวบท และเป็นวิธีการที่ถูกนำมาใช้ตั้งแต่สมัยของท่านศาสดามุฮัมมัดจนถึงทุกวันนี้ อัลมุชะนีย์ (ألمؤشنى) ศิษย์ของอิหม่ามอฮฺซาฟิอى ซึ่งเสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 264 ได้กล่าวเกี่ยวกับกียาสไว้ว่า “บรรดานักปราชญ์กฎหมายอิสลาม ตั้งแต่สมัยของท่านศาสดามุฮัมมัดจนถึงทุกวันนี้ (สมัยของอัลมุชะนีย์) ได้ใช้วิธีการอนุมานเปรียบเทียบในการกำหนดสุกมต่าง ๆ ของศาสนา และพวกเขาได้มีมติเป็นเอกฉันท์ว่า สิ่ง que คล้ายคลึงกับความถูกต้อง ก็คือความถูกต้อง และสิ่งที่คล้ายคลึงกับความผิด ก็คือความผิด จึงไม่มี

ปราชญ์กฎหมายอิสลามคนใดสามารถที่จะปฏิเสธหลักการ กียาสได้ เพราะกียาสนั้นเป็นการอนุมานเปรียบเทียบกันและเป็นการหาความคล้ายคลึงกัน”(อิสมาแอ อาลี, 2552 : 77)

❖ กียาสกับการเป็นแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลาม²¹

นักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลามมีความเห็นพ้องกันว่ากียาสนั้นเป็นแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามใน 2 กรณี (อิสมาแอ อาลี, 2552 : 78-84) ดังนี้

1. กรณีที่สุกมใดกำหนดอิละฮฺย (หรือเหตุผล) ในการบัญญัติไว้ด้วย เพราะการกำหนดเหตุผลนั้นแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าทุกสิ่งที่มีอิละฮฺยหรือเหตุผลเดียวกันจะมีสุกมที่เหมือนกัน เช่น

อัลลอฮฺได้ตรัสในซูเราะฮฺอัลบะเกาะเราะฮฺ โองการที่ 222 ว่า

﴿وَيَسْتَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذَىٰ فَأَعْتَرِلُوا اللَّيْسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ﴾

ความว่า “และพวกเขาถามเจ้าเกี่ยวกับประจำเดือน เจ้าจงตอบเถิดว่ามันเป็นสิ่งให้โทษอย่างหนึ่ง ดังนั้น พวกเจ้าจงห่างไกลจากสตรีทั้งหลายในช่วงที่มีประจำเดือน และพวกเจ้าอย่าเข้าใกล้พวกนางจนกว่าพวกนางจะสะอาด ”

โองการนี้ได้บ่งบอกถึงสุกมอย่างหนึ่งนั่นคือ การห่างจากภรรยาในช่วงที่มีประจำเดือน โดยไม่มีเพศสัมพันธ์กันเป็นวาญิบ หมายความว่า การมีเพศสัมพันธ์ในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นสิ่งต้องห้าม อิละฮฺย(หรือเหตุผล)ของการกำหนดสุกมนี้ขึ้นมามีการกล่าวถึงในโองการเช่นกัน นั่นคือ คำว่า "أذى" ซึ่งหมายถึง ความเดือดร้อนที่จะเกิดขึ้นแก่ทั้งสอง อันเป็นผลจากการมีเพศสัมพันธ์ขณะที่ภรรยาไม่ประจำเดือน หากในกรณีที่มิใช่ประจำเดือน แต่มีอิละฮฺย (หรือเหตุผล) เหมือนกัน ก็ต้องใช้สุกมเดียวกัน

²¹ เรื่องเดียวกัน, 77-84

2. กียาสที่กระทำขึ้นโดยท่านศาสตามูฮัมมัด (ศ็อลลัลลอฮู อาลัยฮิ วะสลัลม) เพราะการวิเคราะห์หวินิจฉัยของท่านศาสตามูฮัมมัดนั้น หากได้รับการรับรองจากอัลลอฮู ก็ถือได้ว่าเป็นบาปมหันต์

ท่านศาสตามูฮัมมัด (ศ็อลลัลลอฮู อาลัยฮิ วะสลัลม) ได้กล่าวว่า

هَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تُنْكَحَ الْمَرْأَةُ عَلَى عَمَّتِهَا
أَوْ عَلَى خَالَئِهِ

ความว่า “ท่านศาสตามูฮัมมัด (ศ็อลลัลลอฮู อาลัยฮิ วะสลัลม) ห้ามชายใดสมรสกับสตรี คนใดคนหนึ่งซ้อนกับอาสาวของนางหรือน้ำสาวของนาง” (Abu Dawud.: 2367)

ความหมายของฮะดีษนี้ คือการห้ามรวบสตรีสองคน (การสมรสผู้หญิงสองคน) ที่มีความสัมพันธ์ในระดับดังกล่าว สาเหตุในการห้ามนั้น

ท่านศาสตามูฮัมมัด (ศ็อลลัลลอฮู อาลัยฮิ วะสลัลม) ได้กล่าวว่า

أَنْكُمْ إِنْ فَعَلْتُمْ ذَلِكَ فَطَعْنُمْ أَرْحَامَكُمْ

ความว่า “หากพวกเจ้ากระทำเช่นนั้น แน่นนอน พวกเจ้าได้ตัดความสัมพันธ์ทางเครือญาติระหว่างพวกเจ้า” (Mulaqin, 2006 : 2/193)

เป็นการเน้นให้เห็นถึงการอนุমানเปรียบเทียบของท่านศาสตามูฮัมมัด (ศ็อลลัลลอฮู อาลัยฮิ วะสลัลม) ต่อบุคคลดังกล่าวกับการรวบสตรีสองคนที่เป็นที่น้องกันเป็นภรรยาของชายคนเดียว

อัลลอฮูได้ตรัสในซูเราะฮุอันนิซาฮ์ โองการที่ 23 ว่า

﴿وَأَنْ جَمَعُوا بَيْنَ الْاَلْحَيْنِ﴾

ความว่า “ และการที่พวกเจ้ารวบหญิงสองพี่น้องไว้ด้วยกัน”

สำหรับกียาส (การอนุมานเปรียบเทียบ) นอกเหนือจากสองกรณีที่กล่าวมานั้น บรรดานักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลามมีความเห็นที่แตกต่างกันเป็นสองกลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มที่ถือว่ากียาสมิใช่แหล่งที่มาของกฎหมายอิสลาม

กลุ่มที่ถือว่า กียาส (การอนุมานเปรียบเทียบ) ใช้กำหนดศุกุมไม่ได้นั้นมีหลักฐานจากอัลกุรอาน ฮะดีษ ทัศนะของเศาะฮาบะฮ์ และเหตุผลทั่วไป ดังนี้

1) หลักฐานจากอัลกุรอาน เช่น

อัลลอฮ์ได้ตรัสในซูเราะฮ์อัลอันอาม โองการที่ 38 ว่า

﴿مَا فَرَطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ﴾

ความว่า “ เรามิได้ละเลยสิ่งใดเลยในkitab (คัมภีร์)”

อัลลอฮ์ได้ตรัสในซูเราะฮ์อันนะหฺล โองการที่ 89 อีกว่า

﴿وَوَزَّيْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تَبْيِينًا لِكُلِّ شَيْءٍ﴾

ความว่า “ และเราได้ประทานคัมภีร์ให้แก่เจ้าเพื่อเป็นการให้ความกระจ่างชัดต่อทุก ๆ สิ่ง”

โองการทั้งสองนี้แสดงให้เห็นว่าในอัลกุรอานนั้นมีศุกุมของทุก ๆ เรื่อง ดังนั้น จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องนำหลักการกียาสหรือการเทียบเคียงมาใช้ในการกำหนดศุกุมต่าง ๆ อีกต่อไป เพราะกียาสนั้นหากสอดคล้องกับอัลกุรอานก็ไม่จำเป็นที่จะต้องใช้ แต่ถ้าหากขัดกับอัลกุรอาน กียาสก็จะไม่มีความหมาย

หลักฐานจากฮะดีษ เช่น ฮะดีษรายงานโดยอบูฮุร็อยเราะฮ์ ซึ่งบันทึกโดยอิบนุหะหม ในหนังสืออัลริชาละฮ์ อัลกุบรอ (الرِّسَالَةُ الْكُبْرَى) ได้กล่าวว่า

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَعْمَلُ هَذِهِ الْأُمَّةُ بِرُؤْهَ بَكْتَابِ اللَّهِ ثُمَّ تَعْمَلُ بِرُؤْهَ
بِسَنَةِ رَسُولِ اللَّهِ ثُمَّ تَعْمَلُ بِرُؤْهَ بِالْقِيَاسِ ، فَإِذَا عَمِلُوا ذَلِكَ
فَقَدْ ضَلُّوا وَأَضَلُّوا

ความว่า “ท่านศาสดา คืออัลลลอฮ์ อาลัยอิ วะสลัลัม กล่าวว่ ประชาชาตินี้ จะปฏิบัติตามอัลกุรอานชั่วระยะหนึ่ง จากนั้นจะปฏิบัติตามอะดิษชั่วระยะหนึ่ง และจากนั้นก็จะปฏิบัติตามกียาสชั่วระยะหนึ่ง เมื่อพวกเขากระทำ เช่นนั้น แน่แท้พวกเขาได้หลงทางและได้นำให้ผู้อื่นหลงทางด้วย” (Al-Haithamiy, 2018, 1/184)

3) หลักฐานจากทัศนะของเศาะฮาบะฮฺ เช่น อุมัร (เราะฎียัลลอฮุอันฮู) ได้กล่าวว่

إِيَّاكُمْ وَأَصْحَابَ الرَّأْيِ ؛ فَإِنَّكُمْ أَعْدَاءُ السُّنَنِ أَعْيَتْهُمْ الْأَحَادِيثُ أَنْ يَحْفَظُوهَا
فَقَالُوا بِالرَّأْيِ فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا

ความว่ “พวกเขาจงระมัดระวังบรรดาผู้นิยมใช้ความเห็น แท้จริง พวกเขาเป็นศัตรูของอะดิษ พวกเขาไม่สามารถท่องจำอะดิษได้ พวกเขาเลยพูดโดยใช้ความคิดเห็น พวกเขาจึงหลงทางและทำให้ผู้อื่นหลงทางไปด้วย” (Al-Aainiy, 2001, 22/66)

คำพูดดังกล่าวเป็นการปฏิเสธและเป็นการประณามในขณะเดียวกันของอุมัร (เราะฎียัลลอฮุอันฮู) ต่อกลุ่มบุคคลที่นิยมใช้ความคิดเห็นและเหตุผลในการบัญญัติฮุกุม

4) หลักฐานจากเหตุผลทั่วไป คือ ฮุกุมต่าง ๆ ของกฎหมายอิสลามนั้นได้แยกสิ่งต่าง ๆ ที่คล้ายคลึงกันออกจากกัน และได้รวมสิ่งที่ต่างกันเข้าด้วยกัน เช่น ให้สตรีที่มีประจำเดือนงดจากการละหมาดและการถือศีลอด แต่ให้ชดเชยด้วยการถือศีลอดเพียงอย่างเดียว ทั้ง ๆ ที่ทั้งสองเป็นฟัรฎูเหมือนกัน การกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้กล่าวหาผู้อื่นว่าผิดประเวณี แต่มิได้กำหนดบทลงโทษสำหรับผู้กล่าวหาผู้อื่นว่าออกนอกศาสนา ทั้ง ๆ ที่ข้อกล่าวหาประเภทหลังนั้นจะหนักและรุนแรงกว่า นอกจากนั้น กฎหมายอิสลามได้กำหนดพยานบุคคลไว้เพียงสองคนในคดีฆ่าผู้อื่นตาย แต่ในคดี

ผิดประเวณี ได้กำหนดให้มีพยานบุคคลถึงสี่คน ทั้ง ๆ ที่ทั้งสองคดีมีบทลงโทษที่เหมือนกัน คือการประหารชีวิต ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ล้วนเป็นการแบ่งแยกสิ่งที่คล้ายคลึงกันออกจากกัน ในขณะที่ กียาส (การอนุมานเปรียบเทียบ) นั้นจะตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเหมือนกัน กล่าวคือ สิ่งที่มีความคล้ายคลึงกันจะต้องมีสุกมที่เหมือนกัน และสิ่งที่แตกต่างกันจะต้องมีสุกมที่แตกต่างกันด้วย นอกจากนี้ กฎหมายอิสลามยังได้รวบรวมสิ่งที่แตกต่างกันโดยให้ใช้สุกมเดียวกัน เช่น ใช้ดินแทนน้ำ ในการยกฮะดีษ ดังนั้น กียาสจึงไม่ใช่หลักการที่ถูกต้องในการนำมาใช้กำหนดสุกมของกฎหมายอิสลาม

กลุ่มที่เห็นว่ากียาสเป็นแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามมีข้อโต้แย้งหลักฐานดังกล่าว ดังนี้

1. สำหรับหลักฐานจากโองการนั้น ความจริงแล้วอัลกุรอานมิได้พูดถึงเรื่องที่เป็นประเด็นปัญหาแต่อย่างใด ทั้งนี้เพราะคำว่า “กียาส” ในโองการนี้ก็มิได้หมายถึงอัลกุรอาน แต่เป็นหนังสือบันทึกละกัฏฮะฮ์ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น ส่วนวนของโองการดังกล่าวก็บ่งชี้ว่ามีได้กล่าวถึงเรื่องนี้แต่อย่างใด จะเห็นได้ว่าโองการในซูเราะฮ์อัลอันอาม โองการที่ 38 ดังกล่าวขึ้นต้นด้วย

﴿وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أَمَلْنَاكُمْ مَا قَرَّبْنَا بِكِتَابٍ مِنْ شَيْءٍ ؕ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ﴾

ความว่า “ และไม่มีสัตว์ใด ๆ บนพื้นพิภพและนกซึ่งบินด้วยปีกทั้งสองข้างของมันเป็นอกนอกจากเป็นประชาชาติเช่นเดียวกับพวกเจ้า เราได้ละเลยสิ่งใดเลยในกิตาบ (หนังสือ) จากนั้นพวกเขาจะถูกนำไปชุมนุมยังพระเจ้าของพวกเขา ”

สำหรับความหมายของโองการที่สองที่ว่าอัลกุรอานนั้นให้ความกระจ่างชัดต่อทุก ๆ สิ่ง นั้น หมายความว่า การให้ความกระจ่างในหลักการทั่วไป มิใช่ให้รายละเอียดโดยมีตัวบทของทุกปัญหา

2. สำหรับหลักฐานจากฮะดีษนั้น มีข้อโต้แย้งสองประเด็น คือ ประเด็นแรก ฮะดีษดังกล่าวมีสายรายงานที่ไม่เป็นที่ยอมรับ ผู้รายงานบางคน เช่น อุซมาน อิบน์ อับดุลเราะฮ์มาน

อัชชูฮีย์ นักวิชาการอะดีซเห็นพ้องกันว่าเป็นผู้รายงานที่อ่อน ประเด็นที่สอง หากยอมรับอะดีซดังกล่าว ความหมายของอะดีซก็คือ ช่วงระยะเวลาที่พวกเขาปฏิบัติตามกียาสนั้น พวกเขาจะเลิกใช้อัลกุรอานและอะดีซโดยสิ้นเชิง การปฏิบัติเช่นนั้นย่อมเป็นความผิดอย่างแน่นอน

3. สำหรับหลักฐานจากความเห็นของเศาะฮาบะฮ์นั้น หากมีสายรายงานที่ใช้ได้ ก็จะมีหมายถึงความคิดเห็นที่ไม่มีกฎเกณฑ์จากอัลกุรอาน หรืออะดีซหรือความคิดเห็นลอย ๆ ที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากหลักการ ทั้งนี้เพราะท่านอุมร์เองและเศาะฮาบะฮ์ทั้งหลายท่านต่างก็ยอมรับหลักการกียาส ดังจะได้กล่าวต่อไป

4. สำหรับหลักฐานจากเหตุผลทั่วไปนั้น ตามความจริงแล้ว กลุ่มนี้มองปัญหาไม่รอบด้าน แต่จะมองเพียงด้านเดียวเท่านั้น เช่นการที่สตรีไม่ต้องขดเขยการละหมาดนั้น เพราะจะทำให้พวกนางได้รับความยากลำบาก เพราะการละหมาดต้องปฏิบัติทุกวันวันละห้าเวลา แต่การถือศีลอดนั้น จะกระทำเพียงหนึ่งเดือนในหนึ่งปี สำหรับการลงโทษผู้กล่าวหาผู้อื่นว่าผิดประเวณินั้น เมื่อผู้กล่าวหาไม่สามารถนำพยานสี่คนมาได้ การลงโทษผู้กล่าวหาจึงเป็นทางออกที่ถูกต้องในการแสดงถึงความบริสุทธิ์ของผู้ถูกกล่าวหา แต่การกล่าวหาผู้อื่นว่านอกนิกายนั้น ผู้ถูกกล่าวหาไม่ได้รับความเสียหายเท่ากับการกล่าวหาว่าผิดประเวณิน อีกทั้งยังสามารถปฏิเสธข้อกล่าวหาได้ และพฤติกรรมของผู้ถูกกล่าวหาเองอาจเป็นหลักฐานที่ปฏิเสธข้อกล่าวหาได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

สำหรับการกำหนดให้มีพยานสองคนในคดีฆาตกรรมก็เพราะ ถ้าหากกำหนดให้มีพยานถึงสี่คนแล้วจะทำให้ไม่อาจลงโทษผู้ฆ�าได้ แต่ในเรื่องการผิดประเวณินั้น กฎหมายอิสลามได้พยายามปกปิดไว้ จึงไม่ลงโทษผู้ผิดประเวณิน นอกจากจะมีพยานถึงสี่คนที่เห็นการร่วมประเวณินอย่างชัดเจน ซึ่งผู้ทำเช่นนั้นถือได้ว่าเป็นการกระทำที่มีลักษณะเป็นการเยาะเย้ยกฎหมายอิสลามด้วย

2. กลุ่มที่ถือว่ากียาสเป็นแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลาม

กลุ่มที่ถือว่ากียาส (การอนุমানเปรียบเทียบ) เป็นแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามนั้นมีหลักฐานสนับสนุนจากอัลกุรอาน อะดีซ ทัศนะของเศาะฮาบะฮ์ และเหตุผลทั่วไปเช่นกัน

1) หลักฐานจากอัลกุรอาน คือ

อัลลอฮ์ได้ตรัสในซูเราะฮ์อัลหัจร โองการที่ 2 ว่า

﴿هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ ۚ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا ۗ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا ۗ وَقَدَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ ۗ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ﴾

ความว่า “ พระองค์อัลลอฮฺ คือผู้ทรงให้บรรดาผู้ปฏิเสธการศรัทธาจากชาวคัมภีร์ออกจากบ้านเมืองของพวกเขาในตอนเริ่มรวมกำลังพล (เพื่อต่อสู้) พวกเขาไม่เคียดเคียดคิดมาก่อนเลยว่าพวกเขาจะออกไป และพวกเขาคิดว่าค่ายคูอันแข็งแรงของพวกเขาสามารถป้องกันพวกเขาให้พ้นจาก (การลงทัณฑ์ของ) อัลลอฮฺได้ ดังนั้น อัลลอฮฺจึงได้ทำลายพวกเขาโดยพวกเขาคาดไม่ถึง และทรงประจวบความหวาดกลัวขึ้นในจิตใจของพวกเขา พวกเขาทำลายบ้านเรือนของพวกเขาด้วยมือของพวกเขาเองและด้วยมือของศรัทธาชน ดังนั้น พวกเจ้าจงพินิจพิเคราะห์เถิด (จงรับบทเรียนเถิด) โอ้ผู้มีหลักวิจารณญาณทั้งหลาย ”

หลังจากที่อัลลอฮฺได้ทรงเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับอันนะฎิร พระองค์ได้ตรัสลงท้ายด้วยประโยคที่ว่า “ พวกเจ้าจงพินิจพิเคราะห์เถิด ” หมายความว่าพวกเจ้าจงเทียบเคียงสภาพของพวกเจ้ากับพวกเขา เพราะพวกเจ้าเป็นมนุษย์เหมือนกับพวกเขา หากพวกเจ้ากระทำการต่าง ๆ เหมือนกับการกระทำของพวกเขา พวกเจ้าก็จะได้รับการลงโทษเหมือนกับพวกเขา โองการนี้แสดงให้เห็นถึงกฎเกณฑ์ที่อัลลอฮฺได้ทรงกำหนดไว้ คือทุกสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นย่อมมีเหตุผล กียาส (การอนุมานเปรียบเทียบ) ก็คือการยึดกฎเกณฑ์เหล่านี้มาใช้นั่นเอง

2) หลักฐานจากฮะดีษคือ มีหลายฮะดีษที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ เช่น ฮะดีษที่มีการรายงานดังนี้

أَنَّ امْرَأَةً مِنْ جُهَيْنَةَ جَاءَتْ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: إِنَّ أُمَّي نَذَرْتُ أَنْ تَحُجَّ، فَلَمْ تَحُجَّ حَتَّى مَاتَتْ؛ أَفَأَحُجُّ عَنْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ حُجِّي عَنْهَا؛ أَرَأَيْتَ لَوْ كَانَ عَلَى أُمَّكَ دَيْنٌ أَكُنْتَ قَاضِيَةً؟ أَقْضُوا لِلَّهِ؛ فَإِنَّهُ أَحَقُّ بِالْوَفَاءِ.

ความว่า “ มีรายงานว่าสตรีคนหนึ่งจากเผ่าอูฮัยนะฮ์ได้ถามท่านศาสดามุฮัมมัดว่า มารดาของดิฉันได้บนบานว่า จะประกอบพิธีฮัจญ์ แต่ได้เสียชีวิตไปก่อนที่จะทำพิธีฮัจญ์ ดิฉันจะทำพิธีฮัจญ์แทนมารดาได้หรือไม่ ท่านศาสดามุฮัมมัดตอบว่า ได้ เธอจงทำพิธีฮัจญ์แทนมารดาเถิด หากมารดาของเธอติดหนี้ เธอควรชำระหนี้แทนหรือไม่ หนี้ของอัลลอฮ์นั้นสมควรได้รับการชำระยิ่งกว่า” (Al-Bukhariy, 2002 : 1852)

จากอะดิษดังกล่าวจะเห็นได้ชัดว่า ท่านศาสดามุฮัมมัดได้ตอบคำถามโดยใช้วิธีกียานั้น คือ การอนุমানเปรียบเทียบหนี้ของอัลลอฮ์กับหนี้ของมนุษย์ ดังนั้น จึงถือได้ว่าการอนุমানเปรียบเทียบนั้นเป็นวิธีที่ถูกต้องในการกำหนดศุกมต่าง ๆ ของกฎหมายอิสลาม

3) สำหรับหลักฐานจากทัศนะของเศาะฮาบะฮ์ อาจถือได้ว่าบรรดาเศาะฮาบะฮ์มีมติเป็นเอกฉันท์ว่ากีياس (การอนุমানเปรียบเทียบ) นั้นเป็นแหล่งที่มาอย่างหนึ่งของศุกม ซึ่งจะเห็นได้จากการกำหนดศุกมมากมายโดยอาศัยหลักการกีياس เช่น

1. การแต่งตั้งท่านอูบัยกร (เราะฎิยัลลอฮุฮุอันฮู) ให้เป็นเคาะลีฟะฮ์ โดยอาศัยกีياس กับการเป็นอิหม่ามในการละหมาดของท่าน ทั้งนี้เพราะท่านศาสดาเคยมอบหมายให้อูบัยกรเป็นอิหม่ามนำการละหมาดแทนท่าน จึงมีการกล่าวอ้างสนับสนุนให้อูบัยกรเป็นคอลีฟะฮ์ว่า “ท่านศาสดามุฮัมมัดได้พอใจท่าน (อูบัยกร) ในการเป็นผู้นำกิจการศาสนาของเรา พวกเราจะไม่พอใจท่านในกิจการทางโลกของเรากระนั้นหรือ” นี่ก็เป็นการกีياسการแต่งตั้งเป็นคอลีฟะฮ์กับการมอบหมายให้เป็นอิหม่ามนำการละหมาด

2. ท่านอาลี (เราะฎิยัลลอฮุฮุอันฮู) ได้กำหนดบทลงโทษความผิดฐานตีมีเหล่าด้วยวิธีกีياس(การอนุমানเปรียบเทียบ) กับบทลงโทษความผิดฐานกล่าวหาผู้อื่นว่าผิดประเวณี (ذُح) (فِزْمِي) เพราะการตีมีเหล่าจะเป็นสาเหตุนำไปสู่การกล่าวหาผู้อื่นว่าผิดประเวณีได้ จึงเอาบทลงโทษของการกล่าวหาผู้อื่นผิดประเวณีมาใช้กับผู้ตีมีเหล่า

4) หลักฐานจากเหตุผลทั่วไปมีดังนี้

1. ทุกศุกมได้ถูกบัญญัติมาเพื่อประโยชน์ของมวลมนุษย์ ซึ่งถือว่าเป็นเป้าหมายหลักในการบัญญัติศุกม ดังนั้น เมื่อมีกรณีที่ไม่มีตัวบทกล่าวถึง แต่มีอิลละฮ์(หรือเหตุผล) ที่เหมือนกับกรณีที่มีตัวบทกล่าวถึง ตัวบทดังกล่าวน่าจะจะมีผลบังคับต่อทั้งสองกรณี ทั้งนี้เพราะเป็นไป

ไม่ได้ที่จะมีสุกมห้ามดื่มสุราเพราะสุราทำให้เกิดความมึนเมา แต่ไม่ห้ามดื่มสิ่งอื่นที่มีผลทำให้เกิดความมึนเมาเช่นเดียวกับสุรา

2. ตัวบทของสุกมนั้นมีอย่างจำกัด แต่ปัญหาต่าง ๆ นั้นจะเพิ่มขึ้นตลอดเวลา ตัวบทที่มีอย่างจำกัดนั้นไม่อาจสนองตอบต่อปัญหาที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยไม่มีที่สิ้นสุด การกียาส(การอนุมานเปรียบเทียบ)จึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้กฎหมายอิสลามสามารถให้คำตอบต่อปัญหาใหม่ ๆ ได้

3. การกำหนดสุกมโดยวิธีกียาสนั้นสอดคล้องกับเหตุผลที่ปัญญาของมนุษย์สามารถเข้าใจและรับได้ ทั้งนี้เพราะเมื่อมีการบัญญัติห้ามมิให้กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพราะการกระทำสิ่งดังกล่าวเป็นการสร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น การกระทำอย่างอื่นที่มีผลเช่นเดียวกัน ก็น่าจะมีสุกมเหมือนกัน คือห้ามมิให้กระทำเช่นเดียวกัน

อนึ่ง กฎหมายทั่วไปก็ยอมรับการใช้การอนุมานเปรียบเทียบ (Analogy) ว่า เป็นหลักของวิชานิติศาสตร์ในกฎหมายทุกระบบ โดยมีเหตุผลตามหลักที่ว่า “สิ่งที่เหมือนกันจะต้องได้รับการปฏิบัติที่เหมือนกัน” ซึ่งเป็นหลักทั่วไปของความเป็นธรรม และเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษยชาติ

๕ องค์ประกอบของกียาส

กียาสมีองค์ประกอบ 4 ประการ (Al-Ahqar, 2004 : 241) ดังนี้

1. อัศล (أَصْلٌ) คือสิ่งที่เป็นแม่บทในการอนุมานเปรียบเทียบหรือที่เรียกว่า มะกีสอ์ลียฮฺ (أَلْمَقْيِسُ عَلَيْهِ) คือสิ่งที่มีตัวบท (นัศศ) กำหนดสุกมของสิ่งนั้นเอาไว้
2. ฟัรฮฺ (فَرْحٌ) คือ สิ่งที่เป็นบทรองที่จะนำไปอนุมานเปรียบเทียบหรือเทียบเคียงกับแม่บทซึ่งไม่มีตัวบทกำหนด สุกมเอาไว้ หรือที่เรียกว่า มะกีส (أَلْمَقْيِسُ)
3. สุกมอัศล (سُكْمُ الْأَصْلِ) คือ สุกมของแม่บท ซึ่งมีตัวบท (นัศศ) กำหนดไว้ถึงสุกมของแม่บทนั้นจะมีผลต่อบทรองด้วย
4. อิลละฮฺ (إِلْحَاحٌ) หรือเหตุผล คือ ลักษณะที่เป็นพื้นฐานในการกำหนดสุกมของแม่บทเมื่อลักษณะนั้นมีอยู่กับบทรองด้วยแล้ว จึงมีการนำสุกมของแม่บทไปใช้กับบทรองด้วย

เงื่อนไขของแม่บท

แม่บทที่จะถูกนำมาเป็นหลักหรือแกนในการอนุมานเปรียบเทียบนั้นจะต้องมีเงื่อนไข (Al-Khadimiy, 2005 : 191) สองประการ ดังนี้

1) สุกมของแม่บทจะต้องถูกกำหนดด้วยนศศ หรือตัวบทคืออัลกุรอานหรือฮะดีษ หรือ อิจญ์มาอ

2) สุกมของแม่บทจะต้องเป็นสุกมทางกฎหมายอิสลามที่เป็นไปตามหลักเกณฑ์ มิใช่สุกมที่เป็นข้อยกเว้นที่ถูกบัญญัติเฉพาะกรณี เช่น การแลกเปลี่ยนผลอินทผลัมแห้งกับผลอินทผลัมสดที่อยู่บนต้นหรือที่เรียกว่า อะรอรยา (أرأى) ซึ่งตามหลักการแล้วกระทำไม่ได้ แต่มีฮะดีษอนุญาตให้กระทำได้เป็นกรณียกเว้น จึงเอาสิ่งนี้มาเป็นสิ่งหลักในการกียาสไม่ได้ เพราะเป็นสิ่งหลักที่มีการบัญญัติในลักษณะยกเว้นหลักการทั่วไป

เงื่อนไขของบทรอง (ฟัร) (Al-Khadimiy, 2005 : 191) ดังนี้

1) อิลละฮฺ (หรือเหตุผล) ในการบัญญัติสุกมของแม่บทจะต้องมีอยู่กับบทรองด้วย

2) ไม่มีสุกมเฉพาะที่เกี่ยวกับบทรองโดยตรง ทั้งนี้เพราะหากบทรองมีสุกมอยู่แล้วก็มีอาจนำไปเทียบเคียงกับสิ่งอื่นเพื่อกำหนดสุกมได้ ตามหลักการที่ว่า “ในเมื่อมีตัวบทอยู่แล้วก็ไม่สามารถเทียบเคียงกันได้” (لَا قِيَاسَ مَعَ النَّصِّ)

เงื่อนไขของสุกมแม่บทแม่ (อัสล) สุกมของบทรองนั้น จะต้อง มี 3 เงื่อนไขดังนี้

1) เป็นสุกมที่เกี่ยวกับฟิกฮซึ่งถูกกำหนดโดยตัวบท (นศศ)

2) เป็นสุกมที่มนุษย์สามารถเข้าใจเหตุผลในการบัญญัติได้ ทั้งนี้ เพราะสุกมทางฟิกฮนั้น แม้จะถูกกำหนดขึ้นเพื่อผลประโยชน์ของมนุษย์และทุกสุกมจะมีเหตุผลในการบัญญัติก็ตาม แต่ลักษณะของสุกมเหล่านี้จะมี 2 ประเภท คือ

2.1) สุกมที่มนุษย์ไม่อาจเข้าใจเหตุผลในการบัญญัติได้ (عَبْرَ مَعْمُولِ الْمَعْنَى) เช่น

จำนวนร็อกอ์ตของการละหมาด และส่วนแบ่งของทายาทแต่ละคนจากกองมรดก เป็นต้น

2.2) สุขุมที่มนุษย์สามารถเข้าใจเหตุผลในการบัญญัติได้ เช่น การห้ามดื่มสุรา และการอนุมัติในการซื้อขาย เป็นต้น สุขุมประเภทนี้เท่านั้นที่สามารถกำหนดโดยอาศัยวิธีการอนุมานเปรียบเทียบ

3) สุขุมของแม่บท (อัสล) มิได้บัญญัติขึ้นเฉพาะกรณีของอัสลเท่านั้น เพราะถ้าหากถูกบัญญัติเฉพาะอัสลเท่านั้น ก็ไม่อาจที่จะให้สุขุมดังกล่าวมีผลบังคับต่อสิ่งอื่นได้ สุขุมที่มีลักษณะเช่นนี้ จะมีอยู่ 2 กรณี ดังนี้

3.1) สาเหตุของสุขุมจะไม่มีกับสิ่งอื่นนอกจากอัสลเท่านั้น เช่น การถือศูร (ย่อ) ละหมาดสำหรับผู้เดินทาง สาเหตุก็คือ การเดินทางซึ่งสาเหตุนั้น จะไม่มีกับผู้อื่นนอกจากกับผู้เดินทางเท่านั้น จึงไม่สามารถกียาสสิ่งอื่น ๆ กับการเดินทางได้

3.2) สุขุมที่มีหลักฐานแสดงว่าเป็นการบัญญัติเฉพาะท่านศาสดามุฮัมมัด (คืออลลลอฮ์ อาลัยฮิ วะสัลลิม) เท่านั้น เช่นการห้ามสมรสกับภรรยาของท่านหลังจากที่ท่านได้เสียชีวิตไปแล้ว เป็นต้น

อิลละฮฺและประเภทต่าง ๆ ของอิลละฮฺ

อิลละฮฺ หรือเหตุผล (Al-Khadimiyy, 2005 : 244) อิลละฮฺของสุขุมนั้นถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการอนุมานเปรียบเทียบ จึงมีความจำเป็นต้องศึกษาเรื่องอิลละฮฺอย่างละเอียดระดับหนึ่งเพื่อให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ สารที่จะศึกษาในส่วนที่เกี่ยวกับอิลละฮฺนั้น ประกอบด้วยความหมาย เงื่อนไข ประเภทต่าง ๆ และวิธีการหาอิลละฮฺ

1. ความหมายของอิลละฮฺ

อิลละฮฺ หรือเหตุผล เป็นลักษณะที่มีอยู่ในอัสล อันเป็นพื้นฐานในการกำหนดสุขุมของแม่บท (อัสล) ซึ่งโดยอาศัยลักษณะดังกล่าวนี้เองทำให้รู้ว่าสุขุมของอัสลนั้นจะมีผลบังคับต่อพไรด้วย เช่น การทำให้เกิดความมินเมาเป็นลักษณะที่มีอยู่ในสุรา ซึ่งลักษณะของสุราที่ทำให้เกิดความมินเมานี้เองเป็นอิลละฮฺหรือเหตุผลที่ทำให้มีการบัญญัติว่าสุราเป็นสิ่งต้องห้าม และโดยอาศัยลักษณะดังกล่าวนี้เช่นเดียวกัน ทำให้เป็นที่เข้าใจว่า สิ่งอื่น ๆ นอกเหนือจากสุราที่มีลักษณะดังกล่าวในตัวจะต้องมีสุขุมห้ามดื่มเหมือนกับสุรากับ การใช้เหตุผลด้วยการอนุมานเปรียบเทียบในกฎหมายทั่วไปนั้นจะกระทำได้ก็ต่อเมื่อมีสาระสำคัญเหมือนกัน แม้ส่วนที่ไม่ใช่สาระสำคัญจะต่างกันบ้างก็ถือว่ามีความคล้ายคลึงกันอย่างยิ่งถึงขนาดใช้การอนุมานเปรียบเทียบกันได้ (Khallaf Abdulwahhab, 1986)

2. เงื่อนไขของอิติลละฮฺ

ลักษณะที่จะเป็นอิติลละฮฺหรือเหตุผลของฮุกุมได้นั้นต้องมีเงื่อนไขสามประการ (Abd al-Karim Zaydan, 1997 : 204-206) คือ

2.1) ลักษณะที่ชัดเจน (وَصْفٌ ظَاهِرٌ) ทั้งนี้เพราะอิติลละฮฺหรือเหตุผลเป็นสัญลักษณ์ของฮุกุม ดังนั้น จึงต้องรู้ว่ามันมีลักษณะที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม เช่น มีอายุครบ 15 ปีบริบูรณ์ หรือ การหลั่งน้ำอสุจิ เป็นต้น

2.2) ลักษณะที่แน่นอน (وَصْفٌ مُنْضَبٌ) เป็นลักษณะที่เป็นความจริง มีความแน่นอน และมีอย่างสม่ำเสมอเป็นเกณฑ์ เช่น ความยากลำบากเป็นเหตุในการอนุมัติให้ละเว้นการถือศีลอดในเดือนเราะมะฎอน เพราะความยากลำบากนั้นเป็นลักษณะที่มีความยืดหยุ่นไม่แน่นอน จึงไม่อาจถือว่าเป็นอิติลละฮฺหรือเหตุผลของฮุกุมได้ ดังนั้น จึงต้องยึดเอาลักษณะอื่นที่แน่นอน เช่น การเดินทาง เป็นต้น

2.3) ลักษณะที่มีความเหมาะสม (وَصْفٌ مُنَاسِبٌ) เมื่อยึดเอาลักษณะนี้เป็นสาเหตุในการกำหนดฮุกุมแล้ว จึงทำให้เชื่อได้ว่าจะก่อให้เกิดผลประโยชน์อันเป็นการบรรลุตามเจตนารมณ์ของกฎหมายอิสลาม เช่น ได้ประโยชน์ หรือปลดเปลื้องความเสียหายหรือความยุ่งยากอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นต้น

3. ประเภทของอิติลละฮฺ

ลักษณะของอิติลละฮฺหรือเหตุผลที่มีความเกี่ยวข้องกับฮุกุมแบ่งเป็น สี่ ประเภท ดังนี้

3.1) “อัลมุนาสิบ อัลมุอัชชิร” (الْمُنَاسِبُ الْمُؤَشِّرُ) คือ ลักษณะที่เหมาะสมในการกำหนดฮุกุม ทั้งมีผลจริงในการบัญญัติฮุกุมอีกด้วย โดยมีหลักฐานจากนศศที่แสดงว่าในการกำหนดฮุกุมนั้น ได้ยึดเอาลักษณะนั้น ๆ เป็นอิติลละฮฺ เช่น การทำให้เกิดความมึนเมาของสุรากล่าวว่าเป็นลักษณะที่เหมาะสมในการกำหนดฮุกุมด้วยการห้ามดื่ม และลักษณะดังกล่าวก็มีผลจริงต่อการห้ามดื่มสุรา โดยนศศระบุว่าเป็นเช่นนั้น คือฮะดีษที่ว่า

كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ

ความว่า “ทุกสิ่งที่ทำให้เกิดความมึนเมาเป็นสิ่งที่ต้องห้าม (ฮะรออม)”

(Muslim, 2006 : 2003)

3.2) “อัลมุนาสิบ อัลมุลลาอิม” (الْمُنَاسِبُ الْمُلَاوِمُ) คือ ลักษณะของความเหมาะสมที่สมควรแก่การบัญญัติฮุกุม ทั้งเป็นลักษณะที่ได้รับการยึดถือในการบัญญัติฮุกุมในเรื่องอื่น ๆ ด้วย เช่น ความเป็นผู้เยาว์เป็นลักษณะที่ได้รับการยึดถือในด้านการบัญญัติให้อยู่ในความปกครองทางด้านทรัพย์สิน ดังนั้น ความเป็นผู้เยาว์จึงถือได้ว่าเป็นสาเหตุที่จะต้องบัญญัติให้อยู่ภายในความปกครองทางด้านการสมรสด้วย ไม่ว่าผู้เยาว์นั้นจะเป็นโสดหรือเป็นหม้ายก็ตาม

3.3) “อัลมุนาสิบ อัลมูรสลัล” (الْمُنَاسِبُ الْمُرْسَلُ) คือ ลักษณะที่เหมาะสมแต่ถูกละเลยโดยไม่มีหลักฐานที่แสดงว่าให้ยึดถือในการกำหนดฮุกุม ขณะเดียวกัน ไม่มีหลักฐานปฏิเสธด้วยว่าเป็นลักษณะที่ยึดถือในการบัญญัติฮุกุมไม่ได้ แต่เป็นลักษณะที่เหมาะสมในการกำหนดฮุกุม เพราะจะทำให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์หรือปลดเปลื้องความเสียหาย เช่น การเก็บภาษีที่ดิน การรวบรวมอัลกุรอานเป็นเล่มเดียว เป็นต้น

3.4) “อัลมุนาสิบ อัลมุลฆอ” (الْمُنَاسِبُ الْمُغَيُّ) คือ ลักษณะที่สมควรยึดถือในการกำหนด ฮุกุมเพราะจะทำให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ แต่มีหลักฐานที่แสดงว่าลักษณะนั้น ๆ ใช้ไม่ได้ เช่น การให้บุตรสาวได้รับส่วนแบ่งจากกองมรดกเท่ากับบุตรชาย เพราะอยู่ในฐานะเดียวกัน และมีความสัมพันธ์ในระดับเดียวกัน

4. วิธีการค้นหาอิลละฮฺ

Al-Khadimi (2005, : 244-248) ได้กล่าวว่า การรู้อิลละฮฺหรือเหตุผลที่แท้จริงของฮุกุม เป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการกำหนดฮุกุมใช้หลักการอนุมานเปรียบเทียบ ทั้งนี้หากมีการกำหนดลักษณะที่ไม่ถูกต้องเป็นอิลละฮฺแล้ว สิ่งที่จะตามมาก็คือ ผลของการอนุมานเปรียบเทียบนั้นจะผิดพลาด และฮุกุมที่ได้มาก็จะผิดเพี้ยนไปด้วย ในการค้นหาอิลละฮฺนั้นต้องมีตัวบท คือ มีตัวบท (นศศ) กำหนดอิลละฮฺของฮุกุม การหาอิลละฮฺด้วยวิธีนี้จะมีสองลักษณะ

4.1) มีตัวบทชัดเจนกำหนดอิลละฮฺหรือเหตุผลของฮุกุม เช่น อัลฆอซาลี อับูฮามิด มุฮัมมัด 1971 شفاء الغليل พิมพ์ครั้งที่ 1 แบกแดด หน้า 24-26

อัลลอฮ์ได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮ์อัลฮัจร โองการที่ 7 ว่า

مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ
وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً
بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ

ความว่า “ ทรัพย์สินที่อัลลอฮ์ได้ทรงประทานแก่ศาสดาของพระองค์ที่ได้มาจากชาวเมือง (โดยมิได้มีการสู้รบกัน) แน่นอนทรัพย์สินดังกล่าวย่อมเป็นของอัลลอฮ์ของศาสดาของอัลลอฮ์ ของเครือญาติ ของเด็กกำพร้า ของคนอนาถาและของผู้เดินทาง เพื่อไม่ให้ทรัพย์สินดังกล่าวหมุนเวียนอยู่เฉพาะแต่คนรวยในหมู่พวกเจ้าเท่านั้น”

ท่านศาสดามุฮัมมัดได้กล่าวเกี่ยวกับการห้ามสะสมเนื้ออูฐฮียะฮว่า

إِنَّمَا حَيْثُكُمْ لِأَجْلِ الدَّافَةِ

ความว่า “แท้จริง ฉันได้ห้ามพวกท่านมิให้เก็บเนื้ออูฐฮียะฮ เพื่อให้ผู้ขัดสนที่รีบเร่งมารับส่วนแบ่งบรรดาตัวแทนผู้มาเยี่ยมเยียน (ได้มีอาหารบริโภค) ”
(Muslim : 1971)

ตัวอย่างทั้งสองนี้เห็นได้ชัดว่า สาเหตุของสุกมนั้นถูกกำหนดโดยตัวบทหรือนศศที่ชัดเจน กล่าวคือ อิลละฮ์หรือที่บัญญัติไม่ให้แบ่งทรัพย์สินที่ได้มาโดยไม่มี การสู้รบกันให้แก่บรรดานักรบในโองการดังกล่าวคือเพื่อที่จะไม่ให้ทรัพย์สินหมุนเวียนเฉพาะแต่ในหมู่ผู้มั่งมีเท่านั้น ส่วนการห้ามเก็บสะสมเนื้ออูฐฮียะฮก็ด้วยสาเหตุเพื่อที่จะให้บรรดาผู้ขัดสนที่รีบเร่งมีอาหารกิน จึงถือได้ว่า เป็นสาเหตุหรืออิลละฮ์ของสุกมที่มีตัวบทกำหนดไว้อย่างชัดเจนในการบัญญัติสุกม

4.2) มีตัวบท (นศศ) ที่ไม่ชัดเจน ซึ่งมี 5 ประเภทดังนี้

4.2.1) เป็นการกำหนดสุกมหลังจากได้กล่าวถึงการกระทำ จึงอาจถือว่าการกระทำนั้น ๆ เป็นสาเหตุของสุกม เช่น

อัลลอฮ์ได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮ์อันนุร โองการที่ 2 ว่า

﴿الرَّابِعَةُ وَالرَّابِعَةُ فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ﴾

ความว่า “ผู้ชายที่ผิดประเวณี และผู้หญิงที่ผิดประเวณี พวกเจ้าจงโบยบุคคลทั้งสองหนึ่งร้อยครั้งเถิด”

การลงโทษด้วยการโบยหนึ่งร้อยครั้งนั้น เป็นที่เข้าใจว่าสาเหตุมาจากการผิดประเวณี

4.2.2) เป็นการกำหนดศุกมของท่านศาสดามุฮัมมัด (คืออลัลลอฮู อาลัยฮิ วะสัลลัม) ในเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง ทั้งนี้ ภายหลังจากที่ได้มีการเล่าให้ท่านศาสดามุฮัมมัด (คืออลัลลอฮู อาลัยฮิ วะสัลลัม) ได้ทราบเหตุการณ์ดังกล่าว เช่น เหตุการณ์ที่ปรากฏในอะฮ์ดิษที่มีการรายงานดังนี้

إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَكْتُ. قَالَ: مَا لَكَ؟ قَالَ: وَقَعْتُ عَلَى امْرَأَتِي وَأَنَا صَائِمٌ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: هَلْ بَجِدَ رَبَّيَ تَعْتَبُهَا؟

ความว่า “มีชายคนหนึ่งไปหาท่านศาสดา (คืออลัลลอฮู อาลัยฮิ วะสัลลัม) และกล่าวแก่ท่านศาสดาว่า ฉันได้รับความพินาศแล้ว โอ้ท่านศาสดา ท่านศาสดามุฮัมมัดกล่าวว่า อะไรเล่า ที่ทำให้เจ้าได้รับความพินาศ? ชายคนนั้นตอบว่า “ฉันได้ร่วมประเวณีกับภรรยาของฉันช่วงเวลากลางวันในเดือนเราะมะฎอน” ท่านศาสดาทถามว่า เจ้ามีทาสที่จะปล่อยหรือไม่? จึงเป็นที่เข้าใจว่า การร่วมประเวณีในตอนกลางวันของเดือนเราะมะฎอนนั้นเป็นสาเหตุหรือ อิลละฮ์ที่ต้องจ่ายกัฟฟาเราะฮ์ด้วยการปล่อยทาส” (Al-Bukhari : 1936)

4.2.3) การกล่าวลักษณะใดลักษณะหนึ่งพร้อมกับศุกมโดยที่มีได้ระบุอย่างชัดเจนว่าลักษณะนั้น ๆ เป็นสาเหตุของศุกม ซึ่งถ้าหากลักษณะดังกล่าวไม่มีผลต่อศุกม ก็ไม่มีประโยชน์ในการระบุลักษณะดังกล่าวพร้อมกับศุกมนั้น ๆ เช่น มีการกล่าวลักษณะหนึ่งในคำถามตามที่มีการรายงานว่า ท่านศาสดามุฮัมมัด (คืออลัลลอฮู อาลัยฮิ วะสัลลัม) ได้รับเชิญเป็นแขกที่บ้านหลังหนึ่ง ท่านก็รับคำเชิญดังกล่าวแต่หลังจากนั้นท่านได้ปฏิเสธ จึงมีคนถามท่าน ท่านก็ชี้แจงว่า

“บ้านหลังนั้นมีสุนัข” จึงมีคนกล่าวแก่ท่านว่า “บ้านหลังนั้นก็แมว” ท่านก็ตอบว่า “แมวมิได้เป็นสัตว์ที่นะญิส (สกปรก) มันเป็นสัตว์ที่คลุกคลีใกล้ชิดกับพวกเจ้า” รายงานโดยอะหมัด อับดุลวาจิด อัตตุรมิซีย์ อันนะซาอีย์ อิบน์มาญะฮฺ และอัลบัยฮากีย์ ซึ่งหากว่า คำว่า “มันเป็นสัตว์ที่คลุกคลีใกล้ชิดรอบพวกเจ้า” ไม่มีผลต่อฮุกุมก็ไม่มีประโยชน์ในการหยิบยกขึ้นมาในคำตอบ จึงเป็นที่เข้าใจว่าลักษณะดังกล่าวที่มีอยู่กับแมวเป็นสาเหตุที่ทำให้แมวเป็นสัตว์ที่นะญิส

4.2.4) การกล่าวถึงสองสิ่งที่มีลักษณะแตกต่างกันพร้อมทั้งฮุกุมทั้งสองด้วย เช่น ท่านศาสดามุฮัมมัดได้กล่าวถึงวิธีการแบ่งทรัพย์สินที่ยึดได้จากข้าศึกว่า

لِلرَّاحِلِ سَهْمٌ وَلِلْفَارِسِ سَهْمَانِ

ความว่า “สำหรับผู้เดินเท้าได้รับหนึ่งส่วนและสำหรับผู้ขี่ม้าได้รับสองส่วน”

(Al-Baihaqiy : 2864)

นี้แสดงว่าการได้ส่วนแบ่งมากหรือน้อยเนื่องจากความแตกต่างของลักษณะทั้งสอง คือ การเป็นผู้เดินเท้าเป็นสาเหตุให้ได้รับหนึ่งส่วนและการเป็นผู้ขี่ม้าเป็นเหตุให้ได้รับสองส่วน

4.2.5) การห้ามกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติสิ่งที่เป็นวาญิบ ทั้งนี้เพื่อเตือนให้ทราบว่าการห้ามกระทำการสิ่งนั้นเพราะมันมีลักษณะดังกล่าวนั่นเอง เช่น

อัลลอฮ์ได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮ์อัลญุมอะฮฺ โองการที่ 9 ว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ

وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾

ความว่า “โอ้บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลายในเมื่อมีการเชิญชวนไปสู่การละหมาดในวันศุกร์พวกเจ้าก็จงรีบไปยังการรำลึกถึงอัลลอฮ์และพวกเจ้าจงละทิ้งการซื้อขายเถิด”

เป็นการห้ามซื้อขายในช่วงเวลาที่มีการอาซานวันศุกร์เพราะจะเป็นการรบกวนต่อการสนองต่อคำเชิญชวนไปละหมาดวันศุกร์

5. ประเภทของกียาส

กียาส ซึ่งหมายถึง หลักการอนุมานเปรียบเทียบสิ่งที่ไม่มีความชัดเจนมี 4 ประเภท (Abd al-Karim Zaydan, 1997 : 218-219) ดังนี้

1. สิ่งที่ไม่มีความชัดเจนสมควรแก่สุขุมยิ่งกว่าสิ่งที่มีความชัดเจนพร้อมทั้งมั่นใจอย่างเด็ดขาดว่าสิ่งที่ไม่มีความชัดเจนและสิ่งที่มีความชัดเจนนั้นไม่มีความแตกต่างกันเลย เช่น การอนุมานเปรียบเทียบยานสี่คนที่มีคุณสมบัติเป็นอัคร²² กับยานสองคนที่มีคุณสมบัติเป็นอัครในการยอมรับ

อัลลอฮ์ได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮ์อัญญาละลัก โองการที่ 2 ว่า

﴿وَأَشْهِدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِّنكُمْ﴾

ความว่า “และพวกเจ้าจงจัดยานสองคนที่เป็นอัครในหมู่พวกเจ้า”

เช่นเดียวกันกับการอนุมานเปรียบเทียบการตีกับการกล่าว “อูฟ”²³ แก่บิดามารดาในการบัญญัติห้ามกระทำ

อัลลอฮ์ได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮ์อัลฮิสรอ โองการที่ 23 ว่า

﴿فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا﴾

ความว่า “และเจ้าจงอย่ากล่าวอูฟแก่ทั้งสอง (บิดามารดา) และจงอย่าตะโกนใส่ท่านทั้งสอง”

การอนุมานเปรียบเทียบยานที่เป็นอัครสองคนตลอดจนการอนุมานเปรียบเทียบการทุบตีกับการกล่าว “อูฟ” แก่บิดามารดานั้นถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่มีความชัดเจนสมควรแก่สุขุมยิ่งกว่าสิ่งที่ถูกนำไปเทียบเคียงพร้อมทั้งมั่นใจเด็ดขาดว่าสิ่งที่ไม่มีความชัดเจนกับสิ่งเทียบเคียงนั้นไม่มีความแตกต่างกันเลย

²² หมายถึง มีคุณธรรม

²³ หมายถึง การแสดงอาการที่บ่งบอกว่าไม่พอใจ

2. สิ่งที่ไม่มีความเหมาะสมแก่ชุกุมพอ ๆ กับสิ่งที่มีตัวบทพร้อมทั้งมั่นใจเด็ดขาดว่าทั้งสองไม่มีความแตกต่างกัน เช่น การอนุমানเปรียบเทียบการทำลายทรัพย์สินของเด็กกำพร้ากับการกินในการห้ามกระทำ ดังที่อัลลอฮฺได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮฺอันนิซาอ์ โองการที่ 10 ว่า

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلُونَ
سَعِيرًا﴾

ความว่า “แท้จริง บรรดาผู้กินทรัพย์สินของบรรดาเด็กกำพร้าด้วยความ
อธรรมนั้น แท้จริงพวกเขาได้กินไฟนรกเข้าไปในท้องของพวกเขา”

เช่นเดียวกับการอนุমানเปรียบเทียบการเห็น้ำปีสสวะลงในน้ำนิ่งกับการปีสสวะลงใน
น้ำโดยตรงในการห้ามกระทำ ดังที่ท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลัลลอฮฺ อาลัยฮิ วะสัลลัม) ได้กล่าวว่า

﴿لَا يَبُولَنَّ أَحَدُكُمْ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ الَّذِي لَا يَجْرِي، ثُمَّ يَغْتَسِلُ فِيهِ﴾

ความว่า “จงอย่าให้ผู้ใดในหมู่พวกเจ้าปีสสวะลงในน้ำนิ่งที่ไม่ไหล
หลังจากนั้นเขาจะอาบน้ำในนั้น” (Al-Bukhariy, 2002 : 239)

3. สิ่งที่ไม่มีความเหมาะสมแก่การกำหนดชุกุมดังกล่าวสิ่งที่มีตัวบท แต่ไม่มีความมั่นใจอย่าง
เด็ดขาดว่าทั้งสองไม่มีความแตกต่างกันเลย เช่นการอนุমানเปรียบเทียบการเป็นพยานของบุคคลที่
มิได้เป็นมุสลิมกับการเป็นพยานของบุคคลที่เป็นฟาสิก²⁴ ในการปฏิเสธไม่ยอมรับ
ตามที่อัลลอฮฺได้ตรัสในซูเราะฮฺอันนุร โองการที่ 4 ว่า

﴿وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾

ความว่า “และพวกเจ้าจงอย่ารับการเป็นพยานของพวกเขาตลอดไปและ
พวกเหล่านั้นคือบรรดาผู้เป็นฟาสิก”

²⁴ หมายถึง ผู้ที่กลับกลอก

สาเหตุที่ไม่มั่นใจในความแตกต่างกันระหว่างทั้งสองก็เพราะบุคคลที่มีได้เป็นมุสลิมอาจหลีกเลี่ยงจากการเป็นพยานเท็จก็ได้เพราะหลักคุณธรรมที่ตนเองยึดมั่นอยู่ ผิดกับบุคคลที่เป็นพาลิกซึ่งมีความบกพร่องทางด้านคุณธรรม เช่นเดียวกับการอนุมานเปรียบเทียบสัตว์ที่จะนำไปทำอุฏฺฮียะฮ์ที่ตาบอดทั้งสองข้างกับที่บอดข้างเดียวในการถือว่าคุณสมบัติ ซึ่งท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลัลลอลุฮฺ อาลัยฮิ วะสัลลัม) ได้กล่าวว่า

أَرْبَعٌ لَا تَجُوزُ فِي الضَّحَايَا: الْعَوْرَاءُ الْبَيِّنُ عَوْرَتَهَا، وَالْمَرِيضَةُ الْبَيِّنُ مَرَضُهَا،
وَالْعَرَجَاءُ الْبَيِّنُ ظُلْعُهَا، وَالْكَسِيرَةُ الَّتِي لَا تُنْقِي

ความว่า “ลักษณะสี่ประการของสัตว์ที่มีอนุมัติให้ทำอุฏฺฮียะฮ์ได้คือ สัตว์ที่ตาบอดข้างหนึ่งอย่างชัดเจน สัตว์ที่เป็นโรคอย่างชัดเจน สัตว์ที่ขาเป๋อย่างชัดเจน และสัตว์ที่ซุบผอมจนไม่มีใครเลือก” (Ibu-Hambal, 2001 : 18667)

สาเหตุที่ไม่มั่นใจว่าไม่มีความแตกต่างระหว่างสัตว์ตาบอดทั้งสองข้างกับที่บอดข้างเดียวก็เพราะสัตว์ที่บอดข้างเดียวนั้นจะมีความผอมเพราะจะสามารถเห็นอาหารเฉพาะข้างที่ตามองเห็นเท่านั้น ดังนั้น ความบกพร่องของตาข้างหนึ่งก็ทำให้ไม่สามารถหากินได้อย่างสมบูรณ์อันมีผลทำให้ตัวผอม แต่สิ่งดังกล่าวนี้จะไม่เกิดกับสัตว์ที่ตาบอดทั้งสองข้างเพราะโดยปกติผู้เลี้ยงจะจัดอาหารที่ดีให้อยู่แล้ว

4. สิ่งที่ไม่มีความเหมาะสมแก่การกำหนดศุกมดังกล่าวพอ ๆ กับสิ่งที่มีตัวบแต่ไม่มั่นใจอย่างเด็ดขาดว่าทั้งสองไม่มีความแตกต่างกัน เช่น การอนุมานเปรียบเทียบทาสหญิงกับทาสชายว่าเมื่อปล่อยให้เป็นไทบางส่วนโดยผู้ถือกรรมสิทธิ์ร่วมก็ต้องปล่อยให้เป็นไททั้งตัว ท่านศาสดามุฮัมมัดได้กล่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

مَنْ أَعْتَقَ شِرْكًَا لَهُ فِي عَبْدٍ، فَكَانَ لَهُ مَا لَمْ يَبْلُغْ مَمَرُ الْعَبْدِ

ความว่า “ผู้ใดก็ตามที่ปล่อยส่วนของตนในตัวทาสชาย ส่วนที่เหลือก็ได้รับการปล่อยจากทรัพย์สินของเขาทั้งนี้หากเขามีทรัพย์สินพอกับราคาของทาส” (Al-Bukhariy : 2522, Muslim : 1501)

อะตอมนี้หมายถึงผู้ที่ถือกรรมสิทธิ์ร่วมในตัวตนนั้น หากปล่อยส่วนของตนแล้วก็ต้องปล่อยส่วนที่เหลือโดยชำระค่าทาสส่วนที่เหลือให้แก่ผู้ถือกรรมสิทธิ์อีกคน ทั้งนี้เพื่อให้ทาสได้เป็นอิสระอย่างสมบูรณ์

สาเหตุที่ทำให้ไม่มั่นใจในความแตกต่างกันในการอนุমানเปรียบเทียบทาสหญิงกับทาสชายก็เพราะการมีอะตอมระบุทาสชายอย่างชัดเจนนั้นอาจเพราะทาสชายมีลักษณะเฉพาะที่ไม่มีในทาสหญิง นั่นคือ ทาสชายเมื่อได้รับการปล่อยให้เป็นอิสระแล้วก็สามารถประกอบอาชีพต่าง ๆ ได้ไม่เหมือนกับผู้หญิงแม้จะเป็นไทแล้วก็ตาม

6. ความผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นจากการศึกษา

การใช้หลักศึกษาในการบัญญัติศกมอาจเกิดความผิดพลาดได้ (อิสมาแอ อาลี, 2552 : 96-97) ในกรณี ดังนี้

1. ศกมของอัศลนั้นไม่มีอิละฮฺ ในเมื่อต้องการศึกษาสารก็พยายามค้นหาลักษณะใดลักษณะหนึ่งโดยถือว่าลักษณะดังกล่าวเป็นอิละฮฺของศกมทั้ง ๆ ที่ศกมนั้นไม่มีอิละฮฺ จากนั้น เราก็เอาสิ่งอื่นมาศึกษา การศึกษากับสิ่งนั้นซึ่งแน่นอนเป็นการศึกษา การศึกษาที่ผิดพลาด เช่นการถือว่าการกินเนื้ออูฐทำให้เสียน้ำละหมาดเพราะเป็นเนื้อที่มีความร้อนสูง ดังนั้นเราจึงศึกษาเนื้อกวางกับเนื้ออูฐโดยเชื่อว่าการกินเนื้อกวางก็ทำให้เสียน้ำละหมาดเช่นเดียวกันกับการกินเนื้ออูฐ

2. กำหนดตัวอิละฮฺหรือเหตุผลของอัศลไม่ถูกต้อง เช่น การถือว่าอิละฮฺในการห้ามแลกเปลี่ยนข้าวสาลีด้วยกันวันแต่จะมีปริมาณที่เท่ากันและจะต้องส่งมอบในเวลาเดียวกันไม่อย่างนั้นแล้วจะถือว่าเป็นการแลกเปลี่ยนที่มีลักษณะเป็นดอกเบี้ย โดยถือว่าอิละฮฺคือการเป็นอาหารดังนั้น จึงถือว่าการแลกเปลี่ยนอาหารทุกประเภทจะเข้าข่ายการห้ามหากมีปริมาณที่ไม่เท่ากันหรือไม่ส่งมอบในเวลาเดียวกัน

3. กำหนดลักษณะบางอย่างเท่านั้นว่าเป็นอิละฮฺหรือเหตุผลของศกมทั้ง ๆ ที่อิละฮฺที่แท้จริงมีมากกว่าที่ถูกกำหนดขึ้นมา เช่นการถือว่าอิละฮฺในการลงโทษด้วยการประหารชีวิตคือการฆ่าโดยเจตนาทั้ง ๆ ที่อิละฮฺที่แท้จริงคือการฆ่าโดยเจตนาที่ไม่ชอบธรรม

4. ถือว่าลักษณะบางอย่างที่มีอิละฮฺหรือเหตุผลเป็นส่วนหนึ่งของอิละฮฺเช่นการถือว่าอิละฮฺในการจ่ายกัฟาราเราะฮฺสำหรับผู้ร่วมประเวณีกับภรรยาของตนเองตอนกลางวันของเดือนเราะมะฎอน ส่วนหนึ่งคือเพราะผู้ร่วมประเวณีเป็นชาวเบคูอิน

5. ผิดพลาดในการกำหนดอิละฮฺหรือเหตุผลในฟร้อ เช่นถือว่าน้ำอัดลมมีลักษณะทำให้เกิดความมีนเมาจึงกิยาส การกิยาสกับสุรา เป็นต้น

7. ตัวอย่างของการกิยาส (Ibn Najjar, 1997 : 4/12)

ตัวอย่าง	อัสล	ฟร้อ	อิละฮฺ	ฮุกม
ดื่มเบียร์เท่ากับดื่มเหล้า	เหล้า	เบียร์	ทำให้มีนเมา	ฮะรอม
การเช่าหรือเช่าซื้อ เหมือนกับการซื้อขายหลัง อาซานครั้งที่สองของการ ละหมาดวันศุกร์	การซื้อขายหลัง อาซานครั้งที่สองของการ ละหมาดวันศุกร์	การเช่าซื้อหลังอา ซานครั้งที่สองของ ละหมาดวันศุกร์	ทำให้สาระวน อยู่กับการซื้อขายจนพลาด การละหมาด	ฮะรอม
การตบตีบิดามารดา เหมือนกับการกล่าว ถ้อยคำที่ทำให้ท่านทั้งสอง ไม่พอใจ(อุฟ)	ถ้อยคำ(อุฟ)	การตบตี	การทำให้ไม่ พอใจ	ฮะรอม
ผู้พิพากษาที่มีความหิวจัด เสมือนว่ากำลังมีความ โกรธจึงไม่อนุญาตให้ขึ้น บัลลังก์ตัดสิน	ความโกรธ	ความหิว	จะทำให้อารมณ์ แปรปรวนหยุด หงิดมีผลต่อคำ พิพากษา	ฮะรอม
ผู้มีสิทธิ์รับพินัยกรรมฆ่า เจ้าของพินัยกรรม	ผู้มีสิทธิ์รับมรดก ฆ่าเจ้าของมรดก	ผู้มีสิทธิ์รับ พินัยกรรม ฆ่า เจ้าของพินัยกรรม	เพื่อจะได้รับการ พินัยกรรมก่อน เวลาอันสมควร	ทำให้ไม่ สามารถ รับพินัย กรรมได้

สรุป

กีياس (القِيَاس) หรือการอนุมานเปรียบเทียบ คือ การผนวกสิ่งที่ไม่มีความชัด (บทรอง) กำหนดศุกมเข้ากับสิ่งที่มีตัวบท (แม่บท) กำหนดศุกมเมื่อปรากฏว่าทั้งสองสิ่งมีเหตุผล (อิละฮฮ) ในการกำหนดศุกมที่เหมือนกัน ผู้ที่ปฏิเสธการอนุมานเปรียบเทียบ (กีياس) ว่ามิใช่เป็นแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลาม โดยอาศัยอ้างคำพูดของบรรดาเศาะหาบะฮฮ อาทิ เช่น ท่านอุมร์ ได้กล่าวว่า “พวกท่านทั้งหลาย พึงระวังพวกที่ชอบใช้สติปัญญา(การกีياس)ในการกำหนดบทบัญญัติ อันเนื่องจากว่าการกระทำดังกล่าวเป็นศัตรูกับชะรีฮฮของท่านศาสดามุฮัมมัด” จากคำพูดของท่านอุมร์เป็นการตำหนิผู้ที่ชอบใช้สติปัญญา อารมณิในการกำหนดศุกม (การกีياس) ซึ่งผู้เขียนเห็นสมควรตำหนิตามที่ท่านอุมร์ได้กล่าวมาข้างต้น เพราะว่าบรรดาเศาะหาบะฮฮจะตำหนิผู้ที่ใช้สติปัญญา อารมณิในการอนุมาน เปรียบเทียบ (กีياس) โดยใช้ผิดที่ ผิดทาง และไม่มีเงื่อนไข หรือมิได้มาจากบรรดามุญญิดะฮิด แต่มาจากบุคคลทั่วไปซึ่งขาดคุณสมบัติในการวินิจฉัย

คำถามท้ายบทที่ 6

1. จงอธิบายความหมายของกียาส ตามทัศนะนักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลาม ?
2. จงอธิบายเหตุผลที่นักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับกียาสกับการเป็นแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลาม ?
3. จงอธิบายองค์ประกอบของกียาสพร้อมเงื่อนไขแต่ละองค์ประกอบตามทัศนะนักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลาม ?
4. จงอธิบายวิธีการหาอิลละฮฺ พร้อมยกตัวอย่าง ?
5. การกียาสแบบใดที่นำมาปรับใช้ไม่ได้ ?
6. การแลกเปลี่ยนผลอินทผลัมแห่งกับผลอินทผลัมสดที่อยู่บนต้นหรือที่เรียกว่า อะรอยยา (العرايا) สามารถนำหลักกียาสมาปรับใช้ในเรื่องดังกล่าวได้หรือไม่/อย่างไร ?
7. การกียาส จัดอยู่ในแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามประเภทใด ?
8. “พวกท่านทั้งหลาย พึงระวังพวกที่ชอบใช้สติปัญญา(การกียาส)ในการกำหนดบทบัญญัติ อันเนื่องจากว่าการกระทำดังกล่าวเป็นศัตรูกับสุนนะฮฺของท่านนบี” นักศึกษาเข้าใจประโยคคำพูดดังกล่าวอย่างไร จงอธิบาย ?
9. จากประโยคคำพูดดังกล่าวตามข้อที่ 8 ใครเป็นผู้กล่าว ?
10. “ได้กำหนดบทลงโทษความผิดฐานดื่มเหล้าด้วยวิธีการกียาส(การอนุมานเปรียบเทียบ) กับบทลงโทษความผิดฐานกล่าวหาผู้อื่นว่าผิดประเวณี (حُكْمُ الْمُنْفِئَةِ) เพราะการดื่มเหล้าจะเป็นสาเหตุนำไปสู่การกล่าวหาผู้อื่นว่าผิดประเวณีได้ จึงเอาบทลงโทษของการกล่าวหาผู้อื่นผิดประเวณีมาใช้กับผู้ดื่มเหล้า” การกำหนดบทลงโทษดังกล่าวเกิดขึ้นสมัยใด และใช้หลักการอะไรมารองรับ ?

บทที่ 7 อิสติหซาน (หลักวิจารณ์ญาณ)

ในบทนี้ผู้เขียนนำเสนอเกี่ยวกับนิยามของอิสติหซาน ความสำคัญของอิสติหซาน ตัวอย่างของการอิสติหซาน ประเภทของอิสติหซาน และข้อสังเกตเกี่ยวกับการแบ่งประเภทของอิสติหซาน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

อิสติหซาน (أَلَا سِنَّخَسَان) หรือ หลักวิจารณ์ญาณ มีความหมาย 2 ประเภท ดังนี้

ประเภทที่หนึ่ง ความหมายทางภาษา หมายถึง การถือว่ามีสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งที่ดีหรือการติดตามหนทางที่ดี (Muhammad Fairus A-badiy, 2008 : 13)

ประเภทที่สอง ความหมายทางวิชาการนั้นบรรดานักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลามได้ให้นิยามไว้มากมาย (Al-Bahisin, Y.A 2007 : 14) แต่คำนิยามที่ถือว่าครอบคลุมความหมายของอิสติหซาน คือ

تَرْجِيحٌ قِيَاسٍ خَفِيِّ عَلَى قِيَاسٍ جَلِيِّ بِدَلِيلٍ ،

ความว่า “การเลือกใช้หลักเทียบเคียงที่มีเหตุผลไม่ชัดเจนแทนที่หลักเทียบเคียงที่ชัดเจนด้วยแหล่งที่มาของสุกุ่ม” (Al-Zuhayliy, Wahbah. 1989)

คำอิสติหซานนี้มาจากรากศัพท์เดียวกันกับคำที่ใช้ในอัลกุรอานและคำพูดของเศาะฮาบีย์ สำหรับการใช้ในอัลกุรอาน เช่น

อัลลอฮ์ได้ตรัสในอัลกุรอานซูเราะฮ์อ์ซุหม์ร โองการที่ 18 ว่า

﴿الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ﴾

ความว่า “บรรดาผู้ซึ่งสดับฟังคำกล่าวแล้วพวกเขาปฏิบัติตามสิ่งที่ดีที่สุดของมัน”

อัลลอฮ์ได้ตรัสในซูเราะฮ์อัลอะอ์รอฟ โองการที่ 145 อีกว่า

﴿فَحُذِّمُوا بِأَمْرِ قَوْمِكُمْ وَيُأْمَرُوا بِأَحْسَنِهَا﴾

ความว่า “ตั้งนั้น จงยึดมั่นไว้ให้มั่นด้วยความเข้มแข็งและจงสิ่งพวกพ้องของเจ้าให้พวกเขายึดสิ่งที่ดีที่สุดของมันไว้”

สำหรับคำพูดของเศาะฮาบียันั้น อิบน์มุสอูด (เราะฎียัลลอฮุฮุอันฮุ) ได้กล่าวว่า

مَا رَأَى الْمُسْلِمُونَ حَسَنًا ؛ فَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ حَسَنٌ

ความว่า “สิ่งที่บรรดาชาวมุสลิมเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี สิ่งนั้นก็เป็นที่ดีในทัศนะของอัลลอฮ์ด้วย”(Al-Tabaraniy, 1995 : 3602)

โดยสรุป หลักวิจารณ์ฎานเป็นการเปลี่ยนจากฮุกุมที่คล้ายคลึงกันของปัญหาไปสู่การใช้ฮุกุมอื่นที่แตกต่างเพราะมีเหตุผลที่หนักแน่นมากกว่า หรือเพราะความจำเป็นเพื่อผลประโยชน์ต่อสังคม เช่น การอนุมัติการซื้อขายประเภทสะสม คือ การทำสัญญาซื้อขายกันในขณะที่ยังไม่มีตัวสินค้า โดยหลักทั่วไปเป็นสิ่งต้องห้าม แต่เพื่อประโยชน์ของผู้ซื้อและผู้ขายตลอดจนสังคมส่วนรวมจึงเป็นที่อนุมัติในอิสลาม

❖ ประเภทของอีสติหซาน

ประเภทของอีสติหซาน มี 2 ประเภท ดังนี้

1) อีสติหซานกียาซี (سِتِحْسَانٌ قِيَاسِيٌّ) คือการเปลี่ยนจากการใช้กียาสที่ปรากฏความคล้ายคลึงกันอย่างชัดเจนโดยหันไปใช้กียาสที่ไม่ชัดเจนเพราะมีเหตุผลหนักแน่นกว่า (Al-Ahqar, M.S. 2004 : 147) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1.1) สิ่งของจำนำจะอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของผู้รับจำนำเท่าจำนวนหนี้ที่ผู้จำนำได้กู้ไป หากของจำนำสูญหายและมีราคาเท่ากัน หนี้นั้นถือว่าเป็นอันระงับไป

1.2) การเป็นเจ้าของหนี้ร่วมกันสองคนขึ้นไป หากเจ้าหนี้คนใดคนหนึ่งรับชำระหนี้จากลูกหนี้เท่าจำนวนหนี้ของตน เจ้าหนี้ของคณดังกล่าวก็ไม่มีสิทธิที่จะเอาไปคนเดียทั้งหมดได้ เพราะเจ้าหนี้อีกคนก็มีสิทธิร้องขอส่วนแบ่งของเขาจากส่วนที่ได้รับ ตามหลักการนี้ หากเงินชำระหนี้ที่รับไปเกิดสูญหาย ก็ควรถือว่าเป็นการสูญหายของเจ้าหนี้ทั้งสองคน แต่โดยอาศัยหลักการ

อิสติหซานกียาซีห์ ให้ถือว่าเงินที่สูญหายไปนั้นเป็นส่วนของผู้รับเพียงผู้เดียว ส่วนที่เหลืออยู่กับลูกหนี้ให้เป็นสิทธิของเจ้าหนี้อีกคน ทั้งนี้เพราะเจ้าหนี้ที่ไม่ใช่ผู้รับนั้นไม่จำเป็นต้องขอแบ่งกับเจ้าหนี้ผู้รับเสมอไป เพราะเขาสามารถที่จะยอมให้ส่วนที่ได้รับเป็นของเจ้าหนี้ผู้รับเพียงผู้เดียวโดยที่เขาจะไปเรียกทรัพย์สินของเขาจากลูกหนี้ได้โดยตรง

2) อิสติหซานฎาะรูเราะฮฺ (إِسْتِحْسَانُ الرُّوَاهِ)

อิสติหซานฎาะรูเราะฮฺ คือการกำหนดศุกมในลักษณะที่ขัดกับกียาสหรือหลักทั่วไป เพราะมีความจำเป็นที่จะต้องทำหรือเพราะจะทำให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์อย่างแน่นอนในการสนองความต้องการหรือขจัดความยากลำบากของสังคม ทั้งนี้เพราะการยึดใช้กียาสหรือหลักการทั่วไปนั้น บางครั้งอาจทำให้เกิดปัญหาหรือความไม่ยุติธรรมได้ (Abd al-Karim Zaydan, 1997 : 234) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

2.1) การทำความสะอาดปัสสาวะทารกแรกเกิดที่ยังไม่ได้รับประทานอาหารนอกจากนมแม่ โดยการพรมน้ำไปที่อวัยวะเพศหรือรอยปัสสาวะ การกระทำดังกล่าวถือว่าอนุญาตเพื่อขจัดความยากลำบากให้กับมนุษย์

2.2) การอยุติธรรมเพียงเล็กน้อยโดยมิอาจจะหลีกเลี่ยงได้ในการทำธุรกรรม และการทำความสะอาดบ่อน้ำที่มีนะญีที่ตกลงไป ทั้งนี้การกระทำดังกล่าวถือว่าไม่เป็นไรเพื่อขจัดความยากลำบากให้กับมนุษย์

❖ ข้อสังเกตเกี่ยวกับการแบ่งประเภทของอิสติหซาน

บรรดาปราชญ์ทางกฎหมายอิสลามมัชฮับฮนะฟีได้แบ่งประเภทของอิสติหซานเป็น 4 ประเภท (Khallaf, 1986:81) คือจะเพิ่มอีก 2 ประเภทนอกเหนือจากที่ได้กล่าวมาแล้ว นั่นคือ

1) อิสติหซานซุนนะฮฺ (إِسْتِحْسَانُ السُّنَّةِ)

อิสติหซานฮะดีษ คือการหันเหจากศุกมซึ่งเป็นผลของกียาสหรือหลักการทั่วไปใช้ศุกมที่แตกต่างกันซึ่งถูกกำหนดโดยฮะดีษ เช่น การห้ามซื้อขายสิ่งของที่ยังไม่มี แต่อนุมัติซื้อขายประเภทสะสมได้ การซื้อขายสะสมคือการซื้อขายโดยชำระราคาวันทาสัญญาและส่งมอบสินค้าภายหลังตาม

เวลาที่ได้ตกลงกันไว้ซึ่งสินค้าที่ทำสัญญาซื้อขายนั้นยังไม่มีในวันทำสัญญาซื้อขาย ตามหลักการแล้ว การทำสัญญาลักษณะนี้ไม่ถูกต้อง แต่ได้รับการยกเว้นด้วยฮะดีษที่อ่อนุมัตให้ซื้อขายสินค้าที่ยังไม่มีได้

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : قَدِمَ الْمَدِينَةَ وَهُمْ يُسَلِّفُونَ فِي التَّمْرِ السَّنَةَ وَالسَّنَتَيْنِ فَقَالَ مَنْ سَلَفَ فَلْيُسَلِّفْ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ وَأَجَلٍ مَعْلُومٍ

ความว่า “จากอิบนุอับบาสเล่าว่า ท่านศาสดามุฮัมมัด) คือลัลลอลฮู อาลัยฮิ วะสลัลัม (ได้มายังมะดีนะฮฺในขณะที่ชาวมะดีนะฮฺทำการซื้อขาย สะลัมผลไม้เป็นเวลาหนึ่งปีและสองปี ท่านจึงกล่าวว่าใครก็ตามที่ซื้อขาย สะลัม เขาจึงซื้อขายสะลัมโดยกำหนดปริมาณ) ตวง (และน้ำหนักที่แน่นอน จนถึงกำหนดเวลาส่งมอบที่แน่นอน” (Al-Bukhariy : 2240, Muslim : 1604)

2) อิสติหซานอิญ์มาอ (اِسْتِحْسَانُ الْجَمَاعِ)

อิสติหซานอิญ์มาอ คือการหันเหจากฮุกุม ซึ่งเป็นผลของกียาสหรือฮุกุมที่เป็นไปตาม หลักการทั่วไปโดยหันไปใช้ฮุกุมที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นฮุกุมที่ถูกกำหนดโดยอิญ์มาอ เช่น การจ้างทำ ของหรือที่เรียกว่าอิสติคนาอ ซึ่งเป็นสัญญาระหว่างผู้ว่าจ้างและผู้รับจ้างเพื่อให้ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดย กำหนดราคาซื้อขายที่แน่นอน สัญญาเช่นนี้ตามหลักการถือว่าไม่ถูกต้องเพราะเป็นสัญญาซื้อขาย สิ่งของที่ยังไม่มี แต่ให้กระทำได้เพราะเป็นสิ่งที่ถือปฏิบัติมาเป็นเวลาช้านานโดยไม่มีกรปฏิเสศจาก บรรดาปราชญ์กฎหมายอิสลามแต่อย่างใด จึงมีผลเหมือนกับอิญ์มาอ

ความจริง การถือว่ามีวิธีการกำหนดฮุกุมโดยหลักการสองประเภทดังกล่าวมานี้เป็นการ กำหนดฮุกุมโดยใช้หลักการอิสติหซานนั้นไม่น่าจะถูกต้อง ทั้งนี้เพราะประเภทแรกนั้นเป็นการ กำหนดฮุกุมด้วยสองเหตุผลดังกล่าว เป็นการกำหนดฮุกุมโดยตัวบทของฮะดีษ ในขณะที่ประเภทที่ สองนั้นเป็นการกำหนดฮุกุมด้วยกรอิญ์มาอ มิได้เป็นการกำหนดฮุกุมโดยใช้หลักการอิสติหซาน นั้นจะทำให้เกิดความสับสนได้ ทั้งนี้เพราะอิสติหซานที่แท้จริงนั้นคือการหันเหจากการใช้หลักการ ทั่วไปในกรณีที่ไม่มิตัวบทด้วยการกำหนดฮุกุมที่เหมาะสมกับปัญหา

3) ทักษะของปราชญ์กฎหมายอิสลามที่มีต่ออิสติหซาน

มัซฮับฮนะฟี มัซฮับมาลิกีและมัซฮับฮัมบะลีต่างยอมรับหลักอิสติหซานในการกำหนดสุกมในลักษณะที่ขัดกับกีياسแม้ว่าแต่ละมัซฮับดังกล่าวได้ให้ความหมายของ “อิสติหซาน” ที่แตกต่างกันก็ตาม สำหรับมัซฮับฮาฟีอีจะไม่ยอมรับหลักการนี้ว่าเป็นแหล่งที่มาของสุกมโดยสิ้นเชิง

มีรายงานจากอิหม่ามฮาฟีอีว่า “مَنْ اسْتَحْسَنَ فَقَدْ شَرَعَ” ซึ่งมีความหมายว่า “ผู้ใดที่ใช้อิสติหซาน แท้จริงเขาได้กำหนดสุกมขึ้นมาเอง”(Abd al-Karim Zaydan, 1997 : 234) ทั้งนี้เป็นการกล่าวในลักษณะประณามผู้ใช้อิสติหซานกำหนดสุกมเพราะการกำหนดสุกมต่าง ๆ นั้นเป็นเอกสิทธิ์ของอัลลอฮ์เพียงพระองค์เดียวเท่านั้น

สำหรับมัซฮับที่ยอมรับว่า “อิสติหซาน” เป็นแหล่งที่มาของสุกม (Al-Khadimi, 2005: 244-246) นั้นมีเหตุผล 2 ประการดังนี้

1) จากการสังเกตสุกมของเหตุการณ์ต่าง ๆ นั้น หากใช้หลักการกีياسหรือหลักการทั่วไปในบางกรณีอาจทำให้เกิดความไม่ยุติธรรมหรือความเสียหายต่อผลประโยชน์ของมวลมนุษยชาติ ดังนั้นจึงสมควรเปิดโอกาสให้มุญตะฮิดหันไปใช้สุกมอย่างอื่นเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์หรือขจัดความเสียหาย สิ่งดังกล่าวนี้จะเห็นได้ชัดจากตัวอย่างต่าง ๆ ของการใช้หลักการอิสติหซาน

2) จากการสังเกตตัวบทต่าง ๆ ของอัลกุรอานและฮะดีษจะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนจากหลักการทั่วไปโดยหันไปใช้สุกมอย่างอื่นเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ เช่น โดยหลักการนั้นห้ามรับประทานเนื้อสุกร เลือดและเนื้อสัตว์ที่ตายเองหรือโดยการเชือดที่ไม่ถูกต้องหรือเชือดโดยกล่าวนามผู้อื่นนอกเหนือจากอัลลอฮ์ แต่สำหรับผู้ที่มีความจำเป็นที่จะต้องรับประทานสิ่งดังกล่าวเพื่อประทังชีวิตของตัวเองก็อนุญาติให้รับประทานได้แม้จะขัดกับหลักการทั่วไปก็ตาม

อย่างไรก็ตาม การใช้หลักการ “อิสติหซาน” ตามที่อัลกัรศีย์ได้ให้คำนิยามไว้ในกาหนดกำหนดสุกมของกฎหมายอิสลามนั้น อิหม่ามอัลฆอซาลี (เสียชีวิตปี ฮ.ศ.505) ซึ่งสังกัดมัซฮับฮาฟีอีเห็นด้วยกับการใช้หลักการดังกล่าวในการกำหนดสุกม และไม่เห็นด้วยหากใช้อารมณ์ของตนเองในการกำหนดสุกม

ดังนั้น จึงพอสรุปได้ว่าอิสติหซานที่ถูกปฏิเสธโดยมัซฮับฮาฟีอีคืออิสติหซานที่มีคำนิยามว่า

مَا يَسْتَحْسِنُهُ الْمُجْتَهِدُ بِعِلْمِهِ

ความว่า “สิ่งที่มุจญ์ตะฮิดถือว่าดีด้วยสติปัญญาของตัวเอง

(Al-Qazaliy, 2008 : 1/247)

แน่นอน การกำหนดศุภมนั้นมีอาจใช้สติปัญญาของผู้หนึ่งผู้ใดเป็นเกณฑ์ได้ การกำหนดศุภมนั้นจะต้องมีวิธีการกฎเกณฑ์และหลักการที่แน่นอน จึงมีอาจรับผลของความคิดเห็นที่ไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน

จึงสรุปได้ว่า ทศนะที่แตกต่างกันเกี่ยวกับการเป็นแหล่งที่มาของศุภมของอิสติหซานหรือไม่นั้นเกิดจากการอธิบายความหมายของคำว่าอิสติหซานที่แตกต่างกัน ดังนั้น อิสติหซานหากคำนึงถึงการยอมรับและปฏิเสธจะมี 3 ประเภทดังนี้

1) อิสติหซานที่ได้รับการยอมรับโดยไม่มีข้อสงสัย นั่นคือการเปลี่ยนจากศุภมที่คล้ายคลึงกันของปัญหาโดยหันไปใช้ศุภมอื่นเพราะมีเหตุผลที่หนักแน่นกว่าซึ่งการกระทำเช่นนี้ไม่มีปราชญ์สาขาวิชาอุศูลุลฟิกฮท่านใดที่เห็นว่าทำไม่ได้ อิหม่ามอัลฆอซาลีซึ่งเป็นผู้ปฏิเสธอิสติหซานอย่างแข็งขันก็กล่าวยอมรับว่าอิสติหซานที่มีความหมายตามที่กล่าวมานั้นไม่ได้เป็นที่ถูกปฏิเสธเลย เพียงแต่ถูกปฏิเสธการเรียกวิธีการกำหนดศุภมเช่นนี้ว่า “อิสติหซาน” เท่านั้น

2) อิสติหซานที่ถูกปฏิเสธโดยไม่มีข้อสงสัยคือกรณีที่มุจญ์ตะฮิดถือว่าดีโดยอาศัยความคิดเห็นหรือความชอบของตนเองแม้จะขัดกับหลักฐานก็ตาม

3) อิสติหซานที่บรรดาปราชญ์ทางกฎหมายอิสลามมีทศนะขัดแย้งกันนั้นคือการเปลี่ยนจากศุภมที่ถูกกำหนดโดยตัวบทหรือกียาสโดยหันไปกำหนดศุภมตามอูรฟ (หลักจารีตประเพณี) เช่น การไม่ถือว่าเนื้อปลาเป็นเนื้อเพราะโดยประเพณีในการใช้ภาษานั้น เนื้อปลาจะไม่เรียกว่าเนื้อ แม้ว่าในอัลกุรอ่านซูเราะฮฟาฎีร์ โองการที่ 12 เรียกว่าเนื้อก็ตาม

وَمِنْ كُلِّ لَحْمٍ لَحْمًا طَيِّبًا

ความว่า “และจากทะเลทั้งสอง พวกเจ้าจะได้กินเนื้ออันอ่อนนุ่ม”

จากโองการดังกล่าว แน่นอนเนื้อส่วนใหญ่ที่ได้มาจากทะเลนั้นเป็นเนื้อปลา

สรุป

อิสติหซาน (أَلَا سِتْحَسَا) หรือ หลักรวิจรณญาน หมายถึง การกำหนดศุกมในลักษณะที่ขัดกับหลักกยาสหรือหลักท่วไปเพราะมีความจำเป็นที่จะต้องทำเนื่องจกมีเหตุผลที่หนักแน่นกว่าหรือเพราะจะทำให้ได้มำซึ่งผลประโยชน์ที่แน่นอนในการสนองความต้องการหรือขจัดควมยากลำบากของสังคมตมเจตณารมณแห่งอิสลามทั้งนี้หากใช้หลักกยาสหรือหลักการท่วไปนั้นบางครั้งอาจทำให้เกิดปัญหาหรือควมไม่ยุติธรรมได้ (พูดให้เข้ำใจง่ำย ๆ คือหลักการท่ว ๆ ไปที่ทำไม่ได้โดยมีตัวบทก่ำกับหรือใช้การอนุมานเปรียบเทียบนั้น หากใช้หลักวิจรณญานก็สามารถปฏิบัติได้นั่นเอง ทั้งนี้จะต้องขึ้นอยู่กบควมจำเป็นหรือให้ได้มำซึ่งผลประโยชน์หรือขจัดควมยากลำบากของสังคม เช่นสุรตีมีไม่ได้ เพราะมีตัวบทก่ำกับทั้งจกอัลกรอานและซุนนะฮฺ หากมีความจำเป็นจะต้องตีมีก็สามารถตีมีได้โดยใช้หลักวิจรณญานมารองรับ เช่นเดียวกับข้อหำมอื่น ๆ ในบทบัญญัติ)

ข้อยกเว้นหรือข้อผ่อนผันในหลักการอิสลามนั้นมีมำกมำยที่ศำสนำกำหนดโดยเฉพาะเรื่องรुकเศษ และตัยสีร เถกเช่นการผ่อนผันการบริโภคของฮะรอมได้ในสภำพมีความจำเป็น และการยกเว้นการถือศีลอดของผู้ที่เดินทางหรือป่วย และผ่อนผันสำหรับผู้ที่หลงลืมตีมีกินในขณะที่ถือศีลอดไม่จำเป็นต้องชดใช้ อันเนื่องจกเพื่อขจัดควมยากลำบากไม่ให้เกิดขึ้นกับผูปฏิบัติั่นเอง โดยอศัยหลักอิสติหซานเป็นตัวกำหนด²⁵

²⁵ การกำหนดศุกมในลักษณะที่ขัดกับหลักกยาสหรือหลักท่วไปเพราะมีความจำเป็นที่จะต้องทำหรือเพราะจะทำให้ได้มำซึ่งผลประโยชน์ง่ำยแน่นอนในการสนองความต้องการหรือขจัดควมยากลำบากของสังคม ทั้งนี้หากใช้หลักกยาสหรือหลักการท่วไปนั้น บางครั้งอาจทำให้เกิดปัญหาหรือควมไม่ยุติธรรมได้

คำถามท้ายบทที่ 7
----

1. จงอธิบายนิยามของอิสติหซาน ตามทัศนะนักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลาม ?
2. จะอธิบายประเภทของอิสติหซาน ตามทัศนะนักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลาม ?
3. อิสติหซานแบบใดที่ไม่มีการขัดแย้งกันระหว่างบรรดาบรรดานักปราชญ์ ?
4. อิสติหซานแบบใดที่นำมาเป็นหลักฐานไม่ได้ ?
5. มัชฮับชาฟีอีย์ปฏิเสธการใช้หลักอิสติหซานจริงหรือไม่ เพราะเหตุใด ?
6. “ผู้ใดที่ใช้อิสติหซาน แท้จริงเขาได้กำหนดศุกมขึ้นมาเอง” ผู้ใดเป็นคนกล่าวข้อความข้างต้น ?
7. “หากนักศึกษาต้องไปสู่อุสาวเพื่อแต่งงาน” นักศึกษาจะดูหน้าคู่มั่นหรือไม่ เพราะเหตุใด ทั้ง ๆ ที่อัลกุรอานยืนยันว่าไม่สามารถดูได้ คนที่ดูได้ใช้หลักการอะไรมารองรับจงวิเคราะห์ ?
8. การรับประทานอาหารบุฟเฟ่ หากอยู่ในยุคของท่านบีเป็นสิ่งที่ต้องห้ามเพราะอะไร และยุคของเราทำไมเป็นที่อนุญาต มีหลักการอะไรมารองรับจงอธิบาย ?
9. หมอสูตินารี(ทำคลอด)ในโรงพยาบาลนราธิวาสส่วนมากเป็นผู้ชาย ในฐานะที่เป็นมุสลิมะฮฺสามารถให้หมอผู้ชายดังกล่าวทำคลอดได้หรือไม่ หากว่าได้ ได้เพราะเหตุใด มีหลักการอะไรมารองรับ หากไม่ได้ ไม่เพราะเหตุ จงอธิบาย ?
10. เพื่ออะไร ทำไมนักกฎหมายอิสลามจึงกำหนดให้ “อิสติหซาน” เป็นหนึ่งในแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลาม ?

บทที่ 8 มะคอลีหฺมุรสะละฮฺ (หลักประโยชน์สาธารณะ)

ในบทนี้ผู้เขียนนำเสนอเกี่ยวกับนิยามของมะคอลีหฺมุรสะละฮฺ ประเภทของมะคอลีหฺสาเหตุของการนำหลักการมะคอลีหฺมุรสะละฮฺมาใช้ในการกำหนดฮุกุม ลักษณะฮุกุมที่ใช้หลักการมะคอลีหฺมุรสะละฮฺ กฎเกณฑ์ในการใช้หลักการมะคอลีหฺมุรสะละฮฺ และทัศนะของนักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลามที่มีต่อมะคอลีหฺมุรสะละฮฺ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

มะคอลีหฺมุรสะละฮฺ (المَصْلَحُ الْمُرْسَلُ) หรือ หลักประโยชน์สาธารณะ หมายถึง การกำหนด ฮุกุมในอิสลามที่ตัวบทไม่ได้กล่าวถึง ซึ่งตั้งอยู่บนหลักการและจุดมุ่งหมายเพื่อรักษาผลประโยชน์ของมนุษย์ คำว่า มะคอลีหฺ เป็นคำภาษาอาหรับ เป็นพหูพจน์ของคำว่า มัสละหะฮฺ ซึ่งมีหมายความว่าผลประโยชน์ อัลมุรสะละฮฺ หมายถึง สิ่งที่ถูกปล่อยปละละเลย โดยไม่มีการกล่าวถึง ดังนั้น มะคอลีหฺมุรสะละฮฺ คือ ผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่ไม่มีตัวบทกล่าวถึง จึงไม่ทราบว่าจะใช้ได้หรือใช้ไม่ได้ (Abd al-Karim Zaydan, 1997 : 236) หรืออีกนัยหนึ่งเป็นผลประโยชน์ที่ไม่มีตัวบทยอมรับหรือปฏิเสธ เมื่อพูดถึงหลักการนี้จะมีศัพท์คำหนึ่งมักใช้อยู่เสมอ นั่นคือ อัลอิสติศลาหฺ ซึ่งหมายถึงการกำหนดฮุกุมต่าง ๆ ทางกฎหมายอิสลามโดยใช้หลัก “มะคอลีหฺมุรสะละฮฺ” ฮุกุมต่าง ๆ ของกฎหมายอิสลามนั้นจะตั้งอยู่บนหลักการและมีจุดมุ่งหมายเพื่อรักษาผลประโยชน์ของมวลมนุษยทั้งโลกนี้และโลกหน้า จึงถือได้ว่า “มะคอลีหฺมุรสะละฮฺ” เป็นแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามที่สำคัญมากแหล่งหนึ่งที่ทำให้กฎหมายอิสลามสามารถกำหนดฮุกุมต่าง ๆ ในการรักษาผลประโยชน์ได้ในทุก ๆ กรณี โดยเฉพาะในกรณีที่ไม่มีตัวบทกำหนดฮุกุม อย่างไรก็ตาม การใช้หลักการนี้ในการกำหนดฮุกุมต่าง ๆ นั้นต้องใช้ความระมัดระวังเป็นพิเศษ ทั้งนี้เพื่อที่จะไม่ให้อารมณ์หรือผลประโยชน์ส่วนตัวของบุคคลใดบุคคลหนึ่งมีส่วนในการกำหนดฮุกุมโดยอ้างหลักการนี้ (Khallaf, 1986)

❖ ประเภทของมะคอลีหฺ

อัลมะคอลีหฺ หรือผลประโยชน์นั้น ตามทัศนะของกฎหมายอิสลามมี 3 ประเภท (Abd al-Karim Zaydan, 1997 : 237-237) ดังนี้

1. ผลประโยชน์ที่ต้องยอมรับ ทั้งนี้เนื่องจากตัวบทหรือหลักฐานที่แสดงว่ามี การคำนึงถึง การรักษาและปกป้องผลประโยชน์ดังกล่าวไว้ ผลประโยชน์ประเภทนี้มีสามระดับคือ

1.1) มะสอลิหฺ ฎะวูรียะฮฺ (الْمَصَالِحُ الضَّرُورِيَّةُ) คือ ผลประโยชน์ที่จำเป็นและขาดไม่ได้ ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทั้งในเรื่องทางโลกและเรื่องทางศาสนา หากขาดไปแล้วจะทำให้การ ดำรงชีวิตของมนุษย์เกิดปัญหา หรือ เกิดความบกพร่องอย่างใหญ่หลวง

การรักษาผลประโยชน์ประเภทนี้ถือว่าเป็นเป้าหมายหลักของกฎหมายอิสลาม ผลประโยชน์ระดับนี้มี 5 ประการคือ ศาสนา ชีวิต สติปัญญา ทรัพย์สิน และสายตระกูล ทั้งห้า ประการดังกล่าวนี้เป็นเป้าหมายหรือเจตนารมณ์หลักของกฎหมายอิสลามที่จะต้องรักษาหรือ พิทักษ์ไว้

1.2) มะสอลิหฺ หาฎียะฮฺ (الْمَصَالِحُ الْحَاجِيَّةُ) คือผลประโยชน์ของมนุษย์ที่ต้องการรักษาไว้ เพื่อขจัดความยากลำบาก ซึ่งหากขาดไปแล้ว แม้จะไม่ทำให้เกิดความบกพร่องในการดำรงชีวิตของ มนุษย์ แต่จะทำให้เกิดความยากลำบากมากพอสมควร เช่น การอนุมัติให้ล่าสัตว์ อนุมัติให้ทำ สัญญา เป็นต้น

จึงเป็นไปได้ว่า การอนุมัติให้ทำสัญญาเช่นนั้นสามารถตอบสนองความต้องการอย่างหนึ่ง ที่สำคัญมากของมนุษย์ คือ ทำให้สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินที่ถือกรรมสิทธิ์โดยผู้อื่นด้วย การเสียค่าเช่าเพียงเล็กน้อย หากไม่อนุมัติให้มีการเช่า ก็จะทำให้ทุกคนจำเป็นที่จะต้องถือ กรรมสิทธิ์ในสิ่งที่ตัวเองมีความจำเป็นต้องใช้ แม้ชั่วระยะเวลาหนึ่งก็ตาม อันจะทำให้เกิดความ ยากลำบากพอสมควร เช่นเดียวกับการอนุมัติให้ล่าสัตว์ก็สามารถตอบสนองผลประโยชน์ของมนุษย์ ที่ต้องมีไว้ในบางยุคบางสมัยได้เป็นอย่างดี

1.3) มะสอลิหฺ ตะฮ์ซีนียะฮฺ (الْمَصَالِحُ التَّحْسِينِيَّةُ) คือ ผลประโยชน์ที่ทำให้เกิดความ สมบูรณ์ หากขาดไปแล้ว จะไม่ทำให้เกิดความยากลำบาก แต่การรักษามันไว้ถือว่าเป็นการรักษา จริยธรรม เช่นการปกปิดเอาเราะฮฺ หรือส่วนของร่างกายมนุษย์ที่พึงปกปิด เป็นต้น ความสำคัญใน การรักษาผลประโยชน์ที่จำเป็นลำดับแรก ถัดไปเป็นการรักษาผลประโยชน์ที่ต้องมีไว้ และลำดับ สุดท้ายคือผลประโยชน์ตะฮ์ซีนียะฮฺ หรือผลประโยชน์ที่ทำให้เกิดความสมบูรณ์

ดังนั้น ผลประโยชน์ตะหซีนียะฮฺจะไม่ใช่ยอมรับหากการรักษาผลประโยชน์อันนี้จะทำให้ขัดกับผลประโยชน์ที่จำเป็น จึงอนุมัติให้เปิดเอาเราะฮฺ (ส่วนที่พึงปกปิดของร่างกายมนุษย์) ได้เพื่อการรักษาพยาบาลหรือผ่าตัดที่ถือว่ามีความจำเป็น ทั้งนี้เพราะการปกปิดเอาเราะฮฺนั้นเป็นผลประโยชน์ตะหซีนียะฮฺเพื่อรักษาจรรยาบรรณยามาธาอันดิงาม ส่วนการรักษานั้นเป็นพยาบาลนั้นเป็นสิ่งจำเป็น

2. ผลประโยชน์ที่ต้องปฏิเสธหรือไม่ยอมรับ เช่น การฆ่าตัวตาย ซึ่งบางครั้งอาจทำให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ที่ฆ่าตัวเองในการหนีปัญหาความยากแค้นหรือความทุกข์ทรมานจากโรครุมไม่มียารักษาให้หายได้ แต่เป็นผลประโยชน์ที่อิสลามไม่ยอมรับ จึงนำมาใช้ในการบัญญัติฮุกุมไม่ได้ อย่างเด็ดขาด

3. ผลประโยชน์ที่ไม่มีหลักฐานยอมรับและปฏิเสธ ผลประโยชน์ลักษณะนี้เองที่ เรียกว่า มะศอลิหฺ มุรสะละฮฺ

อย่างไรก็ตาม อิหม่ามอัลฆอซาลี มีความเห็นว่ามีศละหะฮฺมุรสะละฮฺนั้น บางครั้งเป็นผลประโยชน์ที่สอดคล้องกับฮุกุมที่ถูกกำหนดมา และบางครั้งเป็นผลประโยชน์ที่แปลกแยกจากฮุกุมที่เคยมีการบัญญัติมา อีกทั้งไม่มีหลักฐานแสดงว่ายอมรับด้วย แต่เป็นผลประโยชน์ที่ไม่ขัดกับตัวบท ขณะเดียวกันก็ไม่มีกำหนดนำไปใช้ชนิดของปัญหาที่คล้ายคลึงกัน อิหม่ามอัลฆอซาลี ได้กล่าวไว้โดยมีความหมายว่า “ทุก ๆ ผลประโยชน์ที่ไม่เกี่ยวกับการรักษาเป้าหมายหลักของกฎหมายอิสลามซึ่งเป็นที่เข้าใจได้จากอัลกุรอาน ฮะดีษ หรืออิญญ์มาอฺ อีกทั้งเป็นผลประโยชน์ที่ไม่สอดคล้องกับการกำหนดฮุกุมต่าง ๆ ในอิสลาม ผลประโยชน์เช่นนี้ถือว่าใช้ไม่ได้ จึงต้องตัดทิ้งไป ผู้ใดก็ตามที่ยึดผลประโยชน์เช่นนี้ แท้จริงเขาได้กำหนดฮุกุมขึ้นเอง” เช่นเดียวกับผู้ที่ใช้หลักการอิสติหซาน และทุก ๆ ผลประโยชน์ที่เกี่ยวกับการรักษาเป้าหมายหลักของกฎหมายอิสลาม ซึ่งเป็นที่ทราบว่าเป็นเป้าหมายของกฎหมายอิสลามที่มาจาก อัลกุรอาน ฮะดีษ หรือ อิญญ์มาอฺ ผลประโยชน์เช่นนี้มีได้ ออกนอกหลักการนี้ แต่ไม่เรียกกีياسเพราะมันเป็นมัศละหะฮฺมุรสะละฮฺ ส่วนกีياسนั้น จะต้องมีความหลัก (อัศล) ที่แน่นอน แต่เป้าหมายของกฎหมายอิสลามมิใช่เป็นสิ่งที่จะรู้ได้จากเพียงหลักฐานเดียวเท่านั้น แต่มาจากหลาย ๆ หลักฐานทั้งจากอัลกุรอาน ฮะดีษ สภาพแวดล้อมตลอดจนสัญลักษณ์ต่าง ๆ ของฮุกุมอีกด้วย จึงเรียกว่า มัศละหะฮฺ อัลกุรอาน ฮะดีษ ดังนั้น หากเราอธิบายมัศละหะฮฺ

ว่าเป็นการรักษาเป้าหมายของกฎหมายอิสลามก็ไม่มีข้อสงสัยว่าเป็นหลักการที่จะต้องยึดปฏิบัติ ยิ่งกว่านั้นจะต้องเชื่ออย่างเด็ดขาดว่าเป็นแหล่งที่มาของสุกมด้วย” (Al-Ghazali, 2008 : 310)

❖ สาเหตุการนำหลักการมะสอลิหฺมุรสะละฮฺมาใช้ในการกำหนดสุกม

การนำหลักการมีคละหะฮฺมาใช้ในการกำหนดสุกมของปัญหาต่าง ๆ นั้นเกิดจากสาเหตุ 4 ประการ (Khallaf, 1986) ดังนี้

1. เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์แก่สังคมและมวลมนุษย เช่น การบัญญัติกฎหมายภาษีเพื่อนำรายได้มาเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดสาธารณประโยชน์ด้านต่าง ๆ เป็นต้น
2. เพื่อขจัดปัญหาและความเสียหายที่เป็นโทษแก่บุคคลและสังคม ทั้งทางด้านวัตถุ ด้านจริยธรรมหรือด้านคุณธรรม เช่น การห้ามมิให้บุคคลไปยังประเทศบางประเทศที่เป็นแหล่งอบายมุข เป็นต้น
3. การป้องกันล่วงหน้า คือ การปิดหนทางที่จะนำไปสู่การเพิกเฉยต่อสุกมหรือหลีกเลี่ยงการปฏิบัติตามสุกม หรือนำไปสู่การฝ่าฝืนสุกม เช่น การห้ามสตรีที่กำลังอยู่ในภาวะอดตะฮฺเนื่องจากสามีตายออกนอกบ้าน เพราะจะนำไปสู่การเพิกเฉยต่อหน้าที่ของตนในการไว้ทุกข์แก่สามี ซึ่งผู้เป็นภรรยาต้องปฏิบัติในช่วงดังกล่าว และการห้ามสร้างมัสยิดบนสุสาน เพราะจะนำไปสู่การเคารพบูชาต่อผู้ตาย โดยเฉพาะผู้ตายที่มีชื่อเสียง
4. การเปลี่ยนแปลงของกาลเวลา ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทำให้เกิดความแตกต่างจากการดำรงชีวิตของคนรุ่นก่อน เช่น การหย่าสามเตาะลาภในวาระเดียวกัน ตามรายงานต่อไปนี้

كَانَ الطَّلَاقُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ، وَأَبِي بَكْرٍ ،
وَسِتِّينَ مِنْ خِلَافَةِ عُمَرَ ، طَلَاقُ الثَّلَاثِ وَاحِدَةٌ ، فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ :
إِنَّ النَّاسَ قَدْ اسْتَعْجَلُوا فِي أَمْرِ قَدْ كَانَتْ لَهُمْ فِيهِ آتَاءٌ ، فَلَوْ أَمَضَيْنَاهُ عَلَيْهِمْ
، فَأَمَضَاهُ عَلَيْهِمْ ،

ความว่า“ การหย่าในสมัยของท่านศาสดามุฮัมมัด (ศ็อลลัลลอฮ อะลัยฮิ วะสัลลัม) สมัยของอบูบักร์ และสองปีแรกในสมัยของอุมัร การหย่าสามเตาะลากถือว่าเป็นหนึ่งเท่านั้น อุมัรจึงกล่าว“ แท้จริงประชาชนรีบร้อนในการกระทำที่พวกเขามีสิทธิค่อย ๆ ทำก็ได้ ดังนั้น หากเราให้มีผลตามความรีบร้อนของพวกเขา (มันก็จะมึผล) จากนั้นท่านก็ให้มีผลต่อพวกเขา” (Muslim : 1472)

จากรายงานดังกล่าวจะเห็นได้ว้่า มีการเปลี่ยนแปลงในด้านพฤติกรรมของประชาชนในเรื่องการหย่า คือแทนที่จะหย่าหนึ่งเตาะลากในแต่ละวาระ กลับไปหย่าสามเตาะลากรวดในวาระเดียวกัน อุมัร (เราะฎียัลลอฮูอันฮู) จึงกำหนดให้มีผลเป็นสามเตาะลาก โดยใช้หลักการมะศอลิหฺมุรสะละฮฺ ทั้งนี้ เพื่อยับยั้งพฤติกรรมดังกล่าวของประชาชน

❖ ลักษณะฮุกุมที่ใช้หลักการมะศอลิหฺมุรสะละฮฺ

ลักษณะฮุกุมที่ใช้หลักการมะศอลิหฺมุรสะละฮฺ (Al-Khadimiy, 2005 : 223-224) ดังนี้

1. ฮุกุมที่เกี่ยวกับการบริหารกิจการทั่วไปที่เป็นผลประโยชน์ของสังคม ซึ่งเป็นการวางกฎเกณฑ์เพื่อจัดระบบของสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น การเรียกเก็บภาษีเพื่อการวางแผนผังเมือง เพื่อสร้างถนนหนทาง สถานสงเคราะห์คนชรา สถานเลี้ยงเด็กกำพร้าและเพื่อการประกันสังคม เป็นต้น การจัดตั้งองค์กรเพื่อรับผิดชอบโครงการดังกล่าวโดยกำหนดการจ่ายภาษีที่เก็บจากผู้มีรายได้สูงถือว่าการกระทำโดยอาศัยหลักการ มัสละหะฮฺมุรสะละฮฺ เช่นกัน นอกจากนี้ การกำหนดราคาสินค้า การกำหนดระเบียบจรรยาจรก็ทำโดยอาศัยหลักการนี้เช่นกัน

2. ฮุกุมที่เกี่ยวกับการจัดระบบตุลาการและฮุกุมบางอย่างที่เกี่ยวกับกฎหมายแพ่ง การจัดระดับชั้นของศาลให้มีหลายชั้นเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้แพคดีในศาลชั้นต้นสามารถอุทธรณ์และฎีกาคดีได้ การกำหนดอายุความคดีต่าง ๆ เพื่อมิให้เกิดความยุ่งยากในการพิจารณา

2.1) ฮุกุมที่เกี่ยวกับการจัดระบบตุลาการ เช่น การแบ่งอำนาจของศาลเป็นศาลอาญา และศาลแพ่ง

2.2) ฮุกุมที่เกี่ยวกับกฎหมายแพ่ง (Al-Zarqa, 1967 : 1/107-111) เช่น การกำหนดฮุกุมให้ถือว่าสามีผู้หย่าสาบสูญไปเป็นเวลา 4 ปี ขาดจากการเป็นสามีภริยาในเมื่อผู้เป็น

ภริยาร้องขอต่อศาล ถึงแม้ว่าจะไม่มีหลักฐานแสดงว่าสามีได้เสียชีวิตไปแล้วก็ตาม และการถือว่าการทำนิติกรรมในอสังหาริมทรัพย์จะไม่ผลบังคับ หากไม่มีการจดทะเบียนต่อนายทะเบียน เป็นต้น

กฎเกณฑ์ในการใช้หลักการมะสอลิหฺมุรสะละฮฺ

กฎเกณฑ์ในการใช้หลักการมะสอลิหฺมุรสะละฮฺ (Khallaf, 1986) บรรดาปราชญ์กฎหมายอิสลามที่ยอมรับหลักการนี้มาใช้ในการกำหนดตุกมต่างเห็นพ้องกันว่า การใช้หลักการนี้ในการกำหนดตุกมนั้นใช้ได้เฉพาะปัญหาที่เกี่ยวกับเรื่องมูอามะลาตเท่านั้นสำหรับอิลละฮฺในการกำหนดบทลงโทษและเรื่องอื่น ๆ ที่มนุษย์ไม่สามารถเข้าใจเหตุผลของการบัญญัตินั้นไม่อาจที่จะนำเอาหลักการนี้ไปใช้ได้ นอกจากนี้ การใช้หลักการนี้ต้องมีเงื่อนไขดังนี้

1) ต้องเป็นผลประโยชน์ที่แท้จริง ไม่เพียงแต่เป็นการคาดคะเนเท่านั้นว่าเป็นผลประโยชน์ กล่าวคือ การกำหนดตุกมจะทำให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์อย่างแน่นอน หรือขจัดความเสียหายอย่างชัดเจน

2) เป็นผลประโยชน์ของส่วนรวม มิใช่เป็นผลประโยชน์เฉพาะบุคคลหรือกลุ่มบุคคล กล่าวคือ การยึดเอาหลักการมัซละหะฮฺมุรสะละฮฺเป็นเกณฑ์ในการบัญญัติตุกมนั้นจะเป็นผลดีแก่คนส่วนใหญ่ สำหรับผลประโยชน์ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั้นไม่อาจนำมาเป็นเกณฑ์ในการบัญญัติตุกมโดยใช้หลักการนี้ได้

3) เป็นผลประโยชน์ที่ไม่ขัดกับตัวบทหรือมติของปวงปราชญ์หรือเจตนารมณ์ของกฎหมายอิสลาม จึงไม่ถือเป็นผลประโยชน์ใด ๆ หากขัดกับตัวบทหรืออิจญ์มาอ์หรือเจตนารมณ์ของกฎหมายอิสลาม

✦ ทัศนะของนักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลามที่มีต่อมะสอลิหฺมุรสะละฮฺ

มะสอลิหฺมุรสะละฮฺ เป็นหลักการที่บรรดาปราชญ์ทางกฎหมายอิสลามมีทัศนะแตกต่างกัน โดยมีปราชญ์ทางกฎหมายอิสลามไม่ยอมรับหลักการนี้ โดยเฉพาะนักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลามสังกัดมัซฮับฮาฟีอี สำหรับมัซฮับที่ยอมรับหลักการนี้ในการกำหนดตุกมในกรณีที่ไม่มีตัวบทและไม่มีมติของปวงปราชญ์คือ มัซฮับมาลีกีและมัซฮับฮัมบาลีโดยมีเหตุผลสนับสนุนดังนี้

1) บรรดาเศาะหาบะฮ์ได้ยึดเอาหลักการมัศละหะฮ์มุรสะละฮ์ในการกำหนดฮุกุมในหลายเรื่องเช่น

1.1) การรวบรวมอัลกุรอานให้อยู่ในเล่มเดียวกันโดยยึดเอาสำนวนของเผ่ากุรัยช ซึ่งการกระทำเช่นนี้ไม่เคยปรากฏในสมัยของท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลลิลอฮฺ อะลัยฮิ วะสลัลม) เหตุผลในการรวบรวมคือการยึดหลักการมัศละหะฮ์มุรสะละฮ์นั่นเอง (Al-Khadimiyy, 2005 : 225)

1.2) ท่านอุมัร (เราะฎียัลลอฮุอันฮุ) (อิสมาแอ อาลี, 2552 : 110) ได้จัดการลงโทษบุคคลที่ผสมนมกับน้ำด้วยการเททิ้งโดยอาศัยหลักการมัศละหะฮ์มุรสะละฮ์ ทั้งนี้เพื่อมิให้ผู้กระทำเช่นนั้นและผู้อื่นกล้าที่จะหลอกลวงอีกในอนาคต ซึ่งตามหลักการแล้วกระทำไม่ได้ เพราะเป็นการทำลายทรัพย์สินโดยไม่มีประโยชน์แต่อย่างใด ท่านอุษมาน (เราะฎียัลลอฮุอันฮุ) ได้กำหนดให้ภรรยาที่ถูกสามีหย่าขาดในช่วงเวลาที่สามีกำลังป่วยหนักถึงขั้นนำไปสู่การเสียชีวิต โดยที่สามีมีเจตนาจะให้ภรรยาหมั้นสิทธิได้รับส่วนแบ่งจากกองมรดกของตน โดยการให้ผู้เป็นภรรยาที่ถูกหย่าขาดแล้วยังมีสิทธิรับมรดกได้ แม้ว่าจะขาดจากการเป็นสามีภรรยากันอย่างสมบูรณ์แล้วก็ตาม ทั้งนี้โดยอาศัยหลักการมัศละหะฮ์ มุรสะละฮ์ เช่นเดียวกัน เป็นต้น

2) ฮุกุมต่าง ๆ ของอิสลามถูกบัญญัติขึ้นมาเพื่อให้บรรลุผลประโยชน์ของมวลมนุษยชาตินั้น ปัญหาต่าง ๆ ที่มีตัวบทหรือมติเอกฉันท์ของปราชญ์กฎหมายก็ต้องกำหนดขึ้นโดยอาศัยหลักการมัศละหะฮ์ เพราะฮุกุมที่นำมาซึ่งผลประโยชน์นั้นเชื่อได้ว่าเป็นฮุกุมที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายอิสลาม

3) ค่านิยมและสภาพแวดล้อมจะเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย ๆ ปัญหาใหม่ ๆ จึงเกิดขึ้นเสมอ ดังนั้น ในการกำหนดฮุกุม จึงต้องคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้ด้วย ถ้าหากไม่สามารถเอาหลักการมะศอลิฮะฮ์มุรสะละฮ์ มาใช้ในการกำหนดฮุกุมแล้ว จะทำให้กฎหมายอิสลามไม่สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้

สรุป

มะสอลิหฺมุรสะละฮฺ (المَصَالِحُ الْمُرْسَلَةُ) หรือหลักประโยชน์สาธารณะ คือ ผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่ไม่มีตัวบทกล่าวถึง จึงไม่ทราบว่าจะใช้ได้หรือใช้ไม่ได้ หรืออีกนัยหนึ่งเป็นผลประโยชน์ที่ไม่มีตัวบทยอมรับหรือปฏิเสธ เป็นเรื่องที่บรรดานักวิชาการได้หยิบยกขึ้นมาศึกษากันอย่างกว้างขวางในการนำมาใช้ จึงเป็นที่มาของความขัดแย้งในเรื่องดังกล่าว โดยจะพิจารณาถึงระดับของผลประโยชน์นั่นเอง

คำถามท้ายบทที่ 8

1. จงอธิบายความหมาย และประเภทตามาศอลิหฺมุรสะละฮฺ ตามทัศนะนักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลามพร้อมยกตัวอย่างประกอบ ?
2. จงอธิบายสรุปทั้งห้าหลักการเกี่ยวกับเจตนารมณ์ของกฎหมายอิสลาม พร้อมตัวอย่างประกอบ ?
3. คำว่า“อิสติศลาหฺ” จงอธิบายความหมายและยกตัวอย่าง ?
4. ท่านอุมัร (เราะฎิยัลลอฮุอันฮู) ได้จัดการลงโทษบุคคลที่ผสมนมกับน้ำด้วยการเททิ้งทำไมต้องเททิ้งทั้ง ๆ ที่นมนั้นสามารถนำมาดื่มได้ การกระทำของท่านอุมัรขัดกับหลักการหรือไม่ อย่างไร ?
5. จงอธิบายและยกตัวอย่าง การเปลี่ยนแปลงของกาลเวลา ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทำให้เกิดความแตกต่างจากการดำรงชีวิตของคนรุ่นก่อน ?
6. การรวบรวมอัลกุรอานในสมัยท่านอับบู่บกร์ ทำไมจึงไม่ถือว่าเป็นอุตริกรรม(บิตอะฮฺ) ทั้ง ๆ ที่อัลลอฮฺและเราะซูลของพระองค์มิเคยสั่งใช้ให้รวบรวม ?
7. ทำไมอัลลอฮฺบัญญัติบทลงโทษผู้ฆ่าผู้อื่นโดยเจตนา จะต้องถูกประหารชีวิต ?
8. เพราะเหตุใดศาสนาจึงให้บรรดาผู้ศรัทธาห่างไกลจากการผิดประเวณี ?
9. “ผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่ไม่มีตัวบทกล่าวถึง จึงไม่ทราบว่าจะใช้ได้หรือใช้ไม่ได้นั้น” ภาษาอาหรับเรียกว่า ?
10. จงยกตัวอย่างมา 3 ตัวอย่างที่เกี่ยวกับ “มะสอลิหฺมุรสะละฮฺ” ที่อยู่รอบตัว

บทที่ 9 อurf (หลักจารีตประเพณี)

ในบทนี้ผู้เขียนนำเสนอเกี่ยวกับนิยามของอurf ประเภทของอurf ความแตกต่างระหว่างอurf กับหลักการบางอย่าง ประเภทต่าง ๆ ของอurf และเงื่อนไขในการใช้อurf ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

อurf (الْعُرْفُ) หรือหลักจารีตประเพณี ในทางภาษาแสดงถึงความหมายสองประการ ดังนี้

1. ความต่อเนื่องและติดต่อกันของสิ่งหนึ่งสิ่งใด (تَتَابَعُ الشَّيْءُ مُتَّصِلًا بِنَعْضِهِ بِبَعْضِ شَيْءٍ)
2. ความเยียบและความสงบทางจิตใจ (السُّكُونُ وَالطَّمَأْنِينَةُ)

สำหรับความหมายของอurf ในทางวิชาการนั้น นักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลามยุคปัจจุบันได้ให้นิยามของอurf ว่า

مَا اعْتَادَ النَّاسُ وَسَاؤُوا عَلَيْهِ فِي حَيَاتِهِ مِنْ قَوْلٍ أَوْ فِعْلٍ أَوْ تَرَكٍ

ความว่า “ สิ่งที่ได้ปฏิบัติจนเป็นที่ยอมรับสืบต่อกันมาในวิถีชีวิตมนุษย์ทั้งคำพูดหรือการกระทำหรือละเว้น” (Khallaf, 1986)

ในอดีตหลักจารีตประเพณีมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่ไม่มีศกฏทางกฎหมาย หลักจารีตประเพณีจะทำหน้าที่เสมือนกฎหมายและถูกนำไปใช้ในการตัดสินความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมนั้น ๆ ซึ่งปัจจุบัน จารีตประเพณีก็ยังมีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่เคียงคู่กับกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร และนักปราชญ์กฎหมายอิสลามส่วนหนึ่งเห็นว่าจารีตประเพณีเป็นแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับอัลกุรอานและชะรีฮ์ โดยอาศัยหลักฐานจากอัลกุรอานซูเราะฮ์อัลอะอฺรอฟ โองการที่ 199 ว่า

﴿ خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ ﴾

“เจ้าจงยึดไว้ซึ่งการผ่อนปรน และจงสั่งใช้ในสิ่งที่ดีงาม”

คำว่าสิ่งที่ดีงามในที่นี้ ย่อมหมายความรวมถึงอurf และจากคำกล่าวของอิบนุมัสอูด ความว่า “สิ่งใดที่บรรดามุสลิมเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี สิ่งนั้นย่อมเป็นสิ่งที่ดีสำหรับอัลลอฮ์ด้วย” (Al-Tabaraniy, 1995 : 3602)

หลักจารีตประเพณีมีอิทธิพลอย่างมากต่อชีวิตของมนุษย์ ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ จนถือได้ว่าเป็นนิสัยลำดับที่สองของมนุษย์ ปรากฏกฎหมายอิสลามได้กล่าวไว้ว่า “การที่จะถอนประเพณีออกจากมนุษย์จะทำให้เกิดความยากลำบากอย่างใหญ่หลวง”

ดังนั้น ศาสดามุฮัมมัด (คืออัลลลอฮ์ อะลัยฮิ วะสลัลิม) และผู้ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสภาพของสังคมจึงต้องประสบกับความยากลำบากในการลบล้างหรือเปลี่ยนแปลงประเพณีต่าง ๆ ที่ไม่ดีงาม บางครั้ง ถึงกับจำเป็นต้องใช้กำลังแทนที่จะใช้วิธีแบบค่อยเป็นค่อยไป ท่านหญิงอาอิชะฮฺ (เราะฎียัลลลอฮูอันฮา) ได้กล่าวถึงวิธีการของอิสลามในเรื่องนี้ว่า

إِنَّمَا نَزَلَ أَوَّلَ مَا نَزَلَ مِنْهُ سُورَةٌ مِنَ الْمَفْصَلِ فِيهَا ذِكْرُ الْحَنَّةِ وَالنَّارِ حَتَّى إِذَا تَابَ النَّاسُ إِلَى الْإِسْلَامِ نَزَلَ الْحَلَالُ وَالْحَرَامُ وَلَوْ نَزَلَ أَوَّلَ شَيْءٍ لَا تَشْرَبُوا الْخَمْرَ لَقَالُوا لَا نَدْعُ الْخَمْرَ أَبَدًا وَلَوْ نَزَلَ لَا تَرْتُوا لَقَالُوا لَا نَدْعُ الرِّبَا أَبَدًا

ความว่า “ความจริง ในเบื้องต้นที่อัลกุรอานถูกประทานลงมา นั้น เป็นซูเราะฮ์ที่กล่าวถึงสวรรค์และนรก จนประชาชนกลับเข้าสู่อิสลาม จึงได้ประทานเรื่องฮะลาและฮะรอมลงมา หากมีการประทานในเบื้องต้นว่า “พวกเจ้าอย่าดื่มสุราและอย่าผิดประเวณี” แน่อน พวกเขาก็จะกล่าวว่า ” เราจะไม่ละทิ้งสุราและการผิดประเวณีอย่างเด็ดขาด ” (Al-Bukhariy : 4993)

จากที่กล่าวมานั้น จะเห็นได้ว่า ประเพณีบางอย่างเป็นสิ่งที่ดีได้ บางอย่างเป็นประเพณีที่ไม่ดีและใช้ไม่ได้ ถึงแม้ได้มีการประพฤติปฏิบัติตามนั้นมาเป็นเวลาช้านานแล้วก็ตาม

จารีตประเพณีส่งอิทธิพลในการดำรงชีวิตของสังคมมนุษย์มาเป็นเวลาช้านานแล้ว ในสังคมมนุษย์ที่ไม่มีศูกรมทางกฎหมาย จารีตประเพณีจะทำหน้าที่เหมือนกับกฎหมายที่ถูกนำไปใช้ใน

การตัดสินความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมนั้น ๆ แม้แต่ในปัจจุบันหลักจารีตประเพณีก็ยังเป็นแหล่งที่มาสำคัญของกฎหมาย จึงมีจารีตประเพณีที่ถูกบัญญัติเป็นต้วบทกฎหมาย ยิ่งกว่านั้น จารีตประเพณี ที่ทำหน้าที่เคียงคู่กับกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร (อิสมาแอ อาลี, 2552 : 113)

❖ ความแตกต่างระหว่างอูर्फกับหลักการบางอย่าง

1. อูर्फกับอาตะฮฺ (อัว์ฟ)

ปราชญ์บางท่านมีความเห็นว่า อูर्फและอาตะฮฺ เป็นศัพท์ทางวิชาการที่มีความหมายเหมือนกัน (Abd al-Karim Zaydan, 1997 : 252) จึงได้มีการกำหนดกฎเกณฑ์ (مُؤَدَّاةٌ أَوْفٍ) แปลว่า ประเพณีจะถูกลำนำไปใช้ในการกำหนดศุกม

ปราชญ์บางส่วน (Al-Khadimi, 2005 : 263) เห็นว่า อูर्फ คือจารีตประเพณีที่เป็นคำพูด แต่อาตะฮฺนั้นเป็นจารีตประเพณีที่เป็นกรกระทำ

ในขณะที่ปราชญ์บางท่านเห็นว่า อาตะฮฺ ครอบคลุมประเพณีของคนเดียวหรือของกลุ่มชน แต่อูर्फจะใช้เฉพาะประเพณีของกลุ่มชนเท่านั้น

2. อูर्फกับอิจญ์มาอ

ท่านอิสมาแอ อาลี (2552 : 113) ได้ให้ความแตกต่างระหว่างอูर्फ กับ อิจญ์มาอนั้นพอจะสรุปได้ ดังนี้

2.1) อูर्फเป็นคำพูดหรือการกระทำที่สอดคล้องกันของประชาชนโดยทั่วไป ทั้งของผู้ที่มีความรู้และไม่มีความรู้ แต่อิจญ์มาอนั้นเกิดจากความเห็นที่สอดคล้องกันของบรรดามุญตะฮิดเท่านั้น

2.2) อูर्फเกิดขึ้นโดยการกระทำหรือการพูดของคนส่วนใหญ่ หากมีบางคนไม่ปฏิบัติตามก็ไม่มีผลกระทบต่ออูर्फ แต่อิจญ์มาอนั้น ไม่อาจเกิดขึ้นได้หากมีมุญตะฮิดบางคนไม่เห็นด้วย

2.3) สุกมที่ถูกกำหนดโดยการอิจญ์มาอมีสถานะเหมือนสุกมที่ถูกกำหนดโดยอาศัยตัวบทที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ แต่สุกมที่กำหนดโดยการอาศัยอurfจะเปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงของอurf

2.4) อurfบางอย่างอาจใช้ไม่ได้ เช่น อurfที่ขัดกับตัวบท แต่สำหรับอิจญ์มาอนั้นจะไม่มีลักษณะเช่นนี้เลย

❖ ประเภทต่าง ๆ ของอurf

อurfทางด้านเนื้อหา (Abd al-Karim Zaydan, 1997 : 253) มี 2 ประเภท อurfที่เป็นคำพูดและอurfที่เป็นกรกระทำ อurfทางด้านลักษณะจะแบ่งออกเป็นอurfทั่วไปที่แพร่หลายทุกแห่ง และอurfเฉพาะของกลุ่มชนหรือที่แห่งหนึ่งแห่งใด และอurfทางด้านลักษณะของกฎหมายอิสลามจะแบ่งเป็นอurfที่ใช้ได้และอurfที่ใช้ไม่ได้ รายละเอียดของแต่ละประเภทดังกล่าวมีดังนี้

1. อurfที่เป็นคำพูดและการกระทำ (Abd al-Karim Zaydan, 1997 : 253) มีดังนี้

อurfที่เป็นคำพูด คือ คำพูดที่แพร่หลายในหมู่คนเพื่อแสดงถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เมื่อใช้คำนั้นก็จะเข้าใจความหมายของคำนั้นทันทีว่าเป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แม้จะไม่ตรงกับความหมายเดิมของคำนั้นก็ตาม เช่น คำว่าไม่มีสตางค์ ซึ่งหมายความว่าไม่มีเงิน และคำว่าเนื้อซึ่งหมายถึงเนื้อสัตว์ นอกเหนือจากปลา เป็นต้น

อurfที่เป็นกรกระทำ คือเคยชินในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น การหยุดทำงานหนึ่งวันหรือสองวันในหนึ่งสัปดาห์สำหรับผู้รับจ้างทำงานเป็นรายเดือน อurfในการซื้อวัสดุก่อสร้างจำนวนมาก ผู้ขายต้องส่งสินค้าถึงสถานที่ก่อสร้างของผู้ซื้อ และอurfในการรักษาทรัพย์สินในที่ ๆ เหมาะสมกับทรัพย์สินนั้น ๆ จึงจะถือว่าผู้ที่ลักลอบเอาทรัพย์สินไปนั้นเป็นผู้ลักทรัพย์ เป็นต้น

2. อurfทั่วไปและอurfเฉพาะ

อurfทั่วไป (Al-Khadimiy, 2005 : 267) คือ อurfที่ถือปฏิบัติกันในทุกหนแห่งและทุกยุคสมัย เช่น การเข้าห้องน้ำโดยกำหนดค่าใช้ห้องน้ำที่แน่นอน แต่ไม่ได้กำหนดระยะเวลาและปริมาณน้ำที่ใช้ เป็นต้น

อูรฟเฉพาะ (Al-Khadimiy, 2005 : 267) คือ ที่ถือปฏิบัติ ณ แห่งใดแห่งหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง อาชีพใดอาชีพหนึ่งซึ่งมีมากมายและจะมีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา

3. อูรฟที่ใช้ได้และอูรฟที่ใช้ไม่ได้

อูรฟใช้ได้ (Khallaf, 1986) คือ จารัตประเพณีที่ถือปฏิบัติกันโดยไม่ขัดกับตัวบทของกฎหมาย และไม่ทำให้เสียผลประโยชน์หรือได้รับความเสียหาย

อูรฟที่ใช้ไม่ได้ (Khallaf, 1986) คือจารัตประเพณีที่ถือปฏิบัติกัน แต่ขัดกับสุกมหรืออิจญ์มาอ หรือเจตนารมณ์ของกฎหมายอิสลาม หรือทำให้เกิดความเสียหาย เช่น ประเพณีที่ยอมรับกันในเรื่องของการกัญยืมที่มีดอกเบี้ย เป็นต้น

❖ เงื่อนไขในการใช้อูรฟ

อูรฟที่ใช้ได้ซึ่งจะถูกนำมาใช้เป็นเกณฑ์ในการกำหนดสุกมนั้นจะต้องมีเงื่อนไข (Al-Ahqar, 2004 : 156) ดังนี้

1. เป็นอูรฟที่เป็นที่ยอมรับโดยคนทั่วไปหรือคนส่วนใหญ่ หากเป็นอูรฟที่มีการใช้และปฏิบัติการใช้เท่า ๆ กัน ก็ไม่อาจนำมาใช้ในการกำหนดสุกมได้
2. เป็นอูรฟที่กำลังใช้กันอยู่ในขณะที่ต้องการนำมาใช้เป็นเกณฑ์ในการกำหนดสุกม ดังนั้นอูรฟในอดีตที่เลิกใช้ไปแล้ว หรืออูรฟที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตไม่สามารถนำมาใช้ในการกำหนดเป็นสุกมได้
3. ไม่มีการยืนยันที่ขัดกับอูรฟ ทั้งนี้ หากไม่มีการกำหนดเป็นอย่างอื่นโดยฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ก็ให้ถือเสมือนหนึ่งว่ามีการยอมรับเงื่อนไขที่ถูกกำหนดโดยอูรฟ ดังนั้น หากมีการยืนยันที่ขัดกับอูรฟก็จะมีผลตามการยืนยันอย่างแน่นอน เพราะเป็นเงื่อนไขที่ถูกกระบุไว้อย่างชัดเจน
4. เป็นอูรฟที่ไม่ขัดกับตัวบท หากเป็นอูรฟที่ขัดตัวบท ก็ถือว่าใช้ไม่ได้ เช่น อูรฟโดยมีค่าตอบแทน เป็นต้น

❖ อูรฟกับการเป็นแหล่งที่มาของฮุกม

ไม่มีหลักฐานชัดเจนที่แสดงว่าอูรฟเป็นแหล่งที่มาของฮุกม แม้ว่าบรรดานักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลาม มักจะยกหลักฐานสองประการต่อไปนี้เพื่อสนับสนุนว่าอูรฟเป็นแหล่งที่มาของฮุกม หลักฐานแรก คือคำได้ตรัสของอัลลอฮ์ในซูเราะฮ์อัลอะอฺรอฟ โองการที่ 99 ว่า

حُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ

ความว่า “ เจ้าจงยึดไว้ซึ่งการผ่อนปรน และจงสั่งใช้ในสิ่งที่ดีงาม (อูรฟ) และจงหันหลังให้แก่ผู้โหดเหี้ยมทั้งหลาย ”

ความจริง คำว่าอูรฟที่มีกล่าวในโองการดังกล่าวคงมิใช่อูรฟที่หมายถึงหลักจารีตประเพณีที่เป็นประเด็นปัญหาตามหลักวิชาการในที่นี้ แต่อย่างไรก็ตาม อาจนำมาสนับสนุนหลักการนี้ได้ ในทางอ้อม ทั้งนี้ เพราะสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษยย์ยอมรับในกิจกรรมของพวกเขา นั้น ส่วนใหญ่เกิดจากความจำเป็น อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่ดีงามอีกด้วย จึงควรที่จะเป็นที่ยอมรับ (Al-Zarqa, 1967 : 1/133)

หลักฐานที่สอง คือคำกล่าวของอิบนุมัศอูดที่ว่า

مَا رَأَى الْمُسْلِمُونَ حَسَنًا فَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ حَسَنٌ

ความว่า “ สิ่งที่บรรดามุสลิมเห็นว่า เป็นสิ่งที่ดี สิ่งนั้นก็เป็นที่ดีในทัศนะของอัลลอฮ์เช่นกัน ” (Al-Tabaraniy, 1995 : 3602)

คำพูดของอิบนุมัศอูด (เราะฮ์ฎัยลลฮุฮ์ฮุอันฮุ) ค่อนข้างจะตรงประเด็นมากกว่า ทั้งนี้ เพราะสิ่งที่ชาวมุสลิมเห็นว่าดี ทั้งได้ถือปฏิบัติจนกลายเป็นประเพณีนั้น ถือว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามหลักการของอิสลามด้วย แต่จะต้องคำนึงถึงเงื่อนไขที่ว่า จะต้องเป็นประเพณีที่ไม่ขัดกับตัวบทหรือหลักการอย่างชัดเจนอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ผลของอูรฟเป็นหลักฐานที่มีต่อกฎหมายอิสลามนั้น เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป และมีผลมากมายด้วย อูรฟเป็นหลักฐานในการกำหนดรายละเอียดหรือกำหนดข้อมูลผูกพันในนิติกรรมสัญญาต่าง ๆ ที่มีกำหนดรายละเอียดโดยคู่สัญญา สิ่งที่ยืนยันว่าอูรฟมีความสำคัญมากก็คือ หนึ่งในหลักทั่วไปของกฎหมายอิสลามที่เกี่ยวกับอูรฟก็คือ หลักที่ว่า

الْعَادَةُ مُحْكَمَةٌ

ความว่า “ ประเพณีจะผูกนำมาทำการกำหนดศุกม ” (Saiid, S. 2010 : 55)

และ

إِعْلَمُ أَنَّ إِغْتِبَارَ الْعَادَةِ وَالْعُرْفِ رَجَعَ إِلَيْهِ فِي الْفَقْهِ فِي مَسَائِلَ لَا تُعَدُّ ذِكْرًا

ความว่า “ ฟังรู้เถิดว่า การยึดถือเอาอะฮะฮฺและอูรฟุนั้น มีการนำมาใช้ทางด้าน พิกฮฺในปัญหามากมายนับไม่ถ้วน ” (Al-Suyutiy, 1990 : 1/90)

จากนั้น อัซซะฮฺญูรียฺ (อ้างถึงใน อิสมานะอฺ อาลี, 2552 : 116-117) ได้กล่าวถึง ข้อปลีกย่อยที่เกิดขึ้นจากหลักทั่วไปดังกล่าว

1. อาต๊ะฮฺเกิดขึ้นได้อย่างไร เกิดจากการกระทำครั้งเดียว สองครั้งหรือหลาย ๆ ครั้ง
2. จะถือว่าเป็นอาต๊ะฮฺได้นั้นต้องเป็นการกระทำที่เกิดขึ้นตามปกติและเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ หากเป็นการกระทำที่ไม่มีความสม่ำเสมอก็ไม่อาจถือเป็นอาต๊ะฮฺได้
3. อาต๊ะฮฺที่กระทำอย่างสม่ำเสมอของพื้นที่หนึ่งจะถือเป็นเสมือนเงื่อนไขของประชาชนในพื้นที่นั้นหรือไม่
4. คำพูดที่จะอธิบายความหมายให้เป็นไปตามอูรฟุนั้นต้องเป็นอูรฟุ ที่มีการใช้มาก่อน จนถึงวันที่กล่าวคำพูดนั้น ๆ ไม่ใช่อูรฟุที่เกิดขึ้นภายหลัง
5. สิ่งตัวบทกล่าวไว้ลอย ๆ โดยไม่มีการกำหนดรายละเอียดและไม่มีความหมายในทาง ภาษาต้องยึดถือความหมายตามอูรฟุ

สรุป

อูรฟุ (عُرْفٌ) หรือ หลักจารีตประเพณี หมายถึง สิ่งที่ได้ปฏิบัติจนเป็นที่ยอมรับสืบต่อกัน มาในวิถีชีวิตมนุษย์ทั้งคำพูดหรือการกระทำหรือละเว้น ทั้งนี้ สิ่งที่ชาวมุสลิมเห็นว่าดี ได้ถือปฏิบัติใน สังคมจนกลายเป็นประเพณีหรือมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต ที่ไม่มีศุกมทางกฎหมาย แต่ไม่ขัดกับ ตัวบทหรือหลักการศาสนาอย่างชัดเจน ทั้งนี้ ศุกมศาสนาจะปรับเปลี่ยนตามกาลเวลา สถานที่ บริบทของสังคม และพฤติกรรมของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งศุกมที่ถูกกำหนดโดยอูรฟุ

คำถามท้ายบทที่ 9

1. จงเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างอูรฟกับอิจญฺมาอู ตามทัศนะนักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลาม ?
2. จงอธิบายประเภทของอูรฟ ตามทัศนะนักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลาม ?
3. จงอธิบายประเภทอูรฟที่ใช้ได้และอูรฟที่ใช้ไม่ได้ ?
4. ทำไมค่านิยมของสตรีแต่ละคนจึงไม่เท่ากัน บางคนไปสู้อูถูก บางคนไปสู้อูแพง โดยไม่มีราคามะฮัรตายตัว เกิดขึ้นเพราะอะไร จงอธิบาย ?
5. การเข้าแถวหน้าเสาธงทุกเช้าของนักเรียน ถือว่าเป็นอูรฟหรือไม่ เพราะอะไร จงอธิบาย ?
6. การรับสินบนในการเลือกตั้งที่ผ่านมา เป็นจารีตประเพณีวัฒนธรรมที่ปฏิบัติมานาน สามารถรับได้หรือไม่ เพราะเหตุใด
7. ทำไมวันหยุดราชการระหว่างประเทศไทยและประเทศมาเลเซีย จึงไม่ตรงกัน จงอธิบาย โดยใช้หลักจารีต ประเพณีเป็นตัวกำหนด ?
8. “สุกมศาสนาจะปรับเปลี่ยนตามกาลเวลา” จงยกตัวอย่างขึ้นมาประกอบสัก 2 ตัวอย่าง ?
9. “สุกมศาสนาจะปรับเปลี่ยนตามสถานที่” จงยกตัวอย่างขึ้นมาประกอบสัก 2 ตัวอย่าง ?
10. “สุกมศาสนาจะปรับเปลี่ยนตามบริบท” จงยกตัวอย่างขึ้นมาประกอบสัก 2 ตัวอย่าง ?

บทที่ 10 อิสติศหาบ (หลักการยึดถือสภาพเดิม)

ในบทนี้ผู้เขียนนำเสนอเกี่ยวกับนิยามของอิสติศหาบ ลักษณะของอิสติศหาบ อิสติศหาบกับการเป็นแหล่งที่มาของฮุกม และสรุปซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

อิสติศหาบ (أَلَا سِتِّصَحَابُ) หรือ หลักการยึดถือสภาพเดิมมีความหมาย 2 ประเภท ดังนี้

ประเภทที่หนึ่ง ความหมายทางภาษา หมายถึง การขอติดตามหรือการติดตามเป็นประจำ โดยไม่แยกจากกัน (أَلَا مَلَا زِمَةٌ وَعَدَمُ الْمَفَارِقَةِ)

ประเภทที่สอง ความหมายทางวิชาการนั้น นักปราชญ์กฎหมายอิสลามได้ให้คำนิยามที่แตกต่างกัน ซิฮาบูตติน อัซซันญานีย์ (شِهَابُ الدِّينِ الرَّجَزِيُّ) ให้คำนิยามว่า

أَلَا سِتِّذِلَالٌ بِعَدَمِ الدَّلِيلِ عَلَى نَفْيِ الْحُكْمِ أَوْ بَقَاءِ مَا هُوَ ثَابِتٌ بِالذَّلِيلِ

ความว่า “ การยึดเหตุผลด้วยการถือว่า ไม่มีหลักฐานเพื่อยืนยันว่าไม่มีฮุกม หรือยึดเหตุผลที่ว่า ฮุกมที่ถูกกำหนดด้วยหลักฐานนั้นยังคงมีผลต่อไป ”

(Al-Judaia, 1997 : 1/220)

กล่าวคือ สิ่งที่ไม่หลักฐานก็ให้ถือว่าไม่มีฮุกมตลอดไป จนกว่าจะมีหลักฐานเปลี่ยนจากสภาพดังกล่าว เช่น นาย ก อยู่ในสภาพปลอดภัย ก็ให้ถือว่าเขาไม่มีความรับผิดชอบใด ๆ ในการชำระหนี้ จนกว่าจะมีหลักฐานแสดงว่าเขาติดหนี้ ขณะเดียวกัน หากนาย ก อยู่ในสภาพติดหนี้ ก็ให้ถือว่าเขาอยู่ในสภาพดังกล่าวตลอดไป จนกว่าจะมีหลักฐานแสดงว่าเขาได้ชำระหนี้ไปแล้ว

อิสติศหาบนั้นสามารถยึดเป็นหลักฐานได้ในเมื่อไม่มีหลักฐานอย่างอื่น อัลเคาะวาริซมี (อ้างถึงในอิสมาแอ อาลี, 2552 : 117) ได้กล่าวเกี่ยวกับการเป็นแหล่งที่มาของฮุกมของอิสติศหาบว่า อิสติศหาบเป็นหลักฐานลำดับสุดท้ายที่ใช้ในการให้คำพิพากษา (ชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลาม) ทั้งนี้เพราะเมื่อมูฟตีถูกถามในเหตุการณ์ใดก็ตาม มูฟตีจะต้องหาฮุกมจากอัลกุรอาน ฮะดีษ อิจญ์มาอ์ และการกียาสตามลำดับ หากไม่มั่นใจว่า ฮุกมเดิมนั้นเปลี่ยนแปลงหรือไม่ ก็ให้ถือว่ายังไม่มีการเปลี่ยนแปลง ถ้าหากไม่มั่นใจว่าฮุกมมีหรือไม่ ก็ให้ถือว่าไม่มี เมื่อสิ่งใดก็ตามไม่มีฮุกมที่ถูกกำหนดโดยตัวบทหรือหลักฐานอื่น ก็ให้ยึดหลักการการอนุมัตโดยพื้นฐาน (أَلَا ضَرْبٌ لِّأَلَا ضَرْبٍ)

✦ ลักษณะของอิสติศหาบ

การบัญญัติฮุกมโดยใช้อิสติศหาบมี 5 ลักษณะ (Al-Khadimiy, 2005 : 262-266) ดังนี้

1. การยึดฮุกมการอนุมติโดยพื้นฐานสำหรับสิ่งที่ไม่มีความจำเป็นว่าเป็นสิ่งต้องห้าม

ทั้งนี้เพราะเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่า โดยพื้นฐานของสิ่งที่เป็นประโยชน์ ไม่มีการกำหนดฮุกมจากอัลลอฮ์ คือ การอนุมติ เช่นเดียวกับสิ่งที่เป็นโทษ โดยพื้นฐานถือว่าเป็นสิ่งที่ต้องห้าม เหตุผลของหลักการดังกล่าวคือ อัลลอฮ์ได้ตรัสในซูเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์ โองการที่ 29 ว่า

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا

ความว่า “ พระองค์เป็นผู้ทรงสร้างสิ่งที่มีในโลกทั้งหมด สำหรับพวกเจ้า ”

กล่าวคือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในโลกนี้ถูกสร้างมาสำหรับมนุษย์เพื่อใช้ประโยชน์ ดังนั้นการใช้ประโยชน์จากทุกสิ่งที่มีอยู่ในโลกนี้จึงถือว่าเป็นสิ่งอนุมติ ท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลัลลอฮ์ออลัยฮิ วะสลัลม) ได้กล่าวว่า

لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ

ความว่า “ ไม่มีการกระทำใด ๆ ที่ทำให้ตัวเองได้รับความเสียหาย และไม่มี การกระทำใด ๆ ที่ทำให้ผู้อื่นได้รับความเสียหาย (เป็นที่อนุมติ) ”

(Ibu-Hambal, A.-M. 2001 : 2865)

กล่าวคือ การกระทำที่เป็นโทษ ไม่ว่าจะโทษแก่ผู้กระทำเองหรือผู้อื่น ถือว่าเป็นสิ่งต้องห้ามทั้งสิ้น อิสติศหาบตามลักษณะนี้เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป บรรดาปราชญ์ทางกฎหมายอิสลามถือว่าเป็นไปตามเหตุผลทางสติปัญญาหรือเหตุผลทั่วไป แต่จะต้องเป็นประเด็นที่มั่นใจว่าไม่มีหลักฐาน ไม่ใช่ประเด็นที่ไม่รู้ว่ามีความจำเป็นหรือไม่

2. การยึดความหมายทั่วไปจนกว่าจะมีการยกเว้น إِلَىٰ أَنْ يَرُدَّ إِلَىٰ أَوَّلِهَا (تَحْصِيصٌ)

(تَحْصِيصٌ)

ความว่า หากปรากฏว่ามีหลักฐานที่มีความหมายทั่วไปครอบคลุมหลาย ๆ อย่าง ก็ให้คงความหมายเช่นเดิมไว้ จนกว่าจะมีหลักฐานที่มายกเว้นบางอย่างออกจากหลักฐานดังกล่าว เช่น ท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลัลลลอฮฺ อะลัยฮิ วะสลัลม) กล่าวว่า

إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ

ความว่า “ แท้จริง กิจกรรมทั้งหลายนั้นขึ้นอยู่กับเจตนาเท่านั้น ”

(Al-Bukhariy : 54, Muslim : 1908)

เป็นฮะดีษที่มีความหมายทั่วไปครอบคลุมทุก ๆ กิจกรรม โดยต้องยึดความหมายดังกล่าวไว้ต่อไปจนกว่าจะมีหลักฐานที่มายกเว้นกิจกรรมบางอย่างออกจากฮุกุมที่ถูกกำหนดโดยฮะดีษดังกล่าว การยึดฮะดีษตามลักษณะนี้เป็นที่ยอมรับโดยบรรดาปราชญ์ทางกฎหมายอิสลามโดยไม่มีปัญหาเช่นเดียวกัน

3. การยึดฮุกุมที่มีหลักฐานทางสติปัญญา หรือหลักฐานทางกฎหมายโดยการให้คงสภาพเดิม (اسْتِصْحَابُ مَا دَلَّ الْعَقْلُ أَوْ الشَّرْعُ عَلَى نُبُوْتِهِ وَدَوَامِهِ) เช่น การถือกรรมสิทธิ์ซึ่งได้มาด้วยนิติกรรมสัญญาหรือด้วยวิธีอื่นก็ยังคงมีผลเช่นนั้นตลอดไป จนกว่าจะมีหลักฐานมาเปลี่ยนเป็นอย่างอื่น และการอยู่ในสภาพมีน้ำละหมาดหลังจากอาบน้ำละหมาดซึ่งถือว่ามีผลเช่นนั้นตลอดไปจนกว่าจะมีสิ่งที่ทำให้หมดสภาพดังกล่าว เพียงแค่สงสัยว่าหมดสภาพมีน้ำละหมาดนั้นยังไม่เพียงพอที่จะเปลี่ยนฮุกุมได้

อิมามอัลฆอลซาลีย์ได้กล่าวถึงฮะดีษตามลักษณะนี้ว่า เป็นการยึดตามเหตุผลทางสติปัญญาหรือเหตุผลทางกฎหมาย ไม่ใช่การยึดเหตุผลที่มีหลักฐาน แต่เป็นการยึดตามหลักฐานพร้อมกับรู้ว่าไม่มีสิ่งที่มาเปลี่ยนจากสภาพเดิม

4. การยึดหลักฐานทางสติปัญญาที่ว่า ไม่มีฮุกุมมาแต่เดิม (اسْتِصْحَابُ الْعَدَمِ الْأَصْلِيِّ)

กล่าวคือ เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปในเรื่องฮุกุมกฎหมายอิสลามตั้งแต่เดิมว่า แรกเริ่มของทุกสิ่งและเหตุการณ์นั้นไม่มีฮุกุม จนกว่าจะมีหลักฐานแสดงว่ามีฮุกุม เช่น การถือว่ามีมุสลิมที่บรรลุดาสนภาวะแต่ละคนไม่มีภารกิจที่จะต้องปฏิบัติ จนกว่าจะมีหลักฐานที่แสดงว่ามีภารกิจต้องปฏิบัติ สภาพเดิม ๆ นั้นจึงจะเปลี่ยนแปลง ดังนั้น หากนาย ก อ้างว่านาย ข มีภาระติดหนี้ของนาย

ก นาย ก ก็ต้องยืนยันด้วยพยานหลักฐานตามข้อกล่าวอ้างของตน เพราะตามหลักการเดิม ๆ แล้ว นาย ข นั้นปลอดจากภาระใด ๆ ทั้งสิ้น จนกว่าจะมีหลักฐานว่าได้เปลี่ยนเป็นอย่างอื่นเท่านั้น สุขุม จึงจะเปลี่ยนไปตามหลักฐาน

5. การยึดสุกมซึ่งเป็นผลของการอิจญ์มาอให้มีผลในช่วงที่มีความขัดแย้งกัน

(استصحاب حكم ثابت بالإجماع في محل النزاع) เช่น บรรดาอิจญ์ตะฮิดได้อิจญ์มาอในกรณีหนึ่งแต่ลักษณะของปัญหาที่ได้มีการอิจญ์มาอนั้นเปลี่ยนแปลงไป ทำให้บรรดาอิจญ์ตะฮิดมีทัศนคติที่แตกต่างไปด้วย ตัวอย่างเช่น ได้มีการอิจญ์มาอว่า การละหมาดโดยการตะยัมมุมนั้นแทนการอาบน้ำละหมาดนั้นถูกต้องใช้ได้ไม่ว่ากรณีใดก็ตามไม่ว่า น้ำ กกล่าวคือ หากละหมาดด้วยการตะยัมมุมนั้นเสร็จก่อนที่จะมีน้ำ การละหมาดนั้นถือว่าถูกต้องสมบูรณ์

แต่ถ้าหากมีคนนำน้ำละหมาดมาหรือมีคนพบน้ำ อิหม่ามซาฟิอีและอิหม่ามมาลิกีเห็นว่าให้ละหมาดต่อจนเสร็จสมบูรณ์ เพราะได้มีการอิจญ์มาอแล้วว่า การละหมาดนั้นสมบูรณ์ก่อนจะมีน้ำ ดังนั้น ภายหลังจากมีน้ำแล้วก็สามารถนำเอาผลของการอิจญ์มาอดังกล่าวมาใช้ต่อไป จนกว่าจะมีหลักฐานว่า หลังจากมีน้ำแล้วสุกมจะเป็นอย่างไร ในขณะที่อิหม่ามอูษะนีพะฮะและอิหม่ามอะหมัด มีความเห็นว่า หลังจากมีน้ำแล้วสุกมก็จะเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น และการละหมาดนั้นใช้ไม่ได้ เพราะสุกมของอิจญ์มาอมีผลเฉพาะกรณีไม่มีน้ำเท่านั้น ไม่ใช่ในกรณีมีน้ำ ดังนั้น การจะถือว่ากรณีที่มิมีน้ำมีสุกมเหมือนกับกรณีไม่มีน้ำจะใช้ไม่ได้ เว้นแต่จะมีหลักฐานสนับสนุนเท่านั้น

❖ อิศติศหาบกับการเป็นแหล่งที่มาของสุกม

อัลอามีดียฺ ได้พูดถึงทัศนคติของบรรดาปราชญ์ทางกฎหมายอิสลามว่า มีทัศนคติที่ต่างกันในเรื่องนี้ ปราชญ์กฎหมายทางอิสลามสังกัดมัซฮับฮันบะลีส่วนใหญ่และปราชญ์อิบลูลกะลามกลุ่มหนึ่ง เช่น อูษะฮัน อัลบัศรียฺ และคนอื่น ๆ เห็นว่าใช้ไม่ได้ ปราชญ์บางส่วนมีความเห็นว่า อิศติศหาบสามารถเพิ่มน้ำหนักในกรณีที่หลักฐานมีความขัดแย้งกันเท่านั้น ปราชญ์ทางกฎหมายอิสลามสังกัดมัซฮับชาฟิอีกลุ่มหนึ่ง เช่น อัลมุฮะนียฺ อัศศ็อยเราะฮ์ฟิยฺ อัลฆอซาลียฺและนักวิเคราะห้คนอื่น ๆ เห็นว่าสามารถใช้เป็นหลักฐานได้ ซึ่งถือว่าเป็นทัศนคติที่ถูกเลือกมาใช้ในมัซฮับ ทัศนคติที่เห็นว่าอิศติศ

หาบไม่ใช่แหล่งที่มาของสุกมมีเหตุผลคือ การอธิบายหลักฐานในการยืนยันนั้นมีน้ำหนักยิ่งกว่าหลักฐานในการปฏิเสธ หากการยึดสภาพเดิม ๆ เป็นที่ยอมรับก็จะมีผลเท่ากับหลักฐาน²⁶

สรุป

อิสติศหาบ (ألا تستصحاب) หรือ หลักการยึดสภาพเดิม หมายถึง การยึดสิ่งที่ไม่มีความหลักฐานทางศาสนาก็ให้ถือว่าไม่มีสุกมตลอดไป(สภาพเดิม) จนกว่าจะมีหลักฐานเปลี่ยนจากสภาพดังกล่าว เช่น นาย ก อยู่ในสภาพปลอดภัย ก็ให้ถือว่าเขาไม่มีความรับผิดชอบใด ๆ ในการชำระหนี้ จนกว่าจะมีหลักฐานแสดงว่าเขาติดหนี้ ขณะเดียวกัน หากนาย ก อยู่ในสภาพติดหนี้ ก็ให้ถือว่าเขาอยู่ในสภาพดังกล่าวตลอดไป จนกว่าจะมีหลักฐานแสดงว่าเขาได้ชำระหนี้ไปแล้ว

นอกจากนี้บรรดานักวิชาการกรกฎหมายอิสลามได้พิจารณาการยึดสภาพหลักเดิมด้วยเหตุผล ดังนี้

1. ทุกสิ่งที่เป็นฮะรอม ส่วนมากแล้วเนื่องจากว่าได้รับอันตรายต่อตัวเองและผู้อื่น โดยไม่มีหลักฐานชี้ชัดเจาะจงการห้ามเรื่องดังกล่าว จึงให้พิจารณาการยึดหลักเดิม คือ ทุกสิ่งที่เป็นอันตรายต่อตนเองและผู้อื่น ฮะรอม เช่น ยาเสพติดทุกชนิด เป็นต้น
2. ทุกสิ่งที่เป็นมุบาห์ ส่วนมากแล้วเนื่องจากว่าได้รับประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น โดยไม่มีหลักฐานชี้ชัดเจาะจงการกระทำเรื่องดังกล่าว จึงให้พิจารณาการยึดหลักเดิม คือ ทุกสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้คุณต่อตนเองและผู้อื่น มุบาห์ เช่น การดูรายการช่องทีวีอิสลาม เป็นต้น
3. ทุกสิ่งที่เป็นเรื่องอิบาตะฮะและศาสนาจะต้องมีตัวบทหลักฐานในการปฏิบัติ โดยไม่มีตัวบทหลักฐานชี้ชัดเจาะจงการใช้หรือการห้ามปฏิบัติเรื่องดังกล่าว จึงให้พิจารณาการยึดหลักเดิม คือ ตะวักกุฟ หมายถึง จะปฏิบัติเรื่องศาสนาหรืออิบาตะฮะได้นั้นจะต้องมีตัวบทหลักฐานมารองรับ ถ้าไม่มีปฏิบัติมิได้ เช่น การรวมตัวกันละหมาด 6 เวลาในมัสยิด ซึ่งอิบาตะฮะดังกล่าวไม่มีตัวบทหลักฐานมารองรับ เพราะมันไม่มีตั้งแต่เดิมจึงปฏิบัติมิได้

²⁶ Al-Khadimiy, N, 2005 : 262-266

คำถามท้ายบทที่ 10
----

1. จงอธิบายนิยามของอิสติศหาบ ตามทัศนะนักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลาม ?
2. จงบอกลักษณะของอิสติศหาบ 5 ลักษณะพร้อมอธิบายแต่ละลักษณะเป็นอย่างไร ?
3. ทำไมนักศึกษาศาสนาอิสลามที่เป็นผู้หญิงชื่อนำหน้าส่วนมากเป็น นางสาว ทำไมไม่ใช้คำว่า นาง จงนำอิสติศหามาปรับใช้ พร้อมอธิบาย ?
4. นายอุดมถูกกล่าวหาว่าเป็นคนวางระเบิดที่ร้านน้ำชา แต่ทำไมยังไม่ถูกตำรวจจับเพื่อนำตัวไปคุมขัง จงอธิบายโดยใช้อิสติศหาบ ?
5. โครงการอัลกุรอานโครงการใดที่นำมาสนับสนุนการใช้อิสติศหาบ ?
6. ยาเสพติดทุกชนิดทำไมจึงเป็นสิ่งหะรอม จงอธิบายโดยใช้หลักอิสติศหาบ ?
7. หลักเดิมในการปฏิบัติอามัลอิบาดะฮฺ ?
8. ส่วนมากแล้วทุกสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้คุณต่อตนเองและผู้อื่น โดยไม่มีหลักฐานชี้ชัดเจาะจงการกระทำเรื่องดังกล่าว ให้คำนึงถึงหลักเดิมที่ว่า ?
9. อนุญาตให้ชำระล้างร่างกาย อาบน้ำละหมาดจากน้ำทะเลโดยไม่ต้องถามถึงเรื่องความสะอาด เพราะเหตุใด จงอธิบายโดยหลักอิสติศหาบ ?
10. นักศึกษาที่มาเข้าแถวหน้าเสาธง เวลา 07.50 น. ถือว่าสายเพราะเหตุใด

อภิธานศัพท์

อุศุลฟิกฮ หมายถึง ศาสตร์ที่เกี่ยวกับหลักเกณฑ์ของศาสนบัญญัติ โดยวิธีวิทยาการศึกษาของนักปราชญ์กฎหมายอิสลามในการวิเคราะห์วินิจฉัยหลักฐานตัวบทหนึ่งตัวบทใดที่นำมาแสดงเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อบัญญัติ(ฮุกม)ทางกฎหมายอิสลาม

ฮุกม หมายถึง โองการของอัลลอฮ์ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของบรรดามุสลิมที่บรรลุศาสนภาวะ โดยการสั่งให้กระทำ หรืองดกระทำ หรือให้เลือกกระทำ หรือเป็นการวางสัญลักษณ์หรือเกณฑ์ไว้

ฮากิม หมายถึง ผู้กำหนดฮุกม นักปราชญ์กฎหมายอิสลามเห็นพ้องกันว่า แหล่งที่มาของฮุกมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของมุสลิมที่บรรลุศาสนภาวะนั้น คือ อัลลอฮ์ (ซูบฮานะฮฺวะตะอะลา) พระองค์เดียวเท่านั้น ไม่ว่า ฮุกมนั้นเราจะทราบจากตัวบทที่เป็นอัลกุรอาน หรือฮะดีษ หรือเป็นผลของการวิเคราะห์และวินิจฉัยของนักกฎหมายจากหลักฐานหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ ของฮุกม

มะฮุกุม ฟิฮ หมายถึง การกระทำของมุสลิมที่บรรลุศาสนภาวะไปเกี่ยวข้องกับสิ่งที่มีฮุกมอิสลาม

มะฮุกุม อะลยฮ หมายถึง มุสลิมที่บรรลุศาสนภาวะ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสามารถในการเข้าใจคำสั่งหรือ ฮุกมอิสลาม เพราะผู้ที่ไม่เข้าใจคำสั่งนั้นไม่อาจที่จะปฏิบัติตามได้ ฮุกมที่มีผลบังคับเช่นนี้คือ ฮุกมตักลีฟีย์เท่านั้น สำหรับฮุกมวฎูอีย์นั้นจะมีผลสำหรับทุกคนที่มีสภาพเป็นบุคคล

ฮุกมตักลีฟีย์ หมายถึง ฮุกมที่เกี่ยวกับการกระทำของมุสลิมที่บรรลุศาสนภาวะจำเป็นต้องกระทำหรือละเว้น หรือเลือกกระทำหรือละเว้น

ฮุกมวฎูอีย์ หมายถึง ฮุกมที่ถูกกำหนดโดยสิ่งอื่นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของฮุกม ซึ่งประกอบด้วยสาเหตุเงื่อนไข สิ่งกีดขวาง รุกเศาะฮ์ อะซีมะฮ์ คิหะฮ์ และบุญลาน

วาญิบ หมายถึง การกระทำที่จำเป็นต้องกระทำ

ฮะรอม หมายถึง การกระทำที่จำเป็นต้องละเว้น

มันดูบ หมายถึง การกระทำที่ส่งเสริมให้กระทำ กล่าวคือการส่งเสริมหรือสนับสนุนให้กระทำโดยมีการกำหนดผลตอบแทนในการกระทำไว้ แต่จะไม่มีการลงโทษหากมิได้กระทำ โดยหลักการทุก ๆ คำสั่งให้กระทำนั้นถือว่าเป็นคำสั่งที่เด็ดขาด คือ แสดงว่าเป็นวาญิบ

มักรูฮ หมายถึง การกระทำที่สมควรละเว้น มีลักษณะตรงข้ามกับมันดูบ การจะถือว่าเป็นการสั่งห้ามที่ไม่เด็ดขาดนั้นต้องมีหลักฐานสนับสนุนด้วย

มุบาย หมายถึง การกระทำที่อนุมัติให้เลือกกระทำหรือละเว้นก็ได้

สะบับ หมายถึง ลักษณะที่ชัดเจนและแน่นอนที่ถูกกำหนดให้เป็นสัญลักษณ์ของฮุกุมโดยที่ฮุกุมจะเป็นเหมือนเงาของสาเหตุ

เจื่อนไซ หมายถึง ลักษณะที่ชัดเจนและแน่นอนที่ทำให้เกิดความสมบูรณ์ในสิ่งที่มันเป็นเจื่อนไซ แต่มิได้เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งนั้น และหากขาดเจื่อนไซแล้ว ฮุกุมก็จะมีไม่ได้

มานีย หมายถึง ลักษณะที่ชัดเจนและแน่นอนที่จะกีดขวางผลของฮุกุม กล่าวคือ เมื่อมีสิ่งกีดขวางฮุกุมก็ไม่อาจจะเกิดขึ้นได้

รุดเศาะฮ หมายถึง ฮุกุมที่อัลลอฮได้บัญญัติขึ้นมาเพื่อเป็นการผ่อนปรนแก่มุสลิมที่บรรลุดศาสนาภาวะตามสภาพที่ควรได้รับการผ่อนปรน

อะซีมะฮ หมายถึง ฮุกุมทั่วไปที่อัลลอฮได้ทรงบัญญัติขึ้นโดยไม่คำนึงถึงสภาพหรือบุคคลใดโดยเฉพาะซึ่งมุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติโดยมีเจื่อนไซ

เศาะฮีห หมายถึง การกระทำที่มีผลทางกฎหมายอย่างสมบูรณ์ หากการกระทำนั้นเป็นการประกอบศาสนกิจ

บฎลาน หมายถึง การกระทำที่มีความบกพร่องในองค์ประกอบส่วนใดหรือขาดเจื่อนไซใดก็ตาม การกระทำนั้นจะถือว่าไม่มีผลหรือเป็นโมฆะ (บาฏิล)

วาญิบที่ไม่มีเจื่อนไซเวลา หมายถึง การสั่งให้กระทำโดยมิได้กำหนดช่วงเวลาหรือระยะเวลา ซึ่งมุสลิมที่บรรลุดศาสนาภาวะจะกระทำเมื่อไรก็ได้ เช่น การจ่ายกัฟฟาเราะฮ์

วาญิบที่มีเงื่อนไขเวลา หมายถึง วาญิบที่ให้กระทำภายในเวลาที่ได้กำหนดไว้ เช่นการละหมาดห้าเวลา การละหมาดทุกครั้งจะมีเวลาที่แน่นอน จะกระทำก่อนหรือหลังเวลาที่ได้กำหนดไว้ไม่ได้

วาญิบที่มีช่วงเวลายาว หมายถึง วาญิบที่มีช่วงเวลาเกินกว่าเวลาที่ต้องใช้ในการกระทำวาญิบนั้น ๆ เช่น เวลาในการละหมาด จะละหมาดช่วงต้น ช่วงกลางหรือช่วงท้ายของเวลาก็ได้

วาญิบที่มีช่วงเวลาเฉพาะ หมายถึง วาญิบที่มีเวลาพอดีกับการปฏิบัติวาญิบนั้น ๆ เช่น การถือศีลอดในเดือนเราะมะฎอน ซึ่งตลอดช่วงเวลาของการถือศีลอดนั้น ไม่อาจถือศีลอดชนิดอื่นได้ ยิ่งกว่านั้น จะต้องเริ่มกระทำพร้อมกับการเริ่มของเวลา

วาญิบอัยนีย์ หมายถึง วาญิบที่มุสลิมที่บรรลุนิติภาวะทุกคนต้องกระทำ ในกรณีที่มีผู้อื่นทำไปแล้วก็จะไม่ทำให้ผู้ที่ยังมิได้กระทำหมดภาระในการกระทำวาญิบนั้น ๆ เพราะวัตถุประสงค์ของวาญิบอัยนีย์คือต้องการให้ทุกคนปฏิบัติดีตามเป็นรายบุคคล

วาญิบกิฟายีย์ หมายถึง วาญิบที่สั่งให้มุสลิมที่บรรลุนิติภาวะโดยรวมต้องกระทำ แต่มีใช้ทุกคน ดังนั้น หากมีมุสลิมที่บรรลุนิติภาวะบางคนหรือบางกลุ่มกระทำไปแล้ว ทุกคนก็ไม่ต้องรับบาปหรือต้องรับผิดชอบ เพราะวัตถุประสงค์ของวาญิบกิฟายีย์

วาญิบที่มีปริมาณที่แน่นอน หมายถึง วาญิบที่กฎหมายได้กำหนดจำนวนไว้อย่างแน่นอนโดยมุสลิมที่บรรลุนิติภาวะทุกคนจะต้องกระทำตามจำนวนที่ได้กำหนดไว้ เช่น การจ่ายชะกาต การชำระหนี้ เป็นต้น

วาญิบที่มีจำนวนไม่แน่นอน หมายถึง วาญิบที่มุสลิมที่บรรลุนิติภาวะจะต้องกระทำโดยมิได้กำหนดจำนวน เช่น การใช้จ่ายในหนทางของอัลลอฮ์ การช่วยเหลือในการทำความดี การห้ามปรามมิให้กระทำความชั่ว การให้อาหารแก่ผู้ที่กำลังหิวโดยมิได้กำหนดว่าจะต้องให้เท่าไร และการจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูแก่ญาติ

เศาะฮาบะฮ์ คือ เป็นพหูพจน์ของ เศาะฮาบี หมายถึง บุคคลที่เคยพบปะกับท่านศาสดามุฮัมมัด บรรดาคริสต์ศาสนิกชนที่มีความใกล้ชิดกับท่านศาสดามุฮัมมัด (คืออัลลอฮ์ อาลัยฮิ วะสัลลิม) รวมถึงบุคคลที่ได้เห็นการกระทำหรือได้ฟังคำพูดของท่านโดยตรงด้วยและเสียชีวิตในสภาพที่เป็นมุสลิม

ต่าบียีน คือ เป็นพหุพจน์ของ ต่าบียัย หมายถึง บุคคลที่เคยพบปะกับเศาะฮาบี๋ ในขณะที่เป็นมุสลิมและเสียชีวิตในสภาพที่เป็นมุสลิม

อัลกุรอาน หมายถึง คัมภีร์อัลกุรอานที่มีเนื้อหาศาสตร์วิวรรณ์ (วะหฺย) มาจากพระองค์อัลลอฮ์ ที่ทรงประทานแก่ศาสดามุฮัมมัด (คือลัลลอฮุ อาลัยฮิ วะสัลลัม) ด้วยสำนวนภาษาอาหรับ ถูกประทานทยอยลงมาเรื่อย ๆ ภายในระยะเวลา 23 ปี ซึ่งนำสาระศาสตร์โองการด้านศาสนกิจ เช่น ละหมาด ถือศีลอด ฮัจญ์ ซะกาต ตัสบีฮ์ และกิจอื่น ๆ ด้านสัมพันธ์กิจ เช่น ระเบียบวิธีการซื้อขาย มารยาทการเยี่ยมเยียน วิธีการสมรส สภาวจิดริชยา พฤติกรรมพูดเท็จและหลอกลวง ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและกิจอื่น ๆ ด้านวิทยาการ เช่นชี้ชัดว่า “ทุกอย่างเข้าคู่กัน” ด้านอุทาหรณ์คติ และด้านอื่น ๆ มาเผยแผ่แก่มวลมนุษย์เพื่อเสริมสร้าง คุณค่าและให้คุณประโยชน์แก่ทุก ๆ ชีวิต ถือเป็นแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลาม

ฮะดีษ หมายถึง ทุกสิ่งทีมาจากท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลัลลอฮุ อาลัยฮิ วะสัลลัม) ทั้งคำพูด การกระทำ และการยอมรับของท่าน บรรดานักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลามส่วนใหญ่มีความเห็นว่าฮะดีษเป็นแหล่งที่มาสำคัญลำดับสองรองจากอัลกุรอาน ทั้งนี้เพราะฮะดีษโดยเนื้อหาแล้ว ก็คือวะหฺย (วิวรรณ์) มาจากอัลลอฮ์

อิญญ์มาอ (มติเอกฉันท์) หมายถึง ความเห็นที่สอดคล้องกัน(เป็นเอกฉันท์)ของบรรดามุญตะฮิด (นักปราชญ์)จากประชาชาติของท่านศาสดามุฮัมมัดที่สามารถทำการวิเคราะห์วินิจฉัย ไม่ว่าจะความเห็นนั้นจะเกี่ยวกับเรื่องศาสนาหรือเรื่องอื่น ๆ ก็ตาม เพื่อกำหนดศุกมเรื่องหนึ่งเรื่องใดในยุคหนึ่งยุคใด ภายหลังจากที่ท่านศาสดามุฮัมมัดได้เสียชีวิตไปแล้ว

มุญตะฮิด (พหุพจน์ คือ มุญตะฮิดูน) หมายถึง นักปราชญ์หรือผู้ทำการอิญญติฮาด

อิญญติฮาด หมายถึง การต่อสู้และความพยายาม การให้เหตุผลที่เป็นอิสระ การคิดวิเคราะห์ อิญญติฮาดอาจรวมถึงการอรรถาธิบาย แหล่งของสาระเนื้อหา การวินิจฉัยศุกมจากแหล่งของสาระเนื้อหา หรือให้ข้อชี้ขาดหรือการตัดสินใจเกี่ยวกับศุกมต่อกรณีต่าง ๆ ซึ่งไม่มีแนวทางที่ปรากฏชัดเจนในอัลกุรอานและฮะดีษ

กียาส (การอนุมานเปรียบเทียบ) หมายถึง การผนวกสุกมที่ไม่มีตัวบทกำหนดกับสุกมของสิ่งที่มีตัวบทกำหนดไว้ เมื่อปรากฏว่าทั้งสองมีเหตุผล ในการกำหนดสุกมเป็นอย่างเดียวกัน

อิสติหซาน (หลักวิจารณ์ญาณ) หมายถึง การเลือกใช้หลักเทียบเคียงที่มีเหตุผลไม่ชัดเจนแทนที่หลักเทียบเคียงที่ชัดเจนด้วย (หรือดีกว่า) แหล่งที่มาของสุกม

มะศอลิหฺมุรสะละฮฺ (ผลประโยชน์สาธารณะที่ถูกละไว้) หมายถึง การกำหนดสุกมในอิสลามที่ตัวบทไม่ได้กล่าวถึง ซึ่งตั้งอยู่บนหลักการและจุดมุ่งหมายเพื่อรักษาผลประโยชน์ของมนุษย์ได้ในทุก ๆ กรณี โดยเฉพาะในกรณีที่ไม่มีตัวบทกำหนดสุกม

อูรฟ (หลักจารีตประเพณี) หมายถึง สิ่งที่ได้ปฏิบัติจนเป็นที่ยอมรับสืบต่อกันมาในวิถีชีวิตมนุษย์ทั้งคำพูดและการกระทำ

อิสติศหาบ (หลักการยึดถือสภาพเดิม) หมายถึง การยึดเหตุผลด้วยการถือว่า ไม่มีหลักฐานเพื่อยืนยันว่าไม่มีสุกม หรือยึดเหตุผลที่ว่า สุกมที่ถูกกำหนดด้วยหลักฐานนั้นยังคงมีผลต่อไป

อคติลาฟ หมายถึง ความคิดเห็นที่ต่างกัน ความไม่เห็นด้วย ข้อโต้เถียง ข้อขัดแย้ง

อิสตินบาฎ อ่านว่าอิสติมบาฎ หมายถึง การวินิจฉัย การอนุมานความหมายที่ซ่อนเร้นในตัวบท เป็นกระบวนการอนุมานกฎหมาย

นาซิค หมายถึง ส่วนที่ถูกยกเลิกหรือโยกย้ายหรือปรับเปลี่ยน (การปฏิบัติที่ผ่านมา) ด้วยข้อชี้ขาดทางสุกม (ครั้งก่อน) ด้วยหลักฐานทางสุกมครั้งหลัง (ที่มาทีหลัง) ส่วน**มันซุค** หมายถึง ส่วนที่มาแทนที่ถูกยกเลิก

มัซฮับต่างๆ หมายถึง สำนักคิดทางกฎหมายอิสลาม ซึ่งมีระเบียบวิธีวิทยาการวิเคราะห์วินิจฉัยข้อบัญญัติแห่งกฎหมายอิสลามจากแหล่งที่มาต่างๆ กำหนดโดยนักปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านกฎหมายอิสลาม มัซฮับที่แพร่หลายในปัจจุบันมี 4 มัซฮับ ได้แก่ มัซฮับฮานาฟี มัซฮับมาลิกี มัซฮับชาฟีอี และมัซฮับฮัมบะลี

บรรณานุกรม

เจ๊ะเหล๊ะ แซกพงศ์. 2561. **กระบวนการค้นคว้าวิจัยทางกฎหมายอิสลาม**. วารสาร มหาวิทยาลัยราชภัฏวราชนครินทร์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ 5 ส.ค. 2561

บินมุสลิม. **ปทานุกรมอาหรับ-ไทย**. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือมานพ วงศ์เสงี่ยม.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2564. กรุงเทพฯ : บริษัทศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน).

สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย.1419. (2542) **พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมคำแปล เป็นภาษาไทย**. อัลมาดีนะฮฺ : ศูนย์กษัตริย์ฟายัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน.

อารุณ บุญชม. 2536. **อัลฟิกฮฺ** (นิติศาสตร์อิสลาม). กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือมานพ วงศ์เสงี่ยม.

_____. 2557. **มุศฎอละฮ์อัลฮะดีษ**. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานคร.

อับดุลเลาะ การินา. 2555. **อูลุม อัลฮะดีษ 1**. ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

อิสมาเอ อาลี. 2552. **อูศูลุลฟิกฮฺ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. ปัตตานี : โรงพิมพ์มิตรภาพ.

Book

Abd al-Karim Zaydan. 1986. **Majmmuah Buhuth Fiqhiyyah**. Baghdad : Maktabah al-Quds.

_____. 1997. **Al-Wajiz fi Usul al-Fiqh**. V.6 Beirut : Muasasah al-Risalah.

Abu Dawud, A. n.d. **Sunan Abiy Dawud**. Beirut : Al-Maktabah Al-Ashliyah.

Abu Hafs Umar bin Ahmad bin uthman. 1992. **Al-Nasikh wa al-Mangsukh min al-Hadith**. Beirut : Dar al-Kutut al-Ilmiyyah.

Abullah Sakir Muhammad al-Juraidiy.2001. **Sad al-Zaroi Fimasail Al-Aqidahr**. Munsurah : Dar Ibn Rajab.

Abu Zahrah. n.d. **Usul al-Fiqh**. Cairo : Dar al-Fikr al-Arabi.

Al-Aainiy, 2001. **Umdatul-Qariy Charah Bukhariy**. Bairut : Dar Kutab Ilmiyah .

Al-Ahqar, M.S. 2004. **Wadhih fi Usulul Fiqh**. Cairo : Dar Asslam.

Al-Ahqar, U.S. 1999. **Nasaratul Usul al-Fiqh**. Jordan : Dar al-Nafais.

- Al-Amidiy. 2003. **Al-Ihkam fi Usulil-Ahkam**. Bairut : Dar Sumaiiyi.
- Al-Bahisin, Y.A 2007. **Al-Istihsan**. Riyad : Maktabah Ruch.
- Al-Baidhawiy. 2008. **Minhaj al-Wusuli la Ilmil Usul**. Makkah : Jamiah Umul Qura.
- Al-Baihaqiy. 2003. **Sunan Al-Kubra**. Bairut : Dar Outub Ilmiyah.
- _____. 2008. **Sunan Al-Suqra**. Karagiy : Jamiah Dirasat Islamiyah.
- Al-Baniy. 1987. **Sahih Jamia Shaqir**. Bairut : Maktab Islamiy.
- Al-Baqawiy. 1997. **Maalim al-Tanzil**. Bairut : Dar Taybah.
- Al-Baqdadiy. A.-K. 1996. **Al-Faqih wal Mutafaqih**. Riyad : Dar Ibn al-Jawziy
- Al-Bukhariy. 2002. **Sahih Bukhariy**. Bairut : Dar Ibu-Khathir.
- Al-Dar Qutniy. 2004. **Sunan al-Daraqutniy**. Bairut : Muassasah Al-Risalah.
- Al-Fairus A-badiy. (2008). **Muajam al-Qamus al-Muhit**. Bairut: Dar Marifah.
- Al-Ghazaliy. 2008. **Al-Mushthasfa min Ilmil-Usul**. Madinah : Charikah Madinah
Munawarah.
- Al-Haithamiy, A. 2018. **Majmaa Zawaiid wa Manbaa Fawaiid**. Cairo : Maktabah
Ilmiyah.
- Al-Hamdaniy. 1959. **Al-li tibar fi al-Nasikh wa al-Mansukh min al-Athar**. India :
Da Irah. al-Ma arrif al-Uthmaniyah.
- Al-Jawziy, I. 2003. **Nawasikh al-Quran**. Madinah : Jamiah al-Islammiyah.
- Al-Judaia, A. I. 1997. **Taisir Ilmun Usulul Fiqh**. Bairut : Muassasah Al-Rayyan.
- Al-Khadimiy, N. 2005. **Talim Ilmil al-Usul**. Riyad : Maktabah al-Ubaikan.
- Al-Khudhariy, M. 1965. **Usulul Fiqh**. Cairo : Maktabah At Jariyah al-Qubra.
- Al-Manshuriy, A.A. n.d. **Dawrat Tadriybiyah fi Mushtalah Hadihs**. Cairo : Dar
Kutub.
- Al-Nawawiy. 1994. **Sahih Muslim bi Sharh al-Nawawiy**. Cairo : Dar al-Hadith.
- Al-Qin Mustafa. 1998. **Asaikelaf fi al-Qawai al-Usuliyah**. V.7 Beirut : Mezuzah
Risalah.

- Al-Salamiy, E. 2005. **Usulul Fiqh allaziy la yasa al-Faqih Jahlah**. Riyad : Dar al-Tadmariyah.
- Al-Shafi-I, Muhammad bin Idris. 2001. **Al-Umm**. V.9 Al-Mansurah : Dar al-Wafaa.
- Al-Shanqitay, M.A. 2004. **Musakirah Usulul Fiqh a la Rawdhatil Nasir**. Makkah: Muassasah Sulaiman bin Abd Aziz al-Rajihiy al-kayriy.
- _____. 2011. **Musaqirah Usulul-Fiqh a-la Rawdah Nadhir**. Makkah : Dar Alim Fawaaid.
- Al-Shirazi, Abu lshaq Ibrahim. 1985. **Al-Luma' fi Usul al-Fiqh**. Beirut : Dar al-Qutub al-Ilmiah.
- Al-Sonnaiiy. 2009. **Al-Udah a-lal Ahkam**. Cairo : Al-Maktabah Salafiyah.
- Al-Suyutiy. 1990. **Al-Achbah wan-Nasoir**. Bairut : Dar Kutub Ilmiah.
- _____. 2008. **Al-Itqan fi Ulum al-Quran**. Cairo : Al-Hay'ah al-Misriyah al-Ammah lil Kitab.
- Al-Tabaraniy. 1995. **Muajam Al-Awsat**. Makkah : Dar Al-haramain.
- Al-Thahan, M. 1981. **Taysir Mushtalah Hadihs**. Bairut : Dar al-Quran al-Karim.
- Al-Uthaimiin, S. 1994. **Mushtalah Hadihs**. Cairo : Maktabah al-Ilm.
- Al-Zarkashi. 1992. **Al-Behr al-Muhit Usul al-Fiqh**. Ghardaqaq : s.n.
- Al-Zarqa, M. 1967. **Al-Madkhal al-Fiqhiy al-Aam**. Damaskat : Dar al-Hadith.
- Al-Zuhayliy, Wahbah. 1989. **Usul al-Fiqh al-Islami**. Damascas : Dar al-Fikr.Kalaf.
- _____. 2006. **Al-Wajiz fi Usulil-Fiqh Islamiy**. Qatar: Wizarah Aoqaf Shuun Islamiy.
- Anas, M. b. 2004. **Al-Mu wat ta**. Abu Dabiy : Muassasah Zayid bin Sultan.
- Atar, N. 1981. **Manhaj al-Naqdi fi Ulumil Hadis**. Syirai : Dar Fikr.
- Debul Bukha, Al-Mustafa. 1999. **Asarul Adilah al-Muktali fiha fi fiqh al-Islami**. V.3 Beirut : Darul Samiyah.

- Ibn Hambal, A.-M. 2001. **Musnad Imam Ah-Mad Ibu-Hambal**. Cairo : Muassasah Al-Risalah.
- Ibn Hajar al-Asqalaniy. 1995. **Talkish Al-Habir**. Muassasah Qurtubah.
- _____. 2004. **Fath al-Bariy Sharh Sahih al-Bukhariy**. Dar al-Hadith.
- Ibn Kathir, Ismail. 1981. **Tafsir Ibnu Kathir**. V.3 Jeddah : Dar al Indalusi Al Khuderak.
- Ibn Majah. 2009. **Sunan Ibn-Majah**. Bairut : Dar Ihya Qutub Al-Arabiyy.
- Ibn Manzur. 1990. **Lisan al-Arab**. V.8 Beirut : Dar Sadir.
- Ibn al-Jawziy. 2003. **Nawasikh al-Quran**. al-Madinah : Jamiah al-Islamiyah.
- Khallaf Abdulwahhab. 1986. **Ilm Usul al-Fiqh**. V.20 Cairo : Dar al-Qalam.
- Kuzaimah, I. 2003. **Sahih Ibn Kuzaimah**. Cairo : Al-Maktabah Islamiyy.
- Muhammad, Adib Soleh. 1993. **Al-Mustafa Ilmu Usul al-Fiqh**. V.4 Beirut : Al-Maktabah al-Islami.
- Muhammad, Fathi Daraini. 1997. **Manahiyu Usuli**. V.3 Beirut : Muassasah Risalah.
- Mulaqin, I. 2006. **Al-Badrul-Munir fi Takriij Ahadish**. Bairut : Dar Al-Hijrah .
- Muslim. 2006. **Sahih Muslim**. Cairo : Dar Taibah.
- Nasaiyy. 2001. **Sunan Al-Kubra**. Bairut : Muassasah Al-risalah.
- Ruchdiy Ailyan. 1977. **Al-Ijma fi Shariah Islamiyah**. Madinah: Jamiah Islamiyah.
- Saiid, S. 2010. **Mulakhas Usulul Fiqh wa Qawaiid Fiqhiyah**. Riyad : Jamiah Imam Muhammad bin Sauud Islami.
- Salim, A.A. 2008. **Taysir Ulum Hadihs lil Mubtadiin**. Cairo : Dar al-Faruk al-Hadithah.
- Tirmiziy. 1975. **Sunan Tirmiziy**. Cairo : Al-Maktabah Halabiy.
- เว็บไซต์**
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. 2564. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554** [online] เว็บไซต์ <http://www.orst.go.th/> (สืบค้นข้อมูล : 31 มีนาคม 2564)

- กลับกลอก, 22
 ก้อศร, 30
 กัฟฟาเราะฮฺ, 28
 การคล้อย, 28
 การเคลื่อนไหวเล็กน้อย, 16
 การจ่ายชะกาต, 2
 การแจกจ่ายทาน, 28
 การตะยัมมัม, 148
 การตัดมือ, 22
 การตัดลิ้น, 12
 การถือศีลอด, 23
 การนิกะฮฺ, 29
 การฟ่อนปรน, 29
 การผิดคำสาบาน, 28
 การผิดประเวณี, 21
 การพนัน, 22
 การพิพากษา, 6
 การมีนเมา, 28
 การยึดถือสภาพเดิม, 145, 155
 การลดหย่อน, 19, 29
 การล้มละลาย, 49
 การละหมาด, 2
 การลามก, 21
 การวิเคราะหฺและวินิจฉัย, 5
 การหมดสติ, 49
 การอนุมัตติ, 26
 การอนุমানเปรียบเทียบ, 93
 กียาส, 93
 กิศอศ, 29
 ข้อตัดสิน, 14
 ครบพิกัต, 28
 ความสุรุษสุร่าย, 48
 เคาะฎีอะฮฺ, 21
 เจื่อนไซ, 28, 152
 จิตวิญญาณ, 5
 เจตนารมณ์, 5
 เจ็บป่วย, 48
 ขอบธรรม, 20
 ซี้ขาด, 14
 ซันบ, 21
 ซิมมะฮฺ, 45
 ซุนน่อปีดาวูด, 75
 ญะนาบะฮฺ, 27
 ญัมอ, 30
 ตะเตาวูอ, 23
 ตะวันคล้อย, 28
 ตัดสินคดี, 19
 ตัยสีร์, 126

- ธุรกรรม, 2
 นักปราชญ์ทางกฎหมายอิสลาม, 4, 5
 นาซิค, 55, 155
 นาฟีละฮฺ, 23
 นิสอบ, 28
 เนื้อสุกร, 23
 บุฏลัน, 31
 เป็นลม, 48
 ผลบุญ, 24
 ผู้ที่บรรลุนิติภาวะ, 47
 ผู้ที่ลักขโมย, 22
 ผู้ปฏิเสธ, 20
 พระผู้ละฮฺ, 23
 ฟิกฮฺ, 1
 มติปวงปราชญ์, 91
 มรดก, 28
 มะศอลิหฺ ฎะฮฺรียะฮฺ, 129
 มะศอลิหฺ ตะฮฺซีนียะฮฺ, 129
 มะศอลิหฺ หาญียะฮฺ, 129
 มะศอลิหฺ มุรสะละฮฺ, 4, 128
 มะอศียะฮฺ, 21
 มะฮฺกุม ฟัย, 39, 151
 มะฮฺกุม อะลัยฮฺ, 44, 151
 มักรูฮฺ, 3, 25
 มั่นชุก, 55, 155
 มั่นดุบ, 2, 23, 152
 มัสยิด, 24
 มานีฮฺ, 29
 มีสติสัมปชัญญะ, 47
 มุกัลลัฟ, 31, 152
 มุจญ์ตะฮิด, 4, 83, 139
 มุตะวาติร, 72
 มุบาศ, 3
 มุฟตี, 145
 รอฆิบะฮฺ, 23
 รุคเศาะฮฺ, 29, 152
 ละเมิด, 22
 ละเว้น, 20
 ลักษณะเจียบ, 87
 วะหฺย, 51, 154
 วันอาซูรอ, 23
 วาญิบ, 17
 วาญิบกิฟายีฮฺ, 34
 วาญิบที่มีเงื่อนไขเวลา, 33
 วาญิบที่มีจำนวนไม่แน่นอน, 35
 วาญิบที่มีช่วงเวลาเฉพาะ, 33, 34
 วาญิบที่มีปริมาณที่แน่, 35
 วาญิบที่ไม่มีเงื่อนไขเวลา, 33
 วาญิบที่ให้กระทำการที่แน่นอน, 35
 วาญิบที่ให้เลือกกระทำการใดสิ่งหนึ่ง, 35
 วาญิบอัยนียฺ, 34
 วิกลจริต, 47
 วิจารณญาณ, 120, 155
 ศิหะฮฺ, 31

- เศาะหาบะฮฺ, 13
 สติปัญญา, 12
 สติพินเพื่อน, 47
 สรวงสวรรค์, 24
 สะบับ, 28
 สัตดุซซะรออืออ, 4
 สาเหตุ, 27
 สิ่งกีดขวาง, 29, 152
 สิ่งทีคลุมเครือ, 13
 หมอดู, 23
 หลักจารีตประเพณี, 137
 หลักฐาน, 21
 หาร์อิจ, 21
 หัซรูน, 21
 ห้ามดื่มสุรา, 12
 หิจญ์รูน, 21
 อะซีมะฮฺ, 31, 152
 อะดิลละฮฺ, 4
 อะดัลละฮฺ ตัฟซีลียะฮฺ, 2
 อะฮฺกาม อัซซัรียะฮฺ, 4
 อัลฆุสล์, 27
 อัลตะหฺรีม, 22
 อัลนัจบ, 23
 อัลมุนาสิบ อัลมูรส์ล, 109
 อัลมุนาสิบ อัลมุลฆอ, 109
 อัลมุนาสิบ อัลมุลลาอิม, 109
 อัลมุนาสิบ อัลมูอัษษิร, 108
 อัลริซาละหฺ, 7
 อัสดิหฺซานกิยาซีฮฺ, 121
 อาดะฮฺ, 139
 อัจญ์ติฮาด, 4, 5
 อิดคะฮฺ, 29
 อิบาดะฮฺ, 2
 อิลมุน อัลฟุรูก, 4
 อิลมุน อัลอุกศูล, 3
 อิลมุน อัจญ์ติฮาด, 3
 อิลละฮฺ, 28, 108
 อิฆม, 21
 อิสตินบาฎ, 4
 อิสติหฺซานซุนนะฮฺ, 123
 อิสติหฺซานฎะาะรูเราะฮฺ, 122
 อิสติหฺซานอิจญ์มาอ, 123
 อิสติหฺซาน, 4
 อูรฟ, 4
 อุกศูลฟิกฮฺ, 1
 ฮะดีษ, 63, 154
 ฮะดีษฆะาะรீบ, 73
 ฮะดีษฎะาะอ์ฟ, 75
 ฮะดีษมัซฮูร, 73
 ฮะดีษมุตะวาติร, 36
 ฮะดีษมุรส์ล, 75
 ฮะดีษเศาะฮิหฺ, 73
 ฮะดีษอะซีร, 73
 ฮะดีษอาฮาด, 37, 72

ฮะดีษฮะซัน, 74

ฮะรอม, 2, 20

ฮากิม, 11, 38, 151

ฮุกุม, 11, 151

ฮุกุมตักลีฟีย์, 17

ฮุกุมวัลฎออียะ, 27

ฮุกูด, 19

أصوب الفقه

อุตุลฟิฮ

สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา
มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
2565